

Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

Kamu Hukuku Anabilim Dalı

**BAĞIMSIZLIK SONRASI KAZAKİSTAN'IN ULUSLARARASI
TERÖRİZMLE MÜCADELEDEKİ TUTUMU: HUKUKİ BİR BAKIŞ**

Dana KASKABAYEVA

Doktora Tezi

Ankara, 2019

**BAĞIMSIZLIK SONRASI KAZAKİSTAN'IN ULUSLARARASI
TERÖRİZMLE MÜCADELEDEKİ TUTUMU: HUKUKİ BİR BAKIŞ**

Dana KASKABAYEVA

Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

Kamu Hukuku Anabilim Dalı

Doktora Tezi

Ankara, 2019

ÖZET

Dana KASKABAYEVA. “Bağımsızlık Sonrası Kazakistan’ın Uluslararası Terörizmle Mücadeledeki Tutumu: Hukuki Bir Bakış”, Doktora Tezi, Ankara, 2019.

Terörizm, modern dünyada ulusal nitelikte karşılaştığımız ciddi bir sorun olmanın yanında küresel bir boyut da kazanmıştır. Terör saldırıları gittikçe daha kapsamlı bir şekilde, modern silahlar kullanılarak insan sağlığına zarar verme ve ciddi yaşam tehdidi oluşturma amacıyla düzenlenmektedir. Toplumsal, milli, dini ve diğer çatışmaları çözmek için yasal yollardan ziyade terör tercih edilmeye başlanmıştır. Bütün bunlar, “uluslararası terörizm” olgusunun bilimsel alanda daha dikkatli araştırılmasına yol açmıştır. Bugüne kadar evrensel bir ölçekte geçerli tanımları yapılamayan terör ve terörizm kavramları konusunda görüş farklılıklarına rastlanmasının sebebi teknik değil siyasi bir nitelik taşımaktadır. Uluslararası hukukta genel kabul gören bir tanım yapılamamış olması çerçevesinde terör ve terörizm kavramları hakkındaki farklı yaklaşımlara çalışmamızda yer verilmiştir. Terörizm, ulusal sınırları aşarak uluslararası boyut kazanan ulusötesi bir olgu haline gelmiştir. Bu sebeple uluslararası terörizm kavramı da çalışmamızın önemli bir parçasını oluşturmaktadır. Küresel ve ulaşılabilir çok taraflı mekanizmalara sahip olduğu için terörizme karşı alınması gereken önlemler, en çok Birleşmiş Milletler aracılığıyla alınmaktadır. Ayrıca terörizmle mücadele, bölgesel düzeyde Şangay İşbirliği Örgütü, Bağımsız Devletler Topluluğu, Kollektif Güvenlik Antlaşması Örgütü gibi uluslararası örgütlerin işbirliğiyle de yerine getirilmektedir. Çalışmamızda, Birleşmiş Milletler ve Şangay İşbirliği Örgütü bünyesinde kabul edilen terörizmle mücadele ile ilgili antlaşma ve belgeler, konunun temelini oluşturmaktadır. Ayrıca bu belgelere ve antlaşmalara dayanarak, Kazakistan’ın iç hukukundaki terörizmle mücadele alanında yürürlükte bulunan Ceza Kanunu, Terörizmle Mücadele Kanunu, Aşırılıkçılıkla Mücadele Kanunu, Kanun Dışı Yollarla Ele Geçirilen Gelirlerin Yasallaştırılması ve Terörizmin Finansmanının Önlenmesine İlişkin Kanun ile ilgili değerlendirmeler yapılacaktır. Bunun yanı sıra, çalışmamız boyunca ortaya çıkan hukuki zemin çerçevesinde, Kazakistan’ın terörizmle mücadeledeki tutumu ele alınacaktır.

Anahtar Sözcükler: Uluslararası Hukuk, Terör, Terörizm, Uluslararası Terörizm, Birleşmiş Milletler, Şanghay İşbirliği Örgütü, Kazakistan iç hukuku

ABSTRACT

KASKABAYEVA Dana, Position of Kazakhstan after Independence in the Struggle Against International Terrorism: A Legal View, Ph.D. Dissertation, Ankara, 2019

Besides terrorism is a serious national problem that we face in the modern world, it has gained a global dimension. Terrorist attacks are increasingly being organized by using modern weapons as to damage the human health and threaten the life. Terrorism is begun to be preferable rather than legal means to resolve social, national, religious and other conflicts. All these has led to a more careful research of the phenomena of “international terrorism” in the scientific field. The reason for the differences of opinion on the concepts of terror and terrorism, which could not be defined on a universal scale up to now, is not technical but political. In the framework of the non-existence of a generally accepted definition in international law, different approaches to the concepts of terror and terrorism are included in our study. Terrorism has become a transnational phenomena that surpasses national borders and gains an international dimension. Due to this fact, the concept of international terrorism has constituted the important part of our study. Global measures to be taken against terrorism are often taken through the United Nations, as it has global and accessible multilateral mechanisms. In addition, the fight against, terrorism is carried out at regional level in cooperation with international organization such as Shanghai Cooperation Organization, Commonwealth of Independent States and Collective Security Treaty Organization. The treaties and documents on the fight against terrorism adopted by the United Nations and the Shanghai Cooperation Organization form the basis of the issue in our study. On the basic of these documents and agreements, the statutes which are in effect for struggling against terrorism in Kazakhstan, such as the Criminal Code, the Law on the Suppression of Terrorism, the Law on the Suppression of Terrorism, the Law on the Suppression of Extremism, The Prevention of Legalization of the Illegitimate Incomes and the Financing of Terrorism will be evaluated. Besides, within the framework of the legal basis that emerged during our study, Kazakhstan’s attitude in the struggle against terrorism will be discussed.

Key Words: International Law, Terror, Terrorism, International Terrorism, United Nations, Shanghai Cooperation Organization, Internal Law of Kazakhstan.

İÇİNDEKİLER

KABUL VE ONAY	I
YAYIMLAMA VE FİKRİ MÜLKİYET HAKLARI BEYANI.....	II
ETİK BEYAN.	III
ÖZET.....	IV
ABSTRACT	V
İÇİNDEKİLER	VI
KISALTMALAR.....	X
GİRİŞ.....	1
1. BÖLÜM: BİR KAVRAM OLARAK TERÖRİZM.....	6
1.1. TERÖRİZMİN TANIMI SORUNU	6
1.1.1. Terörizm Kavramının Kökeni ve Gelişimi.....	6
1.1.2. Terör-Terörizm İlişkisi	9
1.1.3. Tanımlama Çabaları	16
1.2. TERÖRİZMİN TÜRLERİ	26
1.2.1. Tasnif Çabaları ve Yaygın Tasnif Örnekleri.....	26
1.2.2. Yeni Bir Terörizm Türü Olarak Tekno-Terörizm ve Türevleri	36
1.3. ULUSLARARASI TERÖRİZM KAVRAMI	39
1.3.1. Uluslararası Terörizm Kavramın Ortaya Çıkışı ve Yaygınlaşması.....	40
1.3.2. Tanımlama Sorunu	44
1.3.3. Uluslararasılık Unsuru	46
1.4. DEĞERLENDİRME	54
2. BÖLÜM: BM VE ŞİÖ ÇERÇEVESİNDE KAZAKİSTAN'IN ULUSLARARASI TERÖRİZME YAKLAŞIMI	56
2.1. BM ÇERÇEVESİNDE TERÖRİZMLE MÜCADELE	56
2.1.1. BM Bünyesinde Kabul Edilen Antlaşmalar	58
2.1.2. BM Tarafından Alınan Kararlar	62
2.1.2.1. BM Güvenlik Konseyi Kararları	62
2.1.2.2. BM Genel Kurulu Kararları	66
2.1.3. Kazakistan'ın Tutumu	68
2.1.4. Değerlendirme.....	69

2.2. ŞİÖ'NÜN GÜVENLİK İŞBİRLİĞİNE YAKLAŞIMI VE ULUSLARARASI TERÖRİZME BAKIŞI	70
2.2.1. ŞİÖ'nün Kuruluşu, Amaçları ve Hedefleri	72
2.2.2. ŞİÖ'nün Organik Yapısı	75
2.2.3. ŞİÖ'de Üyelik	77
2.2.4. BAK.....	78
2.2.4.1. BAK'ın Amaçları ve İşlevleri	80
2.2.4.2. BAK'ın Organik Yapısı	81
2.2.4.2.1. Konsey	81
2.2.4.2.2. Yürütme Komitesi.....	82
2.2.4.3. BAK ve Terörizmle Mücadele	83
2.2.4.4. Değerlendirme.....	87
2.2.5. ŞİÖ'nün Güvenlik Alanında İşbirliğine Yaklaşımı	88
2.2.6. ŞİÖ'nün Diğer Uluslararası Örgütlerle İlişkileri	91
2.2.6.1. ŞİÖ-BM İşbirliği	92
2.2.6.2. ŞİÖ-NATO İşbirliği	94
2.2.6.3. ŞİÖ-KGAÖ İşbirliği.....	98
2.2.6.4. Değerlendirme.....	100
2.2.7. Kazakistan'ın ŞİÖ Çerçevesinde Taraf Olduğu Uluslararası Terörizm İle İlgili Antlaşmalar	102
2.2.7.1.Şangay Terörizm, Ayrılıkçılık ve Aşırılıkçılık İle Mücadele Sözleşmesi	104
2.2.7.2. Terörizme Karşı Şangay İşbirliği Örgütü Sözleşmesi.....	107
2.2.7.3. Aşırılıkçılığa Karşı Şangay İşbirliği Örgütü Sözleşmesi	109
2.2.7.4. Değerlendirme.....	114
3. BÖLÜM: KAZAKİSTAN İÇ HUKUKUNDA ULUSLARARASI TERÖRİZMİN YERİ	117
3.1. CEZA KANUNU	117
3.1.1. Terör Suçları	118
3.1.1.1. Paralı Askerlik.....	118
3.1.1.2. Uluslararası Koruma Altındaki Kişilere veya Örgütlere Saldırı	119
3.1.1.3. Kamu Düzenine ve Kamu Güvenliğine Karşı Suçlar	120
3.1.1.3.1. Terör Eylemi	121
3.1.1.3.2. Terörizm Propagandası ve Terör Örgütü Kurma, Yönetme ve Eylemlerine Katılma	121
3.1.1.3.3. Terörizmin ve Aşırılıkçılığın Finansmanı ve Desteklenmesi.....	122

3.1.1.3.4. Terör veya Aşırılıkçılık Eylemlerine Destek Olmak.....	122
3.1.1.3.5. Rehin Alma	123
3.1.1.3.6. Diğer Suçlar	123
3.1.2. Aşırılıkçılık Suçları	124
3.1.2.1. Çatışmayı Tahrik.....	124
3.1.2.2. İktidarı Zorla Ele Geçirme Propagandası.....	125
3.1.2.3. Ayrılkçı Faaliyetler	125
3.1.2.4. Silahlı İsyân.....	125
3.1.2.5. Aşırılıkçı Örgüt Oluşturmak	126
3.1.2.6. Yasa Dışı Askeri Oluşum Kurmak.....	126
3.1.2.7. Yasa Dışı Tüzel Kişi Kurmak	126
3.2. TERÖRİZMLE MÜCADELE KANUNU.....	127
3.3. AŞIRILIKÇILIKLA MÜCADELE KANUNU	132
3.4. TERÖRİZMİN FİNANSMANININ ÖNLENMESİ KANUNU	138
3.4.1. Terörizmin Finansmanının Önlenmesi Sözleşmesi.....	140
3.4.2. 1373 Sayılı BM Güvenlik Konseyi Kararı	142
3.4.3. FATF'nin Dokuz Özel Tavsiyesi	144
3.4.3.1. BM Belgelerinin Onaylanması ve Uygulanması	145
3.4.3.2. Terörizmin Finansmanının ve Karapara Aklamanın Suç Olarak Kabul Edilmesi	146
3.4.3.3. Teröristlerin Malvarlıklarının Dondurulması ve Müsaderesi	146
3.4.3.4. Terörizmle İlgili Şüpheli İşlemlerin Bildirilmesi.....	147
3.4.3.5. Uluslararası İşbirliği.....	147
3.4.3.6. Alternatif Havale.....	147
3.4.3.7. Elektronik Transfer	148
3.4.3.8. Kâr Amacı Gütmeyen Kuruluşlar	148
3.4.3.9. Nakit Taşıyıcılar.....	148
3.4.4. Kanunun İçeriği.....	149
3.5. ULUSLARARASI TERÖRİZMLE MÜCADELEDE KAZAKİSTAN'IN İÇ HUKUK UYGULAMALARI.....	152
3.6. DEĞERLENDİRME.....	163
SONUÇ	167
KAYNAKÇA	172
EK 1. ORİJİNALLIK RAPORU.....	188

EK 2. ETİK KURUL İZİN MUAFİYETİ FORMU 190

KISALTMALAR

ABD	:	Amerika Birleşik Devletleri
AGİT	:	Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı
ASEAN	:	Güneydoğu Asya Uluslar Birliği
BAK	:	Bölgesel Anti-Terör Kuruluşu
BDT	:	Bağımsız Devletler Topluluğu
Bkz.	:	Bakınız
BM	:	Birleşmiş Milletler
Der.	:	Derleyen
Ed.	:	Editör
ETA	:	Bask Yurdu ve Özgürlük
FATF	:	Kara Paranın Aklanmasının Önlenmesine Yönelik Mali Eylem Görev Gücü
GUAM	:	Demokrasi ve Ekonomik Gelişme Örgütü
IRA	:	İrlanda Cumhuriyet Ordusu
KGAÖ	:	Kollektif Güvenlik Antlaşması Örgütü
NATO	:	Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü
OPEC	:	Petrol İhraç Eden Ülkeler Örgütü
s.	:	sayfa
ŞİÖ	:	Şangay İşbirliği Örgütü
SSCB	:	Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
TBB	:	Türkiye Barolar Birliği
UDA	:	Ulster Savunma Birliği
UNODC	:	United Nations Office on Drugs and Crime
vb.	:	ve benzeri
vs.	:	vesayre

GİRİŞ

Günümüz dünyasında uluslararası güvenlik alanında kökten değişiklikler yaşanmış ve bu konu, askeri ve siyasi açıların dışında da değerlendirilmeye başlanmıştır. Bu alanda böyle yeni bir gündemin ortaya çıkması, hem küresel hem bölgesel düzeyde meydana gelen güvenlik tehditlerinin oluşmasıyla alakalıdır. Bu tehditlerin birisini de terörizm oluşturmaktadır.

Modern terörizm, teknik donanın giderek gelişmesi, üst düzeyde organizasyon yapısı ve para kaynağının artması gibi hususlar çerçevesinde değerlendirilmeye başlanmıştır. Göç hareketlerinin çoğalması ve sınırlarda kontrolün zayıflaması da terörizmin büyük ölçüde artmasının önemli sebepleri arasında yer almaktadır. Öte yandan belirli bir ülkede ve uluslararası boyutta, terör gruplarının ve örgütlerinin birbiriyle bilgi ve taktik alışverişi yapması da terör eylemlerinin bir diğer boyutunu oluşturmaktadır. Bunun dışında, son zamanlarda terör örgütlerinin kitle imha, kimyasal, biyolojik, nükleer ve diğer silah türlerine erişme girişimlerinin arttığı da gözlemlenmektedir.

Terörizm, modern toplumda ciddi bir tehdit olarak kabul edilir ve küresel bir nitelik kazanmıştır. Hemen hemen tüm dünyada meydana gelen rahatsız edici terör eylemlerinin sayısı, bunun kanıtı olarak gösterilebilir. Bilim adamlarının terörizm tanımıyla ilgili tahlilleri incelendiğinde, bu konuda görüş farklılıklarına rastlanmaktadır. Terörizm tanımının netleştirilmesi ve uluslararası topluma büyük bir tehdit yaratan eylemlere karşı bir sistematığın oluşturulması, uluslararası siyasi sorunların çözümü için önemli bir olacaktır. Bununla birlikte, bu konuda varılmış bir mutabakat bulunmamaktadır.

Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği (SSCB)'nin dağılmasıyla beraber eski Sovyet cumhuriyetlerinde terörizm, pek çok bölgeye yayılmaya başlamıştır. Milli, dini ve etnik çatışmalar ile birlikte aşırılıkçılık ve kurtuluş hareketlerine bağlı terör faaliyetlerinin çeşitleri artmaya başlamıştır. Bu coğrafyanın önemli bir parçası olarak Kazakistan da bağımsızlığının ilk günlerinden beri sadece uluslararası terörizme karşı mücadelede aktif katılımcılardan biri olarak değil aynı zamanda bu yönde devletlerin bir araya gelmesinde öncü bir devlet olarak görülmektedir. Kazakistan, terörizmi bütün şekilleriyle ve yönleriyle şiddetle kınamakta, terörizmle mücadelede her devlet gibi milli güvenliği

sağlamaya öncelik vermektedir. Bunun yanı sıra, uluslararası terörizmle mücadele de Kazakistan'ın en önemli dış politika öncelikleri arasında yer almaktadır.

Çalışmanın Önemi

Terörizm, aşırılıkçılık ve ayrılıkçılık tehdidinin ulusötesine yayılması çoğu devleti, devletler ve kurumlar arası işbirliğinin normatif düzenlemeleri de dahil olmak üzere, terörizmle ve ayrılıkçılıkla mücadelede ortak önlemlerin uluslararası bir sistemini kurmak amacıyla çabalarını birleştirmeye itmiştir. Kazakistan'ın da içinde bulunduğu uluslararası kuruluşlar, bu çabalara katkı sağlamıştır. Söz gelimi, bölgesel örgütler düzeyinde 4 Haziran 1999 tarihinde Bağımsız Devletler Topluluğu Üye Ülkelerinin Terörizmle Mücadele Alanında İşbirliği Sözleşmesi ve 15 Haziran 2001 tarihinde Şangay Terörizm, Ayrılıkçılık ve Aşırılıkçılık ile Mücadele Sözleşmesi gibi uluslararası bildiriler dizisi kabul edilmiştir.

Bölgesel örgütlere üye devletlerin liderlerinin çoğu terörizme, ayrılıkçılığa ve aşırılıkçılığa karşı birlikte mücadele etme ve bu mücadelenin tutarlılığını geliştirme kararlılığını defalarca tekrar etmişlerdir. Nitekim Kazakistan'ın kurucu cumhurbaşkanı Nursultan Nazarbayev yerel, bölgesel ve uluslararası terörizm ile ayrılıkçılığa ve aşırılıkçılığa karşı mücadelenin ancak karşılıklı koordinasyon ve uyumlu çalışma düzeyinde sürdürülebileceğini vurgulamıştır.¹

Şu an Kazakistan topraklarında terörist faaliyetlerin somut belirtileri bulunmamakla birlikte, nispeten Kazakistan'a yakın bölgelerdeki mevcut terör eylemlerinin doğrudan Kazakistan'da ortaya çıkma ihtimali mevcuttur. Dolayısıyla terörizmin Kazakistan'a girme tehdidi, giderek daha gerçekçi bir ihtimal olmaya başlamıştır. Bu sebeple terörizm tehditlerine karşı önleyici tedbirlerin alınması bölgesel ve küresel güvenliğin ayrılmaz bir parçası olan Kazakistan'ın ulusal güvenliğinin sağlanmasında öncelikli hedeflerinden birisidir. Nitekim 6 Ocak 2012 tarihli "Kazakistan Cumhuriyeti Ulusal Güvenliğine Dair Kanun"un 5. maddesinde, terör eylemleri ulusal güvenliğe yönelik tehditlerden biri olarak belirtilmiştir.

¹ Nursultan NAZARBAYEV, *Kriticheskoe Desyatletieye*, Asıl Mura, Astana, 2003, s. 49

Bunun yanı sıra, bağımsızlığını elde ettiği tarihten bugüne Kazakistan, terörizme yönelik bir dizi kanun kabul etmiştir. Terörizme Karşı Kanun, Ayrılıkçılığa Karşı Kanun, Kanundışı Yollarla Ele Geçirilen Gelirlerin Yasallaştırılmasının ve Terörizmin Finansmanının Önlenmesine İlişkin Kanun gibi önemli düzenlemeler yapan Kazakistan, bu meseleye ciddi bir önem vermekte; bahsi geçen yasalarla terörizmi, ayrılıkçılığı ve aşırılıkçılığı önleme amacı taşımaktadır.

Günümüzde terörizm ve terörizmle mücadele sorunlarını aydınlatacak bilimsel araştırmaların sayısı tüm coğrafyalarda artmakla birlikte, Kazakistan'da yapılan çalışmalar, yeterli seviyede değildir. Kazakistan'da terörizmle mücadeleyle ilgili yapılmış hukuk çalışmalarının sayısı oldukça sınırlıdır. Hukuki bir nitelik taşıyacak ve dört dilde kullanılacak kaynaklarla yapılacak bu çalışmanın, Kazakistan için bir eksikliğin giderilmesini sağlamanın yanında; Türkiye'de Kazakistan ile ilgili yapılan uluslararası hukuk çalışmalarının çok sınırlı olması sebebiyle Türkiye ve Kazakistan açısından ortak bir sorun teşkil eden terörizm bağlamında bir çalışmanın da Türk literatürüne bir katkı yapması da umulmaktadır.

Çalışmanın Amacı

Yukarıda bahsi geçen hukuki çerçevenin oluşturulmasına katkı yapmayı amaç edinmiş bu çalışmada, öncelikle terörizm ve uluslararası terörizm kavramlarının tanımlanması, bağımsızlık sonrası Kazakistan'ın uluslararası terörizmle mücadeledeki tutumu, özellikle Birleşmiş Milletler (BM) ve Şangay İşbirliği Örgütü (ŞİÖ) çerçevesinde terörizmle mücadelede yaptığı işbirliği, Kazakistan iç mevzuatında terörizmin yeri ve terörizmle mücadele irdelenecektir. Bahsi geçen düzenlemelerin terörizmle mücadelede yeterliliğinin değerlendirilmesi ve terörizmle mücadelede etkili mekanizmalar oluşturmak için gereken hukuki alt yapıyla ilgili önerilerin getirilmesi amaçlanmaktadır.

Çalışmanın Konusu

Uluslararası toplum tarafından terörizmle mücadele alanında belli bir uluslararası hukuki çerçeve düzenlenmiş, mücadele mekanizmaları oluşturulmuştur. Fakat uluslararası hukuki standartlar ne kadar geliştirilmiş olursa olsun, bunların uygulanması ulusal düzeyde desteklenmediği sürece etkisi, sınırlı olacaktır. Bu yüzden uluslararası belgelere taraf olan devletlerin bu kuralları iç hukuklarına aktarması gerekir.

Terörizmin sürekli yayılmasını ve güvenlik açısından bir tehdit teşkil etmesini dikkate alarak ulusal mevzuatını geliştirme amacıyla çaba gösteren Kazakistan, bu bağlamda BM, NATO (Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü), ŞİÖ, Kollektif Güvenlik Antlaşması Örgütü (KGAÖ) gibi evrensel ve bölgesel örgütlerle uluslararası terörizmle mücadele çerçevesinde işbirliği yapmaktadır. Bu örgütler bünyesinde kabul edilmiş belgeler, Kazakistan tarafından onaylanarak yürürlüğe sokulmaktadır. Bağımsızlığa kavuştuğu andan itibaren Kazakistan'ın uluslararası terörizmle mücadele konusundaki tutumu ve bu çerçevede gerçekleştirildiği uygulamalar çalışma konumuzu oluşturmaktadır.

Çalışmanın Yöntemi

Çalışmada öncelikle konuyla ilgili kavramlar üzerinde durulacaktır. Birinci Bölüm'de terör ve terörizm kavramları üzerine bir inceleme yapılacaktır. Şu ana kadar ortak bir tanımı yapılamayan terör, terörizm ve terör eylemleri kavramları ile inceleme sürecinin zorlukları ve bu kavramların sınıflandırılması incelenecektir. Yine bu kapsamda uluslararası terörizmin uluslararası hukuktaki yeri ve uluslararası terörizm kavramına yaklaşım ele alınacaktır. Tarihi sürecin yanı sıra, bilim adamlarının bakış açılarına dayanarak terörizm kavramı hakkında yapılmış tartışmalar da bu incelemede önemli bir yer tutmaktadır.

İkinci Bölüm'de, uluslararası hukuk çerçevesinde Kazakistan'ın terörizmle mücadelesi ele alınacaktır. Bu çerçevede, evrensel ve bölgesel düzeyde yapılan işbirliği uluslararası hukuk açısından değerlendirilecektir. Kazakistan'ın özellikle BM ve ŞİÖ bünyesinde kabul edilmiş terörizme karşı temel antlaşmalar ve belgeler karşısında takındığı tutum incelenecektir.

Üçüncü Bölümde ise Kazakistan'ın iç hukukta terörizmle mücadele alanında yürürlükte bulunan mevcut mevzuatı değerlendirilecektir. Kazakistan'ın taraf olduğu ve iç hukukuna aktardığı uluslararası antlaşmaların yanı sıra, Kazakistan'ın mevzuatında yer alan diğer düzenlemeler, bu bölümün konusunu oluşturmaktadır.

Sonuç kısmında da çalışma boyunca ortaya çıkan hukuki zemin çerçevesinde, Kazakistan'ın terörizmle mücadeledeki tutumu ele alınacaktır. Bu tutuma ilave olarak Kazakistan'ın çıkarları bakımından yerine getirilmesi düşünülen öneriler de son kısımda yer alacaktır. Çalışmada, hukukun genel esaslarından, uluslararası kamu hukuku ve ilgili

diğer alt hukuk disiplinlerinin ilkelerinden faydalanılacaktır. Ayrıca kıyas ve tarihi karşılaştırma gibi yöntemler de kullanılacaktır.

1. BÖLÜM: BİR KAVRAM OLARAK TERÖRİZM

Çalışmanın ilk bölümünde, terör, terörizm ve uluslararası terörizm kavramları üzerinde durulacaktır. Uluslararası hukukta ortak bir tanımı yapılamayan terör ve terörizm kavramları incelenirken bu inceleme sürecinin zorlukları da irdelenecektir. Bu bölümde ayrıca, tartışmaların başka bir bölümünü oluşturan bu terör ve terörizm kavramlarının sınıflandırılması da ele alınacaktır.

Birinci Bölüm’de ele alınan konularda, tarihi süreçten başlayan bir yol izlenmiştir. Bu çerçevede, bilim adamlarının bakış açılarına dayanarak terörizm kavramı hakkında yapılmış tartışmalar da bu bölümde önemli bir yer tutmaktadır.

1.1. TERÖRİZMİN TANIMI SORUNU

1.1.1. Terörizm Kavramının Kökeni ve Gelişimi

Terörizm kavramı, köken olarak “terör” kavramına dayanmaktadır. Latince’de korku, dehşet anlamına gelen “terör” kavramı, Yunan tiyatrosu’nda, "trajedi" izleyicilerini kaplamış ayrı bir korku durumunu göstermek için Aristo (MÖ 384-322) tarafından kullanılmıştır. Kaos, tahribat, acı ve diğer farklı heyecanlar şeklinde gösterilmiş hiçlik korkusu, bir dehşet hissi oluşturmuştur.²

Terör kavramının politik bir eylem yöntemine dönüşmesi ise ilk ortaya çıkış tarihi dikkate alındığında, daha yakın bir döneme denk gelmektedir. Politik bir eylem yöntemi olarak ilk kez Büyük Fransız Devrimi sırasında ortaya çıkmış ve radikal devrimciler tarafından siyasi muhaliflere karşı baskı yapmak için kullanılmıştır. Dolayısıyla terör, siyasi problemleri şiddet yöntemiyle çözmenin bir yolu olarak karşımıza çıkmaktadır. Siyasette şiddet yöntemlerinin kullanımı, hem devletlerce siyasi muhalefete yönelik olarak hem de

² Bu konu hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Sertaç Hami BAŞEREN, “Kavramsal Özellikleri İle Terörizm (Tarihi Ve Hukuki Boyutları İle)”, **Küresel Terörizm Ve Uluslararası İşbirliği Sempozyumu**, Genelkurmay Basımevi, Ankara, 23-24 Mart 2006, s. 7; Natalya MARSHAKOVA/Anastasya MILOVIDOVA, “Problemy opredeleniya Ponyatiya Terrorizma v Doktrinalnyh I Mezhdunarodno-Pravovyh İstchnikah”, **Vestnik Nizhegorodsoy Akademii MVD Rosii**, V. 1 (14), 2011, s. 232- 240

yeraltı grupları tarafından egemen sınıflara ve devlet kurumlarına karşı gerçekleştirilmektedir.³

Terör, insanlık için yeni bir olgu olmamakla birlikte, 19. yüzyılda daha çok muhalif kişi ve gruplarca pusu kurmak, suikast düzenlemek, dinamit ve bomba patlatmak gibi eylemlerle tanımlanırken; 20. yüzyılda terör amacıyla kullanılan malzemelerin değişmeye başlaması ve bubi tuzakları, plastik patlayıcılar ile el bombaları ve otomatik silahların kullanımı, gerilla örgütlenmeleri ve saldırıları, terör kavramı çerçevesinde değerlendirmeyi zorunlu kılmıştır. Günümüzde ise terör nükleer faaliyetler, uyuşturucu ticareti, bilişim gibi alanları da kendine saldırı ve zarar verme araçları ve mekanları olarak seçmiş bulunmaktadır. Çağdaş terörden bahsederken, aynı zamanda modernitenin ürettiği ideoloji, düşünce, kültür, din ve siyaset ya da bunların anlamı ve yorumu üzerinde de durmak gerekir. Çünkü bilindiği üzere, hiç bir toplumsal olgu, bir anda ortaya çıkmaz. Her toplumsal olgunun görünmeyen kökleri ve damarları, mevcut toplumsal yaşamın derinliklerindedir. Dolayısıyla günümüzde terör olgusu da “Toplumlarının sosyal, kültürel, ekonomik ve politik yapılarının ürünüdür.” demek, yanlış bir tez olmayacaktır.⁴

Terör ve terörizm, toplumsal gelişimin her aşamasında varlığını hissettiren ve uzun süredir devam eden bir sorundur. Terör örgütlerinin sayısındaki artış ve bunların harekete geçirilmesi, uluslararası ilişkilerdeki değişimlerin sebep olduğu uluslararası çelişkilerin bir yansımasıdır. Terör tehditlerinin küreselleşmesi bağlamında, hiçbir devlet ve hatta hiçbir birey, kendini bu tehdidin dışında göremez. Bu sebeple uluslararası toplumun etkin işbirliği olmadan terörizm ve türevleriyle mücadele sisteminin geliştirilmesi imkansızdır.

Modern uluslararası hukukta terörizmle ilgili çözüm gerektiren bir çok sorun vardır. Genel kabul görmüş terörizm tanımının olmaması, en önemli sorunlardan birisidir. Devletlerin kime karşı ve neyi korumak gerektiği üzerinde anlaşamaması, terörizme karşı mücadelede devletlerin uzlaşmasında bazı zorluklara yol açmaktadır. Her bir devlet ya da devletler grubu, sorun hakkında kendi yaklaşımında ısrar etmektedir. Oysa terörizmin

³ KOROTKOVA, 2003, s. 13

⁴ Ali ÇAĞLAR, “Terör Ve Terörizm: Kavramsal Analiz”, **Terör Ve Türkiye** (Ed. Ali ÇAĞLAR), Gazi Kitabevi, Ankara, 2009, s. 9

özünü tanımlamak, teröre karşı mevzuatı uluslararası düzeyde geliştirmede önemli bir gerçektir. Bu özü çözümlmek, terörizme karşı sorumluluğu pekiştirmek için gereklidir.⁵

Günümüzde uluslararası toplum tarafından kabul edilmiş terörizm ve türleriyle ilgili evrensel bir tanım yoktur. 1990'lı yılların başında uluslararası terörizmle ilgili bilim adamları, devletler ve uluslararası örgütler tarafından 200 kadar tanımlama yapılmış olmasına rağmen, ne yazık ki bu tanımların çok büyük bir kısmı terörizmin özünün, özelliklerinin, motivasyonlarının, biçimlerinin ve yöntemlerinin bütünlüğünü yansıtamamaktadır. Bununla birlikte tanımların her biri, terörizmin öne çıkan özelliklerini ortaya koyduğu için önem taşımaktadır.

Terörizm konusunda uzman olan Hoffman, "Terörizmin ne olduğu konusunda çoğu insanın muğlak bir fikri veya izlenimi vardır ancak terörizm kesin, somut ve açıklayıcı bir tanımdan yoksundur" şeklinde bir bakış açısına sahiptir.⁶ Hoffman'ın bu yaklaşımını destekleyen bir veri de iletişim teknolojisinin gelişmesiyle ortaya çıkan internet üzerinden yapılan aramalardır. Aramaları yapan kişiler, internet üzerinden bir arayışa yönelmekte ve çok sayıda referansa başvurumaktadırlar. Söz gelimi, aşağıda belirtilen ve 4 Ekim 2004 ila 27 Ocak 2005 tarihleri arasında Google aracılığıyla gerçekleşen aramaları örnek olarak gösterebiliriz.⁷

⁵ Marya KOROTKOVA, **Mezhdunarodno-Pravovye Aspekty Regionalnoğo Sotrudnichestva V Borbe S Terrorizmom**, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Moskova, 2003, s. 11

⁶ Bruce HOFFMAN, **Inside Terrorism**, 1998, Columbia University Press, New York, 2006, s.1

⁷ Alex SCHMID, "Terrorism-The Definitional Problem", **Case Western Reserve Journal Of International Law**, 2004, s. 378

Tablo 1. Google arama motoru aracılığıyla gerçekleşen aramalar sayısı

		4 Ekim 2004	27 Ocak 2005
1	Definition of terrorism	6, 070	2,310,000
2	Definitions of terrorism	230,000	856,000
3	Definitions terrorism	232,000	856,000
4	Terrorism definition	2,050,000	2,250
5	Terrorism	9,580,000	21,200,000

1.1.2. Terör-Terörizm İlişkisi

Terörizm kavramı terör, terör eylemi, uluslararası terörizm gibi kavramlarla etimolojik olarak yakından ilişkilidir. Bu kavramların her birinin içeriğini ve aralarındaki ilişkiyi, hem sosyo-politik hem de bilimsel literatürde sıklıkla eşdeğer olarak kullanılması gerçeğinden hareketle açıklığa kavuşturmak gerekli görünmektedir. Öncelikle yerli ve yabancı yazarlar tarafından önerilen tanımların karşılaştırmalı bir analizi yapıldığında, terörizme bakış açılarının farklılıklarını ve yakınlıklarını görmek mümkündür. Yine dikkat çekici bir husus da akademik alanda terörü ve terörizmi tanımlama konusunda önceki tanımlamanın, sonraki bir tanımlamayı eleştirmesi yönünde genel bir eğilim oluşmasıdır. Tanımlama yapılanaya kadar ortaya atılmış bütün tanımlar değerlendirilmekte, yeni bir tanım yapma denemesi yapıldığında bazı unsurların o tanımın dışında bırakıldığı gözlenmektedir.⁸ Bu bağlamda terör ve terörizm kavramları, "Aynı mı yoksa farklı anlamda mıdır?" sorusu üzerinde durmak doğru olacaktır. Zira çalışmalara bakıldığında, terörü tanımlamaya çaba gösteren bazı yazarların terörizm kavramının anlamını açıkladıkları görülmektedir.

⁸ Bkz. Alex P. SCHMID/Albert J. JONGMAN, **Political Terrorism: A New Guide to Actors, Authors, Concepts, Data Bases, Theories, Literature**, Transaction Publishers, New Brunswick/London, 2008, s. 1-57.

Terörizm kavramına kelimenin etimolojisi üzerinden yapılan bazı itirazlar da vardır. Söz gelimi Bal'a göre terörizm, dilbilimi açısından yanlış bir tanımlamadır. Çünkü terör kelimesine "izm" ekinin eklenmesiyle "bir yaşam ve dünyayı algılama ve/veya onu yeniden biçimlendirme ve/veya kendi amaçlarını gerçekleştirme yolu" anlamı yüklenmiş olur. Terörizmin her kesim, renk ve düşünceye mensup; birey, grup, kurum, organizasyon ve devletler tarafından değişik dönemlerde stratejik yoğunlukta kullanılan özel ya da genel savaşın bir aracı olduğuna işaret eden Bal, terörizm kelimesinin terör sözcüğünden herhangi bir farkı olmadığını belirtmektedir.⁹

Genel eğilim ise Bal'ın iddiasının aksine, her iki kavramın yani terör ve terörizmin farklı kavramlar olduğu yönündedir. Nitekim Başeren, "terör ve terörizm arasında fark" olduğunu ve "siyasal amaçlara ulaşmak için organize ve sistematik olarak terör kullanıldığını, yer yer terör ve terörizm kelimeleri birlikte kullanılsa da maksadın terörizm" olacağını vurgulamaktadır.¹⁰

Aydın da "terör ve terörizm kavramlarının ayrı" olduğunu belirterek, "terörizm, siyasal hedeflere ulaşmak için örgütlü, sistemli ve sürekli terör kullanmayı taktik olarak kullanan strateji, terör faaliyetleri ise kısa, orta ve uzun vadede bir devleti istikrarsızlaştırmada etkili stratejik bir faaliyet" şeklinde bir tanım yapmaktadır.¹¹

Altuğ, terör ve terörizm arasındaki farkı şöyle açıklamaktadır: "Terör, ortaya çok kez gayri iradi olarak çıkabilir. Birçok savaş, terör ve kitle terörü veya ihtilal amacıyla ayaklanır ve kontrol edilmez hale gelir. Terörizm ise, siyasi amaçlarla iradi olarak terör yaratmaktır. Terörü sürekli ve hesaplı kullanmaktır ve terörizm her zaman bir felsefe, teori ve ideolojiye dayanır".¹²

Ergil iki tanımın farklılığını, başka bir boyutu ile açıklamıştır. Terörü "yukarıdan terör" ve "aşağıdan terör" olarak ikiye ayırmıştır. Ergil'e göre totaliter devletler tarafından

⁹ Mehmet Ali BAL, **Savaş Stratejilerinde Terör**, IQ Yayıncılık, İstanbul, 2008, s. 37

¹⁰ Sertaç Hami BAŞEREN, "Uluslararası Hukuk Açısından Terörizm", **Dünyada Ve Türkiye'de Terör Konferansı: Ekonomik Ve Sosyal Yapıya Yansımaları**, TC Merkez Bankası Yayını, Ankara, 2002, s. 183

¹¹ Nurullah AYDIN, **Küresel Terör ve Terörizm**, Bilgi Yayınevi, Ankara, 2006, s. 29

¹² Yılmaz ALTUĞ, **Terörün Anatomisi**, Altın Kitaplar Yayınevi, İstanbul, 1995, s. 18

topluma yönelik olarak uygulanan ve seçilmiş, iradi bir siyasal strateji olan yukarıdan şiddet hareketleri daha çok terör (terör rejimi); egemen güç merkezleri dışında farklı bir güç merkezinden kaynaklanan, mevcut otorite sistemini özellikle devleti kontrol eden güçleri çökertmeye yönelik aşağıdan şiddet hareketleri de daha çok terörizm tanımlaması içinde değerlendirilebilecektir.¹³

Rus bilim adamı Zharinov'a göre terör, devletin kendi vatandaşlarına ve siyasi muhalefete karşı yapılmış baskı uygulamasıdır. Bu baskıların amacı, vatandaşların ve siyasi muhalefetin direnmeye yönelik iradesini felce uğratmak ve hakimiyetini temelleştirmektir. Terörizm ise siyasi muhalif gruplara özgü bir faaliyettir. Terör eylemlerinin amacı iktidara, halka, yabancı devlet temsilcilerine ve uluslararası örgütlere yönelik korku yaratarak siyasi değişiklik sağlamaktır.¹⁴

Zamkovoy ve İlchikov de Zharinov ile aynı görüştedirler. Onlara göre terör kavramını, mevcut iktidarda bulunan; baskı mekanizmalarına, orduya, istihbaratçılığa, vb. iktidardaki farklı yapılara dayanan yani çatışma ve anlaşmazlık sırasında nesnel olarak daha güçlü olan siyasi güçlere ait saymak daha meşru ve mantıklıdır. Terörizm kavramını ise "kurulu düzene (establishment)"e karşı ve nesnel olarak daha zayıf muhalif güç olarak saymak mümkündür" düşüncesindedirler.¹⁵ Polonyalı bilim adamı Bergard, "terörün objektif olarak daha güçlü olanın daha zayıf olana karşı bir şekilde kullanılan şiddeti ve korkutması; terörizmin ise objektif olarak daha zayıf olanın daha güçlü olana karşı kullandığı şiddet ve korkutma" olduğunu ileri sürmektedir.¹⁶ Bu çerçevede Ergil, Zamkovoy ve İlchikov, Zharinov ve Bergard'ın, paralel bir yaklaşıma sahip olduğu söylenebilir.

¹³ Doğu ERGİL, **Türkiye'de Terör ve Şiddet**, Turhan Kitabevi, Ankara, 1980, s. 2

¹⁴ Konstantin ZHARINOV, **Terorizm i Teroristu: Istoricheskii Spravochnik**, Harvest, Minsk, 1999, s. 23

¹⁵ Vladimir ZAMKOVYOY/Mihail ILCHIKOV, **Terorizm: Globalnaya Problema Sovremennosti**, Institut Mezhdunarodnogo Prava i Ekonomiki, Moskva, 1996, s. 8

¹⁶ Andzhei BERNGARD, **Strategiya Terrorizma**, Varshava, 2002, s. 67

Zhdanov'a göre terör, bir şiddet yöntemidir; terörizm ise münferit terör eylemleri aracılığıyla bu yöntemin uygulanmasıdır.¹⁷ Zhdanov'un bu yaklaşımı, Başeren ile benzerlik taşımakla birlikte Başeren, aşağıda da işaret edilecek olan siyasi saike vurgu yaparak Zhdanov'dan ayrılmaktadır.

Drobot ise terörizmin genel belirtilerinin az-çok muğlak ve çelişkili olduğunu belirtmektedir. Drobot'a göre ilk olarak, terörizmi ve agresif suç hareketlerini ayırmayı sağlayan en önemli özellik, terörizmin siyasi motifli olmasıdır. Siyasi eylemlerden farklı olmasa da kullanılan mücadele yöntemlerinin niteliği sebebiyle terörizm olarak sayılır. Fakat bu şiddet türleri arasında hedeflere yönelik temel farkların var olması, terörizmle mücadelede farklı yaklaşımları önkoşul olarak görmektedir. Terörizm her zaman iktidarı elde etmek için mücadele ile ilişkilidir. Söz gelimi mafya, büyük ölçüde mali saik arayarak hükümetin bu yönde temayülü olan üyeleri ile kesişmekte ve “gölgede” kalmayı tercih etmekte; terörizmin özneleri ise amaçlarını tanıtma ve duyurma eğilimi göstermektedir. İkinci olarak, teröristlerin doğrudan mağdurları devlet memurları ya da resmi hükümet yetkilileri değil siyasetten uzak ve sıradan insanlar olan sivillerdir. Her ne kadar bu durum, her zaman böyle olmasa da yine de savaşmayan (non-combatant targets) yani sivil nüfus üzerinde eylem yapmak, modern terörizm için ayırdedici bir özelliktir. Üçüncü olarak, terör faaliyetlerinin gösterişli ve korkunç etki yaratmasıdır. Terörizm, belirli bir amaca ulaşmak için şiddeti kullanarak korkutucu ve hesaplı bir girişim olarak nitelenebilir. Teröristlerin ana hedefi, yaptıkları eylemlerin mağdurları, yok olmaları gereken insanlar değil televizyon ekranlarında ortaya çıkan dramı nefesini tutup izleyenlerdir. Bir terörist, genellikle büyük bir izleyici kitlesini kapsayacak şekilde, şiddeti sembolik anlamda kullanmaya çalışır. Dördüncü özelliği ise terörizmin örgütlü veya grup şeklinde oluşmasıdır. Bu durum ise terörizmin en tartışmalı özelliklerinden biridir. Gerçekten de bu kıstaslara göre hareket edildiği zaman terör örgütü üyeliğine girmeyen ve tek başına olan fail, terörist tanımına uymaz. Bir diskoda veya bir kafede patlama gerçekleştiren Hamas militanına haklı olarak terörist denilebilir. Oysa herhangi bir örgütte yer almayan ama İsraili yetkililerin yarattığı rahatsızlığın etkisi altında silah alıp sokakta Yahudiler üzerine ateş açmaya karar veren Filistinli, bu tanıma uymaz.

¹⁷ Nikolai, ZHDANOV, **Pravovye Aspekty Borby S Terroristicheskimi Aktami Mezhdunarodnogo Haraktera**, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Moskva, 1974, s. 175

Terörizm, duygusal olarak ve kendiliğinden hareket eden fail eliyle değil yalnızca örgütlü gruplar tarafından organize edilebilen, uzun vadeli, iyi planlanmış ve maddi ihtiyacı karşılanmış bir faaliyettir.¹⁸

Sindirme, yıldırma ve toplumda panik yaratma gibi faaliyetler herhangi bir terör eyleminin bileşenleridir. Teröristler korkutmayı, maddi veya siyasi fayda sağlamak, yetkilileri teröristlerin taleplerini yerine getirmeye zorlamak gibi özel bir hedefe ulaşmak amacıyla kullanır. Öncelikle şiddete başvurma yoluyla yıldırma ve korkutma, ardından da taleplerini yerine getirme zorunda bırakma gibi iki aşamalı mekanizma, terörizmi diğer yasadışı eylemlerden ayırır.¹⁹

Terörizmin ana belirtilerinden birinin de şiddet olduğunu belirtmek gerekir. Bu fenomenin yapısını inceleyen hemen hemen tüm yazarlar buna dikkat ederler. Söz gelimi Beşe, bu durumu şöyle ifade etmektedir. “Terör ve terörizm dediğimizde aklımıza ilk önce şiddet, korku, tehdit, yasadışılık gibi olgular gelir. Terör, terörizm ya da terör eylemi bir şiddet türü olsa bile her şiddet olayı terörizm değildir. Çünkü terörizm olmayan şiddet türleri de yer almaktadır. Terörizm, kavramsal olarak farklı anlam taşımaktadır ve farklı öneme sahiptir. Terörizmin amacı ve ön şartı şiddettir ve bunu tamamlamak için bu şiddetin ‘siyasal amaçlı’ olması gerekir”.²⁰

Yine Beşe, Wardlaw’ın terörizm tanımını şöyle aktarmaktadır: “Terörizm, bireyler ya da gruplar tarafından, yerleşik bir otorite adına ya da bu otoriteye karşı, eylemin esas mağdurlarından çok daha geniş bir hedef kitle üzerinde maksimum seviyede endişe ve korku yaratmak suretiyle, politik taleplerini kabul ettirmeye yönelik şiddet kullanımı ya da şiddet kullanma tehdididir.”²¹

¹⁸ Galina DROBOT, “Mezhdunarodnyi Terorizm Kak Obekt Izucheniya”, **Socialno Gumanitarniye Znaniya**, Moskva, 2008, s. 59

¹⁹ Ellona GURIYEVA, **Pravovye Voprosy Sortudnichestva Gosudarstv Uchastnikov SNG v Borbe s Terorizmom**, Yayınlanmamış Doktora Tezi, 2004, s. 17

²⁰ Ertan BEŞE, **Terörizm, Avrupa Birliği ve İnsan Hakları**, Seçkin Yayınevi, Ankara, 2002, s. 23-24

²¹ BEŞE, **2002**, s. 24. Grant Wardlaw’ın tanımının orijinal hali için bkz. Grant WARDLAW, **Political Terrorism: Theory, Tactics and Counter-Measures**, Cambridge University Press, Cambridge, 1989, s.

Bassiouni ise “Terörizm, bir iktidarı sonuç (power-outcome) elde etmek, bir davayı propaganda etmek veya intikam odaklı politik amaçlara zarar vermek için toplumun bir kesimini terörize etmek için tasarlanmış bir şiddet stratejisidir. Bu strateji devlet aktörleri tarafından kendi nüfusuna ya da başka bir ülkenin nüfusuna karşı başvurmaktadır. Aynı zamanda, kendi ülkesi veya başka bir ülkede faaliyet gösteren isyancı veya devrimci gruplar gibi devlet dışı aktörler tarafından da kullanılır. Son olarak, inançlarına, hedeflerine ve araçlarına göre yöntemleri değişebilen ideolojik olarak motive olmuş gruplar ya da bireyler tarafından kendi ülkesinin içinde ya da dışındaki vatandaşlarına kullanılır.” şeklinde bir yaklaşıma sahiptir.²² Yine Modjoryan’a göre terörizm, “Belirli siyasi sonuçlara ulaşmak amacıyla devlet ve siyasi figürleri ortadan kaldırmaya ve devlet düzenini istikrarsızlaştırmaya yönelik bireyler, örgütler veya hükümetler tarafından işlenen şiddet eylemidir.²³ Bassiouni ve Modjoryan da burada aslında, yukarıda işaret edilen siyasi saike dikkat çekmektedir.

Şiddet ya da şiddet tehdidi ve siyasi amaçlara ulaşmak gibi terörizmin unsurlarını bir arada değerlendiren terörizm uzmanı Ganor, terörizm tanımını şöyle yapmaktadır: “Terörizm, siyasi amaçlara ulaşmada sivillere ve sivil hedeflere yönelik yoğun bir şekilde şiddet kullanılması veya şiddet tehdididir. Şiddet, üç belirti bir araya gelmeyince terörizm olarak kabul edilemez. İlk olarak, şiddet eylemi veya şiddet tehdidi; ikinci olarak terör eyleminin amacının her zaman ve sadece siyasi nitelikte olmasıdır. Üçüncüsü ise terörizmi gerilla savaşı gibi diğer siyasi şiddet türlerinden ayıran teröristlerin hedefinin siviller olmasıdır”.²⁴

Tuğtan da terörü tanımlamak için üç temel kıstas alınabileceğine işaret etmektedir. Burada Ganor’ın ifade ettiği unsurların ikisinin aynı olduğunu görmek mümkündür. Tuğtan’ın ortaya atmış olduğu ölçütler şunlardır: “Şiddet eyleminin amacı, hedefi ve sorumlusu. Çok genel ve tarih dışı bir tanım yapmak gerekirse, savaş veya barış zamanında sivil halkı hedef alan ve doğrudan askeri bir kazanımdan çok hedef alınan

²² Cherif BASSIOUNI, “Legal Control of International Terrorism: A Policy-Oriented Assessment”, **Harvard International Law Journal**, 2002, s. 84

²³ Lidya MODZHORYAN, **Terorizm: Pravda i Vymysel**, Yuridichaskaya Literatura, Moskva, 1986, s. 2

²⁴ Boaz GANOR, **Defining Terrorism: Is One Man’s Terrorist Another Man’s Freedom Fighter?**, International Institute for Conter-Terrorism, Herzliya, 2002, s. 9-10

halkı ‘terörize etmeyi’ yani korkutmayı/yıldırılmayı amaçlayan politik içerikli şiddet eylemlerine terör eylemi denir. Tabii burada ilk sorun, savaş halinde düzenli kuvvetler tarafından gerçekleştirilen aynı tip eylemleri ‘terör eylemi’ olarak tanımlamak veya tanımlamamaktır. Bir diğer sorun ise savaş ve barış hallerinin, sivil ve askerinin ilk bakışta sanıldığı kadar kesin çizgilerle ayrılması, savaşta taraf kabul edilen aktörlerin her zaman aynı tip organizasyonlar (örneğin ulus-devlet) olmamasıdır. Bu nedenlerle, eğer şiddet eylemini yapanın niteliğine göre tanımlamaya kalkarsak, işin içinden çıkmak ve görecelik tuzağından kurtulmak mümkün değildir. Dolayısıyla, başlangıçta yaptığımız tanıma dönmek ve hedefi, yani ‘sivil’ kelimesini bir kez daha vurgulamak gerekir: Yapan kim olursa olsun, politik bir amacı gerçekleştirmek için sivil halka şiddet uygulamak terördür.”²⁵

Terör ve terörizm her ne kadar aynı kökten türemiş olsalar da günlük kullanımda bu iki kavram arasındaki ayrım da net değildir ve iki terim sıklıkla birbirinin yerine kullanılmaktadır. Günlük kullanımdaki anlamlarına bakıldığında, terör ile terörizm kavramları arasında ortaya çıkan en önemli farklılık, terörün belirli bir iradeye ihtiyaç duymadan ve kendiliğinden ortaya çıkabilen, düzensiz, örgüt kurmaya gerek duymayan, çoğunlukla anlık veya kısa süreli bir şiddet olgusu olmasıdır. Terörizm ise terörün sistematik, iradi, düzenli bir şekilde, çoğu kez örgütlü ve uzun süreli kullanımını içeren bir kuruksız savaş ve propaganda tekniği, bir stratejidir.²⁶ Bu bağlamda, akla şu soru gelmektedir: Hem yasal hem de bilimsel kıstasları karşılayan nesnel bir tanım bulmak mümkün müdür? Bugüne kadar bu amaca ulaşmak, zorlu bir sorun olarak karşımıza çıkmaktadır. Söz gelimi bu soruyla ilgili fikrini, Laqueur şöyle ifade etmektedir: “Popüler ve akademik seviyede devam eden denemelere rağmen, terörizmi açıklamak ve yorumlamak mümkün olmamaktadır. Bu bağlamda, uzlaşmış bir tanım yoktur ve öngörülebilir gelecekte de olması beklenmemektedir.”²⁷ Anlaşılacağı üzere, Laqueur’ın 1977 yılında yaptığı bu tespit, son derece isabetlidir ve aradan geçen 40 yıldan fazla süreye rağmen, Laqueur’ın öngörüsünü değiştirecek bir gelişme olmamıştır.

²⁵ Mehmet Ali TUĞTAN, Terörizm ve Yeni Dünya Düzeni, **Aydınlanma 1923 Dergisi**, 2002, s. 39

²⁶ Türkiye Barolar Birliği (TBB), **Türkiye ve Terörizm Raporu**, TBB Yayınları, Ankara, 2006, s. 4

²⁷ Walter LAQUEUR, **Terrorism: A Study of National and International Political Violence**, Little, Brown and Company, Boston/Toronto, 1977, s. 5

Genel kabul gören bir tanımın olmaması, bazı önemli sonuçlara da yol açmıştır. Söz gelimi, terör suçlarının Roma Statüsü'nde²⁸ yer alamamasının temel sebebinin bu tanımlanamazlık olduğu ifade edilmiştir. Resmi bir gerekçe olarak ileri sürülmüş bu yaklaşımın yanında, Roma Konferansı esnasında ve daha öncesindeki süreçte, terörizm ve uluslararası uyuşturucu ticareti ile alakalı suçların yargı yetkisi içine alınmasının mahkemenin iş yükünü arttırabileceği ve bu durumun mahkemenin siyasallaşmasına yol açacağı dile getirilmiştir. Bu tartışmalar, tanım sorunu kadar etkili olmuştur.²⁹

1.1.3. Tanımlama Çabaları

Terörizm kavramının tanımlanmasına yönelik şimdiye kadar oluşmuş üç farklı görüş vardır: Tanıma ihtiyaç duyulmadığına ısrarla inananlar, tanımın terörizm türlerine göre ayrı ayrı yapılmasını uygun bulanlar ve soyut bir genel tanımının oluşmasının yeterli olduğunu düşünenler.³⁰

Yasal tanıma gerek olmadığını savunanlar, terörizmi tanımlamanın neredeyse imkânsız olduğunu iddia etmektedirler. Bu görüş taraftarları terörizmin çok yönlü olduğunu, ifade edilebilecek tüm biçim ve yöntemlerini öngörmenin mümkün olmadığını; bir taraftan adi suçlardan, diğer taraftan ise siyasi suçlardan ayırmanın zorluğunu temel almaktadırlar.³¹ Bu tutuma destek verenler genellikle terör saldırılarının yöneldiği değerleri korumanın mutlaklaştırılması gerektiğini savunurlar. Verilen örneklerden biri, Fransa ile ilgilidir. Fransa'nın ulusal ceza mevzuatında terörizm kavramı yer almamaktadır. Bunun yerine işlendiği takdirde, tehlikeli biçimde kamu düzenini ihlal etme amacıyla veya korkutma

²⁸ Roma Statüsünün orijinal metni için bkz. <https://www.icc-cpi.int/resource-library/Documents/RS-Eng.pdf>. (Erişim Tarihi 15.10.2018)

²⁹ Gürkan DOĞAN, "Uluslararası Ceza Mahkemesi ve Terör Suçları Açmazı: Çözüm Açısından Bir Değerlendirme", **Güvenlik Stratejileri**, S. 15, 2008, s. 79

³⁰ E. KHOVANSKAYA, **Mezhdunarodnyi Terorizm: Novye Vyzovy, Starye Otvety**, Vestnik RUDN, Seriya: Yuridicheskiye nauki, 2001, s. 19

³¹ Mark ENTIN, **Mezhdunarodnoe sotrudnichestvo v borbe s terrorizmom: prichiny nizkoi effektivnosti mezhdunarodno-pravovogo regulirovaniya, puti I perspektivy eye povysheniya**, Sovetskii ezhegodnik vezhdunarodnogo prava 1988/Sovetskaya Associacya Mezhdunarodnogo Prava, Nauka, Moskva, 1989, s. 121

yoluyla işlenen bazı suçlar terör olarak tanınmaktadır.³² Tanıma ihtiyaç duyulmadığı zaman bir yandan mücadelenin etkinliği artmakta, örneğin yeni kurallara ihtiyaç kalmamakta; mevcut kuralları yorumlamak yeterli olmakta, özel cezai kovuşturma mekanizmasının getirilmesine gerek kalmamaktadır. Bu durumda kanun ile uygulayıcı kurumlara olağanüstü yetkiler verilerek sorun aşılmaktadır.

Terörizmin tüm biçimlerinin ayrı ayrı tanımlanması, diğer bir yöntemdir. Bu yolla temelde, modern uluslararası mevzuat gelişmektedir. Bu seçenek çok basittir. Örneğin diplomatik ajanlar dahil uluslararası korunan şahıslara karşı saldırı gibi belli eylemler yasal olarak tespit edilir, kovuşturma ise ilgili sözleşmeye uygun olarak yapılır. Yorum farklılığı ihtimali, çok düşüktür. Fakat bu çözümün önemli eksikleri vardır. İlgili uluslararası mevzuatın kabul edilmesine kadar zamana ihtiyaç olduğundan, terörizmin yeni biçimleri ile mücadelenin ertelenmesi, bu eksiklerin arasında önemli bir yer tutmaktadır.³³

Suçun temel kurucu unsurlarını kapsayan, genel bir soyut tanım oluşturmanın iyi bir yöntem olduğunu düşünenler de vardır. Bu anlayışa göre terörizm tanımının olması, çeşitli biçimlerine bakılmaksızın eylemi, terörizm olarak nitelendirebilmeyi mümkün kılar. Terörizm türlerin ayrı ayrı tespit edilmesiyle mukayese edildiğinde, soyut tanımın olması daha avantajlıdır. Bir suç işlemenin yolları gelişebilir fakat onların hedefleri değişmez. Dolayısıyla terörizmin ortak unsurları tespit edilince yeni sözleşmeler kabul etme, ortaya çıkan yeni terör biçimlerinin önünü alma gibi engelleri azaltmak mümkündür.³⁴ Nitekim BM Genel Kurulu'nun 42/159 kararında da uluslararası toplum tarafından kabul edilmiş bir terörizm tanımı yapıldığı zaman terörizmle mücadelenin etkinliğinin daha da güçleneceğine işaret edilmiştir.³⁵

Latypov, genel bir soyut tanım yapmanın eksikliklerini tahlil ederek uluslararası terörizmin tanımında, belirli eylemlerin uluslararası terör eylemleri olarak sınıflandırılması gerektiğini, diğer ihlallerin terör eylemleri olarak değerlendirilmesi

³² Viktor PETRISHEV, *Zametki o terorizme*, Editorial URSS, Moskva, 2001, s. 62

³³ KHOVANSKAYA, 2001, s. 91

³⁴ KHOVANSKAYA, 2001, s. 92

³⁵ BM Genel Kurulu'nun 1987 tarihli 42/159 sayılı kararının tam metni için bkz. <https://undocs.org/ru/A/RES/42/159> (Erişim Tarihi 06.03.2018)

gerektiğini dile getirmiştir. Sorunun soyut bir tanıma dayanarak çözülemeyeceğini, bunun yerine terörizm eyleminin genel anlamını ortaya çıkaran ve durumunu somutlaştıran karma bir tanımlamanın daha uygun olacağını belirtmiştir.³⁶ Bu çerçevede, uluslararası terörizm tanımının soyut ya da karma şekilde oluşturulması meselesinin, BM Uluslararası Terörizm Özel Komitesi'nin çalışmaları esnasında da gündeme geldiğini ama ortak bir tanım geliştirilemediğini belirtmek gerekir.³⁷

Yukarıda bahsedilen üç görüşün dışında günümüzde birçok bilim adamı, kapsamlı ve kabul edilebilir tanım yapmanın mümkün olmadığı görüşünü öne sürmektedir. Böyle bir tanımın var olma ihtimali bile sorgulanmaktadır. Örneğin Amerikalı tarihçi ve siyaset bilimcisi Laqueur, bu konuya şöyle bir yaklaşım getirmektedir: “Genel bir teori öncelikle imkansızdır çünkü bu fenomenin çok farklı sebepleri ve tezahürleri vardır”.³⁸

Çözülmemeyen çatışmaların gün geçtikçe artması, terör tanımını geliştirme sürecine siyasetin etkisini de günden güne daha da güçlendirmektedir. Bir olay hakkında, aynı ülke içerisinde bile görüşlerin birliği mümkün görünmemektedir. Örneğin Amerika Birleşik Devletlerinde (ABD) devlet organları arasında bile terörizmin farklı tanımları yapılmaktadır. Amerikan Savunma Bakanlığı'nın terörizm tanımı şöyledir: “Uluslararası gruplar tarafından önceden tasarlanmış, politik motivasyonlu, izleyici bir kitleyi etkilemeye yönelik, sivillere ve silahsız askeri personele uygulanmış şiddettir.” ABD Dışişleri Bakanlığı ise terörizmi şöyle yorumlanmaktadır: “Terörizm, ulus altı gruplar veya gizli devlet ajanları tarafından, genelde izleyenleri etkilemek amacıyla, savaşmayan hedeflere karşı kanıtlı politik motifli şiddet uygulamaktır”. Amerikan hukukunda bir başka terörizmi ise şu şekildedir: “Terörizm, terörist eylem, silahlı kuvvetler içinde yer almayan kişilere karşı yaralayıcı ya da ölümcül riskler içeren ayrımcı eylemleri örgütleme, bu suçları işlemeye teşvik ve tahrik etmek veya bu suçlara iştirak etmektir.”³⁹

³⁶ U. LATYPOV, “Ob Opredeleii Mezhdunarodnogo Terörizma”, **Sovetskii Ezhegodnik Mezhdunarodnogo Prava**, 1989, s. 136

³⁷ Evgeniy LIYAHOV, “Problemy Sotrudnichestva Gosudarstv v Borbe s Mezhdunarodnym Terorizmom”, **Mezhdunarodnye Otnoshenya**, Moskva, 1979, s. 24-25

³⁸ Walter LAQUEUR/Yonah ALEXANDER, **The Terrorism Reader: A Historical Anthology**, New American Library, New York, 1987, s. 183

³⁹ Nurullah AYDIN, **Küresel Terör ve Terörizm**, Kumsaati Yayınları, İstanbul, 2012, s. 32

Terörizmin tanımına ilişkin alternatif görüşler üzerinde de durulmalıdır. Bu sorunla ilgili çalışmalar yapan bazı araştırmacılar, ayrıntılı bir tanımlama yapmanın mümkün olmaması karşısında, farklı bir yol izlemek gerektiği düşüncesini taşımaktadırlar. Örneğin ceza kanunlarında olduğu gibi, yasaklanmış eylemlerin ortak bir listesini oluşturmak önerilir.⁴⁰ İsviçreli bilim adamı Heilbronner, bu görüşü desteklemektedir. Yasal korumaya ihtiyaç duyulan alanlarda, çeşitli suç kategorileri konusunda daha dikkatli bir yaklaşım üzerinde durmayı önermektedir. Bu çerçevede, uluslararası hava ve deniz iletişimi, uluslararası koruma altında olan kişilerin korunması gibi alanları örnek olarak dile getirmiştir.⁴¹ Fakat bu yaklaşım yaygın değildir ve oldukça ciddi eleştirilere uğramıştır. Eleştirenlerin arasında bulunan Rus uzmanı Yemelyanov, bir dizi uluslararası belgede kullanılmakta olan, belirli eylemleri sıralayarak terörizmi tanımlamak gibi bir yöntemin geleceğinin pek mümkün olmadığını belirtmiştir.⁴²

Terörizmin tanımı meselesinde diğer bir Rus araştırmacı Boyar-Sozonovich de bir tanım yaratma ihtiyacını şöyle dile getirmektedir: “Uluslararası terörizmin belirli türleri ve biçimleriyle mücadele etmek için “ilgili” uluslararası sözleşmelerin rolünü ve önemini göz ardı etmemek ama onların sınırlı olduğunu da dikkate almak gerekir. Mevcut sözleşmeler, düzenli ve eşgüdümlü tedbirler sistemini temsil edememektedir. Bu yönde çalışmaların devam etmesi, sorunu bir bütün olarak ele alacak evrensel, uluslararası yasal araçların geliştirilmesi ihtiyacını ortadan kaldırmaz.”⁴³ Dolayısıyla Boyar-Sozonovich, uluslararası düzenlemeleri önemli bulmakla birlikte örtülü de olsa tanım yapma gereğine işaret etme ihtiyacı duymaktadır. Yazarın bu yaklaşımı, her iki boyutun önemini ve dengeli bir yaklaşımı temsil etmesi bakımından dikkat çekicidir.

Bir başka görüş ise ortak terörizm tanımının olmamasının, uluslararası terörizmle mücadele için gösterilen çabalara belirleyici etki yaratamamasına ve bu doğrultuda

⁴⁰ Aleksandr MOISEYEV, “Obosnovaniye Nevozhmosnosti Sozdaniya Konkretnogo Tekstovogo Opredeleniya Terorizma i Otsutsviya Neobhodimosti v Takovom”, **Aktualnye Problemy Rossiskogo Prava**, Moskva, 2015, s. 211

⁴¹ Bkz. MOISEYEV, 2015, s. 211

⁴² Vyacheslav YEMELYANOV, “Problemy Otvetstvennosti Za Mezhdunarodnyi Terrorizm”, **Gosudarstvo i Pravo**, V. 1, 2000, s. 71

⁴³ Tatyana BOYAR-SOZONOVICH, **Mezhdunarodnyi Terrorizm: Politiki-Pravovye Aspekty**, Lybid, Odessa, 1991, s. 119-120

faaliyet gösteren uluslararası örgütlerin faaliyetlerine yeterli katkı sağlamadığına işaret etmektedir.⁴⁴ Bu yaklaşım eleştiriliyor günümüzdeki gerçek durumu tam olarak yansıtmamaktadır. Zira ortak tanım bulunmamasına rağmen terörizmle mücadele alanında uluslararası işbirliği gelişmekte ve somut pratik sonuçlar doğurmaktadır. Bir başka deyişle tanımın bulunmayışı, uluslararası toplumun gösterdiği çabaları aksatmamaktadır.

Kavrama yönelik bilim dünyasında yer alan anlaşmazlıklara ve çelişkilere ek olarak teröristlerin bilinçli ya da bilinçsiz olarak kavramın genel bir tanımının oluşturulmasına engel olduklarını de belirtmek önemlidir. 19. yüzyılın anarşistleri kendilerini terörist olarak açıkça tanımış ve kullanılan yöntemleri terörizm olarak kabul etmiştir. Günümüzde ise terör örgütleri olarak kabul edilen birçok örgüt, kendilerini "ulusal kurtuluş hareketi" veya "gerilla hareketi" olarak adlandırmaktadır. Söz gelimi 20. yüzyılın başında, Rusya'daki sosyalist devrimciler kendilerini terörist olarak adlandırmaktan gurur duyuyorlardı. "Terörist Tugayı" olarak adlandırılan bir güce sahiptiler ve planlı olarak seçtikleri kimselere karşı cinayet işleyerek Rusya'nın egemen eliti arasında korku yaratmayı ümit etmişlerdi. Tanıklarını yaralamamaya özen göstermişler ve eğer hedef olarak seçilen kurbanın (intended victim) ailesi, kurbanla birlikte ise eylemlerini gerçekleştirilmeme yönünde hareket ederlerdi. İronik bir şekilde bugünün teröristleri, eylemler konusunda daha az titiz ve toplumsal imaj açısından daha endişelidirler. Zira kitle iletişim araçları çağında terörizm, aşağılayıcı bir terim haline gelmiştir. Teröristler artık kendilerini, "terörist" olarak adlandırmamaktadırlar.⁴⁵

İsimplendirmeden kaynaklanan farklılıklar bile terörizmi tanımlama çalışmalarına, ek belirsizlik getirmektedir. Bu gözlemin ayrıntılı tahlili, Hoffman'ın "Inside Terrorism" adlı eserinde yer almıştır. Hoffman bugünkü örgütlerin isim seçerken bilerek "terörizm" terimini kullanmamasını ve aşağıdaki ifadeleri tercih ettiklerini belirtmektedir:

⁴⁴ V. FEDYANIN, "Problemy vyrabotki universalnogo opredelenya terrorizma", **Moskovskii zhurnal mezhdunarodnogo prava**, V. 1, 1998, s. 13

⁴⁵ Brian Michael JENKINS, **International Terrorism: The Other World**, The RAND Corporation, Santa Monica, 1985, s. 2

- Özgürlük ve kurtuluş (Örneğin Ulusal Kurtuluş Cephesi, Filistin Kurtuluş Cephesi, Özgürlük ve Baskonia, vb.);
- Ordu veya diğer askeri yapılar (Örneğin Ulusal Askeri Örgütü, Halk Kurtuluş Ordusu, Özgürlük Ordusunun Beşinci Taburu, vs.);
- Diğer milli kurtuluş hareketleri (Örneğin Afrika direniş hareketi, Özgür Halkları Koruma Örgütü, Şankila Koruma Grubu, vb Yahudileri Koruma örgütü, vb.);
- Haklı öfke (Yeryüzünün Ezilen İnsanları Örgütü, İntikam İçin Filistin Derneği, vs.);
- Diğer örgütler: "Örgü Yol", "Ön Hat", "Al-Dawa" (Çağrı), "Alfaro Hayatta - Lanet olsun "Kah" (Tak), "Al-Ha-mat", "Alislamiya" (İslam örgütü), Lantero Gençlik Hareketi, vb.

Görüldüğü üzere örgütler, bilinçli olarak tarafsızlığı ve herhangi bir olumsuz çağrışıma sahip olmayan isimleri tercih etmektedirler.⁴⁶ Bu tespit, yukarıda Jenkins tarafından işaret edilen durumun tipik bir yansıması olarak karşımıza çıkmaktadır.

Bu olgunun bir başka sonucu da terörizm sözcüğünün son yıllarda daha da olumsuz bir anlam kazandığı gerçeğiyle ilgilidir ve terör gruplarının üyeleri ve liderleri, "şiddet uğruna şiddet değil yüksek bir hedef uğruna olumlu (her ne kadar cinayet niteliği taşıya bile) eylemlerde bulunduğu" düşüncesindedir. 1970'li yıllarda, BM'de terörizm teriminin aşağılayıcı anlam taşıması ile ilgili sert tartışmalar, büyük boyutlara ulaşmıştır. Özellikle Afrika, Asya ve Arap devletleri temsilcileri, dış baskıdan kurtularak bağımsızlığı elde etmek ve aynı zamanda devletlerin kaynaklarının sömürüsüne karşı savaşımların terörist olarak adlandırılmasına itiraz etmiştir. Öte yandan bu kavram, İkinci Dünya Savaşı sırasında işgal altındaki topraklarda Naziler tarafından direniş güçlerine karşı da kullanılmıştır. Dolayısıyla terörizm kavramını kullanmak ya da birisini terörist faaliyetlerle suçlamak, belirli bir tarafın çıkarlarının dayatılmasıyla alakalıdır ve genellikle diğerlerine karşı güç kullanılarak veya hissettirilerek kabul ettirilir. Söz gelimi

⁴⁶ Bruce HOFFMAN, **Inside Terrorism**, Columbia University Press, New York, 2006, s. 21-22

milli kurtuluş hareketlerinin rejime karşı yürüttüğü faaliyetler, her zaman terörizm olarak tanıtılır.⁴⁷

Bugüne kadar “terörizm” ve “milli kurtuluş mücadelesi” kavramlarının ayırt edilmesi konusunda bir anlaşmaya varmak mümkün olmamıştır. Bazı devletler (İsrail), "izin verilen" ve "yasak" terörizmin ortaya çıkmasına yol açacağı, diğer başka devletler (Norveç) ise bazı durumlarda terör faaliyetlerinin aklanmasına yol açacağı düşüncesini taşımaktadır. İsrail ve Norveç, "Suçu, yöntem ve amaç belirler." şeklinde bir yaklaşım sergilerken İspanya ise "Ne kadar meşru sebep olursa olsun asla terör eylemi haklı çıkarılamaz." görüşünü savunmaktadır. İspanya gibi diğer bazı gelişmiş Avrupa devletleri, terörizm ve milli kurtuluş mücadelesinin birbirinden ayırt edilmesine karşı girişimlerde bulunmuşlardır. Çünkü onlara göre bu hususta ayırım yapmak, eylemlerine ve hedeflerine siyasi motivasyon sağlayabilen suçluları cezalandırmamaya ve iade etmemeye izin verilmesine yol açacaktır.⁴⁸

18 Aralık 1972 yılında gerçekleştirilen 27. oturumda, BM Genel Kurulu tarafından 3034 numaralı karar kabul edilmiştir. Bu kararda, milli kurtuluş mücadelesinin terör eylemi ve onun destekçilerinin teröristler olarak sayılmasının temelsizliği ve yasadışı olduğu kesin bir şekilde vurgulanmıştır. Bu taslağı benimseyerek Genel Kurul, sömürgeci ve ırkçı rejimler ile yabancı egemenliği altındaki halkların kendi kaderini tayin etme ve bağımsız olma haklarını onaylamıştır. Özellikle de milli kurtuluş hareketlerinin BM Şartı ilkelerine ve BM organlarının ilgili kararlarına göre sürdürdüğü mücadelenin meşru niteliğine destek vermiştir.⁴⁹

1980'li yıllarda BM kararlarında, terörizmin herhangi bir sebeple haklı gösterilemeyeceğini belirten kararlar da kabul edilmiş ve şartlar ne olursa olsun terör eylemlerinin her zaman yasadışı olduğu belirtilmiştir. Söz gelimi 6 Aralık 1989 tarihli BM kararında, bir hak olarak kabul edilmiş kendi kaderini tayin etmenin terör eylemleri için bir mazeret olamayacağı ifade edilmiş ve bu kararda, uluslararası terörizmin

⁴⁷ MOİSEYEV, 2015, s. 213.

⁴⁸ Rosalyn HIGGINS/Maurice FLORY, **Terrorism and International Law**, New York, 1997, s. 223

⁴⁹ Natalya MARSHKOVA/Anastasya MILOVIDOVA, “Problemy Opredeleniya Ponyatiya Terrorizma v Doktrinalnyh i Mezhdunarodnyh Istochnikah”, **Vestnik Nizhegorodskoy Akademii MVD Rosii**, Nizhnii Novgorod, 2011, s. 238

temelindeki sebeplerin öncelikle sömürgecilik, ırkçılık, insan hakları ve temel hak ihlallerinin ortadan kaldırılması gibi sorunlar olduğuna dikkati çekilmiştir.⁵⁰

BM Uyuşturucu ve Suç Ofisi Terörizmi Önleme Şubesi'nde, 1999-2005 yılları arasında müdür olarak çalışan terör faaliyetleri araştırmacısı Schmid, terörizm kavramının mevcut tanımları ile ilgili titiz bir çalışma yapmıştır. Fakat Schmid'in yüzü aşkın terörizm tanımını titizlikle analiz ettiği bu çalışması bile kavramı tanımlamak için belirgin bir katkıda bulunamamıştır. Schmid'in tanımlamalar için ortak olan unsurlar üzerinde durması dikkat çekicidir. Schmid, kullanım sıklığı bakımından terörizmin mevcut tanımlarında kullanılan unsurların listesini şöyle yapmıştır:⁵¹

- Şiddet, güç kullanma;
- Siyasi bir unsur;
- Korku, terör;
- Tehdit;
- Psikolojik etki ve beklenen tepki;
- Mağdur-amaç ayrımcılığı;
- Kasıtlı, planlı, sistematik, düzenlenmiş eylem;
- Mücadele yöntemi, strateji ve taktik;
- Tekillik (münhasırlık), genel kabul görmüş kuralların ihlali, insani düşüncelerle herhangi bir sınırlamanın olmaması;
- Zorlama, gasp, onaylama;
- İfşa etmek;
- Keyfi uygulama, belirsiz ve rastgele hedef, ;

⁵⁰ HIGGINS/FLORY, **1997**, s. 224

⁵¹ Bkz. MOISEYEV, **2015**, s. 214

- Mağdurları sivil halk, tarafsız devletlerin vatandaşları, çatışmaya katılmayanlar arasından seçmek;
- Yıldırıcılık;
- Mağdurların masumiyeti;
- Suçlu olarak grup, hareket, örgüt;
- Sembolik bir görünüm, halka görüşlerini gösterme isteği;
- Şiddetin önceden tahmin edilemeyen, öngörülemeyen, beklenmedik karakteri;
- Gizli, yeraltı faaliyet;
- Şiddetin tekrarlanabilir, seri ya da saldırgan nitelikte olması;
- Fail;
- Taleplerin üçüncü taraflara sunulması.

Fakat Schmid, sunduğu listenin terörizmi tanımlamak için gerekli tüm unsurları içermediği düşüncesindedir. Gerekli tüm unsurlar bir arada olsa bile uluslararası kabul görülebilecek bir tanım yaratma olasılığı yine de çok düşüktür zira devletler arasındaki siyasi ve hukuki olmayan diğer anlaşmazlıkları çözmek mümkün gözükmemektedir.⁵²

Uluslararası toplumun terörizm kavramını tanımlayamaması, teknik değil siyasi nitelikteki bir sorundur. Terörizmle mücadele yönündeki ilerleme ancak yasal ve siyasi yaklaşımlar arasındaki direncin tamamen ortadan kaldırılmasıyla mümkündür. Bunu aşmak zor olabilir ancak bunun için öncelikle terörizmin çeşitli tezahürlerini kapsayan, genel olarak kabul gören, basit ve aynı zamanda pratik tanımın geliştirilmesi; “aut dedere aut judicare” (ya iade et ya yargıla) ilkesinin mutlaka kullanılması; devletlerin "aşırı ihtiyatlılığı", diplomatik hesaplamaları ve spekülasyonları aşmak için siyasi irade gösterilmesi gerekmektedir. Buna ek olarak siyasi tartışmalar, öncelikle uluslararası

⁵² MOISEYEV, 2015, s. 214

toplum düzeyinde yapılmalıdır çünkü uluslararası toplum, BM veya bölgesel örgütler aracılığı ile çeşitli etkileme araçlarına sahiptir.⁵³

Hakikaten uluslararası toplum, henüz kabul görmüş bir terörizmin tanımını yapamamaktadır. Bunun sebebi, terörizmin sadece bir olgu olarak giderek daha da değişmesi, yeni araçlar ve teknolojileri kullanması değil aynı zamanda politik, sosyal, psikolojik ve son olarak tarihi bir dizi etkenin etkisidir. Modern terörizmden kaynaklanan tehdit ölçeğinin genel kabulüne rağmen, bu olgunun içeriğine yönelik yaklaşımlar önemli farklılıklar göstermektedir. Uluslararası terörizme karşı faaliyetler analiz edildiği zaman, ortak çıkarlara zarar verilse bile siyasi etkenlere verilen önceliğin rolü, dikkat çekicidir. Bu durum siyasetçiler, uluslararası örgütler, bilim adamları ve uluslararası hukuk uzmanları tarafından sürekli eleştirilmektedir. Örneğin Long Island Üniversitesi öğretim üyesi ve terörizm uzmanı Kushner, terörizm hakkındaki görüşlerde objektifliği sağlamanın güçlük taşıdığını zira terörizm araştırmalarının küresel siyasi değişiklikleri analiz etmeyi gerektirdiğini ve bu değişikliklerin bilim adamları, gazeteciler ve politikacılar tarafından farklı değerlendirildiğini belirtmektedir. Bundan yola çıkarak aynı olayın halka farklı yollarla sunulabildiğine ve toplum tarafından farklı şekillerde algılanabileceğine işaret etmektedir.⁵⁴

Dolayısıyla yüzyıllar boyunca yönü, yapısı, hareket tarzı değişmiş olan terörizme net bir tanım vermek mümkün olmamaktadır. Muhtemelen terörizm, her tarihi dönem için ayrı bir tanım gerektiren özel bir olgudur. Terörizmin genel tanımından ziyade, belirli tarihi dönemin özelliklerini dikkate alan tanımının olması daha anlamlı olabilir. Terörizm konusunda tanınmış bir uzman olan Laqueur, terörizmin değişik türlerinin olması sebebiyle ortak noktaya sahip olamadığını belirtmiştir. Laqueur'e göre terörizmin bir türü için geçerli olan modelin bir başkasında olması, zorunlu değildir. Terörizmin doğası sürekli değişmekte, daha önce var olan caydırıcı önlemler etkisizleşmekte ve geçmişe göre insan yaşamını tehdit eden unsurlar çoğalmaktadır.⁵⁵ Laqueur'in bu yaklaşımı, terörizmin yapısının döneme bağlı olarak değişebildiğini göstermesi bakımından önem

⁵³ HIGGINS/FLORY, 1997, s. 38

⁵⁴ Harvey W. KUSHNER, (ed.), **The Future of Terrorism: Violence in the New Millenium**, Thousand Oaks: Sage Publications Inc, 1998, s. 4

⁵⁵ LAQUEUR, 1977, s. 6-20.

taşımaktadır. Zira yazar, terörizmin dinamik yapısına işaret ederek bir gerçeğin altını çizmiştir.

1.2. TERÖRİZMİN TÜRLERİ

1.2.1. Tasnif Çabaları ve Yaygın Tasnif Örnekleri

Terörizm sorununun karmaşıklığı, ifade biçimlerinin çeşitliliği ve kavramın özünü değerlendirmede yer alan siyasi çelişkiler, yalnızca terörizmin evrensel olarak kabul görmüş tanımlanması sorununu doğurmamakta; aynı zamanda sınıflandırma yapmakta da zorluklara sebep olmaktadır. Pek çok filozof, politikacı, hukukçu, tarihçi ve psikolog, terörizmi farklı açılardan sınıflandırmaktadır. Tüm bu yaklaşımların çeşitliliği, uyumsuzluğu ve çok yönlülüğü, sorunu daha da karmaşıklığa taşımaktadır. Bununla birlikte terörizmden kaynaklanan genel tehlikeyi ve hukuki açıdan önemli olan göstergeleri ortaya çıkarmak bakımından bir fırsat da sağlamaktadır.

Terörün sınıflandırılması sorunu, terörizm ve terör eylemleriyle ilgili kavramların sınırlandırılması ile doğrudan ilişkilidir. Tüm bu üç olgu, materyalist diyalektik kategorileri olarak ele alınmalıdır. Yani terör, evrensel bir olgudur; terörizm özeldir ve terör eylemi ise tek bir eylemdir. Terörün evrenselliği, yalnızca mağdurların kitlesel niteliğiyle değil aynı zamanda uygulama biçimlerinin ve yöntemlerinin çeşitliliği ile belirlenir. Terör, neredeyse tüm halkı korkutarak ve çeşitli yollarla gerçekleştirilir. Terörizm ise teröre göre kendine has bir olgudur. Terörden farklı olarak hem kapsamı, hedefleri ve mağdurları açısından hem de yöntem ve uygulama araçları açısından daha özeldir. Terör eylemine bakıldığında, sınırlı sayıda kişiyi korkutmak için tek bir olay olarak daha açık işaretlere sahiptir.⁵⁶

Terörizmi sınıflandırmak; içeriğini, esas yönelimini, saldırının nesnesini ve öznesini göz önünde tutarak ayırma gitmek güncel bir uğraştır. Çünkü bilimsel literatürde, terörizm türlerinin muhtelif sınıflandırmalarına rastlanmaktadır. Kır, seçici, koruyucu, saldırgan,

⁵⁶ Salman DIKAEV, *Terror, Terrorism i Prestuplenya Terroristicheskogo Haraktera*, LitRes, Moskva, 2017, s. 8

fiziksel, çatışmalı, geleneksel, yeşil, kadın terörizmi, vb şeklinde sınıflandırmaların yanında; dini, milliyetçi, etnik, devrimci, ideolojik, muhalefet, sağ, sol, sosyal, cumhuriyetçi, siyasi, sosyo-politik, sosyal yönlü, nükleer, kimyasal, biyolojik, siber, ekonomik, psikolojik, Avrupalı, Kafkasyalı, Orta Doğulu, Türkistanlı (Orta Asyalı), Latin Amerikalı gibi türler veya bunların birkaçının bir arada olduğu tasnifler de mevcuttur. Terörizmin genel kabul görmüş tanımının olmamasına rağmen çoğu araştırmalarda terörizmin subjektif belirtilere, ideolojik ve politik platformlara, kullanılan araç tiplerine, terörizmin ortaya çıkma ve gerçekleşme bölgesine ve benzerine göre farklı sınıflandırmalar yer almaktadır. Yukarıda bahsedilen tasnife devlet içi, devlet, bölgesel, uluslararası, ulus-ötesi, küresel, kitle, ağ, hava, deniz terörizmi türlerini de eklemek mümkündür.⁵⁷ Dolayısıyla bu konuda geniş bir çeşitlilik, esas alınan kıstasa göre değişen muhtelif tasnifler mevcuttur. Konuya yaklaşıma göre değişen bu tasniflerin her biri, bir başka açıdan bakıldığında, rahatlıkla değişebilir.

Terörizmin türlerini düzenlemeye yönelik ilk girişimlerden biri, 1934 yılında Madrid'de düzenlenmiş olan Ceza Hukuku Beşinci Konferansı sırasında yapılmıştır. Bu toplantıda terörizm, “siyasi ve sosyal terörizm” olarak ikiye ayrılmıştır. Daha sonra 1970 yılında Amerika İnsan Hakları Komisyonu, terörizmle mücadele sorununu gözden geçirirken “siyasi ve ideolojik amaçlarla yapılmış terör eylemleri” şeklinde bir ayrıma gitmiş fakat daha sonra bu sınıflandırmayı reddetmiştir. Soğuk Savaş döneminde ise zamanın ruhu ve bloklar arası politik çatışma koşulları ile uyumlu olan siyasi terörizme ayrıca önem verilmiştir.⁵⁸

Bilimsel literatürde de terörizm türlerinin net bir şekilde ayrımı sağlanamamıştır. Zaman zaman araştırmacıların gerek bilimsel yaklaşımları gerek ideolojik tercihleri gerekse içinde buldukları medeniyet dairesi, terörizm biçimlerinin yorumlanmasında ortaya çıkan farklılıkların kaynağını oluşturmaktadır. Söz gelimi Belkov, terörizmin türleri hakkında şöyle bir yaklaşım getirmektedir: “Terörizm son derece çok yönlü bir olgudur. Terörizmin öznesine ve nesnesinin kim olduğuna göre temel olarak farklı terörizm

⁵⁷ Asiyat BOTASHEVA, “Sovremennyyi Terrorizm: Problemy Razdeleniya Form (Vidov)”, **Gumanitarnye i Socialnye Nauki**, 2008, s. 81

⁵⁸ Sergey GRACHEV, **Terrorizm i Kontrterroristicheskaya Deyatelnost: Voprosy Teorii**, Nizhniy Novgorod: FMO/İSİ NNGU im. N. İ. Lobachevskogo, Nizhnii Novgorod, 2010, s. 43

türlerinden bahsetmek mümkündür. Onların her biri belirli bir tarihi dönemin ürünüdür".⁵⁹

Bu konunun tarihi açıdan incelenmesinde İtalyan bilim adamı Cassese'nin önerdiği, terör faaliyetlerinin amaçlarına ve hedeflerine dayanan tipolojisi ilginç görünmektedir. Cassese, özellikle şu dört tür terörizm üzerinde durmaktadır: Bunlardan ilki, itici gücü ideoloji olan terörizmdir. Burada Marksist ideolojiye (Batı Almanya'daki Kızıl Ordu Fraksiyonu (RAF), İtalya'daki Kızıl Tugaylar, vs), İslami köktendincilere, diğer dini aşırılıkçı eğilimlere ait olduğunu iddia eden teröristlerin faaliyetleri örnek olarak verilebilir. İkincisi, milli bağımsızlığı sağlamayı amaçlayan terörizmdir. Bu türe egemen devletlerdeki etnik grupların statüsünü değiştirmeyi hedefleyen terörist faaliyetleri dahil edilmektedir (Kuzey İrlanda'da İrlanda Cumhuriyet Ordusu (IRA), İspanya'daki Bask ayrılıkçıları, vs.). Üçüncüsü, "halkların kendi kaderini tayin etme adına" terörizmdir. Bu başlık altında Cassese Afrika Milli Kongresi, Filistin Kurtuluş Örgütü ve diğer milli kurtuluş hareketlerinin faaliyetlerine dikkat çekmektedir. Son grubu ise baskıcı rejime karşı mücadelede bulunan silahlı gruplar ve hareketler terörizmi oluşturmaktadır.⁶⁰

Cassese'ye göre farklı bir sınıflandırma yapan Daniker ise uluslararası terörizm (tek milliyetten veya farklı uyruklardan oluşan terörist grupların üçüncü bir devlette terör eylemleri), ulusötesi terörizm (bir devletin vatandaşlarına başka bir devletin topraklarında gerçekleştirilmiş karşı eylemler), iç terörizm (kendi toprakları üzerinde bir devlet vatandaşlarının, aynı devletin vatandaşlarına karşı eylemleri) şeklinde bir ayırım yapmaktadır. Daniker'in bu ayrımı, gündelik yaşam içinde daha sık duymaya başladığımız kavramlardan hareketle geliştirilmiş bir tasniftir.⁶¹

Petrishev terörizmi devlet terörizmi, hükümet yanlısı, hükümete karşı, uluslararası ve yerli (iç), geleneksel, teknolojik, siyasi, dini, milliyetçi, ayrılıkçılıkçı, sol, sağ terörizm olarak ayırt etmeyi önerir.⁶² Boyar-Sozonovich ise Petrishev'in aksine temel

⁵⁹ O. BELKOV, *Terrorizm Vyzov Natsionalnoy i Mezhdunarodnoy Bezopasnosti, Bezopasnoct Evrazii*, 2001, s. 217

⁶⁰ Antonio CASSESE, *Terrorism, Politics and Law-The Achille Lauro Affair*, Princeton University Press, Princeton/New Jersey, 1989, s. 1-3

⁶¹ Bkz. GRACHEV, 2010, s. 44

⁶² Viktor PETRISHEV, *Zametki O Terrorizme*, Editorial URSS, Moskva, 2001, s. 13-14

sınıflandırma şemasını mümkün olduğunca basitleştirmeyi ve şu üç ana terörizm çeşidine ayırmak gerektiğini önermektedir:

- 1) Devlet terörizmi: Devlet tarafından yürütülen veya devlet desteği ile işlenmiş terör eylemleri;
- 2) Grup (örgütlü) terörizmi: Devlet tarafından desteklenmeyen kişiler veya gruplar tarafından yürütülen terör eylemleri;
- 3) Kendiliğinden (bireysel) terörizm: Bireyler tarafından yürütülen terör eylemleri.⁶³

Bir başka araştırmacı Luneyev, modern terörizmi şöyle sınıflandırmaktadır. *Siyasi sebeplerle terörizm*, devlet adamları ya da iktidar temsilcilerinin öldürülmesi şeklinde gerçekleştirilen, yanı sıra iktidarı korkutmak amacıyla patlama, kundaklama ve insanlara ölüm tehlikesi yaratan ciddi zararlara ve diğer ağır sonuçlara sebep olan eylemlerdir. *Kriminal terörizm*, örgütlü kriminal toplulukların (ulusal ve uluslararası) devlete ve onun temsilcilerine karşı yöneltilen; ceza davalarının soruşturulmasını katı bir ceza politikasının yürütülmesini ve sürdürülmesini engellemeyi; aktif kolluk görevlilerini tasfiye etmeyi, yargıçları hafif hüküm vermeye zorlamayı; suç faaliyetlerini önlemede ve tespit etmede yardımcı olabilecek mağdurları, tanıkları ve gazeteceleri korkutmayı amaçlayan eylemlerdir. *Ayrılkçı güçlerin terörizminde* ise amaç, iktidar organlarının faaliyetlerini felce uğratmak, politik ve ekonomik izolasyon sağlamaktır. *Hava yoluyla terörizm*, bir başka terörizm türüdür. Para, silah, uyuşturucu kaçırmak; gasp etmek ve diğer devletlere kaçmak için rehine alarak uçak korsanları tarafından işlenen eylemlerdir. Bu eylemler başka devletlerde siyasi sığınma hakkı elde etmek, suç işlediği için cezai sorumluluktan kaçmak için ve diğer kişisel sebeplerle işlenmektedir. Son olarak *uluslararası terörizm* ise savaş veya uluslararası karışıklıkları kışkırtmak amacıyla yabancı devletlerin temsilcilerini öldürmek suretiyle gerçekleştirilen eylemlerdir.⁶⁴

Zamkov ve Ilchikov da terörizmi değişik türlere ayırmışlardır. Buna göre devrimci ve karşı-devrimci, yıkıcı ve baskıcı, fiziki ve ruhi (ideolojik), seçici ve kör, kışkırtıcı,

⁶³ BOYAR-SOZONOVICH, 1991, s. 11

⁶⁴ Viktor LUNEYEV, **Terrorizm: Ponyatiye, Otvetstvennost, Preduprezhdeniye**, 2013, s. 129-131

önleyici, askeri ve kriminal terör şeklinde geniş ve farklı bir tasnif yapmışlardır.⁶⁵ Farklı bir bakış açısıyla yapılan bu tasnif üzerinde, biraz daha ayrıntılı durmak gerekmektedir.

Devrimci (kıızıl) terör, tarihi olarak gerekli, ilerici, mecburi ve insani, karşı-devrim kuvvetleri tarafından zorla kabul ettirilmiş ve pozisyonlarını savaşmadan bırakmak istemeyen şeklinde; karşı devrimci (beyaz) terör ise gerici, kanlı, zalimane, insanlık dışı, vb. terör olarak yorumlanır. Devrimci ve karşı devrimci terör, tarihte sık rastlanan terör örnekleridir.⁶⁶

Yıkıcı terör (terörizm) ve baskıcı terör (terörizm) tanımlarını, Batılı sosyologlar ve siyaset bilimciler, terörün çeşitli biçimlerini ve tezahürlerini sınıflandırmak için yaygın ve temel bir ölçüt olarak kullanmışlardır. Yıkıcı terör, iktidar sistemini istikrarsızlaştırmak veya tamamen yıkmak; patlamalar, cinayetler, rehin alma gibi şiddetin çeşitli teknikleri ve yöntemleri yoluyla iktidarı içeriden zayıflatmak için gerçekleştirilir. Baskıcı terör ise aksine, mevcut iktidar sistemine muhalifleri bastırmayı, yok etmeyi; izolasyon yoluyla iktidarı korumayı ve güçlendirmeyi hedefler. Her iki tür de ayrılmaz bir şekilde birbirleriyle bağlantılı olup biri diğerinin varlık sebebidir. Yıkıcı ve baskıcı terörün, devrimci ve karşı-devrimci terör ile benzerlikleri olmakla birlikte aralarında zaman açısından önemli bir fark vardır. Devrimci ve karşı devrimci terör, konjonktürel bir karaktere sahip olup “devrimci fırtınaların estiği” dönemlerde belirir. Yıkıcı ve baskıcı terör eylemleri ise bir zaman dilimine ait değildir, her dönemde gerçekleşebilir. Yıkıcı terör, devrimci terörün başlangıcı ve ön koşulu, baskıcı terör ise karşı devrimci terörün uzatılmış bir şekli ve yenilenmiş halidir. Yıkıcı terör, her zaman sarsmayı ve istikrarsızlaştırmayı, baskıcı terör ise her zaman bastırmayı amaçlar. Modern tarihte yıkıcı terörün en canlı örnekleri, Almanya Federal Cumhuriyeti'ndeki Baader-Meinhof'un ve İtalya'daki Kıızıl Tugayların terörist eylemleridir. Örgüte üye sayısı az olmasına rağmen her ikisinin de faaliyetleri olağanüstü bir etkinliğe sahip olmuştur.⁶⁷

⁶⁵ ZAMKOVYOY/ILCHIKOV, 1996, s. 9

⁶⁶ ZAMKOVYOY/ILCHIKOV, 1996, s. 9

⁶⁷ Salman DIKAEV, Terror, Terrorizm i Prestupleniya Terroristicheskogo Haraktera, **Yuridicheskii Centr Press**, 2006, http://velib.com/read_book/dikaev_salman_umarovich/terror_terrorizm_i_prestuplenija_terroristicheskog

Fiziki terör, rejimin muhaliflerine karşı dayak, işkence, uykusuzluk, açlık, vb. geniş ve sistematik, zalim ve karmaşık şiddet yöntemlerinden oluşan, doğrudan bir dizi fiziki etkiye dayalıdır. Terör mağdurlarına yönelik fiziki etki tedbirleri, antik çağlardan beri bilinen bir yöntemdir. Bu açıdan özellikle insanlık dışı işkence, eziyet, aşağılama ve sonrasında da yakılmaya maruz kalan kurbanlar (Tapınakçılar, Jan Hus, Jeanne d'Arc) hatırlanabilir.⁶⁸ Ruhi ya da ideolojik terör ise özü itibarıyla fiziki terörün bir tamamlayıcısıdır. Her iki tür de organik ve ayrılmaz bir şekilde bağlantılıdır. Mağdurlarının fiziki ve ahlaki yıkımını hedefler. Bununla birlikte ruhi terör, yalnızca işkence odalarında uygulanmaz, aynı zamanda totaliter rejimin psikolojik ikliminin bir yansıması özelliğini taşır. Ruhi terör kendini, insanların “kendi düşüncelerine sahip olamama, onlarda korku yaratma, özgürlükten mahrum etme, onları ‘halkın düşmanı’ olarak ilan etme, insanları yöneticilerin çılgınca planlarının ve eylemlerinin aracına çevirme, normal insan ruhunun bozulması” gibi durumlarda belli eder. Ruhi terörün nihai hedefi, yeni bir antropolojik türü yani “konformist insanı, neşeli robotu, zombiyi” oluşturmaktır. Ruhi terörün etkisi altında bu tür kişiliklerin oluşturulmasında, Hitler Almanyası ve eski SSCB'nin totaliter rejimi başarılı olmuştur.⁶⁹

İdeolojik terörün bir alt türü olarak sayılabilecek olan diğer bir terörizm şekli de bilgi terörizmidir. Bilgi terörizmi, daha doğru bir tabirle ideolojik terörü uygulamadaki ana araçtır. Kitle iletişim araçları ele geçirilerek ya da halkın güncel olaylar hakkında bilgilendirilmesiyle ilgili yasaklama getirilerek ideolojik terörün öznesi olan halk aldatılır, kitleler dehşete düşürülür, suç eylemleri örtülür. Böylece ideolojik terörün sahipleri, eleştirilmekten kurtulurlar.⁷⁰

[o karaktere/glava ii terror terrorism terroristicheskijj akt voprosy klassifikacii/22 klassifikacija terr ora/](#) (Erişim Tarihi 27.03.2018).

⁶⁸ ZAMKOVYOY/ILCHIKOV, 1996, s. 16

⁶⁹ DIKAEV, 2006, http://velib.com/read_book/dikaev_salman_umarovich/terror_terrorism_i_prestuplenija_terroristicheskogo_kharaktera/glava_ii_terror_terrorism_terroristicheskijj_akt_voprosy_klassifikacii/22_klassifikacija_terrora/ (Erişim Tarihi 27.03.2018).

⁷⁰ DIKAEV, 2006, http://velib.com/read_book/dikaev_salman_umarovich/terror_terrorism_i_prestuplenija_terroristicheskogo_kharaktera/glava_ii_terror_terrorism_terroristicheskijj_akt_voprosy_klassifikacii/22_klassifikacija_terrora/ (Erişim Tarihi 27.03.2018).

Seçici terör, terör saldırısının kime yöneldiğine yani belirli bir kişi ya da belirli siyasi planlarla bağlantılı olan bir gruba karşı yapılmış eylemleri; kör terör ise siyasetle ilgisi olmayan insanlara karşı yani körü körüne yapılan eylemleri kapsar. Bu saldırıların iki yönlü amacı vardır: Bir terör grubun varlığını veya oluştuğunu duyurmak ve ülkedeki siyasi durumu istikrarsızlaştırmak.⁷¹

Kışkırtıcı terör ise herhangi bir terör eyleminin cinayet, rehin alma, patlama gibi eylemlerini ve belirtilerini taşıyarak kişileri korkutmayı değil zarar görenlerin tepkisini çekmeyi amaçlar. Terör faaliyetlerinin bu araçlarını çeşitli siyasi güçler, partiler ve gruplar eskiden beri kullanırlar. Birinci ve İkinci Dünya Savaşları'nın tetikleyicileri, kışkırtıcı terör eylemleriydi. Önleyici terör, çeşitli sebeplerden ötürü sınır ötesine geçmiş ve rejim muhaliflerinin ortadan kaldırılması amacı ile gerçekleştirilir. Askeri terör ise savaş sırasında yürütülen ve savaşan tarafların sivil halka yönelik hayata geçirdikleri terör türüdür.⁷²

Kriminal (cinai) terör, çok yaygın ve çok tehlikeli bir terör türüdür. Kriminal terör, dar anlamda suçlularla, özellikle mafya ile ve aileler, klanlar, sendikalar gibi farklı gruplar nezdinde yürütülen terördür. Serserilik, dolandırıcılık, gasp, soygun, cinayet, vb. geleneksel belirtiler ile ortaya çıkan eylemler ahlaksızlık, kötü niyetlilik ve tehlikelilik niyeti taşısa bile kriminal terör olarak sayılmaz. Kitlesel bir karakter kazanmış, kolluk kuvvetlerinin kontrolünden çıkmış, insanları ve toplumun bütününe rehin almış bir hale dönüştüğü zaman kriminal terör niteliği kazanır.⁷³

Bahsedildiği üzere, sınıflandırmayla ilgili pek çok çalışma yapılmıştır. Bu bağlamda Batılı araştırmacılara bakıldığında, yukarıdaki tasniflerden farklı sınıflandırmaların ortaya çıktığı görülmektedir. Genel olarak bakıldığında, aşağıdaki terörizm tasnifleriyle karşılaşılmaktadır:

- Apolitik, ihtilalci ve devlet terörizmi (D. Hanle)
- Ayaklanmacı ve bastırıcı terörizm (T. Thornton)

⁷¹ ZAMKOVYOY/ILCHIKOV, 1996, s. 20

⁷² ZAMKOVYOY/ILCHIKOV, 1996, s. 26-34

⁷³ ZAMKOVYOY/ILCHIKOV, 1996, s. 35

- İhtilalci, yarı ihtilalci ve bastırıcı terörizm (Wilkinson)
- Ülke içi (domestic), Devlet (state), Ulusötesi (transnational), Uluslararası (interstate, international) terörizm (Mickolus)
- Devlet terörizmi, muhalif terörizmi, dini terörizm, kriminal terörizm ve uluslararası terörizm (Martin)

Wilkinson'un yaptığı sınıflandırmada ihtilalci terörizmin hedefi, mevcut siyasi sistemi kökten değiştirmektir. Yarı ihtilalci terörizm, o ülkedeki siyasi sistemde bir takım değişiklikler yapmayı veya hükümetin izlediği politikaları etkilemeyi amaçlar. Bastırıcı terörizm ise siyasi otoritenin ayaklananlara karşı gerçekleştirdiği terörizmdir.⁷⁴ Görüldüğü üzere bu tasnifte de siyasi saik vurgusu baskındır.

Mickolus'un terörizm sınıflandırması, yapılan tüm sınıflandırmaları kapsar niteliktedir. Bu türlere bakıldığında ilk sırayı ülke içi (domestic) terörizm almaktadır. Ülke içi terörizm, dış şiddet kaynaklı olup yalnızca bir devletin vatandaşlarıyla sınırlı hedeflere sahip olan davranışlardır. Ulusötesi terörizme paralel olarak temelde, devlet dışı unsurlar tarafından yürütülür ve sadece vatandaşları etkiler. Kuzey İrlanda sınırlarında IRA'nın ve UDA'nın bombalama eylemleri, New York'taki metronun bombalanması ve devlet/hükümet başkanlarına karşı suikast girişimleri örnek olarak verilebilir.⁷⁵

Ülke içi terörizmde, eylemlerin etkisi ve sonuçları bir devletin siyasi sınırları içerisinde kalır.⁷⁶ Bir devletin sınırları içinde yer alan, dış kaynaklı, hiçbir terör örgütü ile bağlantısı bulunmadan gerçekleştirilen ve diğer devletlerin veya kişilerin yararını ve zararını hedeflemeyen eylemlerdir.⁷⁷

Devlet terörizmi, kendi sınırları içinde bir ulusal hükümet tarafından yürütülen terör eylemlerini içerir. Bir başka deyişle uluslararası terörizmin yerli eşdeğeridir. Örnekler

⁷⁴ Paul WILKINSON, **Political Terrorism**, The MacMillan Press, London, 1974, s. 37-44

⁷⁵ Edward MICKOLUS, "Statistical Approaches to the Study of Terrorism", **Terrorism: Interdisciplinary Perspectives**, The John Jay Press, Yonah Alexander/Hans Morgenthau (Ed.), New York, 1977, s. 211

⁷⁶ Özlem TEZER, **Sınırı Aşmak**, Orient Yayınları, Ankara, 2012, s. 38

⁷⁷ Hamide ZAFER, **Ceza Hukukunda Terörizm**, Beta Yayınları, İstanbul, 1998, s. 70

arasında Nazi Almanyası'nda Holokost, SSCB'deki katliamlar, genel olarak da kolluk kuvvetlerinin uyguladığı işkenceler yer alır.⁷⁸

Devlet terörizmi, devlet destekli terörizmden farklıdır ve bir devlet tarafından, kendi vatandaşlarına uygulanan terörizmdir. Devlet terörizmi, BM Antlaşması'nın yürürlüğe girmesinden önce, Birinci ve İkinci Dünya Savaşları arasındaki dönemde ortaya çıkmıştır. Günümüzde, insan hakları ile ilgili bazı sözleşmelere rağmen devlet terörizmi Orta Doğu, Afrika, Asya ve Latin Amerika başta olmak üzere, dünyanın hemen her köşesinde artış yönünde bir eğilime sahiptir.⁷⁹

Bassiouni de devlet terörizmi ve devlet destekli terörizm kavramlarını ayırmaktadır. Devlet destekli terörizmde terörist eylemlerin failleri, devletin açık veya gizli desteğiyle çalışan devlet dışı aktörleridir. Devlet terörizmi ise kamu görevlileri tarafından yürütülür ve genellikle uluslararası insancıl hukuku ve insan hakları hukukunu ihlal eden, şiddetin yaygın, geniş veya sistematik olarak kullanılmasıyla karakterize edilir. Soykırım, insanlığa karşı suçlar, savaş suçları ve işkence bu kapsamdadır. Bu tip terörizmi kullanan devletlerin hedefleri, yerli veya yabancı bir nüfusun boyun eğdirilmesini veya iç muhalefet karşısında bir rejimin sürdürülmesini içerebilir. Almanya'da Naziler, SSCB'de Lenin ve Stalin, Kamboçya'da Khmer Rouge gibi rejimler, sadece ırki ve siyasi görüşlerden dolayı sivil nüfusun bir kesimine karşı sistematik şiddete başvurmuştur. Bu aşırı durumlarda, terörün-şiddetin nihai hedefi o sosyal ya da politik grubun tamamen ortadan kaldırılmasıdır.⁸⁰

Devletin mevcut siyasi düzeni korumak için vatandaşlarına karşı, devlet tarafından koyulmuş hukuk kurallarını ihlal ederek sindirme, işkence, korkutma, kötü muamele, belirsiz bir şekilde ortadan kaybetme, vb. eylemlerde bulunması devlet terörü olarak adlandırılır. Bu tip terörde şiddetin yanı sıra, mevcut rejimi eğitim faaliyetleriyle zorla kabullendirme gibi bir strateji de izlenmektedir. Bu terör şekline, çoğunlukla totaliter rejime sahip veya iç karşılıkları yaygın devletler başvurur.⁸¹

⁷⁸ MICKOLUS, 1977, s.211

⁷⁹ BAŞEREN, 2002, s. 187

⁸⁰ BASSIOUNI, 2002, s. 85

⁸¹ Necati ALKAN, **Gençlik ve Terörizm**, Emniyet Genel Müdürlüğü Basımevi, Ankara, 2002, s. 19

Uluslararası (interstate, international) terörizm ise egemen devletin otoritesi tarafından kontrol edilen bireyler veya gruplar tarafından yürütülen bir eylemdir. Örnekler arasında Fransa'daki İspanyol makamlarınca düzenlenen Bask karşıtı kampanya ve İsrail ajanları tarafından Avrupa'da ve Orta Doğu'da Filistinli gruplara yönelik saldırılar yer almaktadır.⁸² Uluslararası terörizm, "Uluslararası Terörizm Kavramı" başlığı altında, aşağıda ayrıntılı olarak incelenecektir.

Ulusötesi terörizm, hükümetlerden bir dereceye kadar manevi ve/veya maddi desteğe sahip olsun ya da olmasın, temelde özerk olmayan devlet dışı unsurlar tarafından yürütülen bir eylemdir. Örnek olarak yurt dışında diplomatların, iş adamlarının ve uçuş görevlilerinin kaçırılması gösterilebilir.⁸³

Martin'in yaptığı tasnifi ele alacak olursak ilk sırayı, devlet terörizmi almaktadır. Şen, Martin'in devlet terörizmi tanımlamasını şöyle aktarmaktadır: "Devlet terörizmi, devletin içeride ve dışarıda düşman olarak algıladıklarına karşı işlediği suçlar olarak tanımlanmıştır. Devletin Uluslararası Hukuku ve Evrensel Hukuk Normlarını ihlal ettiği suçların terörizm olarak ele alınması sorununun çözülmesi ve tanımlanmasını oldukça karmaşık hale getirmektedir.". Diğer türlerden muhalif terörizm, devlet dışı grupların ve hareketlerin düşman saydığı; etnik, dini ve diğer gruplara karşı işlenen suçlardır. Dini terörizm, öte dünyayı ideolojik odak olarak esas alan yapılar tarafından onaylanan ve emredilen, mutlak bir inançla uygulanan terörist şiddettir. Kriminal terörizm ise mali kazanç ya da mali kazanç ve politik amaçların karışımı ile motive edilmiş terörizm türüdür. Martin'in tasnifi değerlendirildiği zaman, El-Kaide gibi bir terör örgütünün hem uluslararası hem de dini terörizm sınıflandırılmasına uygun olduğunu görebiliriz. Dolayısıyla terörizm türlerinin birbirinden mutlak bir şekilde ayrıldığını, bu örnek üzerinden bir kez daha ifade etmek mümkündür.⁸⁴

Devlet destekli terörizmi Aydın, şu şekilde değerlendirmektedir: "Bir devletin bizzat kendisinin terörist eylemler içinde yer aldığı durumlarda, bir devletin başka bir devlete karşı terörist faaliyetlerde bulunan bir grubu maddi ya da siyasi olarak desteklediği

⁸² MICKOLUS, 1977, s. 210

⁸³ MICKOLUS, 1977, s. 210

⁸⁴ Osman ŞEN, **Din, Terörizm ve El-Kaide**, Sarkaç Yayınları, Ankara, 2011, s. 22

hallerde; bir ülke bir takım terörist grupları başka bir devlete karşı eylemlerde bulunmak üzere istihdam ettiğinde; bir devlet kendi sınırları dahilinde halkının belirli bir kesimine terör uygulayan bir grubu açıkça ya da zımnen desteklediğinde ortaya çıkar". Aydın'a göre bazı devletler, bölgesel veya milli menfaatleri açısından kendi siyasi, askeri ve ekonomik çıkarlarını yerine getirmede milli kurtuluş hareketlerini ve bu hedefle oluşturulmuş grupları araç olarak değerlendirlikleri için açıkça veya örtük bir yolla maddi veya siyasi olarak desteklemektedirler.⁸⁵ Devlet destekli terörizm kavramı da "Uluslararası Terörizm Kavramı" başlığı altında, aşağıda ayrıntılı olarak ele alınacaktır.

Etnik (bölücü) terörizm belirli bölgeyi, bağlı bulunduğu devletten ayırarak bağımsızlık elde etme yolunda faaliyet gösteren grupların gerçekleştirdikleri şiddet hareketleridir. İngiltere'de İrlanda Cumhuriyet Ordusu (IRA), İspanya'da Bask Yurdu ve Özgürlük (ETA), Türkiye'de PKK gibi faaliyet gösteren örgütler, bölücü terör grupları içerisinde değerlendirilmektedir.⁸⁶ Bu tip örgütler, devletin bütünlüğü ve vatandaşların birliği aleyhinde, silahlı siyasi şiddete başvururlar.

1.2.2. Yeni Bir Terörizm Türü Olarak Tekno-Terörizm ve Türevleri

20. yüzyılın sonlarında gelişen klasik tehditlerle beraber "Siber-Terör, Siber-Savaş, Siber-İstihbarat" gibi yeni kavramlar da ortaya çıkmıştır. Son yıllarda gerçekleşmiş bilimsel ve teknolojik icatlar, bilgisayar ve iletişim alanlarında inanılmaz boyutlara ulaşmıştır. Bu gelişmelerin hayatı kolaylaştırıcı etkisinin yanında, güvensizlik yarattığı da bir gerçektir. Bu gelişmeler, insanın gündelik yaşamına sağladığı olumlu katkılar kadar, kötü niyetli ellerde inanılmaz boyutlarda tahripkâr, yıkıcı olabileceği bilinmektedir. Dünya, daha çok risk tehditleri altındadır. Siber terörde terörist, uluslararası toplumun teknolojiye olan bağımlılığından yararlanmaktadır. Günümüzün klasik teröristi bombayla, silahla verebileceği zararın çok daha fazlasını, artık internet ve iletişim ağları üzerinden bir klavye ve fareyle verebilecek durumdadır. Bir kişinin ya da örgütün kendi imkanlarını kullanarak sahip olduğu bilgi ve teknoloji yardımı ile hedef

⁸⁵ AYDIN, 2012, s. 62

⁸⁶ ALKAN, 2002, s. 22

alınan sistemleri kontrol etmesi ya da kısa süreli olarak ele geçirmesi ile bu sistemin tahribine veya işlevsizleştirilmesine *siber terörizm* denir.⁸⁷

Siber terörizm ya da teknolojik terör veya modern terör olarak da adlandırılan terörün bu türü iletişim, yayın ve ulaşım sistemleri, bilgisayar ve internet gibi ortamlardan devletin veya bankaların, havayollarının, uluslararası kuruluşların ve özel şirketlerin elektronik bilgi akış sistemlerine girilmesi yoluyla gizli bilgilerine ulaşmak veya veri bankalarını yok etmek ve kaosu meydana getirmek amacıyla uygulanan veya uygulanması muhtemel yeni bir terördür.⁸⁸ Bu terör türünde de teröristler eylemlerini gerçekleştirirken onları sınırlayan herhangi bir yöntem yoktur.⁸⁹

Nükleer terörizm gündeme daha çok, kitle imha silahları çerçevesinde yansıyan bir terör türüdür. Terörist örgütlerin nükleer silahlarla veya radyolojik maddelerle sağlamlaştırılmış konvansiyonel bombaları kullanarak gerçekleştirebilecekleri bir eylemin oluşturacağı tehdidi ifade etmektedir. SSCB'nin dağılmasından sonra nükleer silahlar ve kitle imha silahları konusundaki düzenin değişmesinin, maceraperest oldukları söylenen bazı devletlerin nükleer silah ve kitle imha silahları yapabilecek teknolojiye ulaşmalarının ve "kirlili bomba" üretiminin sıra dışı teknoloji gerektirmemesinin bu tehdidin yaklaşmasına sebep olduğu ileri sürülmektedir.⁹⁰

Biyolojik terörizm/Biyoterörizm kişiler, gruplar veya hükümetlerce ideolojik, politik veya finansal kazanç sağlanmasını amaçlayan hastalık yaratıcı mikroorganizma veya ürünlerinin insanlarda, hayvanlarda ya da bitkilerde hastalık oluşturmak ve/veya ölümüne sebep olmak amacıyla açık veya gizli bir şekilde yayılmasıdır. "Biyolojik Savaş"ta, saldırılar askeri yapılanmaları hedef alırken "biyoterörizm" kapsamındaki saldırılarda ise hedef, sivil halktır.⁹¹

⁸⁷ BAL, 2008, s. 61

⁸⁸ Tulga UYAR, **Terörle Mali ve Hukuki Mücadele**, Adalet Yayınevi, Ankara, 2008, s. 33-34

⁸⁹ Nazmi ÇORA, **Uluslararası Terörizm ve Failerleri**, Toplumal Dönüşüm Yayınları, İstanbul, 2008, s. 363-366

⁹⁰ TBB, 2006, s. 242

⁹¹ Selçuk KILIÇ, "Biyolojik Silahlar ve Biyoterörizm", **Türk Hijyen ve Deneysel Biyoloji Dergisi**, 2006, s. 2

BM, Dünya Sağlık Örgütü gibi kuruluşlar ve Biyolojik Silahlar Konvansiyonu'nun tespitlerine göre kişilere karşı biyolojik silah haline getirilebilme özelliğine sahip 43 mikroorganizma (15 bakteri, 24 virüs, 2 mantar ve 2 parazit) mevcuttur. Söz konusu mikroorganizmalar uçak, insansız hava aracı, roket, top, füze, bomba, mayın, jeneratör vb. araçlar ile atılabilir, yayılabilir ve dağıtılabilir. Posta, kargo ya da haşarat, böcek ile yayma, havalandırma sistemine enjekte etme veya yiyecek, içeceklerle sabotaj gibi yöntemler de bu çerçevede kullanılabilir.⁹²

Nükleer ve kimyasal silahlar gibi sıkça gündeme gelmese ve dünya üzerinde bilinen eylemleri ileri düzeyde olmasa bile biyolojik silahlar geniş kitlelere zarar verebilir. Öldürücü nitelikte olan biyolojik silahlar kolay ve ucuz elde edilmeleri, etkilerinin tesirli ve kalıcı olması, kullanım kolaylıkları ve kullanıldıklarının geç farkına varılması gibi özellikleri sebebiyle diğer kitle imha silahlarından ayrılmaktadırlar.⁹³

Kitle imha silahlarına sahip olma niyetlerini terör örgütleri açıkça ifade etmişlerdir. Bu örgütlerin biyolojik silahlara eğilim göstermeleri sebeplerini şöyle özetlemek mümkündür. Herşeyden önce etki alanları geniştir ve uygun meteorolojik koşullarla çok geniş alana yayılabilirler. Biyolojik silahlar aracılığıyla gerçekleştirilen terör eylemlerinde az sayıda terör örgütü üyesiyle geniş kitleler, fiziksel ve ruhsal etkilenebilir. Zira bu eylemlerdeki ana amaç, kitle imhasından daha ziyade toplum arasında panik yaratmaktır. Bunların dışında, biyolojik silahlara sahip olma niyeti, şu sebeplerle tercih edilmektedir:⁹⁴

- Biyolojik silahları üretmek, elde etmek ve depolamak çok kolaydır. Mesela, ufak ev tipi veya 20-25 m² lik küçük laboratuvarlarda büyük miktarlarda biyolojik silah maddesi üretilebilir.
- Üretimi, düşük maliyetlidir. Örneğin, 1 km²'deki kişilerin % 50'sini etkileyen doz esas alınarak maliyet hesaplandığında, konvansiyonel silahlar 2000 \$, nükleer

⁹² İlker KİREMİTÇİ, "Küresel Boyutta Biyolojik Terör Tehdidi", **Savunma Bilimleri Dergisi**, C. 13, s. 2, 2014, s. 35

⁹³ Salih ÖZGÜR, **Geleceğe Yönelen Tehdit Kitle İmha Silahları**, IQ Yayıncılık, İstanbul, 2006, s. 123

⁹⁴ KILIÇ, 2006, s. 12

silahlar 800 \$, kimyasal silahlar 600 \$, biyolojik silahlar 1 \$'a mal olmaktadır. Bu sebeple biyolojik silahlar , “Fakirin Atom Bombası” olarak nitelenmektedir.

- Sadece canlılarda hastalık ve ölüm sonucunu doğurmaktadırlar. Diğer kitle imha silahlarından farklı tahribat etkileri sebebiyle kullanana, açığa çıkmama imkânını sağlamakta ve suçlunun bulunmasını son derece zorlaştırmaktadır.

1.3. ULUSLARARASI TERÖRİZM KAVRAMI

Günümüzde uluslararası toplum, pek çok sorunla muhatap olmaktadır. Muhtelif sebeplerden kaynaklanan bu sorunlara bakıldığında, bir kısmının daha önce ulusal nitelik taşıdığı ve zamanla sınır ötesi bir nitelik kazandığı görülmektedir. İkinci aşamada bölgesel bir nitelik kazanan bu sorunların bir süre sonra pek çok coğrafyaya yayılarak tam anlamıyla uluslararası bir nitelik taşıdığı gözlenmektedir. Hatta bölgesel bir nitelik kazanmadan, ulusal ölçekten evrensel zemine taşınan sorunlar da bulunmaktadır. Bunlardan biri de terörizm sorunudur.

Terörizm sorunu, 20. yüzyılın ilk çeyreğine kadar ulusal bir sorun niteliği taşıırken zamanla bölgesel ve/veya evrensel nitelik kazanmıştır. Uluslararası toplumun bir kısmını ilgilendirdiği, bölgesel nitelik taşıdığı durumda bile uluslararası toplumun geri kalanı bakımından da potansiyel bir tehdit olarak algılanmış ve uluslararası bir sorun olarak değerlendirilmiştir. Terörizmin ulusal veya bölgesel bir nitelik taşımadan, doğrudan doğruya uluslararası bir nitelik kazandığı durumda ise uluslararası toplumun soruna yaklaşımı daha ciddi olmuş, olmak zorunda kalmıştır.

Pek çok uluslararası sorun için geçerli olan akıbeta, terörizm ve kökü itibarıyla ondan türeyen uluslararası terörizm de uğramış ve bu kavram, bir “tanımlanma sorunu” ile karşı karşıya kalmıştır. Aslında mesele, tanımlanamazlıktan ziyade uzlaşamazlıktır. Zira çok sayıda tanıma rağmen, konunun çok boyutlu oluşu ve siyasî nitelik taşıması, uluslararası hukuktaki pek çok kavram gibi üzerinde mutabakata varılamayan yeni bir alan doğurmuştur.

Bu alt başlıkta, uluslararası terörizm kavramının tanımlanması meselesi irdelenecektir. Kavramın tanımlanması meselesi, tanım için gerekli unsurlar ve boyutları çerçevesinde ele alınacaktır.

1.3.1. Uluslararası Terörizm Kavramın Ortaya Çıkışı ve Yaygınlaşması

Terörizm kavramı, uzun süredir uluslararası zeminde de bir sorun olarak uluslararası toplumun gündemine girmiştir. Son yıllarda dünyanın küresel bir köye benzetilmesinin bir sonucu da terörizm eylemlerinin tek bir devletle sınırlı olmaması, birden çok devleti ilgilendirir hâle dönüşmesidir. Bununla birlikte terörizmin yerel ölçekten uluslararası zemine geçişi daha da geriye, 20. yüzyılın ilk çeyreğine kadar uzanmaktadır ve siyasî gelişmelere de etki etmiştir. Nitekim Birinci Dünya Savaşı'nın şahsi bir uluslararası terörizm eylemi ile tetiklenmesi, unutulmamalıdır.⁹⁵

Terörizm eylemlerinin uluslararasılaşması ve önemli siyasî gelişmelerle olan bağı, devletleri bir arayışa itmiş ve bazı düzenlemeler gündeme gelmiştir. 1926'da Romanya'nın Milletler Cemiyeti'ne sunduğu "Terörizmin Bastırılmasının Evrenselleştirilmesi için Uluslararası Sözleşme" isimli taslak sözleşme ve 1937 tarihli "Terörizmin Önlenmesi ve Cezalandırılması Sözleşmesi", bu arayışların bir sonucu olarak dikkat çekmektedir.⁹⁶

İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra konunun önemi artmaya başlamıştır. Soğuk Savaş yıllarında Batı Bloku'nun lideri ABD ile Doğu Bloku'nun lideri olan SSCB'nin çekişmesi, doğrudan bir sıcak çatışmaya dönüşmemiş ancak vekil örgütler ve devletler yoluyla terörizm bir siyaset aracı olarak belirmiştir. 1960'larda yoğun siyasî şiddet aracılığıyla hızlanan eylemler, 1970'lerde ve 1980'lerde pek çok bölgede, muhtelif saiklerle yaygınlaşmıştır. Ayrıca 1960'ların sonundan itibaren, pek çok sebebe bağlı olarak muhalif tavır içindeki milletlerin siyasî hedeflerine ulaşmak için şiddeti bir yöntem

⁹⁵ Nand KISHORE, **International Terrorism: A New Kind of Conflict**. S. Chand & Company Ltd, New Delhi, 1989, s. 32; ALTUĞ, **1995**, s. 15-16; Emre ÖKTEM, **Terörizm: İnsancıl Hukuk ve İnsan Hakları**, Derin Yayınları, İstanbul, 2007, s. 5; Sait YILMAZ, **Terör ve Türkiye: Düşünce, Strateji, Eylem**, Kum Saati Yayınları, İstanbul, 2011, s. 65-66

⁹⁶ ÖKTEM, **2007**, s. 16-17

olarak benimsemesi, önemli bir etken olarak görülmektedir. Bu sebeple pek çok terör örgütü, bazı devletlerin dış politika aracı hâline dönüşmüştür.⁹⁷ Söz konusu devletler, tek bir olaya mahsus olarak teröristleri ve/veya terör örgütlerini kullanabildikleri gibi sürekli bir terörizme yol açacak bir yönlendirmede de bulunabilmektedir.⁹⁸ Bu durumun ortaya çıkmasında, İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra gelişen silah teknolojisinin maliyeti ve tahrip gücü sebebiyle devletler arasındaki savaşları devre dışı bırakmasının önemli bir etkisi vardır.⁹⁹

11 Eylül 2001'de ABD'de gerçekleşen saldırılar, terörizmin uluslararası boyutunun anlaşılmasını ve arta gelen güncelliğini perçinlemiştir. Saldırının ardından uluslararası örgütler, hemen konu ile ilgili düzenlemeler yapmaya başlamışlardır. BM Genel Kurulu'nun 12 Eylül 2001 tarihli ve 1368 sayılı kararı ile 28 Eylül 2001 tarihli ve 1373 sayılı kararı, ayrıca BM Terörizmin Finansmanının Önlenmesine Dair Uluslararası Sözleşme ile Terörist Bombalamalarının Önlenmesine İlişkin Uluslararası Sözleşme'nin onaylanma sürecinin hızlandırılması; Avrupa Konseyi'nin Aralık 2001'de aldığı "Terörizmle Mücadelede Alınan Belirli Önlemlerin Uygulanmasına İlişkin Ortak Tutum" başlıklı tavsiye kararı, kısa süre içinde atılan adımların ilk örnekleridir. Saldırıların doğrudan muhatabı ABD'nin bu saldırılar sonrasında yaptığı çok boyutlu iç hukuk düzenlemeleri de uluslararası terörizm kavramının devletlerin iç hukukuna yansımaları tetiklemiştir.¹⁰⁰ Öktem'in işaret ettiği, terörizmin yabancı kaynaklı olması durumunda, hedef alınan veya vatandaşları mağduriyet yaşayan devletlerin vereceği karşılığın uluslararası bir olay teşkil etmesi durumu, 11 Eylül saldırılarından sonra gerek iç hukuk düzenlemeleri gerekse uluslararası toplum içindeki çabaları bakımından ABD'nin

⁹⁷ KISHORE, 1989, s. 32-48; A. Baki KAVUN, "Uluslararası ve Uluslararası Terörizm", **11 Eylül Örtülü Bir Operasyon mu? Uluslararası Terörizm ve Dış Politika** (Der. Osman Metin ÖZTÜRK), Biltek Yayınları, Ankara, 2002, s. 43-65; TBB, 2006, s. 43-66;

⁹⁸ Sabri DİLMAÇ, **Terörizm Sorunu ve Türkiye**, Emniyet Genel Müdürlüğü İDB Yayınları, Ankara, 1997, s. 148

⁹⁹ Ahmet Hamdi TOPAL, **Uluslararası Terörizm ve Terörist Eylemlere Karşı Kuvvet Kullanımı**, Beta Basım, İstanbul, 2005, s. 40

¹⁰⁰ Osman Metin ÖZTÜRK, "11 Eylül'deki Saldırı Sonrasında Uluslararası Terörizmin ve Terörle Mücadelenin Yeni Yüzü", **11 Eylül Örtülü Bir Operasyon mu? Uluslararası Terörizm ve Dış Politika** (Der. Osman Metin Öztürk), Biltek Yayınları, Ankara 2002, s. 22-35.

tutumunu açıklar bir nitelik taşımaktadır. Böylesi durumlarda, uluslararası hukukun devreye girmesi gerekmektedir.¹⁰¹

Uluslararası terörizm kavramının ortaya çıkışı 20. yüzyılın ilk yıllarına uzansa da uygulamaya bakıldığında, uluslararası toplumun son döneme kadar alışkın olduğu ve sıkça rastlanan durum, oldukça farklıydı. Bir devletin sınırları içindeki terörizm, genellikle ulusal köklere bağlıydı. Kendi başına bir hedef belirler ve sınırlı sayıdaki kişileri kullanırdı. Bu tip terörizmin potansiyel mağdurları ve hedefleri belliydi. Teröristlerin saldırıları esas olarak, devlet iktidarına veya sosyal olarak önemli kurumların temsilcilerine yönelirdi. Devletler de bu duruma uygun bir mücadele stratejisi belirlerdi. Son yıllarda, özellikle 11 Eylül saldırılarından sonra ise daha açık bir şekilde gözlemlendiği üzere, ulusal ölçekteki terörizmden uluslararası terörizme hızlı bir geçiş yaşanmaktadır. Uluslararası toplum bu durumu, aşama aşama idrak etmeye başlamıştır. Zira alışılmış durumun dışında bir takım eylemlere daha sık rastlanır olmuştur.¹⁰²

Uluslararası terörizmin kökleri de tıpkı sınır içi terörizm eylemlerinde olduğu gibi genellikle ulusal veya yerel çatışmalara dayanmaktadır. Bu husus, ihmâl edilmemesi gereken bir durumdur zira bahsi geçen köklerin dikkate alınmaması, yapılacak tespitlerin sınırlı bir fayda ekseninde kalmasına yol açar.¹⁰³

Uluslararası terörizm, “*dünya sahnesine yayılmış*” bir terörizm çeşididir ve asimetrik şiddet eylemlerinin örneği olması münasebetiyle geleneksel siyasal şiddet eylemlerinden farklıdır. Asimetrik savaş eski bir yöntem olmasına rağmen teröristlerin asimetrik şiddet eylemleri, uluslararası terörizmin temel özelliklerinden biri hâline dönüşmüştür zira bu yolla teröristler açısından daha verimli bir hareket alanı ortaya çıkmakta ve sonuçlar doğmaktadır.¹⁰⁴ Öte yandan şu hususa da dikkat çekmek gerekir ki uluslararası terörizmin hedefleri de bağımsızlık, kendi kaderini tayin (self determinasyon), devrim,

¹⁰¹ ÖKTEM, 2007, s. 10

¹⁰² HAUMER, 2005, s. 268

¹⁰³ Alex SCHMID, “Goals and Objectives of International Terrorism”, **Current Perspectives on International Terrorism** (Edited by Robert O. Slater and Michael Stohl), The MacMillan Press, London, 1988, s. 51

¹⁰⁴ Gus MARTIN, **Terörizm: Kavramlar ve Kuramlar**, (Çev. İhsan Çapcıoğlu ve Bahadır Metin), Adres Yayınları, Ankara, 2017, s. 199

daha iyi bir toplum gibi siyasî odaklıdır. Bununla birlikte uluslararası terörizmi diğer siyasî taleplerden ayıran, seçtiği asimetrik yöntem sebebiyle bahsi geçen hedeflere daha yüksek bir çok yönlü maliyete rağmen daha hızlı bir şekilde ulaşma arzudur.¹⁰⁵ Uluslararası toplum açısından uluslararası terörizmin bu tanıdık gelen sıra dışılığı ve varlığı öyle bir noktaya erişmiştir ki uluslararası terörizm eylemleriyle ilgili bir tahmin yapmak güçleşmiştir. Bununla birlikte uluslararası toplum, uluslararası terörizmin bir olgu olarak varlığını devam ettireceği yönünde kesin bir kanaat taşımaktadır.¹⁰⁶

Günümüzde terörizmin en önemli özelliklerinden biri ise uluslararası zeminde faal olmasıdır. Bu zeminde ilişkiler oldukça gelişmiş olup teröristler ve/veya terör örgütleri, buldukları coğrafyanın dışındaki bağlantıları yolu ile uluslararası destek temin etmektedirler. Bazı devletlerin kendi çıkarlarıyla çatışan diğer devletlere yönelik stratejilerinde, terörizmi bir araç olarak kullanmaları da uluslararası terörizmin boyutlarını daha da genişletmektedir. İletişim ve ulaşım teknolojisi ile yeni silah teknolojisinin süratli gelişimi ve terör örgütlerinin kendi aralarındaki organik bağları ve çok boyutlu işbirliği de uluslararası terörizmin yaygınlaşmasını pekiştirmektedir.¹⁰⁷ Terör örgütleri arasındaki işbirliği, teknik bilgi alışverişinin yanında lojistik destek, sığınak temini, eğitim ve eylem yapma şeklinde çeşitli boyutlara sahiptir. Genellikle taktik maksatlı olan bu işbirliğinin ideolojik bir ortaklık içermesi gerekmez.¹⁰⁸

Terörizmin uluslararası boyut kazanması ve hızla yayılması, “Dünyanın çeşitli bölgelerinde pek çok devlet eliyle terörizmle mücadeleye yönelik etkin faaliyetler yürütülmesine rağmen, terörizm neden yeni, daha katı ve örgütlü biçimlere dönüşmektedir?” şeklinde bir soruyu da gündeme getirmiştir. Bu soruya ve buna benzer sorulara, uluslararası toplumun hızlı değişiminden ve gelişiminden terörizmin de etkilenmesi, terörizmin menfaat çatışmalarında bir araç hâline dönüşmesi, her geçen gün artan terörizm haberlerinin tehlikeyi sıradanlaştırması ve hassasiyeti düşürmesi, kolektif

¹⁰⁵ SCHMID, 1988, s. 51

¹⁰⁶ Geraint HUGHES, **International Terrorism**. The Routledge History of Terrorism. Ed. Randall D. LAW. Routledge, London/New York, 2015, s. 466

¹⁰⁷ KISHORE, 1989, s. 47-48; DİLMAÇ, 1997, s. 147; Ahmet S. AKYILDIZ, “Uluslararası Terörizm ve Terörizme Karşı Alınması Gereken Önlemler”, **Türkiye'nin Güvenliği Sempozyumu (Tarihten Günümüze İç ve Dış Tehditler)**, Ceren Matbaası, Elazığ, 2001, s. 27; ALKAN, 2002, s. 25-27

¹⁰⁸ HUGHES, 2015, s. 457

hukukî mücadele araçlarının yetersiz kalması ve devletlerin bu konudaki tutarsız ve çelişkili tutumları gibi bir dizi cevap verilmektedir.¹⁰⁹

Ülke içi terörizmin aksine uluslararası terörizm, şiddetin küreselleşmesiyle ön plana çıkmaktadır. Şebeke şeklinde olan yapısı, yeni ve önceden bilinmeyen grupların oluşması, esnek bir eylem programının olması, uluslararası terörizme ait olan ve yeni kabul edilen özelliklerdir. Bu sebeple uluslararası terörizm, bugün için yeni bir düzey tehdidini temsil etmektedir. Uluslararası terörizm tehdidine karşı, daha önce yapıldığı gibi ulusal çerçevelerle ve geleneksel stratejilerle sınırlı, tek bir devletin kolluk güçleri aracılığı ile doğrudan mücadele etmek mümkün değildir. Uluslararası terörizmin küresel nitelikte olduğunun, her yere yayılabileceğinin, potansiyel mağdurların ve saldırı hedeflerinin tüm dünyaya dağılabileceğinin göz önünde bulundurulması gerekmektedir. Dolayısıyla terörizm eylemlerinin yerini ve saldırının muhtemel hedeflerini bazı durumlarda öngörmek çok zor olabilmektedir.¹¹⁰ Kısacası uluslararası terörizmin yalnızca sınır aşan boyutu değil eylemlerin yöntemi, kapsamı ve sınırları bakımından da uluslararası toplum zemininde işbirliği bir mecburiyet olarak kabul edilmektedir. Böylesi bir işbirliği mecburiyeti, yukarıda işaret edilen bazı zorlukları gündeme getirmektedir ki bunlardan en önemlisi de uluslararası terörizm kavramının tanımlanması sorunudur.

1.3.2. Tanımlama Sorunu

Hukuk bilimi ve devletlerin uygulamaları, uluslararası terörizmin doktriner bir anlayışını geliştirmek için oldukça uzun bir süredir çaba sarf etmektedir. Bu çerçevedeki çalışmaların amacı, uluslararası terörizm tanımının özüne dair bir anlayışın gelişmesi ile birlikte uluslararası terörizmle mücadelenin etkinliğini arttırmak ve uluslararası terörizm sorununu ortadan kaldırmaktır.¹¹¹

Terörizmin uluslararası düzlemde tanımlanması meselesi, temelde akademik değil siyasî bir vasıf taşımaktadır. Zira entellektüel anlamda yapılmış ciddi oranda tanım bulunmakla

¹⁰⁹ GURIYEVA, 2004, s. 15-16

¹¹⁰ HAUMER, 2005, s. 268

¹¹¹ Aleksandr VASILYEV, *Teoriya Gosudarstva i Prava*, Yuridicheskaya Literatura, Moskva, 1983, s. 357

birlikte, ortak kabul görmüş ve bağlayıcı bir tanıma ulaşılamamış olması temelde, karar verici durumundaki devletlerin bu konudaki tutumuyla alakalıdır. Uluslararası terörizmin tanımlanması, uluslararası hukukun temel hukuk kişisi olan devletlerin ortak iradesine bağlı olması münasebetiyle siyasî bir mesele niteliği taşımaktadır. Uluslararası toplum düzeninde de millî çıkarlar temel alındığı için devletler, uluslararası toplumun çıkarlarından ziyade, kendi millî menfaatlerini esas almakta ve uluslararası hukuk kurallarına, kendi çıkarlarına uygun olduğu ölçüde değer ve önem atfetmektedirler.¹¹²

Bahsi geçen çabaya rağmen uluslararası terörizm kavramı, terör ve terörizm kavramlarındaki uzlaşmazlık gibi üzerinde mutabakata varılmış bir tanıma sahip değildir. Bu konuda uzun yıllara dayanan akademik birikime rağmen, uluslararası terörizmin tanımı üzerinde bir uzlaşma bulunmamaktadır. Tanım üzerinde bir uzlaşmanın bulunmaması, çağdaş uluslararası terörizm çalışmalarında bir sorun olarak görülmektedir.¹¹³ Başeren'e göre terörizmle ilgili herhangi bir çalışmanın girişinde, tanımlama sorunu üzerinde durmak, usûli bir gereklilik gibi görülse de konuyla ilgili en önemli husus, tanımlama meselesidir. Eğer çalışma uluslararası terörizmle alakalı ise bu durumda tanımlama meselesi, en önemli sorun olarak kabul edilmelidir zira eylemin birden çok devleti ilgilendirmesi hâlinde, eylemi gerçekleştiren kişinin terörist olarak kabul edilip edilemeyeceği tartışmalı bir hâle gelebilmektedir. Böylesi bir durum, uluslararası terörizmle mücadelede en büyük engeli teşkil etmektedir.¹¹⁴

Öte yandan tanımlamanın gerekli olup olmadığına yönelik tartışmalar da bulunmaktadır. Uluslararası terörizmin tanımının olmayışını, uluslararası terörizmle etkin mücadelede bir engel olarak niteleyenler olduğu gibi tanım yapılamamasının daha uygun olduğunu ve suçun unsurları üzerine yoğunlaşılması gerektiğini ileri sürenler de vardır.¹¹⁵

¹¹² Mehmet E. ÇAĞIRAN, "Terörizm ve Uluslararası Hukuk", **Terörizm** (Ed. Haydar ÇAKMAK), Barış Platin Kitap, Ankara, 2008, s. 43-44, 51, 72

¹¹³ Thomas J. BADEY, Defining International Terrorism: A Pragmatic Approach, **Terrorism and Political Violence**, 10 (1), 1998, s. 90

¹¹⁴ Sertaç Hami BAŞEREN, **Terörizm: Kavramsal Bir Değerlendirme, Terörizm İncelemeleri: Teori, Örgütler, Olaylar**. Der. Ümit ÖZDAĞ ve Osman Metin ÖZTÜRK, ASAM Yayınları, Ankara 2000, s. 1

¹¹⁵ Richard J. ERICKSON, **Legitimate Use of Military Force Against State-Sponsored International Terrorism**, Air University Press (Scanned Copy), Alabama, 2001, s. 23-24; Fatma TAŞDEMİR,

Yukarıda bahsedilen 1937 tarihli Terörizmin Önlenmesi ve Cezalandırılması Sözleşmesi, tanımlama çabalarının başlangıcı olarak kabul edilmektedir. İlk uluslararası çaba olması bakımından önem taşıyan bu düzenlemeden sonra kabul edilen hiçbir uluslararası antlaşmada, herhangi bir tanım yapılamamıştır. Bu sebeple uluslararası terörizm kavramı, bölgesel veya uluslararası düzenlemeler açısından tatminkâr bir tanımlama yapılamamış bir olgu olarak kabul edilmektedir.¹¹⁶ Öte yandan uluslararası terörizmin nasıl tanımlanması gerektiğine yönelik bir fikir birliğinden bahsetmek de mümkün değildir.¹¹⁷ Kısacası ne uluslararası hukuk disiplini içinde ne de uluslararası hukukun temel kişisi olan devletler arasında genel kabul görmüş bir tanım yapılabilmektedir.¹¹⁸

1.3.3. Uluslararasılık Unsuru

Tanım üzerinde bir uzlaşma bulunmamasına rağmen, uluslararası hukuktaki pek çok konu gibi uluslararası terörizm kavramının tanımlanması için gerekli olan unsurlar üzerinde asgârî bir kabul olduğu söylenebilir. Bu bağlamda, genel olarak terörizm tanımından veya ülke içi terörizmden farklı olarak üzerinde durulması gereken husus, “uluslararasılık” kavramıdır. Zira uluslararası terörizmi, diğer terörizm türlerinden ve özellikle ülke içi ve benzeri terörizm türlerinden ayıran unsur, terörizmin sınır aşan boyutudur.

Bilindiği üzere uluslararası terörizm kavramının kökeninde, terörizm kavramının niteliği yatmaktadır. Terörizm, toplum düzenine karşı gerçekleştirilen ve siyasî saik taşıyan bir eylem niteliği taşımaktadır. Yani eylemi gerçekleştiren ve siyasî amaçları olan teröristlerin taleplerinin ilgili devlet tarafından kabul edilmemesi karşısında, bu tür eylemleri gerçekleştirmenin kaçınılmaz veya gerekli olduğuna dair bir inanca sahip olan teröristlerin, siyasî amaçlarına ulaşmak için o devlet vatandaşlarına ve mülküne saldırmasıdır. Bu tip bir saldırı, doğrudan toplumsal düzene de yönelmiş olmaktadır.

Uluslararası Terörizme Karşı Devletlerin Kuvvete Başvurma Yetkisi, USAK Yayınları, Ankara, 2006, s. 10-11; ÖKTEM, 2007, s. 24-29

¹¹⁶ Zdzislaw GALICKI, International Law and Terrorism, *American Behavioral Scientist*, 48 (6), 2005, s. 745

¹¹⁷ Furkan Y. ŞEN, **Demokratik Toplumlarda Siyasal Şiddet ve Terörizm: Nedenlere ve Sonuçlara İlişkin Kavramsal Bir Çözümleme**, Kilit Yayınları, Ankara, 2018, s. 169

¹¹⁸ TAŞDEMİR, 2006, s. 9

Fakat bu yönelme, her yönüyle bir devletin sınırları içinde kalmaktadır. Uluslararası terörizmde ise durum farklıdır. Uluslararası terörizm, uluslararası toplum düzenine karşı gerçekleştirilen bir eylemdir. Dolayısıyla teröristler, vatandaşı oldukları devlet dışında bir devlete yönelik olarak eylemler gerçekleştirirler. Yani başka bir devlet hedeflenir zira söz konusu devlet, teröristlerin taleplerini karşılamamaktadır. Yine, diğer bir devletin vatandaşlarına ve mülklerine yani, yabancı kişilere ve yabancı mülklere saldırı düzenlenir. Ayrıca başka bir devletin doğrudan veya dolaylı desteği temin edilir. Bu hususlardan herhangi birinin gerçekleşmesi durumunda, uluslararasılık vasfı gerçekleşmiş olur.¹¹⁹ Genel olarak insan haklarına karşı gerçekleştirilen bir eylem olan uluslararası terörizm, aslında bu yolla Khan'ın işaret ettiği uluslararası toplum düzenine yönelmiştir. Zira uluslararası terörizm, eylemleri ile egemen devletlerin ülkelerinde kargaşa ve istikrarsızlık yaratmayı, hedef coğrafyada güvenlik sorunları çıkarmayı, yıkıma ve zarara yol açmayı amaçlar. Söz konusu eylemlerin birden çok devleti ilgilendirmesi münasebetiyle uluslararası hukukun kişileri olan devletler ve uluslararası örgütler açısından uluslararası terörizm aynı zamanda, uluslararası kamu düzenini yıkmayı hedefleyen bir olgu olarak da kabul edilmektedir.¹²⁰

Terörizmin uygulamada, pek çok örnekte olduğu gibi ulusal sınırların dışına çıkması, uluslararası boyutunun dikkate alınmasını gerektirir. Uluslararası terörizmden bahsedebilmek için terörizm eylemlerinin açık ve belirgin uluslararası sonuçları olmalıdır. Teröristlerin başka bir devlet sınırları içinde hedefler veya mağdurlar belirlemesi, uluslararası ulaşım araçlarına saldırımları veya bunları farklı devlete yönlendirmeye zorlamaları gibi bir uluslararası vasıf gereklidir.¹²¹ Failin ve/veya mağdurun vatandaşı olduğu devletler, suçun işlendiği coğrafya ve terörizme verilen dış

¹¹⁹ Ali KHAN, "A Legal Theory of International Terörizm", **Connecticut Law Review**. **19**, 1987, s. 953-955

¹²⁰ Brian Michael JENKINS, **International Terrorism: A New Kind of Warfare**, The RAND Corporation, Santa Monica, California, 1974, s. 9-10; Mesut Hakkı CAŞIN, **Uluslararası Terörizm**, Nobel Yayın Dağıtım, Ankara, 2008, s. 756, 760-761

¹²¹ Brian Michael JENKINS, **The Study of Terrorism: Definitional Problems**, The RAND Corporation, Santa Monica, California, 1980, s. 3-4; TOPAL, 2005, s. 52; CAŞIN, 2008, s. 177; MARTİN, 2017, s. 203-205

destek gibi unsurlar, uluslararası terörizm kavramını gündeme getirir.¹²² Bir başka deyişle yer, kişi ve menfaat açısından yabancılık unsuru taşıyan eylemler ile bir devletin sınırları içinde gerçekleşen eylemlerin başka bir devlet ülkesinde sonuçlar doğurmasıdır.¹²³ Kısacası terörizm eylemi, farklı boyutlarda olsa bile birden çok devleti ilgilendirdiği noktada uluslararası terörizme dönüşmüş olur.¹²⁴ Uluslararası terörizm, etkisi millî sınırları aşan ve uluslararası şebekelerle entegre eylemler bütünüdür.¹²⁵ Bu yönüyle uluslararası terörizm, millî sınırlar ve silahlı güçler ile sınırlandırılmayan, yeryüzüne yayılmış yeni bir tür eylemdir.¹²⁶

Yukarıda işaret edildiği üzere uluslararasılık unsuru, birkaç açıdan değerlendirilebilir. Bunlardan ilki, birden fazla devletin vatandaşlarını ilgilendirme boyutudur. Fail, kendi devletinin vatandaşlarına yönelmemeli; mağdur, farklı devlet vatandaşı olmalıdır. Bu durumda, teröristlerin kendi devletlerinin vatandaşlarına yönelik eylemleri, kapsam dışında kalmaktadır.¹²⁷ Dolayısıyla mağdurların statüsü bakımından yaklaşıldığında, uluslararası terörizm kavramı içinde vatandaşlık açısından mağdurların durumu da önemlidir. Klasik terörizm tanımında yer alan siyaset dışı ve şiddet dışında, yabancı mağdurların seçilmiş olması münasebetiyle terörizm, ulusal sınırların dışına çıkmaktadır.¹²⁸ Bu bağlamda Martin, “uluslararası profili olan mağdurlara yönelik yurt içi saldırıları” da uluslararası terörizm kavramı içinde değerlendirmektedir. Diplomat, işadami, askerî personel ve turist gibi sembolik anlamda uluslararasılık taşıyan mağdurlara yönelik gerçekleştirilen eylemler de bu kapsama girmektedir. Bu sebeple failler, her durumda kendi ülkelerinden ayrılmak durumunda değildirler.¹²⁹ Zira

¹²² KISHORE, 1989, s. 29; Sertaç Hami BAŞEREN, “Kavramsal Özellikleri ile Terörizm (Tarihi ve Hukuki Boyutları İle)”, **Küresel Terörizm ve Uluslararası İşbirliği Sempozyumu**, Genelkurmay Başkanlığı Basımevi, Ankara, 2006, s. 15

¹²³ ÖKTEM, 2007, s. 7

¹²⁴ KISHORE, 1989, s. 27; ÖZTÜRK, 2002, s. 21; CAŞIN, 2008, s. 147; HUGHES, 2015, s. 457

¹²⁵ ÇORA, 2008, s. 32

¹²⁶ JENKINS, 1974, s. 3

¹²⁷ JENKINS, 1980, s. 3-4; Doğu ERGİL, Uluslararası Terörizm, **Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi**, 47 (3-4), 1992, s. 140; ALTUĞ, 1995, s. 14-15; CAŞIN, 2008, s. 147, 177; ÇORA, 2008, s. 24; GRACHEV, 2010, s. 42

¹²⁸ DİLMAÇ, 1997, s. 149

¹²⁹ MARTIN, 2017, s. 201-202

teröristler, mücadele ettikleri yerel otorite ile dış güçlerin diplomatik ve ticarî temsilcileri arasında bir fark gözetmezler.¹³⁰ Caşın da benzer bir şekilde, faillerin kendi devletlerinde yaşayan yabancılara veya yabancı şirketlere yönelmesini, bu kapsamda değerlendirmektedir.¹³¹

Uluslararasılık kavramında ikinci boyut, suçun işlendiği yerdir. Buradaki yaklaşım, yalnızca eylemin gerçekleştiği yer(ler) bakımından değil aynı zamanda eylemin planlandığı, hazırlığının yapıldığı ve eylemin gerçekleştirildiği yer ile terör örgütünün faaliyet gösterdiği coğrafya açısından bütüncül bir yaklaşımdır. Bu yönüyle uluslararası terörizm birden fazla devletin ülkesini ilgilendirmektedir. Bir taraftan ulusal sistemin dışından sisteme karşı, diğer taraftan da ulusal sınırların dışına çıkan bir şiddet veya şiddet yüklü tehdittir.¹³² Karpets'in tanımında da cinayet, yaralama, rehin alma, insanı özgürlüğünden zorla mahrum bırakma, işkence, şantaj gibi eylemlerin iki veya daha fazla devlet kaynaklı örgüt eliyle gerçekleştirilmesine vurgu yapılmıştır.¹³³ Graçev de birden çok devleti ilgilendirme unsuruna dikkat çekerek teröristlerin hedefleri, eylemlerin başladığı ve bittiği yer, terör örgütüne ait gelirlerin menşei gibi kıstasları esas almıştır.¹³⁴ Bu bağlamda teröristlerin hedefleri arasında, düşman kabul ettikleri politikaların yurt dışındaki sembolik temsilcileri de yer almaktadır. Resmî temsil görevi olan diplomatların yanı sıra, kendi ülkesi dışında seyahat hâlinde olan işadamları ve turistler gibi söz konusu politikalarla düşük düzeyde resmî bağı olan kişiler de bu kategoriye girmektedir.¹³⁵

Uluslararasılık yönünün üçüncü boyutu da dış destektir. Burada dış destekten kast edilen, bir başka devletin ve/veya devletlerin terörizme verdiği destektir ki burada “*devlet destekli terörizm*” kavramı gündeme gelir. Ulusal sınırları aşacak bir şekilde, bir devletin

¹³⁰ Brian Mickael JENKINS, “International Terrorism: The Other World War”, **International Terrorism: Characteristics, Causes, Controls** (Edited by Charles W. Kegley, Jr.), St. Martin's Press, New York, 1990, s. 30

¹³¹ CAŞIN, 2008, s. 177

¹³² JENKINS, 1980, s. 3; KISHORE, 1989, s. 29; ERGİL, 1992, s. 140; ÖZTÜRK, 2002, s. 21; TOPAL, 2005, s. 52-53; ÇORA, 2008, s. 24, 32, 41

¹³³ Igor KARPETS, **Prestupleniya Mejdunarodnogo Haraktera**, Yuridiçeskaya Literatura, Moskva, s. 98

¹³⁴ GRACHEV, 2010, s. 42

¹³⁵ MARTIN, 2017, s. 202

gayrimeşru bir dış politika aracı olarak terörizmi desteklemesi anlamına gelen bu kavram da tıpkı terörizmin ve uluslararası terörizmin tanımı üzerinde mutabakata varılmayışının bir sonucu olarak ve bu kavramlar etrafında şekillenmesi münasebetiyle aynı akıbeti paylaşmıştır. Tanım üzerinde bir uzlaşma olmamakla birlikte, genel olarak kavramın içeriği ve unsurları bakımından ciddi bir fikir ayrılığı bulunmamaktadır.¹³⁶

Uluslararası terörizmin tanımlanması meselesini bataklığa benzeten fakat buna rağmen, akademik camiada ve akademi dışındaki özel çalışmalarda rağbet gören bir etkinlik olarak nitelendiren Murphy¹³⁷ de devlet desteğinin ve himayesinin (sponsorluğunun) bu soruna açıklık getirdiğine işaret etmektedir. Crenshaw ise devlet desteğinin ve himayesinin sorunun bir parçası olduğunu ancak tek başına bu hususun sorunu açıklamak ve çözmek için yeterli olmadığına işaret etmektedir.¹³⁸ Diğer terörizm türleri ile uluslararası terörizm arasındaki farkın anlaşılmasında, devlet desteğinin ve himayesinin önemli bir rol oynadığına dikkat çeken Murphy'nin bu yaklaşımı¹³⁹ Crenshaw ile çelişiyor gibi gözükse de tam anlamıyla bir karşıtlık içermemekte; devlet himayesinin ve desteğinin sorunun çözümünde kolaylaştırıcı bir etki yarattığı sonucunu doğurmaktadır. Bu sebeple devlet desteği ve devlet himayesi kavramlarına daha yakından bakmak, uluslararası terörizm kavramının anlaşılması bakımından gereklidir.

Devletlerin terörizmi bir dış politika aracı olarak kullanmasının yansıması olarak değerlendirilebilecek olan devlet destekli terörizm, basit yardımlar seviyesinden başlayıp devletin kontrolü altındaki terörizme (devlet sponsorlu terörizm) kadar uzanan geniş bir kavramdır. Bu kapsamda bir devlet, kendi eliyle bir takım eylemler gerçekleştirebileceği gibi başka devletlerin ülkesinde hukuka aykırı eylemler gerçekleştirme hazırlığı yapan kişilere kendi devlet ülkesinde müsamaha göstermeye kadar genişletilebilecek bir tutum

¹³⁶ Umut KEDİKLİ, **Uluslararası Terörizm ve Devlet Sorumluluğu**, Nobel Akademik Yayıncılık, Ankara, 2013, s. 121-122, 126

¹³⁷ John F. MURPHY, **State Support of International Terrorism: Legal, Political, and Economic Dimensions**, Westview Press, Colorado, 1980, s. 3, 17

¹³⁸ Martha CRENSHAW, "Is International Terrorism Primarily State-Sponsored?" *International Terrorism: Characteristics, Causes, Control*. Ed. Charles W. Kegley, Jr., St. Martin's Press, New York, 1990, s. 163-169.

¹³⁹ MURPHY, 1980, s. 31

takınabilir.¹⁴⁰ İşaret edilen bu davranış kalıpları, destek veren devlet tarafından ayrı ayrı veya eş zamanlı olarak birlikte sergilenebilir.¹⁴¹ Burada önemli olan husus, geniş bir yelpazeye yayılmış bu desteği yapan devlet ile terörist gruplar arasındaki ilişkinin açık bir şekilde ortaya konulmasıdır.¹⁴²

Cassese,¹⁴³ Murphy,¹⁴⁴ Arend/Beck¹⁴⁵ ile Erickson¹⁴⁶ tarafından yapılan tasnifi inceleyen Kedikli, Arend/Beck ile Erickson'dan mülhem bir sınıflandırmayla uluslararası terörizm kapsamında, devletin terörizmle olan ilişkisini dörde ayırmaktadır. Buna göre devletin terörizmi “*himaye etmesi (devletin terörizme sponsor olması)*”, “*fıilen desteklemesi*”, “*müsamaha (tolerans) göstermesi*” ve “*harekete geçmekte yetersiz kalması*” şeklinde yapılan tasnif, devlet destekli terörizmin somutlaşmış görünümü mahiyetindedir.¹⁴⁷ Aşağıda, bu tasnif esas alınarak mesele değerlendirilecektir.

Devlet destekli terörizmin ilk türü, himayedir. Bir devletin doğrudan doğruya uluslararası terörizmi kullanması yoluyla devlet, geleneksel savaş yöntemleriyle elde edemeyeceği stratejik avantajları, uluslararası terörizm aracılığıyla edinmeyi hedefler. Bu yolla devlet, herhangi bir sorumluluk kabul etmeden, yükümlülük ve risk almadan gücünü, bir başka devletin ülkesinde göstermiş olur.¹⁴⁸ Bir devletin resmî görevlilerini kendi sınırları dışındaki terörizm eylemlerinde görevlendirmesi veya resmî organları dışında herhangi bir resmî sığata sahip olmayan kişileri, silahlı grupları veya paralı askerleri örgütlemesi, donatması, idare etmesi ve denetlemesi, bu kapsamda değerlendirilmektedir.¹⁴⁹ Başka bir

¹⁴⁰ ÖZTÜRK, 2002, s. 21-22; KAVUN, 2002, s. 43-45; BAŞEREN, 2006, s. 15; Enver BOZKURT/Selim KANAT, **Uluslararası Toplumun Paradoksu: Terörizm, İnsan Hakları, Güvenlik ve 11 Eylül Sonrası Meydana Gelen Değişiklikler**, Asil Yayın Dağıtım, Ankara, 2007, s. 3

¹⁴¹ KEDİKLİ, 2013, s. 142

¹⁴² TOPAL, 2005, s. 57

¹⁴³ Antonio CASSESE, The International Community's 'Legal' Response to Terrorism”, **International and Comparative Law Quarterly** 38 (3), 1989, s. 589

¹⁴⁴ MURPHY, 1980, s. 32-33

¹⁴⁵ Anthony C. AREND/Robert BECK, **International Law and the Use of Force**, Routledge, London and New York, 1993, s. 142;

¹⁴⁶ ERICKSON, 2001, s. 25-27

¹⁴⁷ KEDİKLİ, 2013, s. 132

¹⁴⁸ ERICKSON, 2001, s. 26

¹⁴⁹ CASSESE, 1989, s. 589

anlatımla teröristler, resmî görevlilerden ya da ilgili devlet tarafından etkili bir denetim altında bulundurulmuş kişilerden müteşekkildir.¹⁵⁰ Kısacası devlet, resmî kurumları ve personeli aracılığıyla terörist davranışlara etkin olarak katılmaktadır.¹⁵¹ Arend/Beck ise devletin resmî görevlileri eliyle gerçekleştirilen eylemleri, bir terörizm eylemi olarak değil ilgili devletin örtülü bir saldırısı olarak değerlendirmektedir. Bir devletin başka bir devlete yönelik böylesi eylemlerinin örtülü operasyon olarak kabul edildiğini, hedef devletin siyasî, ekonomik veya diğer yapılarını etkileme amacı taşıyan bir dizi eylemin örtülü bir saldırı niteliği taşıdığını ifade etmektedir.¹⁵² Topal ise Arend/Beck'in bu ayırımına karşı çıkarak eylemi gerçekleştirenlerden ziyade eylemin niteliğine işaret ederek önemli olan hususun "*terörist eylem özelliği taşıma*" olduğuna dikkat çekmektedir.¹⁵³

Devlet destekli terörizmin ikinci somut boyutu, fiilen destek şeklinde tezahür eder. Bir devletin eğitim, silah, patlayıcı, mühimmat, istihbarat, saklanma yeri, iletişim, seyahat belgesi, para gibi konularda veya diğer şekillerde lojistik destek sağlamak amacıyla kendi kaynaklarını terör örgütü veya eylemleri için kullanması, bu kapsamdadır. Bu çerçevede önemli olan husus, fiilî destek veren devletin, örgütü veya eylemleri yönetmemesi ya da denetlememesidir.¹⁵⁴ Teröristlerin veya terör örgütünün herhangi bir devletten bağımsız hareket ettiği ancak bir devletin malî destek sağladığı, silah temin ettiği, lojistik destek verdiği bir durum söz konusudur.¹⁵⁵ Lojistik destek sağlamak, eğitim vermek ve üs temin etmek, uluslararası toplum tarafından yeterli kabul edilmektedir. Ancak verilen bu desteğin sorumluluk almadan ve denetim üstlenmeden gerçekleşmesi gerekmektedir.¹⁵⁶ Murphy bu kapsamda bir devletin sahip olduğu diplomatik ayrıcalıkları ve teknolojik imkânları kullandırmasını; hatta resmî beyanlar ve basın-yayın faaliyetleri yoluyla retorik destek vermesini de fiilen destek olarak nitelendirmektedir.¹⁵⁷

¹⁵⁰ TOPAL, 2005, s. 59

¹⁵¹ MURPHY, 1980, s. 32, 34; MARTIN, 2017, s. 117

¹⁵² AREND/BECK, 1993, s. 142

¹⁵³ TOPAL, 2005, s. 59, 185 numaralı dipnot

¹⁵⁴ ERICKSON, 2001, s. 26

¹⁵⁵ CASSESE, 1989, s. 598

¹⁵⁶ TOPAL, 2005, s. 60

¹⁵⁷ MURPHY, 1980, s. 33

Devlet destekli terörizmin bir başka somut yansıması ise müsamaha (hoşgörü) temelinde ortaya çıkar. Bir devletin, kendi ülkesinde varlığını bildiği ve bu durumu sona erdirmek için harekete geçmediği terörist örgütle kurduğu ilişki, böylesi bir duruma işaret eder. Devletin açık destek vermesi gerekli değildir. Burada, taraflar arasında doğrudan bir müzakere ya da anlaşma bulunmayıp dolaylı bir karşılıklı rıza söz konusudur. Bahsi geçen örgüt, kendi imkânlarıyla veya bir dış destek temin ederek müsamaha gösteren devletin sınırları içinde varlığını devam ettirebilir.¹⁵⁸ Söz konusu devlet, fiilen herhangi bir şekilde etkin destek olmadığı bir örgüte, bir başka devlete yönelik eylemlerin öncesinde ve sonrasında kendi devlet ülkesi içinde sığınma/barınma imkânı sağlamaktadır.¹⁵⁹ Murphy ile Bozkurt ve Kanat'a göre bu çerçevede, terörizme “*sessiz bir destek*” verilmiş olmaktadır. Terörizm eylemlerinin hedefi olan devleti, bilgisi olduğu hâlde uyarmamak veya diğer devletlerle istihbarî ya da kolluk düzeyinde işbirliği yapmamak da bu kapsamda değerlendirilebilir.¹⁶⁰ Ayrıca bir devlet, destek olmadığı ancak kendi sınırları içinde göz yumduğu ve başka devletlere zarar veren terörist eylemler sebebiyle başka devletlere zarar veren eylemleri önleme görevini, bu durumda da yerine getirmemiş olmaktadır.¹⁶¹

Son olarak bir devlet, sınırları içindeki bir terörist örgüte karşı harekete geçmekte yetersiz kalırsa yine devlet destekli terörizmin bir başka somut görünümü ortaya çıkmış olur. Devlet zaafiyeti olarak da nitelendirilebilecek bu durumda söz konusu devlet, kendi ülkesindeki terörist örgüte rıza göstermemekle birlikte güvenlik güçlerinin yetersizliği veya teknolojik geri kalmışlık sebebiyle etkin bir biçimde mücadele edememektedir.¹⁶² Şen ve Özuyar ise bu bağlamda ekonomik, siyasî, sosyolojik ve/veya teknolojik yetersizlik sebebiyle terörizmle mücadele edememeyi de bir çeşit müsamaha (göz ardı etme) saymaktadırlar.¹⁶³ Burada, niyetinden veya rızasından ziyade, kendi devlet

¹⁵⁸ ERICKSON, 2001, s. 26

¹⁵⁹ CASSESE, 1989, s. 598

¹⁶⁰ MURPHY, 1980, s. 33; BOZKURT/KANAT, 2007, s. 38-39

¹⁶¹ MURPHY, 1980, s. 33; BAŞEREN, 2006, s. 16

¹⁶² ERICKSON, 2001, s. 26-27

¹⁶³ Furkan ŞEN/Sevilay E. GÜMÜŞ ÖZUYAR, **Terör ve Terörizm Üzerine: PKK Özelinde Nedenlere ve Sonuçlara İlişkin Bir Değerlendirme**, Yargı Yayınevi, Ankara, 2015, s. 74

ülkesinde ortaya çıkan somut durum sebebiyle söz konusu devletin sorumluluğu söz konusu olmaktadır. Bir başka anlatımla bu durumda, sebep veya gerekçe değil sonuç odaklı bir yaklaşım söz konusudur.

1.4. DEĞERLENDİRME

Hukukçular arasında ve uluslararası düzeyde terörün, terörizmin ve uluslararası terörizmin tanımları konusundaki görüş farklılığı, uluslararası terörizmle mücadele alanında farklı devletlerin kolluk kuvvetleri ve özel güvenlik hizmetlerinin işbirliği açısından ciddi bir engel teşkil etmektedir. Terörizmle başarılı bir şekilde mücadele etmek için terörizmin ortak tanımının geliştirilmesi bir ön şart olarak gözükmektedir. Terörizmle mücadeleye yönelik kanunları kabul etmeden ve ilgili mevzuatı geliştirmeden önce bu durumu net bir şekilde belirlemek gerekir. Bununla birlikte, devletler arasında terörizmin tanımlanması konusuyla ilgili uzlaşmanın bulunmadığı bilinmektedir. Yakın gelecekte böyle bir uzlaşma ihtimâli güçlü gözükmemekle birlikte uluslararası toplumun bu sorunu çözme arzusunu da olumlu bir gelişme olarak dikkate almak gerekir.

Öte yandan, terör-terörizm kaynaklı tartışmaların bir başka boyutu da sınıflandırma meselesidir. Görüldüğü üzere, yapılan sınıflandırmalardan hiçbiri mutlak değildir zira bir eylem, birden çok gruba dahil edilebilir. Bununla birlikte, bahsettiğimiz terörizm türlerinin her birinde yer alan tartışmalara rağmen konunun ilgi çekici ve faydalı bir boyutu vardır zira terörizmin çok yönlü ve çok kutuplu gerçeği, bu tartışmalarla daha da iyi anlaşılmaktadır.

Terörizmin belirli türlere ve biçimlere ayrılması, bu olguya karşı mücadelede belli ölçüde katkı da sağlamaktadır. Terörizmi sınıflandırmak, terör eylemlerinin ortaya çıkış sebeplerini tahlil etmeye; hedefleri ve yöntemleri açısından en tehlikeli terör örgütlerini belirlemeye imkan vermektedir. Bu sebeple sınıflandırma, oldukça önem taşımaktadır. Güvenlik güçleri açısından teröristlerin amaçlarının değerlendirilmesi ise terör saldırıların zamanında tespit edilmesi ve önlenmesi bakımından önem taşımaktadır.

Terörizm kavramının bir başka boyutu da uluslararası terörizmdir. Yerel bir karakterde ortaya çıkan terörizmin zaman içinde bölgeselleştiği ve daha sonra uluslararasılaştığı görülmüştür. Terörizmin genişleyen bu cephesi de yine bir tanım sorunu doğurmuş; terör

ve terörizm kavramları üzerindeki anlaşmazlık, doğal olarak uluslararası terörizm kavramına da sirayet etmiş ve uluslararası terörizmin tanımı üzerinde de bir uzlaşma sağlanamamıştır.

Uluslararası terörizmin bir olgu olarak doğrudan veya dolaylı olarak uluslararası toplumun tamamı üzerinde etki yaratması, bu konudaki çalışmalara hız vermiştir. Bu durum tanımlama çalışmalarına da yansımış ve yeni boyutlar da tanıma eklenmiştir. Bunlar içinde en dikkat çeken, uluslararası terörizmdeki dış destek meselesidir. Devlet destekli terörizm ve türevleri anlamına gelen dış destek, muhtelif sebeplerden kaynaklı olarak giderek baskın bir unsur hâline gelmiştir. Bundan sonra geliştirilecek tanımlarda, uluslararasılık vasfı içinde değerlendirilecek dış destek, daha da önemli yer bir tutacaktır. Zira günümüzde, “*vekâlet savaşları (proxy wars)*” kavramı her geçen gün gelişmekte ve yaygın bir tercih olma yolundadır. Bu sebeple uluslararası terörizmin tanımında dış destek unsuru ve bu bağlamda çizilecek çerçeve, oldukça önem arz etmektedir.

Terör, terörizm, uluslararası terörizm kavramları ile bu kavramların sınıflandırılması meselesine genel olarak bakıldığında, özellikle terörizmin türleri ile ülke içi-ülke dışı veya yerel-uluslararası terörizm tanımlarının ve bunlara ilişkin tasnifin giderek zorlaşmaya başladığı görülmektedir. Burada önemli bir etken, tanım üzerinde uzlaşmanın olmamasıdır ancak bir başka kritik husus da bu kavramların daha önceki dönemlerde olduğu gibi kolayca ayrıştırılamamasıdır. Zira ülke içi terörizm ve terörizmin bir başka türü olan uluslararası terörizm ile devlet destekli terörizm kavramları arasında ciddi bir geçişkenlik, ani ve hızlı bir boyut değiştirme söz konusudur. Bu sebeple “uluslararası terörizm” olarak nitelendirilmese bile pek çok siyasi saikli şiddet eylemi, aslında uluslararası terörizm olarak değerlendirilebilir. Burada önemli olan husus, hangi kıstasların esas alınacağı noktasında düğümlenmektedir. Diğer bir deyişle terör eylemi olarak kabul edilen bir olayda, uluslararasılık unsuru bulunuyorsa gerek uluslararası düzenlemelerin dilinde gerekse yapılan çalışmaların içeriğinde kullanılmasa bile bu eylemleri “uluslararası terörizm” olarak nitelendirmek mümkündür.

2. BÖLÜM: BM VE ŞİÖ ÇERÇEVESİNDE KAZAKİSTAN’IN ULUSLARARASI TERÖRİZME YAKLAŞIMI

İkinci Bölüm’ün konusunu, uluslararası hukuk çerçevesinde Kazakistan’ın terörizmle mücadeleye yaklaşımı oluşturmaktadır. Evrensel ve bölgesel düzeyde yapılan işbirliğinden hareketle bu bölümde Kazakistan’ın, BM ve ŞİÖ bünyesinde kabul edilmiş terörizme karşı temel antlaşmalar ve belgeler karşısında takındığı tutum incelenecektir.

Bu bölümün çerçevesinin oluşturulmasında, iki önemli uluslararası örgüt esas alınmıştır. SSCB’nin dağılmasından sonra bağımsız bir devlet ve yeni bir uluslararası hukuk kişisi olarak ortaya çıkan diğer devletler gibi Kazakistan için de öncelik, uluslararası toplumun saygın bir üyesi olmaktır. Bu bağlamda Kazakistan da mevcut uluslararası toplum düzeninin odağında yer alan BM’nin bir üyesi olmuştur. Dolayısıyla terörizme yaklaşımında da BM’nin kıstaslarına uyum sağlama yönünde bir yaklaşım benimsemiştir. Kazakistan’ın ve diğer eski SSCB üyelerinin bu tutumu aynı zamanda, bu devletlerin uluslararası hukuk düzenine bağlılığının da bir göstergesi kabul edilmiştir. Bu sebeple İkinci Bölüm’ün ilk ana alt başlığı, BM çerçevesinde şekillendirilmiştir.

Bir devletin yeni bir uluslararası hukuk kişisi olarak ortaya çıkması, içinden geçtiği tarihi süreçten ve bulunduğu bölgenin gerçeklerinden kendisini soyutlamasını gerektirmez. Aksi bir durum, o uluslararası hukuk kişisinin varlığının devamı bakımından da sorunlu alanlar yaratabilir. Bu gerçekten hareketle Kazakistan da yine diğer eski SSCB üyeleri gibi bahsi geçen kıstaslar çerçevesinde bir dış politika belirlemiş ve güvenlik meselelerine yönelik olarak bazı adımlar atmıştır. Bunların içinde Kazakistan için en önemli girişim, ŞİÖ’nün kurucu üyesi olmasıdır. Bu sebeple ŞİÖ bünyesinde imzalanan ve güvenlik işbirliğine yönelik belgeler, bu bölümün ikinci ana alt başlığını oluşturmaktadır.

2.1. BM ÇERÇEVESİNDE TERÖRİZMLE MÜCADELE

Terörizmle mücadelede ortak bir uluslararası politika geliştirmeye yönelik ilk girişimler, BM’nin selefi olan Milletler Cemiyeti döneminde gerçekleştirilmiştir. Bu çerçevede, iki önemli düzenleme dikkat çekmektedir. Bunlardan ilki, 1934 tarihli “Ceza Hukukunda Uyumlaştırma” konulu Madrid Konferansı’dır. Bu konferansta, katılımcı devletlere bir

tavsiye olarak, herhangi bir sosyal örgütlenmeyi yok etmek amacıyla halkı terörize edebilecek herhangi bir araç kullanma anlamına gelen bir terörizm tanımı formüle edilmiştir. İkinci düzenleme ise 1937'de Milletler Cemiyeti'nin himayesinde hazırlanan “Terörizmin Önlenmesi ve Cezalandırılması Sözleşmesi ve Uluslararası Ceza Mahkemesi'nin Kurulmasına Dair Sözleşme” taslağıdır. Her iki sözleşme de gerekli sayıda onay belgesini toplayamamış ve yürürlüğe girememiştir. Bununla birlikte adı geçen sözleşmeler, devletlerin bu alandaki müteakip faaliyetleri için büyük önem taşımış ve terörizmle mücadele mevzuatının geliştirilmesinde önemli rol oynamıştır.¹⁶⁴ Dolayısıyla her iki belge de bu konuda, öncü bir nitelik taşımaktadır.

Yukarıda bahsi geçen dönemde terörizm sorununa artan bu ilgi, devletlerin ve uluslararası örgütlerin resmi temsilcilerine yönelik terör eylemlerinin sayısındaki artıştan kaynaklanmıştır. Rehine alma, önemli siyasi figürlerin öldürülmesi gibi eylemler, dikkati bu çerçevede toplamıştır. Özellikle 1934'te, Yugoslavya Kralı Alexander ve Fransa Dışişleri Bakanı L. Bart'ın öldürülmesi, bu süreci hızlandıran eylemlerdir. Bunun yanı sıra terör eylemleri, sıradan vatandaşlara karşı da gerçekleştirilmeye başlanmıştır. Bütün bu hususlar, uluslararası toplumun bu suçlara karşı mücadelede işbirliğini güçlendirmesini gerektirmiştir.¹⁶⁵ Bu sebeple Milletler Cemiyeti, terörizm sorununa daha çok eğilmeye başlamıştır. Bunun sonucu olarak Milletler Cemiyeti bünyesinde, terörizmle mücadelede devletlerin işbirliğini sağlamak için uluslararası bir hukuki çerçeve oluşturulmasına yönelik çalışmalar yapılmıştır.¹⁶⁶

İkinci Dünya Savaşı'nın başlamasıyla ve savaşın bitişiyle birlikte ortaya çıkan gelişmeler, bazı sonuçlara yol açmıştır. Bunlar içinde en çok öne çıkan sonuç, uluslararası toplum düzeni içinde “kuvvet kullanma yasağı” merkezli bir yapı oluşması yönünde bir eğilimdir. Bu sebeple 1945 sonrası dönemde, terör ve terörizmle ilgili düzenlemeler, geri planda kalmıştır. Ancak daha sonraki dönemde, pek çok coğrafyada ortaya çıkan tedhiş

¹⁶⁴ S. GOLOVANOV, “Mezhdunarodno-Pravovoe Sotrudnichestvo Gosudarstv v Sfere Borby s Terrorizmom i Ekstremizmom”, **Problemy Upravleniya**, Serya B (Filosofskiye Nauki, Yuridicheskiye Nauki, Politicheskiye Nauki), 2011, s. 155

¹⁶⁵ Rishat NIGMATTULLIN, “K İstorii Sotrudnichestva Gosudarstv v Borbe s Mezhdunarodnim Terrorizmom”, **Vestnik RUDN**, seriya Yuridicheskiye nauki, 2005, C. 1 (17), s. 109

¹⁶⁶ Stanislav BOGOMOLOV, “Stanovleniye i Razvitiye Sotrudnichestva Mirovogo Soobshestva v Bor'be s Terrorizmom”, **Vestnik Nijegorodskoy akademii MVD Rosii**, 2014, s. 221

hareketleri, BM'nin de yeniden terörle ve terörizmle ilgili konulara odaklanması sonucunu doğurmuştur. Özellikle 1970-1980 dönemi, hedeflerine ulaşmak için rehin almayı kullanan her türlü solcu, aşırı sağ ve milliyetçi grupların eylemlerinin hız kazandığı yıllardır. Söz gelimi, Guatemala'daki ve Brezilya'daki ABD büyükelçileri kaçırılmış; Guatemala, Haiti ve Brezilya'daki Alman büyükelçileri rehin alınmış ve Münih'teki 1972 Olimpiyat Oyunlarında İsrail milli takımı sporcuları rehin alınmış, akabinde öldürülmüştür. Yine OPEC üyesi devletlerin vatandaşları arasından 11'i bakan olmak üzere 70 kişinin rehin alınması, 1978 yılında ise İtalya'da ünlü bir politikacı Aldo Moro'nun kaçırılması ve ardından öldürülmesi de benzer eylemlerdir.¹⁶⁷ Dolayısıyla BM de dikkatini, bu yöne çevirmeye başlamıştır. Aşağıda, bu saiklerle ortaya çıkmış düzenlemeler ele alınacaktır.

2.1.1. BM Bünyesinde Kabul Edilen Antlaşmalar

1970-1980 yılları arasında gerçekleşen ve yukarıda kısaca değinilen eylemler, uluslararası toplumun konuya ilgisini pekiştirmiştir. Bu çerçevede BM çerçevesinde önemli adımlar atılmıştır. Normatif üretimin merkezinde ayrı bir yere sahip olan BM Sistemi, terörist gruplarla ve bu gruplar tarafından geliştirilen yeni eylem yöntemleriyle etkin bir şekilde mücadele edilebilmesi için gereken kapsamlı bir bakış açısının ve uluslararası kuralların üretiminde kilit bir rol oynamıştır.¹⁶⁸ Bu bağlamda, BM çerçevesinde terörizmle mücadele ile ilgili bir dizi önemli sözleşme kabul edilmiş ve özellikle son yıllarda terörizmle mücadelede, çok sayıda uluslararası sözleşme kabul edilerek önemli bir hukuki çerçeve oluşturulmuştur. Bu sözleşmeler, aşağıdaki gibi gruplandırılabilir.

Birinci grup, uçak ve gemilerde işlenen suçlarla mücadeleyi amaçlayan uluslararası sözleşmelerdir. Bu gruba Uçaklarda İşlenen Suçlar ve Diğer Eylemlerle İlgili Sözleşme (1963 tarihli Tokyo Sözleşmesi), Uçaklarda İşlenen Suçlar ve Diğer Eylemlerle İlgili Sözleşmeyi değiştiren 2014 tarihli Protokol, Uçakların Kanun Dışı Yollarla Ele

¹⁶⁷ NIGMATTULLIN, 2005, s. 110

¹⁶⁸ Tamer KAŞIKCI, "Küresel Terörizm ve Birleşmiş Milletler Sistemi", **The Turkish Yearbook of International Relations**, V. 47, 2016, s. 5

Geçirilmesinin Önlenmesine İlişkin Sözleşme (1970 tarihli Lahey Sözleşmesi), Sivil Havacılığın Güvenliğine Karşı Kanun Dışı Eylemlerinin Önlenmesine İlişkin Sözleşme (1971 tarihli Montreal Sözleşmesi), Montreal Sözleşmesi'ne Ek Uluslararası Sivil Havacılığa Hizmet Veren Havaalanlarındaki Kanun Dışı Şiddet Eylemlerinin Önlenmesine İlişkin Protokol, 1988 Denizde Seyir Güvenliğine Karşı Yasadışı Eylemlerin Önlenmesine Dair Sözleşme, Kıta Sahanelerinde Bulunan Sabit Platformların Güvenliğine Karşı Yasadışı Eylemlerin Önlenmesine Dair Protokol, 10 Ekim 2010 tarihli Uluslararası Sivil Havacılığa Karşı Hukuka Aykırı Eylemlerin Önlenmesi Sözleşmesi (Pekin Sözleşmesi), 10 Ekim 2010'de imzalanan Uçakların Kanun Dışı Yollarla Ele Geçirilmesinin Önlenmesi Sözleşmesini tamamlayıcı Protokol, 14 Ekim 2005 tarihinde Londra'da imzalanan 1988 Denizde Seyir Güvenliğine Karşı Yasadışı Eylemlerin Önlenmesine Dair Sözleşme ile İlgili Protokol, Kıta Sahanelerinde Bulunan Sabit Platformların Güvenliğine Karşı Yasadışı Eylemlerin Önlenmesine Dair Protokolü ile ilgili Protokol dahil edilebilir.

İkinci grup, bireyleri suçlardan korumayı amaçlayan uluslararası sözleşmelerden oluşmaktadır. Örneğin, 1972 yılında, BM Genel Kurulu'nun 3034 sayılı kararıyla 34 devletin temsilcilerinden oluşan “Uluslararası Terörizmle İlgili Özel Komite”nin yoğun çalışmaları neticesinde, Diplomatik Ajanlar Dahil Uluslararası Korunan Şahıslara Karşı Suçların Önlenmesine ve Cezalandırılmasına İlişkin Sözleşme (1973 tarihli New York Sözleşmesi) ve Rehin Alınmasına Karşı Sözleşme (1979 tarihli New York Sözleşmesi) bu kapsamdadır.

Üçüncü grup, tehlikeli amaçlar için kullanılabilir tehlikeli maddelerin korunmasına ve etiketlenmesine ilişkin uluslararası sözleşmeleri kapsamaktadır. Nükleer Maddelerin Fiziksel Korunması Hakkında Sözleşme ile 1991 Plastik Patlayıcıların Teşhisi Amacıyla İşaretlenmesi Sözleşmesi, bu gruba girmektedir.

Son olarak, terörizmle ilgili özel uluslararası sözleşmelerden oluşan **dördüncü grup** ise 1997 tarihli Terörist Bombalamalarının Önlenmesine İlişkin Uluslararası Sözleşme ile 1999 tarihli Terörizmin Finansmanının Önlenmesine İlişkin Uluslararası Sözleşme'yi içermektedir. Yine BM Genel Kurulu'nun 59. Dönem çalışmaları kapsamında, 13 Nisan

2005'te kabul edilen Nükleer Terörizmin Önlenmesine İlişkin Sözleşme de bu gruba dahil edilebilir.¹⁶⁹

Hemen hemen tüm uluslararası antlaşmalar, terör saldırılarına tepki olarak yapılmıştır. Birçok devlet tarafından 1963-2005 yılları arasında, belirli türdeki şiddet eylemlerini terörist eylem kapsamında kabul eden, on iki uluslararası antlaşma ve beş protokol imzalanmıştır. Bu sözleşmelerin çoğu, 1960'lı yıllarda sivil uçaklara yönelik şiddet ile başlayan ve özellikle korkunç terör olaylarına tepki olarak kabul edilmiştir. Örneğin 1970-1971 yıllarında sivil havacılık kapsamında bir dizi saldırının yapılması, 1970 Lahey Sözleşmesi'nin ve 1971 Montreal Konvansiyonu'nun kabul edilmesine yol açmıştır. 1988 Montreal Protokolü ise 1985'te Roma'daki ve Viyana'daki uluslararası havalimanlarına yönelik terör saldırılarına bir cevap niteliğindedir. Yine 1988 Roma Konvansiyonu, 1985'te İtalyan yolcu gemisi Achille Lauro'nun teröristlerce ele geçirilmesine bir tepkidir. 1996'da Suudi Arabistan'daki ABD çıkarlarına yönelik bombalamalara, Tokyo'daki gaz saldırılarına ve Sri Lanka, İsrail ve İngiltere'deki bombalamalara karşı bir tepki olarak 1997 Terörist Bombalamalarının Önlenmesi Konvansiyonu, ABD'nin girişimi ile başlatılan bir çalışmanın sonunda ortaya çıkmıştır.¹⁷⁰

Uluslararası toplumun terör eylemlerine verdiği tepkide, dönemin şartları ve eylemlerin şiddeti de büyük önem taşımaktadır. Söz gelimi, 11 Eylül 2001 eylemi öncesinde devletlerin yukarıda adı geçen antlaşmaları onaylama düzeyi, çok düşüktür. New York'taki İkiz Kulelere yönelik düzenlenen saldırıya kadar 12 terörle mücadele antlaşması bulunmaktaydı ve sadece iki devlet (Birleşik Krallık ve Botswana) bu antlaşmalara taraf olmuştu. 2003 sonunda ise taraf devlet sayısı 35'e yaklaşmış ve 2014 ortalarında ise bu antlaşmaları, 176 devlet imzalamıştır.¹⁷¹

¹⁶⁹ Ramiz SEVDIMALIYEV, **Mezhdunarodnyi Terrorizm i Politiko-Pravoviye Problemy Borby S Nim**, İndigo, Baku, 2001, s. 400

¹⁷⁰ Ben SAUL, **Defining Terrorism in International Law**, Oxford University Press, Oxford, 2006, s. 131

¹⁷¹ Natalya CHERNIADEVA, "Rol' Rezolucii Sovyeta Bezopasnosti OON v Sovershensvovanii Antiterroristicheskogo Prava", **Vestnik Permskogo Universiteta**, Yuridicheskiye nauki, C. 2, 2015, s. 176

BM bünyesinde hazırlanmış, bütün devletlere açık ve evrensel nitelikte olan sözleşmeler ve protokollerin en önemli hedefi, terörizm faaliyetleri ile ilgili eylemlerin ulusal mevzuatta suç haline getirilmesi, bu tür suçlarla ilgili olarak hukuki yardımın sağlanmasında devletlerin etkin işbirliğinin sağlanmasıdır. Bu yolla terörizm eylemini gerçekleştiren failin herhangi bir devlet tarafından saklanmasına ve bir devletin faili cezalandırmadan kaçınmasına izin vermeyecek evrensel yargı sistemi oluşturulması amaçlanmıştır.

Diğer taraftan, BM'nin çalışmalarına paralel olarak ve BM'den ilham alarak yapılmış başka düzenlemeler de bulunmaktadır. Bu çerçevede, terörizmle mücadele ile ilgili işbirliği alanlarına sahip birçok bölgesel ve alt bölgesel örgütün yaptığı düzenlemeler söz konusudur. Terörizmle mücadele alanında, taraf devletler üzerinde bağlayıcı nitelikte olan bölgesel ve alt bölgesel düzenlemelerin listesi şöyledir:

- 2 Şubat 1971 tarihinde Washington'da imzalanan Uluslararası Önemli Haiz Tehdit ve İnsanlara Karşı Suç Görünümündeki Terörizm Eylemlerinin Önlenmesine ve Cezalandırılmasına Dair Amerikan Devletleri Örgütü Sözleşmesi,
- 27 Ocak 1977 tarihinde Strasbourg'da imzalanan Terörizmin Önlenmesine Dair Avrupa Konseyi Örgütü Sözleşmesi,
- 4 Kasım 1987'de Katmandu'da imzalanan Terörizmin Önlenmesine Dair Bölgesel Kalkınma için Güney Asya Birliği Sözleşmesi,
- 22 Nisan 1998 tarihli Terörizmin Önlenmesine Dair Arap Devletleri Birliği Sözleşmesi,
- 4 Haziran 1999 tarihli Bağımsız Devletler Topluluğu (BDT) Terörizmle Mücadele Sözleşmesi,
- 1 Temmuz 1999 tarihli İslam Konferansı Örgütü Uluslararası Terörizmle Mücadele Sözleşmesi,
- Cezayir'de 14 Temmuz 1999'da kabul edilen Terörizmi Önleme ve Terörizmle Mücadeleyle İlişkin Afrika Birliği Örgütü Sözleşmesi,

- 13 Ocak 2007 tarihinde Cebu'da (Filipinler) kabul edilen Güneydoğu Asya Ülkeleri Birliği'nin (ASEAN) Terörizmle Mücadeleye İlişkin Sözleşmesi,
- 16 Mayıs 2005'de Varşova'da imzalanan Avrupa Konseyi Terörizmin Önlenmesi Sözleşmesi

Bahsedilen bu bölgesel araçlar, terörizmle mücadelede faydalı bir temel oluşturmuşlardır. Öte yandan bu düzenlemeler, coğrafi kapsam itibarıyla sınırlıdır, uluslararası antlaşmalar ölçeğinde etkili değildir ve sadece tamamlayıcı bir niteliktedir. Bununla birlikte, devletlerin kendi aralarında işbirliği yapmalarını mümkün kılmaları bakımından önemlidirler.¹⁷² Bahsi geçen düzenlemeler, BM'nin çalışmalarının bölgesel ve alt bölgesel düzeydeki yansımaları olarak kabul edilebilir. Bu sebeple bu çalışmaların BM'den tamamen bağımsız olduğunu düşünmek, doğru olmaz.

2.1.2. BM Tarafından Alınan Kararlar

2.1.2.1. BM Güvenlik Konseyi Kararları

Terörizmle mücadeleyle ilgili düzenlemeler, yukarıda bahsi geçen antlaşmalarla ve protokollerle sınırlı değildir. Uluslararası alanda bağlayıcılığa sahip olan bu antlaşmalar dışında, BM Güvenlik Konseyi kararları da önemli bir uluslararası kamu hukuku kaynağıdır. Bir düzenleme şeklinde kabul edilmesi çok zaman alacak ve bir devlet için katılımın zorunlu olmadığı çok taraflı antlaşmaların aksine, BM Şartının VII. Bölümü uyarınca kabul edilen Güvenlik Konseyi kararları, tüm BM üyeleri için bağlayıcıdır; hemen yürürlüğe girer ve uluslararası hukuki çerçevenin bir parçasını oluşturur.

Güvenlik Konseyi'nin terörizmi kınayan kararlarının çoğu benzer bir içerik taşımaktadır. Buna örnek olarak 2002'de Nord-Ost'deki rehin alma eylemine, yine 2002'de Kenya ve Bali'deki bombalamalara, 2003'te Madrid'de ve İstanbul'daki terörist saldırılara ve 2004'te Madrid'de gerçekleşen eylemlere bir cevap olarak kabul edilmiş 1438 (2002), 1511

¹⁷² Upravleniye Organizacii Obedinennyh Nacii Po Narkotikam i Prestupnosti (UNODC), **Chasto zadavaemye voprosy o mezhdunarodno-pravovyh aspektah borby s terrorizmom**, New York, 2009, s. 35

(2003) ve 1516 (2003) sayılı kararları gösterebiliriz. Bütün bu kararlarda devletler, terör eylemleri çerçevesinde failleri, organizatörleri ve destekçileri sorumlu tutmuşlar; terörizmin her türlü biçimi ile mücadele konusundaki kararlılıklarını ifade etmişler; gerçekleşmiş olan terör eylemlerini uluslararası terörizm olarak adlandırmışlar ve bu eylemleri, uluslararası barış ve güvenliğe tehdit olarak algılamışlardır. Güvenlik Konseyi, "*Her türlü terör eylemi, sebebine bakılmaksızın suçtur ve meşrulaştırılmaz, ne zaman ve kim tarafından işlenirse işlensin istisnasız kınanacaktır.*" hususunu teyid etmektedir.¹⁷³ BM Güvenlik Konseyi'nin, terörizmle mücadele alanında aldığı bazı kararlar, kilit rol oynamaktadır. Bu kararların bir kısmı, BM Şartı'nın VII. Bölümü çerçevesinde alınmıştır ve üye devletler için yükümlülükler getirmektedir. Üye devletler için bu yükümlülüklerin etkili bir şekilde yerine getirilmesi zorunludur. Aşağıda sıralanan BM Güvenlik Konseyi kararları, üye devletlerin terörle mücadele yükümlülüklerinin temelini oluşturmaktadır.

BM Güvenlik Konseyi'nin 1267 (1999)¹⁷⁴ sayılı kararı ve BM Şartı'nın VII. Bölümü uyarınca müteakiben kabul edilen 1333 (2000), 1390 (2002), 1455 (2003), 1526 (2004), 1617 (2005), 1735 (2007) ve 1822 (2008) sayılı kararları El-Kaide, Usama bin Ladin ve/veya Taliban'ın malvarlığının dondurulmasını; devletlerin bunlarla ilişkili 1267 Komitesi¹⁷⁵ listesinde yer almış herhangi bir kişiden veya kurumdan silah ve askeri

¹⁷³ CHERNIADEVA, 2015, s. 177

¹⁷⁴ BM Güvenlik Konseyi'nin 1267 sayılı kararının tam metni için bkz. [https://undocs.org/Ru/S/RES/1267\(1999\)](https://undocs.org/Ru/S/RES/1267(1999)) (Erişim Tarihi 22.08.2019)

¹⁷⁵ 1267 Komitesi, Afganistan'daki Taliban hareketinin Usame Bin Ladin'e verdiği destek sebebiyle ve bu hareketin kontrolü altındaki topraklara yönelik alınmış yaptırım rejimine gözetim amacıyla 1267 (1999) sayılı kararla kurulmuştur. Yaptırım rejimi tekrar tekrar gözden geçirilmiş ve 1333 (2000), 1390 (2002), 1455 (2003), 1526 (2004), 1617 (2005), 1735 (2007) ve 1822 (2008) kararlar da dahil olmak üzere müteakip kararlar ile güçlendirilmiştir. Sonuç olarak şu anda El-Kaide, Usame Bin Ladin ve/veya Taliban ile bağlantılı şahıs ve kuruluşlar, bu yaptırımlara (malvarlığı dondurma, seyahat yasağı ve silah ambargoları) tabi bulunmaktadır. Komite, BM Genel Sekreterliği ile Analitik Destek ve Yaptırımlar İzleme Ekibi tarafından desteklenmektedir. Komite El Kaide, Usame Bin Ladin ve/veya Taliban ile bağlantılı bireyler, gruplar, kuruluşlar ve örgütler ile ilgili diğer kişilerin ve kuruluşların güncel listesini tutmaktadır. Ayrıca düzenli olarak faaliyetleri ile ilgili raporlar sunmakta ve ek önlemler önermek de dahil olmak üzere yaptırım rejimini geliştirmek amacıyla Güvenlik Konseyi'ne tavsiyelerde bulunmaktadır. Bkz. UNODC, 2009, s. 20

teçhizatın kendi topraklarından sevkinin veya transit geçişlerini engellemelerini ve doğrudan veya dolaylı teslimatını, satışını ve devrini önlemelerini düzenlemektedir.¹⁷⁶

Bir diğer kilit roldeki karar da BM Şartı'nın VII. Bölümü uyarınca kabul edilen 1373 (2001)¹⁷⁷ sayılı BM Güvenlik Konseyi kararıdır. 28 Eylül 2001 tarihli bu karar, terörizmi suç haline getirme ve terör eylemlerini yargılama yükümlülüğü getirilmesi de dahil olmak üzere terörle mücadelede uluslararası işbirliğinin geliştirilmesine ve yanı sıra terör eylemlerinin finansmanının önlenmesine ve bastırılmasına temel teşkil etmektedir. Terörizmle mücadelede kapsamlı yükümlülükler getiren ve bağlayıcı güce sahip olan bu kararda, üye devletlerin teröristlerin varlıklarını dondurmak, teröristlerin saklanmasını önlemek ve etkili sınır kontrolü ile teröristlerin faaliyetlerini engellemek, kimlik ve seyahat belgelerinin verilmesi üzerinde kontrol gibi yükümlülükleri vardır. Bu kararda ayrıca Güvenlik Konseyi devletlere, uluslararası düzeyde terörizme karşı uluslararası sözleşmeleri ve protokolleri uygulama ve terörle mücadelede uluslararası işbirliğini geliştirme çağrısı yapmıştır. Güvenlik Konseyi, aynı kararla üye devletler tarafından bu kararın uygulanmasını kontrol etmek için Terörle Mücadele Komitesi'ni¹⁷⁸ kurmuştur. Bu kararın, kapsamı itibarıyla Güvenlik Konseyi tarihinde önemli bir yere sahip olduğu kabul

¹⁷⁶ Upravleniye Organizacii Obedinnenyh nacii Po narkotikam I Prestunocni (UNODC), **Spravochnik Po Ugolovno - Pravovym Meram Protivodeystviya Terrorizmu, Izdaniye Organizacii Obedinnenyh nacii**, New York, 2009, s. 15

¹⁷⁷ BM Güvenlik Konseyi'nin 1373 sayılı kararının tam metni için bkz. [https://undocs.org/Ru/S/RES/1373\(2001\)](https://undocs.org/Ru/S/RES/1373(2001)). (Erişim Tarihi 22.08.2019)

¹⁷⁸ 1373 sayılı karar ile bu kararın uygulanmasını kontrol etme amacıyla Güvenlik Konseyi'nin 15 üyesinden oluşan Terörle Mücadele Komitesi oluşturulmuştur. Bu kontrol işlevi, 26 Mart 2004 tarihinde 1535 (2004) sayılı Güvenlik Konseyi kararına uygun olarak, Komite'ye yardım etmek için Terörle Mücadele Komitesi Yürütme Müdürlüğü'nün oluşturulmasıyla daha da güçlendirilmiştir. Terörle Mücadele Komitesi Yürütme Müdürlüğü'nün başlıca rolü, Komite'nin 1373 (2001) sayılı kararının uygulanmasını kontrol etme yeteneğini ve teknik yardımları teşvik ederek üye devletlerin terörizmle mücadele potansiyelini arttırmak ve uluslararası, bölgesel ve alt bölgesel örgütlerle daha yakın işbirliği ve koordinasyonu sağlamaktır. Bu Komite, Aralık 2005'te resmen göreve başlamıştır. Ayrıntılı bilgi için bkz. http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=s/res/1535%282004%29. (Erişim Tarihi 22.08.2019)

edilmektedir. Böylece Güvenlik Konseyi, ilk kez devletlere ulusal mevzuatlarında geniş çaplı değişiklikler yapmalarını taahhüt ettirmiştir.¹⁷⁹

Diğer bir karar, Güvenlik Konseyi'nin 1456 (2003) sayılı kararıdır. Bu karar da terörizmi, açık bir şekilde kınayan, barışı ve güvenliği tehdit eden bir suç olarak nitelendirmektedir. Bu karar, devletlerin, terör amaçları için finans ve fon akışını ortaya çıkarmak ve kesmek için tedbirleri acil bir şekilde güçlendirmek gerektiği; terörizmle, ancak BM Şartı ve uluslararası hukuka uygun olarak tüm devletlerin, uluslararası ve bölgesel kuruluşların etkin katılımını ve işbirliğini içeren kapsamlı bir yaklaşımı uygulayarak ve ulusal düzeyde çabaları yoğunlaştırarak mücadele edilebileceği yönünde bir içeriğe sahiptir.¹⁸⁰

BM Şartı'nın VII. Bölümü uyarınca kabul edilen 1540 (2004)¹⁸¹ sayılı Güvenlik Konseyi kararı da aynı kritik öneme sahip kararlardan biridir. Bu karar, devletlerin ve devlet dışı aktörlerin nükleer, kimyasal veya biyolojik silahların geliştirilmesini, edinilmesini, üretilmesini, sahiplenmesini, taşınmasını veya aktarılmasını engelleme yükümlülüğüne temel oluşturmaktadır. Aynı kararda, bu kararın yerine getirilmesini kontrol etme amacıyla 2 yılı geçmeyen bir süre için Güvenlik Konseyi'nin üyelerinden oluşan Güvenlik Konseyi Komitesi¹⁸² oluşturulmuştur.¹⁸³

BM Şartı'nın VII. Bölümü uyarınca kabul edilen 1566 (2004) sayılı Güvenlik Konseyi kararı ise bütün terörist faaliyetleri, barışı ve güvenliği en çok tehdit eden eylemlerden

¹⁷⁹ UNODC, 2009, s. 15

¹⁸⁰ BM Güvenlik Konseyi'nin 1456 sayılı kararının tam metni için bkz. https://www.un.org/ru/documents/decl_conv/declarations/terrorism.shtml (Erişim Tarihi 10.11.2018)

¹⁸¹ BM Güvenlik Konseyi'nin 1540 sayılı kararının tam metni için bkz. [https://undocs.org/Ru/S/RES/1540\(2004\)](https://undocs.org/Ru/S/RES/1540(2004)) (Erişim Tarihi 10.11.2018)

¹⁸² 1540 komitesi, 1540 (2004) sayılı kararla üye devletlerin karardan doğan yükümlülüklerini, kitle imha silahlarının terörist gruplar da dahil olmak üzere devlet dışı aktörlerin eline geçmesini önlemeyi amaçlayan uygulamalarını kontrol etme görevi ile kurulmuştur. Komite'nin çalışmaları sırasında gerektiğinde uzmanların katılımı sağlanır. Komite'nin çalışma programı, 1540 (2004) sayılı kararın tüm hükümlerine uyum sağlama ile ilgili bilgilerin derlenmesini içermektedir. Ayrıntılı bilgi için bkz. [https://undocs.org/ru/s/res/1540\(2004\)](https://undocs.org/ru/s/res/1540(2004)) (Erişim Tarihi 10.11.2018)

¹⁸³ BM Güvenlik Konseyi'nin 2004 yılındaki 1540 sayılı kararı için bkz. <https://www.un.org/disarmament/ru/wmd> (Erişim Tarihi 10.11.2018)

biri olarak kınamış ve bütün BM üyelerini, her yönüyle terörizmle mücadeleye çağırmıştır. Güvenlik Konseyi bu karar ile 1267 Komitesi'ne uygun olarak terörist faaliyetlere katılan kişilere veya gruplara uygulanacak daha pratik önlemler üzerine çalışacak olan “Çalışma Grubu” oluşturmuştur. Çalışma Grubu'nun amacı, terör suçlularının kovuşturulması veya iadesi, malvarlıklarının dondurulması, üye devlet sınırları içindeki faaliyetlerinin önlenmesi ve tüm silah ve ilgili maddelerin sağlanmasını önleme konusunda etkili tavsiyeler oluşturmaktır. Yanı sıra bu “Çalışma Grubu”, terör eylemleri mağdurlarına ve ailelerine tazminat ödenmesi için terör örgütlerinin, üyelerinin ve destekçilerinin el koyduğu varlıklarından kısmen oluşmuş olan, gönüllü katkılardan finanse edilebilecek uluslararası bir fon oluşturma olasılığının gözden geçirilmesiyle de görevlendirilmiştir.¹⁸⁴

BM Şartı'nın VII. Bölümüne atıfta bulunulmadan kabul edilen 1624 (2005) sayılı Güvenlik Konseyi kararı da devletlere terör eylemi gerçekleştirilmesini teşvik etmeyi yasal olarak yasaklama ve aynı zamanda bu tür davranışları engelleme çağrısını içermektedir.¹⁸⁵ Bu karar, yukarıda işaret edilen kararları tamamlayıcı bir niteliğe sahiptir.

2.1.2.2. BM Genel Kurulu Kararları

Güvenlik Konseyi dışında BM, Genel Kurul eliyle terörizmle mücadele konusunda, bağlayıcı nitelikte olmasa da büyük politik öneme sahip olan bir dizi kararı kabul etmiştir. Söz gelimi, BM Küresel Terörizmle Mücadele Stratejisi'nin¹⁸⁶ 8 Eylül 2006'da oydaşma (konsensüs) yoluyla kabul edilmesi tarihi bir önem taşımaktadır. Genel Kurul'un bir kararı şeklinde kabul edilen “BM Küresel Terörle Mücadele Stratejisi” ve buna ekli “Eylem Planı”, terörizmle mücadelede ulusal, bölgesel ve uluslararası çabaları

¹⁸⁴ BM Güvenlik Konseyi'nin 1566 sayılı kararının tam metni için bkz. [https://www.undocs.org/ru/S/RES/1566\(2004\)](https://www.undocs.org/ru/S/RES/1566(2004)) (Erişim Tarihi 10.11.2018)

¹⁸⁵ BM Güvenlik Konseyi'nin 1624 sayılı kararının tam metni için bkz. [https://undocs.org/Ru/S/RES/1624\(2005\)](https://undocs.org/Ru/S/RES/1624(2005)) (Erişim Tarihi 10.11.2018)

¹⁸⁶ Birleşmiş Milletler Küresel Terörizmle Mücadele Stratejisi metni için bkz. <https://undocs.org/Ru/A/RES/60/288> (Erişim Tarihi 10.11.2018)

geliştirmeyi amaçlayan yegâne küresel araçtır. İlk kez tüm üye devletler, terörizmle mücadeleye yönelik ortak bir stratejik yaklaşım izlemeye ve terörizmle mücadeleye yönelik bireysel ve toplu pratik adımlar atmaya hazır olduklarını ifade etmişlerdir.¹⁸⁷ 19 Eylül 2007 tarihinde resmen yürürlüğe giren Strateji, şu dört ana faaliyet alanını öngörmektedir:

- Terörizmin yayılması için elverişli koşulları ortadan kaldıracak tedbirler;
- Terörizmi önlemeye ve onunla mücadeleye yönelik tedbirler;
- Devletlerin terörizmi önlemek ve onunla mücadele etme kapasitesini ve BM sisteminin rolünü güçlendirmeye yönelik tedbirler;
- Terörizmle mücadelede temel çerçeve olarak insan hakları ve hukukun üstünlüğüne evrensel saygı sağlayacak tedbirler.

Bunun yanında BM, BM Genel Kurulu'nun 1996'da kabul ettiği 52/210 sayılı kararı ile kurulan "Ad Hoc Komite" aracılığıyla "Kapsamlı Uluslararası Terörizm Sözleşmesi" hazırlanması çalışmalarını devam ettirmektedir. Bu sözleşmenin hazırlanması sürecinde tüm devletler, terörizme karşı olduklarını ifade etmelerine ve terörizmle mücadele edilmesi gerektiği hususunda aynı fikirde olmalarına rağmen bazı konular hakkındaki önemli anlaşmazlıklar, müzakerelerin uzlaşma ile sonuçlanmasına engel olmaktadır. Terörizmin hukuki tanımı, terörizm ile sömürgecilik karşıtı ulusal kurtuluş hareketleri arasındaki ilişki ve devletlerin silahlı kuvvetlerinin faaliyetleri gibi hususlar devletler arasındaki görüş ayrılıklarının temelini oluşturmaktadır. Taslakta, taraf olan tüm ilgili devletlerin terör eylemlerini suç sayacakları; bu tür eylemlerin hiçbir şekilde siyasal, ideolojik ve felsefi sebeplerle yasallaştırılmayacağı ve ağırlıklarına göre cezalandırılacağı öngörülmüştür. Ayrıca devletlerin diğer devletlerde işlenebilecek terör eylemlerine karşı kendi topraklarının kullanılması hususunda gerekli önlemleri almaları, devletler arası bilgi alışverişinin sağlanması, devletlerin iç mevzuatının sözleşme ile uyumlu hale getirilmesi, sığınmacı statüsü tanınmadan önce bu yönde talepte bulunan kişinin terörist eylemler gerçekleştirmediğinden emin olunması gibi mükellefiyetler de yer almaktadır.

¹⁸⁷ UNODC, New York, 2009, s. 19

Başka bir deyişle taslağı hazırlayan komite, uluslararası terörizm kavramının unsurları üzerinde bir uzlaşma arayışı içindedir.

2.1.3. Kazakistan'ın Tutumu

Kazakistan, bağımsızlıktan bu yana bir uluslararası hukuk kişisi olarak, uluslararası toplumun ve özellikle BM'nin uluslararası güvenliği güçlendirme çabalarına etkin olarak katılmakta ve çeşitli girişimlerde bulunmaktadır. Ayrıca terörizmle mücadele, Kazakistan'ın ulusal güvenliğinin sağlanmasında ön planda yer almaktadır. Kazakistan, devletlerin terörizmle mücadeledeki uluslararası işbirliğini, uluslararası hukuk kurallarına tam olarak uyulmasını ve ayrıca “Kapsamlı Uluslararası Terörizm Sözleşmesi”nin kabul edilmesi de dahil olmak üzere terörizmle mücadele alanındaki antlaşma mekanizmalarının daha da geliştirilmesini desteklemektedir. BM zemininde de bu tavrını, açıkça sürdürmektedir.

Kazakistan, BM nezdinde bazı girişimlerde de bulunmaktadır. Bunlar içinde öne çıkan ve karşılık bulan girişim, Kazakistan'ın kurucu Cumhurbaşkanı Nursultan Nazarbayev'in, 2015'te BM Genel Kurulu'nun 70. oturumunda yaptığı konuşmayla şekillenmiştir. Bu konuşmada Nazarbayev, BM himayesinde küresel terörle mücadele koalisyonu kurma fikrini dile getirmiştir. BM Güvenlik Konseyi'nin geçici üyesi¹⁸⁸ olarak Kazakistan Cumhurbaşkanı, bu koalisyonun oluşmasının temeli olarak BM Güvenlik Konseyi üyelerine “Terörizmden Arınmış Dünyaya Ulaşmak İçin Bir Davranış Yasası (Code Of Conduct Towards Achieving a World Free of Terrorism)”nı geliştirmeyi teklif etmiştir. Nazarbayev tarafından başlatılan yasa tasarısı tartışmasına, 100'den fazla BM üyesi devletin temsilcisi ve uluslararası terörle mücadele uzmanı katılmıştır. Sonuç olarak bu

¹⁸⁸ 28 Haziran 2016'da New York'taki Birleşmiş Milletler Genel Merkezinde yapılan oylama sonucunda 138 oy alan Kazakistan, ilk kez BM Güvenlik Konseyi'nin geçici üyesi olarak seçilmiştir. Kazakistan'ın BM Güvenlik Konseyi'ndeki geçici üyelik görevi, 1 Ocak 2017'den itibaren başlamıştır. Kazakistan, BM Güvenlik Konseyi başkanlığını Ocak 2018'de üstlenmiştir. Ayrıntılı bilgi için bkz. <https://Ru.Sputniknews.Kz/Spravka/20171228/4160804/Predsedatelstvo-Kazahstana-V-Sovete-Bezopasnosti-Oon.Html> (Erişim Tarihi 10.11.2018)

belge, 28 Eylül 2018'de New York'ta düzenlenen toplantı sırasında, 70'ten fazla dışişleri bakanı ve yüksek temsilci tarafından imzalanmıştır. Belgenin temel amacı, terörle mücadele konusundaki çok çeşitli uluslararası yükümlülüklerin uygulanmasına ivme kazandırmak ve 2045 yılına kadar terörizmden arınmış dünya için geniş bir küresel koalisyon oluşturmaktır. Yasa, terörle mücadeleyle ilgili 19 hacimli uluslararası sektörel sözleşmenin aksine, terörle mücadele alanındaki yükümlülükleri içeren 10 adet basit ve anlaşılabilir düzenlemeden oluşan bir belgedir. Belgede, terörist grupların politik veya jeopolitik hedeflere ulaşmasına doğrudan veya dolaylı desteklemeye izin vermemek, terör eylemlerini gerçekleştirmek için mekân temin etmemek, teröre sıfır hoşgörü göstermek, terörizme karşı devlet çapında bütünsel yaklaşım izlemek gibi hususlar yer almaktadır. Yasa, terörizmle mücadelede uluslararası araçların geliştirilmesinde ve devletlerin işbirliğinin güçlendirilmesinde önemli bir temel haline gelmesi için tüm uluslararası toplumun ortak desteğine ihtiyaç duymaktadır. Bu bağlamda gelecekte, bu girişime katılacak devlet sayısının artacağı ümit edilmektedir.¹⁸⁹ Bu girişim ve ortaya çıkan teklif, Kazakistan'ın, bağımsızlığını kazanmasından sonra BM nezdinde yaptığı en önemli hamle olarak değerlendirilebilir. Bu sebeple iç kamuoyunda önemsenmektedir.

2.1.4. Değerlendirme

BM önderliğinde uluslararası terörizmle mücadele alanında yapılmış çalışmalar değerlendirildiği zaman, örgütün teorik olarak büyük başarı elde ettiğini söylemek mümkündür. Zira 1960'lardan bugüne, terörizme karşı pek çok düzenlemeyi hazırlayarak terörizmle mücadelenin hukuki ve meşru zeminini oluşturmuştur. Bu araçlar, terörizmle mücadelede devletler için bir rehber olarak kullanılmaktadır. Nitekim Kazakistan için de aynı durum söz konusudur ve gerek iç gerekse dış politika stratejisi bakımından,

¹⁸⁹ Terörizmden Arınmış Dünyaya Ulaşmak İçin Bir Davranış Yasası'nın BM'de imzalanması hakkında bkz. <https://informburo.kz/novosti/kodeks-povedeniya-po-dostizheniyu-mira-svobodnogo-ot-terrorizma-podpisali-v-oon.html> (Erişim Tarihi 05.11.2018)

terörizmle mücadelede kararlı bir duruş sergilemektedir. BM Genel Kurulu'nda yaptığı, "küresel koalisyon" fikri ve yasa teklifi, bunun somut bir izdüşümüdür.

BM zemininde oluşturulmuş bu uluslararası hukuki zemin, terörizmle mücadelede siyasi bir kararlılığı destekleme yönünde kullanılırsa daha etkili olacaktır. Öte yandan şu husus da vurgulanmalıdır ki terörizmle mücadele sadece BM sistemi ile değil ancak ve ancak tüm devletlerin işbirliği ile başarılı olabilir. Bu çerçevede, BM'nin diğer örgütlerin yaptığı düzenlemelere kaynaklık eden çalışmaları önemlidir.

Hukuki temeli oluşturmakta başarılı olan BM, terörizmin tanımı konusunda, aynı başarıyı gösterememiştir. Bununla birlikte tanım sorununun oldukça derin bir mesele olduğu, yukarıda ilgili bölümde izah edilmiştir. Bu çerçevede BM'nin çabalarının sonuçsuz kalmasının, yalnızca BM sisteminden kaynaklanmadığı unutulmamalıdır. Dolayısıyla uluslararası toplumun temel hukuk kişisi olan, özellikle de milli güç unsurları bakımından uluslararası ilişkileri yönlendirme kapasitesine sahip güçlü devletlerin bu konuda daha istekli olması gerekmektedir. Kazakistan açısından meseleye bakıldığında, tanımlanma sorunu önemsenmektedir ve somut adım atılması yönünde bir tavır takınılmıştır.

2.2. ŞİÖ'NÜN GÜVENLİK İŞBİRLİĞİNE YAKLAŞIMI VE ULUSLARARASI TERÖRİZME BAKIŞI

1991 yılında SSCB dağıldıktan sonra, bu coğrafyada güvenlik sorunları meydana gelmeye başlamıştır. SSCB'nin dağılması, ortak savunma sisteminin de sona ermesi sonucunu doğurmuştur. Bu durum, bağımsızlığını yeni elde eden devletler için yeni bir sorun anlamına gelmiştir. Zira bu devletlerin güvenliği, tek taraflı çabalar ile gerçekleştirilmesi mümkün olmayan bir durum arz etmekteydi. Bahse konu devletler, kendi bölgelerinde yeni etkileşim yollarına başvurarak çok boyutlu ve farklı bütünleşme (entegrasyon) örneklerinin gelişmesini sağlamaya çalışmışlardır. Bu çabalar sonucunda, değişik menfaatler çerçevesinde şekillenen Avrasya Ekonomik Topluluğu, KGAÖ ile Demokrasi ve Ekonomik Gelişme Örgütü (GUAM) gibi uluslararası örgütler ortaya çıkmıştır. Bu bağlamda ortaya çıkan örgütlerden biri de ŞİÖ'dür. Faaliyetleri uluslararası toplumda geniş yankı bulan ŞİÖ, "Doğu NATO" olarak nitelendirilmekte ve konu üzerinde çalışma uzmanların dikkatini çekmektedir.

Soğuk Savaş'ın ardından uluslararası toplum üyelerinin, değişik coğrafyalarda bir takım arayışlara girmesinin bir sonucu olarak Rusya'nın ve Çin'in öncülüğünde kurulan ŞİÖ, ilk başta "Şangay Beşlisi" isimli bir girişim olarak ortaya çıkmıştır. Daha sonra bir uluslararası örgüte dönüşen bu yapı, 11 Eylül 2001'de ABD'de gerçekleşen saldırılardan sonra daha da dikkat çekmeye başlamıştır. ABD'nin uluslararası terörizmle mücadele gerekçesiyle Afganistan'a ve Irak'a müdahalesi de bu örgütün tanınırlığında, önemli bir etken olmuştur.

Kuruluş aşamasında ŞİÖ, üye devletlerin sınırlarındaki güvenliği sağlamayı ve Türkistan (Orta Asya)'da terörist, ayrılıkçı ve aşırılıkçı gruplar ile mücadele ederek sorunları çözmeyi amaçlamıştır. Zaman içinde ŞİÖ'nün ilgi alanları genişlemeye başlamıştır. Örgüt yetkilileri, bu örgütü barışı, refahı ve ortak gelişimi sağlama yönünde sorumlu olacak bir yapıya dönüştürmeye çabalamaktadır. Bölgede istikrarı ve güvenliği sağlamak; siyaset ve ekonomi başta olmak üzere diğer alanlarda da işbirliğini geliştirmek örgütün temel amaçlarındandır.

SSCB dağıldıktan sonra ŞİÖ'nün çabaları sonucunda, Kazakistan, Kırgızistan, Tacikistan, Çin ve Rusya arasındaki sınır sorunları çözülmüştür. Örgütün gösterdiği bu başarı, ŞİÖ'nün nüfuz kazanmasına yol açmıştır. Gözlemci sıfatına sahip olan Özbekistan'ın tam üye olmasıyla birlikte ŞİÖ'nün bölgedeki ağırlığı, daha da artmıştır. ŞİÖ üyeleri uluslararası terörizm, aşırılıkçı gruplar ve uyuşturucu kaçakçılığı gibi bölgeye ilişkin sorunları çözmede, daha etkin bir rol oynamaya başlamışlardır.

ŞİÖ'nün etkisi, üyeleriyle sınırlı kalmamıştır. Kendisine yönelen gözlemcilik ve diyalog ortaklığı gibi talepler artmıştır. Bu bağlamda ŞİÖ'nün yaptığı değerlendirmeler neticesinde Afganistan, Beyaz Rusya, Moğolistan, Pakistan, Hindistan ve İran gözlemcilik; Türkiye, Azerbaycan, Ermenistan, Kamboçya, Nepal ve Sri-Lanka diyalog ortağı statüsü kazanmıştır. 2017 Astana Zirvesi ise ŞİÖ için yeni bir tarihi sürece işaret etmektedir. Daha önce gözlemcilik elde etmiş olan Hindistan ve Pakistan, örgüte tam üye olmuşlardır. Kazakistan'ın kurucu Devlet Başkanı Nursultan Nazarbayev yaptığı açıklamada, "Şimdi ŞİÖ'nün sorumluluk alanı üç milyardan fazla insanın yaşadığı toprakları kapsıyor. Böylece, örgüt Şanghay Sekizi olarak kurumsal gelişiminin yeni bir aşamasına girmiştir. Yeni üyelerin kabulü, örgütün gelişmesine yeni bir güçlü ivme verecek ve uluslararası itibarının büyümesine katkıda bulunacaktır." şeklinde bir saptama

yapmıştır.¹⁹⁰ Kısacası ŞİÖ, gerek üyelerine gerekse gözlemci ve diyalog ortağı statüsüne sahip paydaşlarına bakıldığında, başta coğrafi olmak üzere muhtelif açılardan derinliğe sahip bir işbirliği örgütüne dönüşmüştür.

ŞİÖ'nün genişlemesiyle birlikte örgüt coğrafyası Doğu Asya, Türkistan, Batı Asya ve Güney Asya'ya uzanmış ve ŞİÖ, Asya kıtasını geniş bir şekilde bünyesinde barındırmaya başlamıştır. ŞİÖ'de, BM Güvenlik Konseyi'nin beş daimi üyesinden ikisi, yani Çin ve Rusya yer almaktadır. Yeryüzünde stratejik nükleer silaha sahip olan devletlerin (ABD, İngiltere, Fransa, Rusya, Çin, Hindistan, Pakistan, Kuzey Kore, İran) yarısı bu örgütün üyesidir. Öte yandan ŞİÖ üyeleri, zengin yeraltı ve yer üstü kaynaklarına, belli düzeyde teknolojiye ve nitelikli insan kaynağına sahiptir. Örgüt üyeleri ekonomi, özellikle de enerji alanında kendi içlerinde tamamlayıcı bir yapıya sahiptir. Ayrıca ŞİÖ, dünyanın en büyük pazarına sahiptir. En çok enerji üreten ve tüketen devletler de ŞİÖ bünyesinde dir.¹⁹¹

Bölgesel bir örgüt olan ŞİÖ, özellikle ABD'deki 11 Eylül saldırılarından sonra ortaya çıkan tartışmalara paralel olarak terör ve terörizm kavramları çerçevesinde, çok önemli düzenlemeler yapmıştır. Kazakistan da bu örgütün kurucu üyesi olarak bahsi geçen düzenlemelere taraftır. Bu çerçevede, İkinci Bölüm'ün ikinci ana alt başlığını oluşturan bu kısımda, öncelikle ŞİÖ'nün kuruluş sürecine ve organik yapısına kısaca değinilecek; ardından da ŞİÖ'nün güvenlik alanındaki işbirliği kapsamında hazırladığı belgeler üzerinde durulacaktır. Söz konusu işbirliğinin hukuki temelini oluşturan bu ana belgeler, ŞİÖ'nün diğer uluslararası örgütlerle ilişkileri de göz önünde bulundurularak değerlendirilecektir.

2.2.1. ŞİÖ'nün Kuruluşu, Amaçları ve Hedefleri

ŞİÖ'nün kuruluşuna temel teşkil eden gelişme, 26 Nisan 1996'da Şangay'da bir araya gelen Kazakistan, Kırgızistan, Tacikistan, Çin ve Rusya'nın "Sınır Bölgelerinde Askeri

¹⁹⁰ ŞİÖ'nün faaliyetleri hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. <http://rus.sectosco.org/news/> (Erişim Tarihi 07.11.2018)

¹⁹¹ Bkz. Selçuk ÇOLAKOĞLU, "Şangay İşbirliği Örgütü'nün Geleceği ve Çin", **Uluslararası İlişkiler**, S. 1, 2004, s. 181

Güvenin Derinleştirilmesi Antlaşması"nın imzalamasıdır. Bu belgenin Çin'in Şangay şehrinde gerçekleşen Devlet Başkanları Zirvesi'nde imzalanması ve antlaşmaya beş devletin taraf olması sebebiyle ortaya çıkan bu oluşuma, "Şangay Beşlisi" adı verilmiştir.

ŞİÖ'nün kuruluş aşamasında başka önemli belgeler de kabul edilmiştir. Bunlar, 24 Nisan 1997 tarihinde Moskova Zirvesinde imzalanan "Sınır Bölgelerinde Askeri Kuvvetleri Karşılıklı Azaltmaya İlişkin Antlaşma" ile Kazakistan'ın Almatı şehrinde 3 Temmuz 1998 tarihinde düzenlenmiş olan Üçüncü Zirve toplantısında, Şangay Beşlisi temsilcilerinin imzaladığı "Almatı Bildirisi"dir. Bu bildiriye, beş üye devletin iki ve çok taraflı işbirliğini genişletmesinin ve sağlamlaştırmasının Asya kıtasının istikrarı, güvenliği, gelişmesi ve refahına yaptığı etkin katkıya dikkat çekilmiştir.¹⁹²

Zirve toplantılarıyla devam eden kuruluş aşamasında, 1999'da Bişkek'te yapılan Dördüncü Zirve'de "Bişkek Bildirisi" imzalanmıştır. Beşinci Zirve toplantısı ise 5 Temmuz 2000'de Tacikistan'ın başkenti Duşanbe'de yapılmıştır. Bu toplantıda ekonomi, güvenlik, ulaşım ve iletişimi kapsayan çok geniş bir alanda işbirliğinin derinleştirilmesi yönünde kararlar alınmıştır. Bunun yanında, örgütün üye sayısının artırılması yolunda ilk işaretler verilmiştir. Söz konusu zirveye NATO, Özbekistan ve Afganistan gözlemci olarak katılmışlardır. Bu üç gözlemcinin katılımı, o dönemde uluslararası toplum nezdinde, örgüte artan ilginin somut bir göstergesi olarak kabul edilmiştir.¹⁹³

15 Haziran 2001 yılında Şangay'da düzenlenen zirve toplantısında liderler, Özbekistan'ı Şangay Beşlisi'ne kabul eden ortak bir bildiriye imza atmışlardır. Bu bildiriyle birlikte, bölgesel oluşumun adı ŞİÖ olarak değiştirilmiştir. ŞİÖ adı altındaki bu yeni oluşum, Şangay Beşlisi'nin mahiyetini önemli ölçüde değiştirmiştir. Artık ŞİÖ, sınır anlaşmazlıklarından ziyade, güvenlik ve ekonomi konularını ele alma yönünde çalışmalar yapmaya başlamıştır. Bu aşamadan sonra üyeler, birbirlerine karşı daha açık politikalar izlemeye başlamışlar ve güvenlik konularında daha güçlü bağlarla birbirlerine bağlanmışlardır. Bu bağlamda, her yıl devlet başkanlarının katıldığı muhtelif

¹⁹² Yuliya NIKITINA, **ODKB i SHOS: Modeli Regionalizma v Sfere Bezopasnosti**, Navona, Moskva, 2009, s. 82

¹⁹³ ÇOLAKOĞLU, **2004**, s. 181

toplantılarda, çeşitli antlaşmalar yapılmış ve örgüt sıkı bir işbirliğine dayanan kurumlaşma sürecine girmiştir.¹⁹⁴

15 Haziran 2001 tarihli zirve toplantısında ayrıca "Şangay Terörizm, Ayrılıkçılık ve Aşırılıkçılık ile Mücadele Sözleşmesi"ne imza atılmıştır. Bu belgeye göre terörizme, ayrılıkçılığa ve aşırılıkçılığa karşı işbirliği içinde mücadele etmek, üyelerin en önemli amacıdır. 7 Haziran 2002 tarihinde St. Petersburg'da toplanan liderler, ŞİÖ Şartı'nı ve Bölgesel Anti-Terör Kuruluşu (BAK)'nun kurulması ile ilgili düzenlemeleri imzalamışlardır. Bu önemli belgelerin imzalanmasıyla birlikte ŞİÖ, bir uluslararası hukuk kişisi olma yolunda ilk adımı atmıştır.

ŞİÖ'nün temel ilkeleri ve amaçları, 7 Haziran 2002'de imzalanan ŞİÖ Şartı'nın 1. ve 2. maddelerinde düzenlenmiştir. Buna göre, temel ilkeler ve amaçlar şöyledir:

- Üyeler arasında karşılıklı güveni, dostluğu ve iyi komşuluğu sağlamlaştırmak;
- Barışı muhafaza etmeyi ve desteklemeyi amaçlayan çok yönlü işbirliği geliştirmek;
- Bölgesel güvenliğin ve istikrarın sağlanmasına katkı yapmak;
- Demokratik, adil ve kalıcı siyasal ve ekonomik ilkeleri benimseyerek uluslararası bir düzenin kurulmasına destek olmak;
- Terörizmin, ayrılıkçılığın ve aşırılıkçılığın bütün biçimlerine karşı koymak;
- Uyuşturucu, silah kaçakçılığı, yasadışı göç ve diğer suçlar ile ortak mücadele etmek;
- Siyaset, ticaret, ekonomi, savunma, hukuk, çevre, kültür, bilim-teknik, eğitim, enerji, ulaşım, kredi ve finans ve diğer ortak çıkar alanlarında etkin bölgesel işbirliğini teşvik etmek;

¹⁹⁴ Mümtazer TÜRKÖNE, **Siyaset**, Opus Yayınları, İstanbul, 2009, s. 696

- Halkların refah ve yaşam seviyesinin sürekli yükselmesini amaçlayarak eşit ortaklık ilkesine dayanan ortak faaliyetler ile bölgede çok yönlü ve dengeli ekonomik büyümeye, sosyal ve kültürel gelişmeye katkıda bulunmak;
- Dünya ekonomisi ile bütünleşme için sürekli işbirliği imkânlarını koordine etmek;
- Üye devletlerin, uluslararası sorumluluklarını ve ulusal yasaları çerçevesinde yer alan temel hak ve özgürlükleri garanti altına alacak süreçleri yerine getirmesine yardımcı olmak;
- Diğer devletlerle ve uluslararası kuruluşlarla ilişkiler kurmak ve geliştirmek, uluslararası sorunların barışçıl yollarla çözülmesi konusunda işbirliği yapmak;
- XXI. yüzyılın sorunlarına çözüm yollarını aramak ve uyuşmazlıkların barışçı yollarla çözülmesine katkıda bulunmaktır.

ŞİÖ'nün yukarıda belirtilen ilkelerine ve amaçlarına bakıldığında, diğer devletlere ve çok taraflı birliklere karşı kurulmadığını ve örgütün askeri temelini oluşturulmasının öngörülmediğini vurgulamak gerekmektedir. Bununla birlikte, ŞİÖ üyeleri arasında yer alan ilişkilerin etkin bir ortaklığa dönüştürülmesine destek verilmesi söz konusudur ve bu durum, dikkat çekicidir.¹⁹⁵ ŞİÖ üyeleri arasındaki işbirliği alanları, sınırlı tutulmamış ve güvenlik işbirliğinin çok ötesinde, bölgesel bütünleşmeye yönelik tasarlanmış alanlardan oluşmaktadır. Ayrıca bu işbirliği zemini, uluslararası toplum düzenine uyumlu ve barışçı bir çizgi temelinde kurgulanmıştır.

2.2.2. ŞİÖ'nün Organik Yapısı

Bilindiği üzere uluslararası örgütlerde organik yapı, temelde örgütün ana organlarından oluşur. Bu sebeple uluslararası örgütlerde ana organlar, uluslararası örgütlerin kurucu

¹⁹⁵ NIKITINA, 2009, s. 84-85

antlaşmalarında yer alırlar.¹⁹⁶ Söz konusu organlar, örgütü kuran üyeler tarafından örgütün hedeflerine ulaşabilmesi için elverişli bulunan araçlar olup örgütlerin temel kurum yapısını oluştururlar.¹⁹⁷ Uluslararası örgütlerin takip edeceği politikalar da ana organlar eliyle belirlenir. Bu sebeple örgütün amaçlarının hayata geçirilmesinde ve faaliyetlerinin gerçekleştirilmesinde çekirdek bir rol oynarlar.¹⁹⁸

ŞİÖ Şartı'nın 4. maddesine göre örgüt yedi önemli ana organdan oluşmaktadır. Bu organik yapıda Devlet Başkanları Konseyi, Hükümet Başkanları (Başbakanlar) Konseyi, Dışişleri Bakanları Konseyi, Bakanlar ve Temsilciler Toplantıları, Ulusal Koordinatörler Konseyi, BAK ve ŞİÖ Genel Sekreterliği yer almaktadır. Bu organlar, ŞİÖ kurum yapılanması içindeki temel organlardır.¹⁹⁹ Aşağıda, bu organlara kısaca değinilmiştir. Çalışmamızın konusu itibariyle BAK, ayrı bir başlık altında incelenmiştir.

ŞİÖ ana organlarından ilki, **Devlet Başkanları Konseyi**'dir. ŞİÖ Şartı'nın 5. maddesine göre en yetkili organ olan Devlet Başkanları Konseyi, her yıl bir defa toplanır. Konsey, devlet başkanlarının katıldığı en üst seviyedeki karar alma mekanizmasıdır. ŞİÖ'nün ana faaliyet alanlarını ve önceliklerini belirleyen bu organ, ŞİÖ'nün iç işleyişini ve dış ilişkilerini düzenleme yetkisine sahiptir. Dolayısıyla ŞİÖ'nün temel karar alma organı olarak nitelendirilebilir.

İkinci ana organ, **Hükümet Başkanları (Başbakanlar) Konseyi**'dir. ŞİÖ Şartı'nın 6. maddesine göre bu organ da Devlet Başkanları Konseyi gibi yılda bir defa toplanır. Bütçenin onaylanması yetkisine sahip olan bu organ, ŞİÖ'nün özellikle ekonomik işbirliği alanındaki temel sorumlu organıdır.

ŞİÖ'nün üçüncü ana organı, ŞİÖ Şartı'nın 7. maddesinde düzenlenmiş olan **Dışişleri Bakanları Konseyi**'dir. Bu organ, Devlet Başkanları Konseyi toplantısından 1 ay önce

¹⁹⁶ Hüseyin PAZARCI, **Uluslararası Hukuk Dersleri**, 2. Kitap, Turhan Kitabevi, Ankara, 2005, s. 120; Melda SUR, **Uluslararası Hukukun Esasları**, Beta Basım, İstanbul, 2008, s. 152

¹⁹⁷ Henry SCHERMERS/Niels BLOKKER, **International Institutional Law: Unity Within Diversity**. Martinus Nijhoff Publishers, Leiden/Boston, 2011, s. 155

¹⁹⁸ Süleyman Sırrı TERZİOĞLU/Bahadır Bumin ÖZARSLAN, **Uluslararası Örgütler Hukuku**, Adalet Yayınevi, Ankara, 2016, s. 105

¹⁹⁹ TERZİOĞLU/ÖZARSLAN, **2016**, s. 105

toplanan; Devlet Başkanları Konseyi'nin gündemini belirleyen, daha ziyade uluslararası sorunların ele alındığı bir mekanizmadır. ŞİÖ adına açıklama yapma yetkisine de sahip olan Dışişleri Bakanları Konseyi, örgütün günlük faaliyetleri üzerinde yoğunlaşmış olması münasebetiyle örgütün en işlevsel organlarından birisi olarak değerlendirilebilir.

Bir diğer ana organ, **Bakanlar ve Temsilciler Toplantıları**'dır. ŞİÖ Şartı'nın 8. maddesi uyarınca örgüte üye devletlerin işbirliği yaptıkları alanlarda bakanların ve/veya temsilcilerin katıldığı, kapsamlı görüşmelerin yapıldığı, daimi veya sürekli yardımcı organların kurulduğu ve antlaşmaların alt yapısının oluşturulmaya çalışıldığı önemli bir organdır.

ŞİÖ'nün diğer bir ana organı, **Ulusal Koordinatörler Konseyi**'dir. ŞİÖ Şartı'nın 9. maddesinde düzenlenmiştir. ŞİÖ üyesi devletlerin ulusal koordinatörlerinin katıldığı ve yılda en az üç defa toplanan bir organdır. ŞİÖ'nün günlük faaliyetlerini koordine eden ve yöneten Ulusal Koordinatörler Konseyi, diğer ana organlardan Devlet Başkanları Konseyi'nin, Hükümet Başkanları (Başbakanlar) Konseyi'nin ve Dışişleri Bakanları Konseyi'nin toplantıları için gerekli hazırlıkları yapar. Bu yönüyle örgütün ana organlarını yönlendiren ve günlük işleyişi sağlayan bir organ niteliğindedir.

Her uluslararası örgütte, bulunan ana organlardan bir olan sekreteryaya ŞİÖ'de, **ŞİÖ Genel Sekreterliği** adı altında örgütlenmiştir. ŞİÖ Şartı'nın 11. maddesinde düzenlenmiş olan Sekreteryaya, Çin'in başkenti Pekin'de konuşlanmıştır. Maddeye göre Genel Sekreterlik, idari nitelikte bir mekanizmadır. Genel Sekreter, Devlet Başkanları Konseyi tarafından rotasyon şeklinde 3 yıl süre için atanmaktadır. Genel Sekreter'in başında bulunduğu bu idari yapı, ŞİÖ'nün faaliyetlerine kurumsal ve teknik destek sağlar.

2.2.3. ŞİÖ'de Üyelik

ŞİÖ'de üyelik, ŞİÖ Şartı'nın 13. maddesinde düzenlenmiştir. Buna göre üyelik, Şart'ın ilkelerine ve amaçlarına, ŞİÖ çerçevesinde karara bağlanmış diğer antlaşmalara ve belgelere uymayı taahhüt eden diğer bölge devletlerine açıktır. Üyeliğe kabul, Devlet Başkanları Konseyi kararıyla gerçekleşir. Burada dikkat çeken husus, “bölge” ve “bölge devleti” kavramlarıyla ilgili bir düzenlemenin ŞİÖ Şartı'nda yer almamasıdır. Bu

durumda ŞİÖ, örgüte üyelik bakımından gereken asgari şart olan “bölge devleti” olma kavramını objektif kıstaslar yerine ŞİÖ üyesi devletlerin takdirine bırakmıştır.²⁰⁰

13. maddeye göre devletler, ŞİÖ Şartı'nın ve ŞİÖ çerçevesinde imzalanan antlaşmaların hükümlerini ihlal ettiği veya yükümlülüklerini ihlal ettiği durumlarda, üyelikleri askıya alınabilir. Bahsi geçen durumların devam etmesi durumunda, üyelikten de çıkarılabilirler. Her iki durumda da yetkili organ, Devlet Başkanları Konseyi'dir. Yine maddeye göre herhangi bir devlet, istediği zaman örgütten çıkma hakkına sahiptir. 12 ay önceden bildirim şartına bağlı olan üyelikten çekilme, bu süre zarfında üyenin yükümlülüklerini yerine getirmesine bağlanmıştır. 12 aylık süre, 1969 Viyana Antlaşmalar Hukuku Sözleşmesi hükümlerine paralel bir düzenleme olarak dikkat çekmektedir.

Üyelikle ilgili önemli bir husus da 2007 yılında Bişkek Zirvesi'nde imzalanan bir antlaşmadır. ŞİÖ Şartı'ndan sonraki ikinci önemli belge olarak sayılan "ŞİÖ Üye Devletleri Arasında Uzun Vadeli İyi Komşuluk, Dostluk ve İşbirliği Antlaşması", konumuzla ilgili olması bakımından önem taşımaktadır. Adı geçen antlaşmanın 6. maddesine göre ŞİÖ, üye devletlerin herhangi birinde güvenliğini tehdit eden bir durum olması halinde, duruma yeterli tepki vermek için diğer akit taraflar ile örgüt çerçevesinde görüşmeler yapabilir. Bu madde ile ŞİÖ üyeleri arasında, güvenlik eksenli işbirliği güçlendirilmiştir. Ayrıca söz konusu madde, NATO Antlaşması'nın 5. maddesinden ilham almış bir izlenim yaratmaktadır. Dolayısıyla ŞİÖ için yapılan “Doğu NATO” benzetmesinin hukuki dayanağının bu hüküm olduğu söylenebilir.

2.2.4. BAK

ŞİÖ, kuruluşundan itibaren bazı konulara ağırlık vermiştir. Bunlardan biri de örgüt üyesi devletlerin güvenliğidir. Bu çerçevede terörizmle, ayrılıkçılıkla ve aşırılıkçılıkla mücadeleye öncelik veren ŞİÖ üyeleri terörizmin, ayrılıkçılığın ve aşırılıkçılığın barışa ve güvenliğe, devletler arasındaki ilişkilere, insan haklarının ve özgürlüklerinin gelişmesine tehdit oluşturacağına bilinciyle hareket etmektedir. Söz konusu yaklaşımın

²⁰⁰ TERZİOĞLU/ÖZARSLAN, 2016, s. 76

bir sonucu olarak örgütün organlarından biri de BAK'tır. ŞİÖ Şartı'nın 4. maddesine göre örgütün yedi ana organından biri olan bu yapı, bir terörizmle mücadele organıdır.

ŞİÖ Şartı'nın 4. maddesinin 2. fıkrasında, BAK'ın ayrı bir düzenlemeye tâbi tutulacağı ve ŞİÖ Şartı dışında bir düzenlemeye konu olacağı belirtilmiştir. Nitekim ŞİÖ Şartı'nın 4. maddesinin 2. fıkrasında düzenlenen söz konusu hükmün bir sonucu olarak 7 Haziran 2002'de St. Petersburg'da yapılan toplantıda, BAK Anlaşması kabul edilmiştir²⁰¹.

BAK Anlaşması'nın 2. maddesine göre BAK, Özbekistan'ın başkenti Taşkent'te kurulmuştur. Maddenin 2. fıkrası uyarınca ŞİÖ'nün bir organı olan Devlet Başkanları Konseyi kararıyla üye devletlerin ülkelerinde, BAK'ın ofisleri açılabilir.

BAK Anlaşması'nın 4. maddesine göre BAK, hukuk kişiliğine sahiptir. Bu çerçevede BAK, sözleşmelere taraf olabilir. Ayrıca taşınır ve taşınmaz mal edinebilir, herhangi bir para biriminde banka hesabı açıp kullanabilir, mahkemelerde taraf olabilir ve yargı süreçlerine katılabilir. BAK'ın hukuk kişiliği bağlamında sahip olduğu bu haklar, BAK adına BAK Yürütme Komitesi Direktörü tarafından kullanılır. Hukuk kişiliğine sahip bir ana organ olarak BAK, bu yönüyle ŞİÖ'nün diğer ana organlarından ayrılmaktadır.

BAK'ın malî yapısı ise ŞİÖ ile irtibatlandırılmıştır. BAK Anlaşması'nın 5. maddesine göre BAK'ın faaliyetleri, ŞİÖ bütçesinden karşılanmaktadır. Ayrı bir tüzel kişiliğe sahip olmasına rağmen, ana organlardan biri olması münasebetiyle BAK'ın ŞİÖ bütçesinin bir parçası olduğu anlaşılmaktadır.

BAK Anlaşması'nın 21. maddesine göre BAK'ın resmî ve çalışma dilleri, Rusça ve Çince'dir. Anlaşmanın yorumuna ve uygulanmasına ilişkin olarak çıkacak uyuşmazlıklar ise BAK Anlaşması'nın 24. maddesi uyarınca ilgili tarafların istişarî görüşmesi ve müzakeresi yoluyla çözüme kavuşturulacaktır.

²⁰¹ BAK Anlaşması'nın tam metni için bkz. <http://Rus.Sectsco.Org/Documents/> (Erişim Tarihi 08.11.2018)

2.2.4.1. BAK'ın Amaçları ve İşlevleri

BAK Anlaşması'nın 6. maddesi, BAK'ın işlevlerini ve görevlerini düzenlemiştir. Anlaşmanın 6. madde hükmü, aşağıdaki gibidir:

1. ŞİÖ'nün ilgili organları ve üyelerin talebi üzerine terörizme, ayrılıkçılığa ve aşırılıkçılığa karşı mücadelede işbirliğinin geliştirilmesi konusunda öneriler ve tavsiyeler geliştirmek;
2. Sözleşme hükümlerine uygun olarak, üyelerden birinin talebi üzerine üyelerin yetkili makamlarına terörizme, ayrılıkçılığa ve aşırılıkçılığa karşı mücadelede yardım etmek;
3. Terörizme, ayrılıkçılığa ve aşırılıkçılığa karşı mücadelede üyelerin BAK'a ilettiği bilgileri toplamak ve analiz etmek;
4. BAK veri bankasını oluşturmak, özellikle aşağıdaki alt alanlarda veri bankası teşkil etmek:
 - Uluslararası terörist, ayrılıkçı ve diğer aşırılıkçı örgütlerin yapıları, liderleri, mensupları ve bu yapılarda yer alan diğer kişileri, kaynakları ve finansman kanalları,
 - Üyelerin menfaatlerini etkileyen terörizm, ayrılıkçılık ve aşırılıkçılık durumu, yayılma dinamikleri ve eğilimleri,
 - Terörizmi, ayrılıkçılığı ve aşırılıkçılığı destekleyen hükümet dışı örgütler ve kişiler,
5. Üyelerin yetkili organlarının talebi üzerine bilgi vermek;
6. İlgili tarafların talebi üzerine, anti-terör komuta-kurmay ve taktik tatbikatlarının hazırlanmasında ve yürütülmesinde yardımcı olmak;
7. Tarafların talebi üzerine terörizmle, ayrılıkçılıkla ve aşırılıkçılıkla mücadelede operatif-arama ve diğer önlemlerin hazırlanmasında ve gerçekleştirilmesinde yardımcı olmak;

8. Terörizm fiillerini işlediği ileri sürülen kişileri kovuşturma amacıyla uluslararası aramanın gerçekleştirilmesine yardım etmek;
9. Terörizm, ayrılıkçılık ve aşırılıkçılık ile mücadele meselelerini etkileyen uluslararası hukukî araçların hazırlanmasına katılmak;
10. Terörle mücadele birimleri için uzman ve eğitmen eğitimine yardımcı olmak;
11. Akademik ve uygulamaya yönelik konferanslar, seminerler hazırlanmasına katılmak ve terörizmle, ayrılıkçılıkla ve aşırılıkçılıkla mücadelede deneyim alışverişine yardım etmek;
12. Terörizme, ayrılıkçılığa ve aşırılıkçılığa karşı mücadelede yer alan uluslararası örgütlerle temasa geçmek.

Bu çerçevede BAK, Anlaşma'nın 7. maddesi uyarınca faaliyetleri esnasında ŞİÖ çerçevesinde kabul edilmiş terörizm, ayrılıkçılık ve aşırılık ile mücadeleye ilişkin belgeler ve kararlara göre hareket eder. BAK, bilgi alışverişi de dahil olmak üzere üyelerin yetkili makamları ile etkileşime girer ve ŞİÖ'nün diğer organlarının talebi üzerine ilgili materyalleri hazırlar. Bu çerçevede, 8. maddeye göre üye devletler de BAK ile işbirliği içine girecek yetkili makamlarını belirleme ve BAK Anlaşması'nın depoziterine bildirim yükümlülüğü altındadır.

2.2.4.2. BAK'ın Organik Yapısı

BAK'ın organları BAK Anlaşması'nın 9. maddesinde yer almaktadır. Buna göre BAK organları, Konsey ve Yürütme Komitesi olarak ikiye ayrılmaktadır. Bunun dışında Konsey, ihtiyaç duyulduğu zaman yardımcı organlar da kurabilir. Aşağıda, bu organlar ele alınacaktır.

2.2.4.2.1. Konsey

Konsey'in çalışma düzeni 10. maddede belirtilmiştir. Maddeye göre Konsey üyeleri, BAK Anlaşması'nın taraflarından oluşmaktadır. Konsey sürekli çalışabilecek şekilde düzenlenir. Bu amaçla anlaşmanın tarafları, daimi nitelikte ve BAK'ın bulunduğu yerde

temsil edilir. Konsey, her üyenin kendi takdirine bağlı olarak, ilgili yetkili makamın başkanı veya başka bir özel temsilci tarafından temsil edilebilecek şekilde düzenli olarak toplanır.

10. maddeye göre Konsey'in önemli yetkilerinden biri de karar alma ile ilgilidir. Kurucu anlaşmada belirtilen BAK'ın yetkisi uyarınca, Konsey malî konular da dahil olmak üzere tüm önemli konularda bağlayıcı kararlar alır. Konsey'de herhangi bir konudaki karar, taraflardan hiçbirinin itiraz etmemesi durumunda kabul edilmiş sayılır. Dolayısıyla Konsey, oydaşma (konsensüs) yoluyla karar almaktadır.²⁰² Oydaşma yoluyla karar alınması, üyelerin tamamının mutabakatının alınması anlamına gelmektedir ki Konsey'in karar alma yönteminde, hiçbir üyenin sürecin dışında kalmaması gibi bir yolun tercih edildiği anlaşılmaktadır.

Konsey, BAK'ın faaliyetleri hakkında yıllık raporları ŞİÖ üyesi devletlerin Devlet Başkanları Konseyi'ne sunar. Bu durumda Konsey'in raporları, ŞİÖ'nün en yetkili organına sunulmaktadır. Böylesi bir hüküm de Konsey'in ŞİÖ ile ilişkisini ve ŞİÖ'nün BAK'a ve onun faaliyet alanı olan terörizmle mücadeleye verdiği değeri göstermektedir.

2.2.4.2.2. Yürütme Komitesi

Yürütme Komitesi'nin çalışma düzeni ise 11. maddede yer almaktadır. Yürütme Komitesi, Direktör'den ve BAK'ın normal işleyişi için gerekli olabilecek personelden oluşur. Direktör, Yürütme Komitesi'nin en üst düzey idari görevlisi olup Konsey'in tüm toplantılarında bulunur ve çalışmalarına katılır. Ayrıca Yürütme Komitesi Direktörü, bu organ tarafından kendisine verilen diğer görevleri yerine getirir.

Direktör ve yardımcısı (yardımcıları), ŞİÖ üye devletlerinin Devlet Başkanları Konseyi tarafından Konsey'in tavsiyesi üzerine atanır. Direktör, BAK'nın yetkisi dahilindeki her türlü konuyu Konsey'e sunma hakkına sahiptir.

Yürütme Komitesi Direktörü, Konsey'in onayı ile tarafların ŞİÖ bütçesine katkılarını göz önünde bulundurarak tarafların vatandaşları arasından Yürütme Komitesi'nin çalışanlarını göreve atar ve/veya tarafların vatandaşları arasından sözleşmeli olarak işe

²⁰² Oydaşmayla ilgili ayrıntılı bilgi için bkz. TERZİOĞLU/ÖZARSLAN, 2016, s. 157-160.

alır. Yürütme Komitesi'nin yapısı ve kadro cetveli, Direktörün önerileri doğrultusunda Konsey'in onayıyla ŞİÖ üye devletlerinin Hükümet Başkanları Konseyi tarafından onaylanır. 12. maddeye göre BAK Yürütme Komitesi, tarafların ulusal mevzuatlarının öngördüğü usule uygun olarak BAK Yürütme Komitesi'nde görev yapmak üzere gönderdikleri kişilerden oluşur. BAK Yürütme Komitesi'nin idari ve teknik personel ile arasındaki iş ilişkileri, ev sahipliği yapan devletin yasalarına tabidir.

11. maddede ayrıca Yürütme Komitesi çalışanlarıyla ilgili önemli bir hüküm de yer almaktadır. Buna göre Direktör, yardımcısı (yardımcıları) ve Yürütme Komitesi'nin görevlileri, görevlerinin yerine getirilmesi sırasında tarafların resmi yetkilileri veya devlet organlarının yanı sıra ŞİÖ dışındaki örgütlerden ve özel kişilerden talimat isteyemez veya alamaz. Bu çerçevede BAK Anlaşması'nın tarafları Direktör'ün, yardımcısının (yardımcıların) ve Yürütme Komitesi görevlilerinin uluslararası nitelikteki sorumluluklarına saygı göstermeyi ve görevlerini yerine getirirken onları etkilememeyi taahhüt ederler.

2.2.4.3. BAK ve Terörizmle Mücadele

ŞİÖ'nün ana organlarından biri olan BAK, ŞİÖ'nün belirlediği çerçevede içinde faaliyetlerini yürüten bir yapılandırma değildir. BAK'ın faaliyetlerini ve özellikle son dönemdeki terörizmle, ayrılıkçılıkla ve aşırılıkçılıkla mücadeledeki rolünün anlaşılması bakımından BAK Yürütme Komitesi Direktörü Evgeny Sysoev'in yaptığı açıklamalar, BAK'ın bugüne kadarki serüvenini özetlemektedir. Oldukça dikkat çekici bu açıklamalar, Xinhua Haber Ajansı'na verilen röportajın bir bölümüdür. BAK'ın önemini değerlendiren Sysoev, kuruluşundan bu yana 15 yıl boyunca BAK'ın rolünün değişmediğinin altını çizmiş ve ŞİÖ üyesi devletlerin yetkili makamlarının terörizme, ayrılıkçılığa ve aşırılıkçılığa karşı mücadelede koordinasyonu ve etkileşimi desteklemeye devam edeceğini kaydetmiştir. Son yıllarda örgütün kapsamının ve sorumluluk alanının giderek genişlediğini ifade eden Sysoev, ŞİÖ üyesi devletlerin sınır hizmetlerinin terörizmle mücadele çerçevesinde güçlendirildiğini, terörizme ve aşırılıkçılığa karşı mücadele alanında BAK faaliyetlerindeki bileşenlerin kuvvetlendirildiğini belirtmiştir. Bunun yanı sıra 2017'de ŞİÖ'ye katılan Hindistan'ın ve Pakistan'ın yetkili makamlarının BAK ile bütünleşme sürecinin yürüdüğünü ve ŞİÖ üyesi devletlerin terörizme karşı mücadelesini

yoğunlaştırmada Hindistan'ın ve Pakistan'ın ŞİÖ'ye girmesinin önemini vurgulamıştır. İki devletin zengin deneyimi ve geniş olanakları ile ŞİÖ'nün terörizmle mücadele kaynağını önemli ölçüde arttırdığına, bu sayede BAK'ın uluslararası terörizme karşı mücadele çabalarının sağlamlaştırılması için ilave bir ivme kazanacağına ve yakın gelecekte bölgesel güvenliğin acil sorunlarının çözümüne farklı bir bakış açısı getirmesini mümkün kılacağına dikkat çekmiştir.²⁰³

Son dönem istatistikî veriler gözden geçirildiğinde, 2013-2017 yılları arasında ŞİÖ üyesi devletlerin yetkili makamlarınca hazırlık aşamasında olan 600'den fazla terör saldırısının engellendiği; militanlara eğitim vermek amacıyla oluşturulmuş 500'den fazla merkezin tasfiye edildiği; 2.000'i aşkın uluslararası terör faaliyetinin durdurulduğu; 1.000'den fazla ev yapımı patlayıcı, 50 ton patlayıcı, 10.000 ateşli silah ve 1.000.000'dan fazla mühimmat ele geçirildiği anlaşılmaktadır. 2017'de Rusya'nın Federal Güvenlik Servisi'nin (FSB) ve ŞİÖ'nün işbirliğiyle 50'den fazla terörist ve radikal örgütlenmenin faaliyetleri de bastırılmıştır. Kazakistan, Kırgızistan, Rusya, Tacikistan ve Özbekistan'ın yetkili makamlarının ortak çabaları ile terörle mücadele çerçevesinde aranan 150 vatandaş gözaltına alınmış ve ilgili devletlere iade edilmiştir. 2016-2017 yılları arasında bilgi güvenliği çalışmaları sonucunda 4.000.000'dan fazla terörizmle ve aşırılıkçılıkla ilgili bilgi materyalini içeren 100.000 internet kaynağına erişim kaldırılmış veya sınırlandırılmıştır.²⁰⁴

Uyuşturucu kaçakçılığına karşı mücadele konusunda da uyuşturucu kaçakçılığı sorununun uluslararası güvenliğe yönelik başlıca tehditlerden biri olduğu BAK yetkililerince vurgulanmış ve konu, BM verilerine göre dünyanın en yüksek miktardaki uyuşturucu maddesinin üretildiği Afganistan ile bağlantılı olduğu için ŞİÖ üyesi devletlerin gündeminde önemli bir yer kazanmıştır. 2004 yılında bu durumu dikkate alan ŞİÖ üyesi devletler, yetkili makamların yakın işbirliğini temel alarak “Uyuşturucu

²⁰³ BAK Yürütme Komitesi Direktörü E. Sysoyev ile yapılan röportajın tam metni için bkz. <https://news.rambler.ru/other/39723101-e-sysoev-vysoko-otsenil-rol-rats-shos-v-borbe-s-terrorizmom-separatizmom-i-ekstremizmom/> (Erişim Tarihi 11.11.2018)

²⁰⁴ Haberin ayrıntıları için bkz. <https://news.rambler.ru/other/39723101-e-sysoev-vysoko-otsenil-rol-rats-shos-v-borbe-s-terrorizmom-separatizmom-i-ekstremizmom/> (Erişim Tarihi 11.11.2018)

Madde, Psikotropik Maddeler ve Onların Öncülerinin Yasadışı Ticaretiyle Mücadelesi İşbirliğine ilişkin Anlaşması”nı kabul etmişlerdir.²⁰⁵

BAK Yürütme Komitesi'nin raporuna göre, 2017 yılında ŞİÖ üyesi devletlerin istihbarat servisleri tarafından uluslararası terör örgütlerinin saflarına katılmak için yurt dışına giden veya geri dönüş yapan ŞİÖ üyesi devletlerin 800'den fazla vatandaşı tespit edilmiştir. Bunun yanı sıra, ŞİÖ üyesi devletlerin istihbarat servisleri ve kolluk kuvvetleri tarafından ilan edilmiş terörist, ayrılıkçı ve aşırılıkçı nitelikteki suçları işledikleri için uluslararası arama listesine 900'den fazla kişi eklenmiştir. Ayrıca uluslararası terör örgütlerinin silahlı çatışmalara katılmak için ülkelerinden ayrılmış ve daha sonra ŞİÖ üyesi devletlerin topraklarına geri dönmüş 800 üyesinin bilgileri de kayıt tablosuna geçirilmiştir.²⁰⁶

5 Nisan 2017 tarihinde BAK Konseyi, 2017 yılı içerisinde örgüt tarafından yapılan çalışmaların sonuçlarını özetlemiştir. Buna göre ŞİÖ üyesi devletlerin yetkili makamlarınca muhtelif örgütlerin yasadışı faaliyetleri hakkında bilgi alışverişi sağlanmıştır. BAK tarafından yürütülen ve ŞİÖ üyesi devletlerde faaliyetleri yasaklanmış 34 terörist, ayrılıkçı ve aşırılıkçı örgüt, listeye eklenmiştir. Bu eklenen örgütlerle birlikte toplam sayı 105'e ulaşmıştır.²⁰⁷

2017 yılında ayrıca "Tyan-Shan-III-2017", "Yaroslavl-antiterror-2017", "Syamin-2017" ortak terörle mücadele uygulamaları ve "Birlik-2017" özel sınır operasyonu gerçekleştirilmiştir. Bunun dışında, ŞİÖ üyesi devletlerde 11 adet sosyal-siyasi etkinlik yapmak için bir dizi ortak önlem alınmış ve yürürlüğe sokulmuştur.²⁰⁸

BAK, çeşitli uluslararası örgütlerle geniş ve çok yönlü ilişkilerin geliştirilmesine büyük önem vermektedir. Örneğin BAK ve BM arasındaki işbirliğinin yüksek düzeyde

²⁰⁵ Haberin ayrıntıları için bkz. <https://news.rambler.ru/other/39723101-e-sysoev-vysoko-otsenil-rol-rats-shos-v-borbe-s-terrorizmom-separatizmom-i-ekstremizmom/> (Erişim Tarihi 11.11. 2018)

²⁰⁶ Ayrıntılı bilgi için bkz. <https://tass.ru/mezhdunarodnaya-panorama/5098940> (Erişim Tarihi 11.11. 2018)

²⁰⁷ Ayrıntılı bilgi için bkz. <https://zonakz.net/2018/04/05/chislo-terroristicheskix-organizacij-v-perechne-rats-shos-dostiglo-105/> (Erişim Tarihi 11.11. 2018)

²⁰⁸ Yapılan operasyonlar hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. <https://tass.ru/mezhdunarodnaya-panorama/5098940> (Erişim Tarihi 11.11. 2018)

geliştiğini söylemek mümkündür. ŞİÖ, kurulduğu günden itibaren BM'nin uluslararası hukuktaki koordinasyon rolünün önceliğini daima vurgulamıştır. Dolayısıyla ŞİÖ'nün BM ile işbirliğinin tutarlı ve dinamik bir şekilde gelişmekte olduğu söylenebilir. Nitekim 2004 yılında BM Genel Kurulu, ŞİÖ'ye gözlemci statüsünü vermiştir. Bunun dışında, ŞİÖ ile ilgili beş karar ve iki örgüt arasındaki işbirliğine ilişkin ortak bir sözleşme kabul etmiştir. 2011 ve 2012 yıllarında BAK, BM Uyuşturucuyla ve Suçlarla Mücadele Dairesi ve BM Güvenlik Konseyi Terörle Mücadele Komisyonu'nun Yürütme Direktörlüğü ile ilişkiler kurmuştur. Son yıllarda BAK Yürütme Komitesi Direktörü'nün BM Genel Kurulu toplantılarına katılmaya başladığı da gözlemlenmektedir. Ayrıca, BM Genel Sekreteri Antonio Guterres'in girişimiyle oluşturulan yeni BM Terörle Mücadele Dairesi ve BAK arasındaki ilişkiler, etkin bir şekilde gelişmektedir.²⁰⁹

BAK'ın diğer uluslararası örgütlerle ilişkileri de bulunmaktadır. Bahse konu ilişkiler henüz yeni olup daha çok bölgesel temelde ilerlemektedir. Bu bağlamda, BAK Yürütme Komitesi ile BDT Terörizmle Mücadele Merkezi ve KGAÖ arasında, benzer ilişkiler söz konusudur. 28 Mayıs 2018 tarihinde BAK Yürütme Komitesi Direktörü E. Sysoyev, BDT Terörizmle Mücadele Merkezi Yöneticisi A. Novikov ve KGAÖ Genel Sekreteri Y. Haçatur tarafından BAK, BDT Terörle Mücadele Merkezi ve KGAÖ Sekreteryası arasında işbirliğine ve etkileşime ilişkin bir Mutabakat Anlaşması imzalanmıştır. Bu anlaşma ile mevcut zorluklar ve tehditler, devam eden ve planlanmış terörizme ve aşırılıkçılığa karşı faaliyetlerin sonuçları, ortak konferanslara ve seminerlere katılım çerçevesinde karşılıklı bilgi alışverişi şeklinde bir işbirliği hayata geçirilmiştir.²¹⁰

BAK'ın mevcut yapısının güçlendirilmesi yönünde bir takım teklifler de söz konusudur. 2017 yılının sonunda Çin Başbakanı Li Keqiang, BAK çerçevesinde yeni tehditlere ve zorluklara karşı bir merkez oluşturulması fikrini gündeme getirmiştir. Bu bağlamda amaç, ŞİÖ'nün yetkilerinin genişletilerek terörizmle, ayrılıkçılıkla ve aşırılıkçılıkla mücadelenin dışında örgütün işbirliği alanlarına uyuşturucu ve psitotrop madde kaçakçılığı; sınır ötesi organize suçlarla mücadele; silah, mühimmat ve patlayıcı kaçakçılığı ve uluslararası bilgi güvenliğini sağlama gibi konuları eklemektir. Bu

²⁰⁹ Ayrıntılı bilgi için bkz. <https://www.interfax.ru/interview/601753> (Erişim Tarihi 11.11. 2018)

²¹⁰ Ayrıntılı bilgi için bkz. http://odkb-csto.org/news/detail.php?ELEMENT_ID=12833&SECTION_ID=91 (Erişim Tarihi 11.11. 2018)

tekliflerin hayata geçirilmesi ile aynı anda iki önemli hedefe ulaşılmasına katkı yapılacağı beklenmektedir. Bunlardan ilki, ilgili sorunları çözenin yanında, terörizme karşı koordinasyon meselesini uyumlaştırmak; küresel ve bağlantılı nitelikteki modern tehditlere ve zorluklara karşı önlemler üretmeyi ve almayı daha kapsamlı ve sistematik bir şekilde mümkün kılmaktır. İkincisi ise BAK Yürütme Komitesi'nin etkin organizasyon yapısına yeni görevler yükleyerek bir merkezin oluşturulması ve ilgili maliyetleri en aza indirmektir Çin ve bazı diğer ŞİÖ üyesi devletler bu girişimi desteklemişlerdir. Bununla birlikte, bugüne kadar bu konuda bir fikir birliğine varılamamıştır. Uzmanlar seviyesindeki istişareler ve tartışmalar ise hâlâ devam etmektedir.²¹¹ Bu teklifin gündeme gelmesi ve hâlâ tartışılıyor olması, üye devletlerin bu konuya olumlu yaklaşımını gösterdiği gibi BAK'ın ŞİÖ'nün kurum yapısı içindeki önemini ve genel olarak da ŞİÖ'nün güvenlik alanındaki işbirliğine gösterdiği hassasiyet bakımından dikkat çekicidir.

2.2.4.4. Değerlendirme

Soğuk Savaş sonrasında bir girişim olarak başlayan ve daha sonra uluslararası bir örgüte evrilen ŞİÖ, uluslararası toplumla uyum sağlamaya yönelik bir yapılanma olarak dikkat çekmiştir. 11 Eylül 2001'de ABD'de gerçekleşen saldırılardan sonra, uluslararası toplumun eğilimine paralel olarak terörizmle mücadeleye ağırlık vermeye başlamıştır. Bu çerçevede örgüt üyesi devletlerin iç sorunları ve potansiyel tehdit algılamaları da böyle bir eğilimin ortaya çıkmasında, önemli bir etken olmuştur.

ŞİÖ'nün bir ana organı ve örgütün odaklandığı güvenlik işbirliği alanındaki temel kurum olan BAK, terörizmle mücadelede bölgesel işbirliğinin bir örneği olarak kurulmuştur. Bahsedildiği üzere gerek uluslararası toplumun genel eğilimi gerekse üye devletlerin iç sorunlarından kaynaklı hassasiyetlerin ŞİÖ içinde yansıdığı bir organ niteliğindedir.

²¹¹ Çin Başbakanı Li Keqiang'nın açıklaması için bkz. <https://www.interfax.ru/interview/601753> (Erişim Tarihi 11.11.2018)

BAK'ın amaçları ve işlevleri değerlendirildiğinde, terörizmle mücadelenin çok boyutlu olarak sürdürülmesi gerektiği yönünde bölge içi bir mutabakat olduğu anlaşılmaktadır. BAK'ın aldığı tedbirlere bakıldığında, ŞİÖ üyesi devletlerin çok boyutlu tehditlerle müşterek olarak mücadele etme konusundaki genel taahhüdünün uluslararası hukuk ile uyumlu olduğu gözlemlenmektedir.

BAK'ın hayata geçirdiği amaçlarının artmasıyla birlikte bu organ, ŞİÖ içindeki ayrı tüzel kişiliğinin de etkisiyle daha da etkinleşebilir. Bu etkinleşmenin sağlanabilmesi için kurum yapısının güçlendirilmesi gerekmektedir ki uzman niteliğindeki personelinin artması ve uzmanlık alanlarının teknolojiyle uyumlu bir şekilde çeşitlendirilmesi, ilk akla gelebilecek önerilerdir. Böylesi bir çaba, bu organın uzun vadede, ŞİÖ bünyesi içinde veya ŞİÖ tüzel kişiliği dışında, bir uluslararası güvenlik örgütüne dönüşmesini de mümkün kılabilir. Her ne kadar bu ihtimâl, şu aşamada ŞİÖ'nün ilân ettiği amaçların ve hedeflerin dışında olsa da gelecekte ortaya çıkabilecek "11 Eylül benzeri" ani gelişmeler, bu ihtimalin gerçekleşmesine yol açabilir.

2.2.5. ŞİÖ'nün Güvenlik Alanında İşbirliğine Yaklaşımı

ŞİÖ üyelerinin hemen hemen tamamı, kendi ülkelerinde terörizm, ayrılıkçılık ve aşırılıkçılık sorunu ile karşılaşmıştır ya da böyle bir potansiyel tehdit algılamaktadır. Bu sebeple ŞİÖ'nün güvenlik alanında yer alan işbirliği, öncelikle Çin terminolojisi ile adlandırılan "üç bela"ya odaklanmıştır. Bu bağlamda, bir dizi düzenleme kabul edilmiştir. Aşağıda sırasıyla bu düzenlemeler ele alınacaktır.

ŞİÖ'nün kurulduğu 15 Haziran 2001 tarihinde, "Şangay Terörizm, Ayrılıkçılık ve Aşırılıkçılık ile Mücadele Sözleşmesi", imzaya açılmıştır. Adı geçen düzenlemede, önceki uluslararası düzenlemelerde görülmeyen terörizmin, ayrılıkçılığın ve aşırılıkçılığın ilk kez oldukça açık tanımlamaları yapılmış ve bunlarla mücadelenin belirli yönleri, şekli ve ilkeleri belirtilmiştir. Bu antlaşma, ŞİÖ'nün güvenlik alanındaki işbirliğine temel teşkil eden bir düzenlemedir. Terörle mücadele alanında işbirliğine yönelik ikinci antlaşma ise "Terörizme Karşı Şangay İşbirliği Örgütü Sözleşmesi'dir. 16 Haziran 2009'da Yekaterinburg'da imzalanan bu antlaşma, 15 Haziran 2001 tarihli antlaşma ile bir bütün oluşturmaktadır. Yukarıda bahsettiğimiz iki belgenin sürekliliğini

koruyan ve ŞİÖ coğrafyasında aşırılıkçılığa karşı mekanizmalarının gelişmesini amaçlayan bir antlaşma da 6 Haziran 2017 tarihinde Astana’da imzalanan “Aşırılıkçılığa Karşı Şangay İşbirliği Örgütü Sözleşmesi”dir. Her üç antlaşma da aşağıda, Kazakistan’ın taraf olduğu antlaşmalarla ilgili alt başlıkta ayrıntılı olarak incelenecektir.

Diğer bir belge ise 2005 yılında Astana’da kabul edilmiş olan “Terörizm, Ayrılıkçılık ve Aşırılıkçılıkla Mücadelede ŞİÖ Üyelerinin İşbirliği Anlayışı”dır.²¹² Bu belgenin 2. Bölümü’nde işbirliğin temel amaçları, hedefleri ve ilkeleri sıralanmıştır. Üye devletler arasında yapılacak işbirliğinin ana ilkeleri değerlendirildiğinde, aşağıdaki konuların belirlendiği görülmektedir:

- Uluslararası hukukun evrensel ilkelerine ve kurallarına uymak;
- Karşılıklı güveni tesis etmek;
- Egemenliğe, eşitliğe ve toprak bütünlüğüne karşılıklı saygı duymak;
- Terörizmle, ayrılıkçılıkla ve aşırılıkçılıkla uluslararası boyutta mücadelede, çifte standarttan kaçınmak;
- Terörizm, ayrılıkçılık ve aşırılıkçılık eylemlerini, ŞİÖ üyeleri arasında yeknesak bir yaklaşım olmasa bile (üye devletlerin mevzuatı, bu eylemleri aynı suç kategorisine dahil etmiyorsa ya da farklı bir terminoloji kullanıyorsa) karşılıklı olarak tanımak;
- Terörizmle, ayrılıkçılıkla ve aşırılıkçılıkla mücadelede bireyleri ve örgütleri cezalandırmak;
- Önleyici hukuki, siyasi, sosyal-ekonomik, vs. tedbirler olarak terörizm, ayrılıkçılık ve aşırılıkçılık ile mücadelede kapsamlı bir yaklaşım benimsemek;
- Terörizm ile mücadelede, dini veya benzeri bir nitelendirme yapmamak;
- Terörist, ayrılıkçı ve aşırılıkçı faaliyetlere katılan veya destek olan bireylere hiçbir şekilde destek vermemek;

²¹² Metin için bkz. <http://ecrats.org/upload/iblock/7bd/6.pdf> (Erişim Tarihi 25.08.2019)

- Terörizm, ayrılıkçılık ve aşırılıkçılık sebebiyle ŞİÖ üyesi devletlerin güvenliğine yönelik ortaya çıkacak tehditlerde, yeterli önlemlerin alınmasında ortak hareket etme yaklaşımını benimsemek;
- İşbirliği sürecinde elde edilen gizli bilgilerin karşılıklı korunmasını sağlamak;
- Terörizm, ayrılıkçılık ve aşırılıkçılık ile mücadele konusunda alınan ortak kararlara öncelik tanımak.

"Terörizmle, Ayrılıkçılıkla ve Aşırılıkçılıkla Mücadelede ŞİÖ Üyelerinin İşbirliği Anlayışı" isimli belgenin 4. Bölümü'nde işbirliği alanları somutlaştırılmıştır. Buna göre kararlaştırılmış önleyici tedbirler almak; hazırlık aşamasında olan veya meydana gelen terörizm, ayrılıkçılık ve aşırılıkçılık hareketlerinde, bu eylemlere dahil olan kişilerle ve örgütlerle ilgili bilgiler de dahil olmak üzere derhal soruşturma, yardım ve ceza ile ilgili bilgi alışverişi yapmak; gizli olanlar da dahil olmak üzere özel veri bankası ve iletişim sistemleri oluşturmak; teröre karşı tatbikatlar düzenlemek; bu alanda uzmanlar yetiştirmek; terörizm, ayrılıkçılık ve aşırılıkçılık meseleleri ile ilgili bilgi ve tecrübe alışverişi yapmak; bu alanda bilimsel araştırmalar düzenlemek şeklinde sıralanan hususlar yoluyla somut işbirliği yolları belirlenmiştir.

2004 yılında da terörizm niteliğindeki suçları işlediği veya bu suçlardan şüpheli olduğu için uluslararası arananlar listesinde yer alan kişilerin kaydı ve ŞİÖ üyesi devletlerde faaliyetleri yasaklanan terör örgütlerinin listesi onaylanmıştır. Fakat bu belgeler, kişilere ve örgütlere ilişkin kararlaştırılan herhangi bir tedbirin uygulanmasını öngörmemiştir. Sadece bilgi alışverişi ve ortak veri bankası oluşturulmasıyla sınırlı kalmıştır. Söz konusu belgeler ve mevcut mekanizmalar, sadece işbirliğinin hukuki çerçevesini oluşturmaktadır. ŞİÖ çerçevesinde, söz konusu tedbirler içinde uygulananlar daha çok teröre karşı ortak tatbikatlardır. 2002 yılında Çin ve Kırgızistan arasında ikili tatbikatlar gerçekleştirilmiş, 2007'de ise Çin ve Rusya topraklarında ilk defa örgütün tüm üyelerinin katıldığı ve yaklaşık 6.500 askerin katıldığı "Barış Misyonu-2007" olarak adlandırılan büyük ölçekli bir tatbikat düzenlenmiştir. Tatbikat sırasında kullanılan askeri teknikler, Batı'da yapılan tatbikatların teröre karşı yeterli olmadığı kuşkusunu yaratmış ve "Doğu NATO" şeklinde nitelendirilen askeri bloğun doğması şüphesini uyandırmıştır.²¹³ Nitekim yukarıda işaret

²¹³ NIKITINA, 2009, s. 90-91

ettiğimiz Bişkek Zirvesi'nde imzalanan "ŞİÖ Üye Devletleri Arasında Uzun Vadeli İyi Komşuluk, Dostluk ve İşbirliği Antlaşması"nın aynı yıl içinde gerçekleşmiş olmasının bu şüpheleri beslediği ve pekiştirdiği söylenebilir.

Nikitina, ŞİÖ üyesi Çin'in, güvenlik alanında bölgesel işbirliğini güçlendirmek için modern araçlara ihtiyaç duyulduğunu ancak bu durumun ŞİÖ'nün askeri bir bloka dönüşmesi anlamına gelmediği yönündeki yaklaşımına işaret etmektedir. Zira Çin'e göre böylesi bir dönüşüm, uluslararası toplumda yeni bir çatışmaya yol açabilir fakat ŞİÖ, böyle bir çatışmayı kabul etmez. ŞİÖ'nün bütün belgeleri ve üye devletlerin resmi makamlarının açıklamaları, örgütün ittifaklara girmemesini ve üçüncü taraflara yönelmemesini kasteden yeni bir anlayışa sahip olduğunu göstermektedir. Ortak askeri tatbikatlar, başka devletlere karşı değil sadece teröristlere ve aşırılıkçılara yönelmiştir.²¹⁴ Bu yaklaşım, teorik açıdan doğru olmakla birlikte ŞİÖ'nün motor gücü olarak nitelenebilecek Rusya'nın ve Çin'in devlet geleneği, tarihi tecrübesi ve güncel uluslararası ilişkilerde giderek artan ağırlığı, ŞİÖ'nün geleceği bakımından farklı rotaların belirlenmesi ihtimalini her zaman güçlü tutmaktadır.

ŞİÖ'nün yaklaşımı değerlendirildiğinde, dikkat çeken husus, bir tanımlama çabası ve bu tanımlamanın somut olarak işbirliğine dönüşmesi hedefidir. Üye devletler arasında varılan mutabakatın bölgesel bir standart kazanması da esas alınmıştır. Bununla birlikte ŞİÖ, uluslararası hukuk düzeni içinde bu yaklaşımı benimsemekte ve ayrı bir "güvenlik paketi" oluşturma görüntüsünden kaçınmaya çalışmaktadır. Ancak yukarıda, BAK ile ilgili değerlendirmede de işaret edildiği üzere, gelecekte beklenmedik gelişmelerin ortaya çıkması, ŞİÖ merkezli "yeni bir güvenlik kuşağı" doğurabilir. Zira böylesi bir gelişme için ŞİÖ'nün yeterli alt yapısının ve işaret ettiğimiz Rusya-Çin eksenli birikimin mevcut olduğu görülmektedir.

2.2.6. ŞİÖ'nün Diğer Uluslararası Örgütlerle İlişkileri

ŞİÖ'nün amaçları, potansiyeli ve gelişimi, uluslararası toplumun dikkatini çekmiştir. Birçok devlet ve uluslararası örgüt, ŞİÖ ile temas etme ve işbirliği imkanlarını araştırma

²¹⁴ NIKITINA, 2009, s. 92

konusunda çaba sarf etmeye başlamıştır.²¹⁵ Bu çerçevede bazı alanlarda ŞİÖ'nün faaliyetleri, birçok uluslararası yapıyla ortak bir alana tekabül etmektedir. Zaten örgütün diğer uluslararası örgütlerle işbirliğinin geliştirilmesine yönelik tutumu, ŞİÖ Şartı'nda resmen ilan edilmiştir. Bu çerçevede BM, NATO ve KGÖA ile ŞİÖ arasında, önemli oranda işbirliği yapılmaktadır. Bu işbirliğinin önemli bir boyutu da terörizmle mücadele zemininde gerçekleşmektedir. Aşağıda sırasıyla bu örgütlerle olan işbirliği, bu boyutuyla ele alınacaktır.

2.2.6.1. ŞİÖ-BM İşbirliği

ŞİÖ'nün bölgede önemli ortaklarından biri, BM'dir. ŞİÖ üyesi devletlerin resmi açıklamalarında uluslararası güvenliği sağlamada, BM'nin ayrı bir rolünün olduğu kaydedilmektedir. Nitekim 2 Aralık 2004 tarihinde, BM Genel Kurulu'nun 65. Genel Kurul toplantısında, “Şangay İşbirliği Örgütü'ne Gözlemci Statüsü Verilmesine İlişkin” karar kabul edilmiştir. Bu statüyle birlikte ŞİÖ, BM Genel Kurulu oturumlarına ve çalışmalarına katılma hakkına sahip olmuştur.

BM ve ŞİÖ arasında işbirliğini öngören muhtelif BM kararları bulunmaktadır. 18 Aralık 2009, 13 Aralık 2010, 19 Kasım 2012, 11 Kasım 2014 tarihli bu kararların yanı sıra 5 Nisan 2010 tarihinde Taşkent'te, ŞİÖ Genel Sekreteri ve BM Genel Sekreteri tarafından “ŞİÖ Genel Sekreterliği ve BM Genel Sekreterliği Arasında İşbirliğini Geliştirme Konusunda Ortak Bildirge” imzalanmıştır. Bunun dışında önemli bir karar da 21 Kasım 2016 tarihinde BM Genel Kurulu'nda kabul edilen küresel ve bölgesel örgütler arasında ileriye dönük gelişmede katkıda bulunmaya ve işbirliğini arttırmaya yönelik “BM ve ŞİÖ Arasındaki İşbirliği” konulu karardır.²¹⁶

21 Kasım 2016 tarihli bu kararda, bölgede güvenlik konularının değerlendirilmesi için önemli bir bölgesel örgüt olarak uluslararası toplum tarafından ŞİÖ'nün tanınması ve artan katkısı gösterilmiştir. ŞİÖ üyesi devletlerin bölgeyi kalıcı barış, dostluk, refah içinde

²¹⁵ Cüneyt YENER, “Küresel Düzende Yeni Arayışlar: Şanghay İşbirliği Örgütü ve Türkiye”, **Uluslararası Ekonomik Sorunlar**, 46, 2013, s. 83

²¹⁶ Karar metni için bkz. <https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N16/398/81/PDF/N1639881.pdf?OpenElement> (Erişim Tarihi 25.04.2017)

uyumlu bir coğrafyaya dönüştürmeye yönelik çabaları; barışı sağlamada ve kararlı bir şekilde geliştirmede, iyi komşuluk ve karşılıklı güveni güçlendirmede de örgütün rolü ayrıca belirtilmiştir. ŞİÖ eski Genel Sekreteri R. Alimov, 21 bahse konu kararın alındığı toplantı sonrasında, BM ve ŞİÖ arasındaki ilişkilerin devamlı olarak güçlenmesinin ve terörizmle mücadelede iki tarafın işbirliğinin daha da derinleşmesinin çok önemli olduğunu ve gelecekte yapılacak işbirliğinin ana eksenini oluşturduğunu belirtmiştir. Ayrıca Alimov, her iki örgütün güçlerini birleştirerek ve ortak çabalar yoluyla başarıya ulaşılacağından emin olduğunu ifade etmiştir.²¹⁷

ŞİÖ ile BM arasındaki işbirliği, değişik zeminlerde de yürütülmektedir. BM Uyuşturucu ve Suç Ofisi ile BM Asya ve Pasifik Ekonomik ve Sosyal Komisyonu (UNESCAP) gibi BM kuruluşları ile yakından işbirliği yapılmaktadır. Ayrıca ŞİÖ Sekreteryası, üye devletler ve BAK Yürütme Komitesi ile birlikte, BM'nin talepleri üzerine, BM Genel Kurulu kararlarının uygulanması ile ilgili bilgi notları hazırlamaktadır.²¹⁸

ŞİÖ'ye üye devletler, barışın tesisinde BM'nin merkezi koordinasyon rolü oynaması gerektiğini ifade etmektedirler. Ayrıca değişen siyasi ve ekonomik gerçeklere yeterli derecede tepki vermek ve uluslararası barış ve güvenliği sürdürmek amacıyla BM Güvenlik Konseyi'nin reforme edilmesi de dahil olmak üzere, BM mekanizmalarının etkisinin artmasını desteklemektedirler. ŞİÖ'nün 2025 yılı Gelişme Stratejisi'ne göre BM Güvenlik Konseyi'nin reforme edilmesi, üye devletlerin menfaatlerini göz önünde tutan ve birliğini sağlayan bir husus olarak değerlendirilmektedir. Bu reformun suni olmaması ve BM'ye üye devletlerin geniş desteğini alması gerektiğinin altı çizilmiştir. Geniş bir istişareyle gerçekleştirilecek düzenlemelerin, BM'yi daha etkin kılacağı yönündeki kanaat de vurgulanmıştır.²¹⁹

²¹⁷ ŞİÖ eski Genel Sekreteri'nin açıklaması için bkz. <http://russian.cri.cn/3060/2016/11/24/1s592507.htm> (Erişim Tarihi 25.08.2019)

²¹⁸ Bu konu hakkında hazırlanmış olan bilgi notları için bkz. <http://rus.sectsco.org/search/> (Erişim Tarihi 19.04.2017)

²¹⁹ Ayrıntılı bilgi için bkz. <http://rus.sectsco.org/documents/> (Erişim Tarihi 19.04.2017)

2.2.6.2. ŞİÖ-NATO İşbirliği

1996 yılında “Sınır Bölgelerinde Askeri Güvenin Derinleştirilmesi Antlaşması” imzalandıktan sonra ABD’nin ve NATO’nun ŞİÖ faaliyetlerine yönelik ilgisi, edilgen bir tepki gösterme tavrından, etkin ilgi göstermeye evrilmiştir. Bill Clinton yönetimi ve NATO yetkilileri “Şangay Beşlisi” oluşumu sırasında, bu yapının sadece Çin ve SSCB sınırlarını belirleme ve silahtan arındırma sorunlarını çözmek için kurulduğuna, Batı’nın çıkarlarına yönelik bir tehdit taşımayacağına inanmıştır. Bununla birlikte böyle bir yapının oluşması, Türkistan bölgesinde geleneksel olarak hakim olan Moskova’nın pozisyonunun zayıfladığını ve bölgeye yeni oyuncu Çin’in etkin bir şekilde yayıldığını göstermiştir. Fakat Şangay Beşlisi’nin ŞİÖ’ye dönüştürülerek NATO karşıtı bir yapı şeklinde algılanması, oldukça olumsuz karşılanmıştır.²²⁰

Çin dışında ŞİÖ’nün tüm üye devletleri, NATO’nun “Barış için İşbirliği”²²¹ olarak adlandırılan programına katılmaktadır. Bu program çerçevesinde, eski SSCB cumhuriyetleri de dahil olmak üzere 22 devletle işbirliği yapılmaktadır. Çin’in NATO ile ilişkileri ise farklı bir mecrada ilerlemektedir. Çin ve NATO arasındaki ilişkiler, 1999 yılında NATO’nun Sırbistan’a yaptığı bombardıman sırasında, Belgrad’da bulunan Çin elçiliğinin yanlışlıkla hedef olması sebebiyle bozulmuştur. Bununla birlikte 2002 yılı itibarıyla Çin, NATO ile ortak güvenlik meseleleri ve Türkistan bölgesindeki güvenlik tehditleri çerçevesinde ilişki kurmayı düşünmüştür. 2004 yılında da NATO terörle mücadele, kitle imha silahlarının yayılmasını önleme, özellikle Afganistan’da ve Irak’ta

²²⁰ Farhad HAMRAYEV, “NATO-SHOS: borba s terrorizmom i/ili za vliyaniye v Centralnoy Azii, Institut Centralnoaziatskih i Kavkazskih Issledovaniı”, http://www.ca-c.org/journal/2004/journal_rus/cac-02/08.kharus.shtml, (Erişim Tarihi 25.04.2017)

²²¹ “Barış İçin İşbirliği” programının ana hedefleri şunlardır: Askeri planlamanın ve devletlerin savunma bütçesinin oluşması sürecinin şeffaflığını sağlamak; devletlerin silahlı kuvvetler üzerinde demokratik kontrolünü benimsemek; uluslararası operasyonların gerçekleşmesini sağlamak; BM himayesi altında veya AGİT yaptırımları ile yürütülen operasyonlar için gerekli güç ve araçların hazır olması düzeyine erişmek; ortak devletlerde barışı korumak, arama, kurtarma operasyonları için gerekli bilgi ve maharet düzeyini arttırmak; Avrupa ölçeğinde siyasi ve askeri işbirliğini yoğunlaştırmak ve genişletmek, istikrarı arttırmak, dünyaya yönelik tehditleri azaltmak, yanı sıra NATO’nun pratik işbirliği ve demokratik ilkelere bağlılık yoluyla ilişkileri güçlendirmek. Ayrıntılı bilgi için bkz. http://Www.Nato.Bz/Ru/Partnership_For_Peace.Html (Erişim Tarihi 25.04.2017)

bölgesel istikrarı sürdürme gibi alanlarda işbirliği yapmak istemiştir. Fakat Çin'in yaklaşımı sebebiyle herhangi bir ilerleme kaydedilememiştir. 5 Temmuz 2005 tarihinde Kazakistan'da gerçekleşen ŞİÖ'nün zirve toplantısında kabul edilmiş olan Astana Deklarasyonu'nda, NATO üyelerine ait depoların Türkistan topraklarından tasfiye edilme tarihi hakkında karar verilmesi gerektiği belirtilmiştir²²². Kuşkusuz ki ŞİÖ'nün böyle bir adımı iki örgüt arasında resmi ilişkilere tesir etmiştir. 2006 tarihinde İran'ın gözlemci olarak katılması da Batı'da örgüte yönelik algıyı daha da bozmuş ve basında örgüt, "Anti-NATO" başlıklarıyla anılmaya başlamıştır.²²³

Öte yandan bu gelişmeler, ŞİÖ'nün NATO ile işbirliğini gelecekte geliştirme isteğini etkilememiştir. Nitekim 15 Nisan 2008 tarihinde ŞİÖ eski Genel Sekreteri B. Nurgaliyev terörle mücadele, uyuşturucu ve silah kaçakçılığı gibi alanların ŞİÖ-NATO'nun işbirliğinin potansiyel alanları olabileceğini ve gelecekte NATO ile böyle bir işbirliğini kurmakta ilke olarak bir engel görmediğini kaydetmiştir. "*ŞİÖ Afganistan çevresinde, NATO ise içindedir. Terör ve uyuşturucu kaçakçılığı tehdidinin Afganistan'dan kaynaklanmaması ortak yaklaşımımızdır. Biz terörizmle, ayrılıkçılıkla ve aşırılıkçılıkla mücadelede hedefimizi paylaşan örgütlerle işbirliğine açığız. Hiç bir yapının tek başına terörizm ve uyuşturucu kaçakçılığı tehditlerine karşı baş etmesi mümkün değildir. Bunlara sadece topluca karşı çıkılabilir.*" şeklindeki ifadeler de yine ŞİÖ eski Genel Sekreteri'ne aittir.²²⁴ Bu ifadeler çerçevesinde yaşanan önemli bir gelişme de 2009 yılı Mart ayında gerçekleşmiş ve ŞİÖ himayesi altında düzenlenen Afganistan ile ilgili "Moskova Konferansı"na NATO temsilcileri de katılmıştır.

ŞİÖ ve NATO arasındaki diyalog, birçok alanda yararlı olabilir. İki örgütün işbirliğiyle ilgili önemli hususlar bulunmaktadır. Bunlar şöyle sıralanabilir:

²²² 2005 Yılı Astana Deklarasyonu şu şekildedir: "ŞİÖ üyesi devletler, Afganistan'da teröre karşı operasyonun aktif askeri fazının tamamlanmasını göz önüne alarak, teröre karşı koalisyon üyelerinin adı geçen altyapıların geçici bir kullanımının ve ŞİÖ üye devletlerinin topraklarında askeri birliklerinin bulunmasının son tarihi hakkında karar vermesi gerektiğini düşünmektedir." Metin için bkz. [Http://Rus.Sectsco.Org/Documents/](http://Rus.Sectsco.Org/Documents/) (Erişim Tarihi 25.04.2017)

²²³ NIKITINA, 2009, s. 109

²²⁴ ŞİÖ Eski Genel Sekreteri açıklaması için bkz. <http://infoshos.ru/ru/?idn=1971> (Erişim Tarihi 25.04.2017)

- Türkistan güvenliği: Türkistan devletleri, NATO'nun "Barış İçin İşbirliği" programı çerçevesinde işbirliğini geliştirmektedir. Bu program sayesinde, NATO'nun koalisyon güçlerinin Afganistan'daki anti-terör operasyonu sırasında, Türkistan devletleri üzerinden, transit ulaşımı sağlamak amacıyla başarılı ve koordineli bir şekilde geçiş yapması mümkün olmuştur. Türkistan bölgesindeki devletlerin işbirliğini geliştirme ve güçlendirme arzusu, NATO üyeleri ile yeni ve daha yüksek seviyedeki etkileşime fırsat vermektedir. Yanı sıra bu bölgede, Afganistan ve İran gibi iki uluslararası gerilim merkezi bulunmaktadır ve nükleer silaha sahip Pakistan'da siyasi gerginliğin arttığı da gözlenmektedir.²²⁵

Bölge güvenliğini tehdit eden bir diğer önemli faktör ise kuzeyden kaynaklı uyuşturucu ham maddesinin % 65'inin Avrupa'ya ulaşan uyuşturucu ticareti olmasıdır. Avrupa Birliği üyeleri, NATO çerçevesinde Afganistan'da silahlı gruplarla mücadele ile beraber uyuşturucu ticaretine de karşı hareket etmektedir.²²⁶

- Afganistan krizi: Afganistan'da istikrarın kurulmasının sadece Rusya'yı ve Çin'i değil tüm ŞİÖ üyelerini derinden ilgilendirdiğini söylemek mümkündür. ŞİÖ ile Afganistan arasındaki etkileşim, 2004 yılında kurulan "Temas Grubu" şeklinde gerçekleşmektedir. Temas Grubu, ŞİÖ Sekreterliği ve Afganistan Büyükelçiliği temelinde karşılıklı anlaşma ile düzenlenen danışma toplantıları şeklinde faaliyet göstermektedir. ŞİÖ ve NATO arasındaki diyalog gerçekleştiği zaman ŞİÖ, enerji ve ekonomi bileşenleriyle bölgesel bir sisteme Afganistan'ı dahil ederek bölgedeki güvenliği sağlamada yeni bir ivme kazandırabilir.²²⁷

²²⁵ Aleksandr NIKITIN, "Problemy i perspektivy vzaimodeystviya SHOS i ODKB v sfere obespecheniya mezhdunarodnoi bezopasnosti", **SHOS: ot stanovleniya k vsestoronnemu razvitiyu** (Ed. Aleksandr LUKIN), Materialy Tretego zasedaniya foruma SHOS, (Kitai, Pekin, 19-21 May 2008), MGIMO-Universitet, Moskva, 2008, s. 68

²²⁶ Ayıntılı bilgi için bkz. <http://www.ca-portal.ru/article:2807>

²²⁷ Murat LAUMULIN, **Centralnaya Aziya v zarubezhnoy politologii i mirovoi geopolitike. Vneshnaya politika i strategiya Ameriki na sovremennom etape i Centralnoy Azii**, C. 2, Kazakhstanskii Institut strategicheskikh issledovaniy pri Prezidente Respubliki Kazakhstan, Almaty, 2006, s. 179

- İran meselesi: ABD-İran ilişkilerinin yeniden kötüleşmesi, 2012 yılında başlamıştır. Bu çatışma, NATO üyesi devletler ile birlikte ŞİÖ üye devletlerinin hayati çıkarlarını da etkilemektedir. İki devlet arasındaki çatışma noktası Basra Körfezi'nde, Hürmüz Boğazı da dahil olmak üzere deniz alanlarıdır. Genişliği en dar noktada 50 km'den fazla olan boğazın stratejik açıdan önemi çok büyüktür. Petrol ürünleri ihracatının yaklaşık % 40'ı Hürmüz Boğazı üzerinden sağlanmaktadır. İran, doğrudan ŞİÖ üyesi devletlerin ekonomisini etkileyecek bir tehditte bulunmaktadır. İran, kendisine karşı ABD'nin yeni yaptırımlarına cevaben petrol ve gaz sektöründe faaliyet gösteren tüm İranlı şirketlere erişimi kesilecek olan Hürmüz Boğazı'nı kapatmakla tehdit etmiştir. Öte yandan İran'ın sadece Çin ve Rusya ile değil aynı zamanda ŞİÖ'nün tüm üyeleri ile de verimli bir ilişkide içinde olduğu bilinmektedir. İran'ın bölgede oldukça ciddi bir şekilde yer alması, belli bir ölçüde ŞİÖ'nün tam üyesi olma arzusunu da açıklamaktadır. İran, bölgedeki varlığını güçlendirmek istemektedir. İran, bölge devletleriyle sadece bir ortak deniz ve kara sınırına değil aynı zamanda kültürel ve tarihi kimliğinden kaynaklı ortaklıklara da sahiptir. Dolayısıyla ŞİÖ ve NATO'nun ilgi alanları oldukça geniş bir alanı kapsamaktadır. Fakat Çin, Rusya ve ABD gibi küresel oyuncuların ŞİÖ ve NATO aracılığıyla sorunlarını koordineli bir şekilde çözmeye hazır olup olmaması, bölgedeki ana husustur.²²⁸

Bununla birlikte, ŞİÖ'nün NATO'ya göre ana avantajı askeri güç, yeni bankalar veya büyük projeler değil kaynakların, toprakların ve insan potansiyelinin zenginliğidir. Bu bağlamda, Hindistan Başbakanı Narendra Modi'nin 8-10 Temmuz 2015 tarihinde gerçekleşen ŞİÖ Zirvesi'nden önce bölge devletlerine ve Rusya'ya ziyareti sonrasında yaptığı açıklama önemlidir. Buna göre enerjiyle ve dinamizmle dolu olan Avrasya'nın gelişmesi için her imkanın varlığına işaret eden Modi, bölgenin ekonomik alanda lider olma şansına ve dünyanın alışveriş merkezi haline gelmesine yardımcı olacak büyük bir potansiyele sahip olduğunu ifade etmiştir.²²⁹

²²⁸ Ayıntılı bilgi için bkz. <http://www.ca-portal.ru/article:2807> (Erişim Tarihi 25.04.2017)

²²⁹ Hindistan Başbakanı'nın açıklamaları için bkz. <http://catoday.org/centrasia/indiya-obhazhivaet-centralnoaziatskih-liderov> (Erişim Tarihi 24.04.2017)

2.2.6.3. ŞİÖ-KGAÖ İşbirliği

Bilindiği üzere Kollektif Güvenlik Antlaşması, 15 Mayıs 1992 tarihinde Ermenistan, Kazakistan, Kırgızistan, Rusya, Tacikistan ve Özbekistan devlet başkanları tarafından Taşkent'te imzalanmıştır. Eylül 1993'te bu antlaşmaya Azerbaycan, Aralık ayında ise Gürcistan ve Beyaz Rusya katılmıştır. Antlaşma 1994 yılında dokuz üye devlet için 5 yıl süreyle yürürlüğe girmiştir. 1 Kasım 1995'te ise antlaşma BM'ye tescil edilmiştir. 1999 yılında Azerbaycan'ın, Gürcistan'ın ve Özbekistan'ın Kollektif Güvenlik Antlaşması'ndan ayrılmasından sonra, BDT ile Kollektif Güvenlik Antlaşması'na karşı, askeri olmayan bir alternatif olarak GUAM kurulmuştur. 14 Mayıs 2002 tarihinde bu antlaşma, KGAÖ olarak tam bir uluslararası örgüte dönüştürülmüştür. 7 Ekim 2002 tarihinde Kişinev'de (Moldova), KGAÖ Şartı imzalanmıştır. Buna göre KGAÖ'nün amaçları şunlardır: Barışı sağlamak; uluslararası ve bölgesel güvenliği güçlendirmek; üye devletlerin bağımsızlığını, toprak bütünlüğünü ve egemenliğini kollektif olarak savunmak. Bu amaçlara ulaşmak için üye devletler önceliği, siyasi araçlara vermektedir.²³⁰

ŞİÖ ve KGAÖ arasında, güvenlik alanında birçok ortak veya benzer stratejik hedefler ve çıkarlar bulunmaktadır. Üye devletlerin coğrafi dağılımında da yüksek derecede örtüşme vardır. ŞİÖ üyeleri Çin, Rusya, Kazakistan, Tacikistan, Kırgızistan, Hindistan, Pakistan, Özbekistan'dır ve gözlemci olarak Beyaz Rusya, Moğolistan, İran, Afganistan; diyalog ortağı olarak Azerbaycan, Ermenistan, Kamboçya, Nepal, Sri Lanka ve Türkiye bulunmaktadır. KGAÖ üyeleri arasında ise Rusya, Kazakistan, Tacikistan, Kırgızistan, Beyaz Rusya ve Ermenistan yer almaktadır.

İfade edilen amaçların benzerliğine rağmen KGAÖ ve ŞİÖ arasında belli farklılıklar da bulunmaktadır. İlk olarak ŞİÖ, örgüte üye olmayan devletlere karşı cepheleşmemiş bir kuruluştur. KGAÖ ise NATO'nun ve Avrupa Birliği'nin Doğu'ya genişlemesini engellemek amacıyla kurulmuş askeri bir ittifaktır. İkinci olarak, devletler arasında

²³⁰ Ayrıntılı bilgi için bkz. http://www.odkb-csto.org/documents/detail.php?ELEMENT_ID=124 (Erişim Tarihi 25.04.2017)

yapılmış işbirliğinde de farklılıklar vardır. ŞİÖ, bölgesel düzeyde barışın, istikrarın, ekonomik gelişmenin sağlanmasını ve kapsamlı işbirliğinin derinleştirilmesini istemektedir. KGAÖ ise kollektif savunmanın oluşmasını, ortak savunma imkanlarının gelişmesini, BDT üyeleri arasındaki iç çatışmalarda arabuluculuk yapmayı ve BDT üyeleri arasında bölgesel uyuşmazlıkları çözmeyi amaçlamaktadır. Üçüncü olarak, iki örgütün işbirliğini vurgulama şekli de farklıdır. ŞİÖ, üye devletlerin iç güvenlik ve istikrarının içeriğine, özellikle geleneksel olmayan güvenlik tehditleriyle mücadele odaklanmaktadır. KGAÖ ise geleneksel ve geleneksel olmayan güvenlik tehditlerini önlemeyi, üye devletlerin iç güvenliğini ve yanı sıra uluslararası bir çatışmada üye devletleri korumayı dikkate alarak kapsamlı bir kollektif güvenlik sistemini yaratmayı amaçlamaktadır. Dördüncü olarak, iki örgüt arasındaki işbirliği usulleri de farklıdır. KGAÖ’de Rusya, üye devlet olarak diğer üye devletlerin güvenliğini korumak için özel bir sorumluluğa sahiptir. Rusya örgüt üyelerini korumak için nükleer silahlar dahil olmak üzere çok çeşitli yöntemler kullanmak durumundadır. Bu amaçla birleşik karargahlar, acil mukabele gücü ve askeri bütünleşme kuruluşları oluşturulmuştur. ŞİÖ ise geleneksel olmayan güvenlik tehditleri üzerine odaklanmaktadır. ŞİÖ Sekreteryası, BAK toplantılarında devlet başkanlarının düzenli olarak bir araya gelmesine, tehditlere silahsız ve şiddet içermeyen yöntemlerle yanıt vermeye imkan vermektedir. Beşinci olarak KGAÖ üyelerinin sayısı, BDT’nin altı üyesiyle sınırlıdır. ŞİÖ ise üye devletleri, gözlemcileri ve diyalog ortaklarıyla birlikte dinamik bir yükselişte ve devamlı genişleme eğilimindedir.²³¹

Yukarıda bahsedilen farklılıklara rağmen Türkistan bölgesinde güvenliği sağlama sürecinde, ŞİÖ’nün ve KGAÖ’nün doğal ortaklar olduğu söylenebilir. Bu iki örgüt arasındaki işbirliğinin geliştirilmesi, Türkistan’ın bölgesel güvenliği ile üye devletlerin ulusal güvenliğini güçlendirmek için çok önemlidir. Nitekim ŞİÖ, bir uluslararası örgüt olarak BM Şartı’nın VII. Bölümü’ne ve ŞİÖ Şartı’na göre bölgesel barış, güvenlik ve istikrarı sağlamada etkin rol oynamaya devam edeceğini ve üye devletlerin ŞİÖ ile resmi temas kuran uluslararası ve bölgesel örgütlerle diyalogunu ve işbirliğini genişleteceğini

²³¹ Wang CHAOQING, “International Security Cooperation Between the STO and the CSTO”, **Teoriya i Praktika Obshestvennogo Razvitiya**, V. 8, 2015, s. 124

2025 yılına kadar belirlediği “Gelişme Stratejisi”nde belirtmiştir.²³² Bu hedefin, iki örgüt arasındaki doğal ortaklığa somut olarak işaret ettiği görülmektedir.

2.2.6.4. Değerlendirme

21. yüzyılda oluşan uluslararası düzen ve jeopolitiğin değişimi ile birlikte küresel, bölgesel ve ulusal güvenliğe yönelik yeni tehditlerin belirmesi, yeryüzünün daha istikrarsız hale geldiğini ve güvenliğin giderek daha hayati bir meseleye dönüştüğünü kanıtlamaktadır. Bu sorunların üstesinden gelebilmek için bütün devletler, kolektif güvenlik sisteminin oluşturulması ve dolayısıyla kolektif önlemler üzerinde uzlaşmak gerektiği bilincine varmıştır.

Türkistan bölgesindeki devletlerin gündeminde uluslararası terörizm, ayrılıkçılık, aşırılıkçılık, uyuşturucu ve silah kaçakçılığı, sınır ötesi organize suçlar, yasadışı göç gibi hassas ve gergin meseleler yer almaktadır. Bölge dışı etkenlerden kaynaklanan çatışma durumunun yayılma tehdidi hâlâ sürmektedir. Bu bölge, uluslararası ilişkilerde giderek daha da önemli bir coğrafya olmaya başlamıştır. Türkistan devletleri, ulusal ve özellikle bölgesel güvenliği sağlama sorununun devletlerin tek başına veya küçük gruplaşma çabaları ile çözülemeyeceğinin farkındadırlar. Bu çerçevede, güvenlik alanında kolektif kurumların oluşturulmasına ve mevcut yapılara katılımın sağlanmasına çalışmaktadırlar.

Bugün Türkistan bölgesinde BM, NATO ve AGİT gibi etkin kuruluşlarla birlikte ŞİÖ ve KGAÖ çok taraflı işbirliği kurumları da faaliyet göstermektedir. Bu çerçevede, bu yapılar arasında çıkar dengesini sağlama sorunu ortaya çıkmaktadır. Bölgesel güvenlik problemlerini ise her aktör, kendi çıkarları açısından algılamaktadır. Yukarıda belirttiğimiz gibi bölgesel istikrar ve güven artırıcı önlemlerin güçlendirilmesi anlayışı, 1996 yılında Rusya, Çin, Kazakistan, Tacikistan ve Kırgızistan tarafından Şangay Beşlisinin oluşturulmasına; 5 yıl sonra Özbekistan’ın ve yakın zamanda da Pakistan ile Hindistan’ın katılımından itibaren ŞİÖ olarak yenilenen bir örgütün gelişmesini sağlamıştır.

²³² Ayrıntılı bilgi için bkz. <http://rus.sectesco.org/documents/> (Erişim Tarihi 25.04.2017)

Bugünlerde bu bölgesel yapının gelişim sürecini tamamlanmış olduğunu ve dünya sahnesinde etkili bir örgüt olarak kendisini kabul ettirdiğini söylemek mümkündür. Bu bütünleşme kurumunun ağırlığı, üye devletlerin sadece demografik ve toprak potansiyeli ile değil aynı zamanda Rusya ile Çin'in nükleer güç olmasından ve BM Güvenlik Konseyi'nin daimi üyeleri olmasından kaynaklanır. ŞİÖ'nün yapıcılığı ve etkinliği, diğer devletlerin tam üyelik taleplerine ve Afganistan, Beyaz Rusya, İran, Moğolistan gibi devletlerin gözlemci olarak örgüte katılmak istemelerine yol açmıştır. 2017 yılında Astana'da gerçekleşmiş olan Zirvede, Hindistan'ın ve Pakistan'ın tam üyeliğe kabul edilmesi ŞİÖ'nün etkisini bölgesel ve küresel ölçekte daha da arttırmıştır.

Dünyada terörizm tehdidi devam etmektedir ve bu bağlamda bölge için önemli konu, Afganistan'daki durumu düzenlemektir. Bu coğrafyada, IŞİD ve çeşitli radikal terör örgütleri tarafından yöneltilen tehdit azalmamaktadır. Afganistan'daki durum, ŞİÖ üyeleri için büyük bir sorundur çünkü üye devletlerin tamamı ya Afganistan'a komşudur ya da yakın coğrafya içindedir. Afganistan kaynaklı tehdit, üyeleri güçlü bir şekilde etkilemektedir. Öte yandan Afganistan'daki istikrarsızlık, hızla Türkistan'a ve oradan da daha öteye yayılabilir. 2012 yılından bu yana Afganistan'ın ŞİÖ'ye gözlemci olması, siyasi açıdan bu devlet için çok önemlidir. ŞİÖ'nün organlarında varlığını daha da etkinleştirmeyi hedefleyen Afganistan'ın bu tutumu, bölgedeki durumu istikrarlı hale getirmede çok olumlu bir unsurdur.

Tüm dünya ŞİÖ'yü NATO'ya karşı bir alternatif olarak algılamakta, pek çok devlet ve uluslararası örgüt, ŞİÖ'nün faaliyetlerini dikkatle takip etmektedir. ŞİÖ'nün askeri bir bileşeni yoktur ve ana amaçları da üye devletlerin güvenliğini sağlamak, ekonomik işbirliğini ve kültürel değişimi gerçekleştirmektir. Dolayısıyla ŞİÖ'nün NATO ile bir rekabet içinde olmadığı sonucu çıkmaktadır. Başka bir deyişle ŞİÖ, savunma yeteneği ve ulusal güvenlik gibi iki önemli kavram arasında bir ayırım yapmıştır.²³³ Öte yandan, yukarıda da işaret edildiği üzere, güvenlik odaklı gelişmeler, ŞİÖ'nün farklı bir yöne evrilmesine ve yeni bir güvenlik kuşağının ortaya çıkmasına da yol açabilir. ŞİÖ'nün

²³³ Said GAFUROV, "SHOS - Vajneyshii Element Obespecheniya Bezopasnosti V Mnogopolyarnom Mire, Informacionno-Analiticeskii Zhurnal Info-SHOS", 2017, <http://infoshos.ru/ru/?idn=16607> (Erişim Tarihi 15.04.2019)

böylesi bir potansiyele sahip olduğu, özellikle Rusya-Çin etkisi ve artan ağırlığı sebebiyle gözden uzak tutulmamalıdır.

Sonuç olarak bu bölgede ŞİÖ'nün BAK eliyle KGAÖ ile işbirliğine odaklanarak bölgesel güvenliği güçlendirme çabalarını arttırması gerekir. NATO yardımıyla uluslararası terörizm, uyuşturucu kaçakçılığı ve silahların yayılmasına karşı birlikte hareket etmesi de daha verimli sonuçlar doğurabilir. ŞİÖ mekanizmaları ileride daha etkin bir şekilde çalışmaya devam ederse sadece Asya'da değil dünya genelinde de uluslararası güvenlik meselelerine olumlu bir katkı yapabilir.

2.2.7. Kazakistan'ın ŞİÖ Çerçevesinde Taraf Olduğu Uluslararası Terörizm İle İlgili Antlaşmalar

SSCB sonrası bu bölgede kurulan devletler, terörizm veya olası benzer bir tehdit sorunuyla muhatap olmaya başlamıştır. Milliyet, din, etnisite gibi kavramlardan kaynaklanan anlaşmazlıkların çatışmalara dönüşmesi, terör eylemlerinde artışa yol açmıştır. Bir bölge devleti olarak Kazakistan da aynı tehditler sebebiyle terörizme şiddetle karşı çıkmıştır. Ulusal güvenlik odaklı bir yaklaşım benimseyerek terörizmle mücadelede diğer devletlerle işbirliğini önemsemekte ve BM, ŞİÖ, KGAÖ, AGİT gibi evrensel ve bölgesel örgütlerle etkili bir işbirliği yapmaktadır.

Kazakistan'ın uluslararası örgütlere katılımı, ülkenin dış politikasının en önemli önceliklerinden biridir. Bu bağlamda Kazakistan'ın BM sistemine dahil olması, dış politika hedeflerinin gerçekleştirilmesine yönelik önemli bir adımdır. Kazakistan, BM Güvenlik Konseyi kararlarının hükümlerini titizlikle yerine getirmekte; her yıl terörle mücadeleyle ilgili faaliyetler ve yapılan çalışmalar hakkında BM Terörle Mücadele Komitesi'ne "Ulusal Rapor" sunmaktadır. Nitekim Kazakistan, BM'nin 20 evrensel belgesinden 17'ini onaylamıştır.²³⁴ Türkistan'da istikrarın ve güvenliğin korunması, Kazakistan için büyük önem taşımaktadır. Bu bağlamda ŞİÖ ile işbirliği, Kazakistan'ın doğrudan ilgi alanı içindedir ve Kazakistan, örgüt ile işbirliğinin güçlendirilmesine özel

²³⁴Ayrıntılı bilgi için bkz. <http://mfa.gov.kz/ru/content-view/borba-s-terrorizmom-i-ekstremizmom-v-kazakhstane> (Erişim Tarihi 25.08.2019)

önem vermektedir. İstikrar ve güvenlik, gelecekte Kazakistan'ın siyasi ve ekonomik reformlar yoluyla ilerlemesinde mutlak bir şart olarak kabul edilmektedir.

Uluslararası terörizmin daha etkin hale gelmesi sebebiyle diğer bölge devletleri gibi Kazakistan için de terörizm, ayrılıkçılık ve aşırılıkçılık ile mücadele büyük önem taşımaktadır. Diğer birçok uluslararası örgütün aksine ŞİÖ, daha kuruluş aşamasında, ortak tanımlar geliştirmeyi ve ayrıca bu sorunlarla mücadele biçimlerini belirlemeyi başarmıştır. Dolayısıyla Kazakistan'ın yaklaşımı ile ŞİÖ'nün faaliyetleri birbiriyle örtüşmektedir.

Türkistan bölgesindeki devletlerde terörle, ayrılıkçılıkla ve aşırılıkçılıkla mücadeleye ilişkin tedbirler, devletlerin kendi egemenlik yetkisi içinde yürütülen ülke içi tedbirler ile ikili ve çok taraflı uluslararası işbirliği çerçevesinde yürütülen kollektif tedbirler olarak iki gruba ayrılabilir. Teröre ve ayrılıkçılığa karşı kavram düzeyinde temeli ve yasal çerçeveyi genişletmek ve geliştirmek, ülke içi tedbirlerin en önemlisidir. Bunun için gerekli olan mevzuat kabul edilmekte, sorunları çözmek için sorumlu kuruluşlar oluşturulmakta, ayrıca kolluk organlarının ve istihbarat teşkilatlarının işleyiş sistemi ve faaliyetleri geliştirilmektedir. Bunun dışında, hemen hemen bütün bölge devletlerinde dini kuruluşların, okulların ve vakıfların faaliyetlerine yönelik denetim arttırılmaktadır. Fakat uzmanlara göre bu sorunla mücadelede, sadece ülke içindeki tedbirlerle sağlanacak başarı, yeterli olamaz. Etkili sonuçlara ulaşmak için ilgili devletlerin daha yakın işbirliği gereklidir.²³⁵

Terörle mücadele alanında dikkat çeken belgelere bakıldığında ŞİÖ'nün kurulması aşamasında, 15 Haziran 2001'de “Şangay Terörizm, Ayrılıkçılık ve Aşırılıkçılık ile Mücadele Sözleşmesi” ve 16 Haziran 2009'da imzalanan “Terörizme Karşı Şangay İşbirliği Örgütü Sözleşmesi” öne çıkmaktadır. İki antlaşma da ŞİÖ Devlet Başkanları Konseyi zirvesinde ortaya çıkmıştır. Bunun yanı sıra, 6 Haziran 2017 tarihinde Astana'da aşırılıkçılığa karşı kapsamlı bir önlem sistemini oluşturan “Aşırılıkçılığa Karşı Şangay İşbirliği Örgütü Sözleşmesi” de imzalanmıştır. Kazakistan, her üç antlaşmaya da taraf

²³⁵ Anatoly KLIMENKO, *Strategiya razvitiya ŞOS: Problemi Oboroni i Bezopasnosti*, Institut Dalnego Vostoka RAN, Moskva, 2009, s. 273-274

olmuştur. Bu başlık altında, ŞİÖ üyesi olarak Kazakistan'ın taraf olduğu ve ŞİÖ bünyesindeki kabul edilmiş olan söz konusu üç belge üzerinde durulacaktır. Bu üç düzenlemeden hareketle Kazakistan'ın tutumu tahlil edilecek ve bir değerlendirme yapılacaktır.

2.2.7.1. Şangay Terörizm, Ayrılkçılık ve Aşırılıkçılık İle Mücadele Sözleşmesi

15 Haziran 2001'de imzalanan ve terörle mücadeleyle ilgili kabul edilmiş antlaşmalardan ilki olan, “Şangay Terörizm, Ayrılkçılık ve Aşırılıkçılık ile Mücadele Sözleşmesi”nin²³⁶ giriş kısmında üye devletler Kazakistan, Kırgızistan, Özbekistan, Rusya, Tacikistan ve Çin esas alınarak üye devletlerin 3 Temmuz 1998 tarihli Almatı Ortak Bildirisi'ni, 25 Ağustos 1999 tarihli Bişkek Bildirisi'ni ve 15 Haziran 2001 tarihli Şanghay İşbirliği Örgütü'nün Kurulmasına Dair Bildiri'yi imzaladıkları ve bu metinlerde yer alan ilkeleri benimsedikleri ifade edilmiştir. Ayrıca, bahsi geçen belgelerde de belirtildiği üzere, BM Şartı'nda yer alan ilkelerin ve amaçların benimsendiği bir kez daha beyan edilmiştir. Taraflar terörizmin, ayrılkçılığın ve aşırılıkçılığın uluslararası barışa ve güvenliğe, devletler arasında dostluk ilişkilerinin gelişmesine, insan haklarına ve özgürlüğüne tehdit oluşturduklarının bilincinde olduklarını; bu tür faaliyetlerin imzacı devletlerin toprak bütünlüğüne ve siyasi, ekonomik ve sosyal istikrarına ciddi bir tehdit oluşturduğunu kabul ettiklerini belirtmiştir. Bunun dışında, gerekçesi ne olursa olsun terörizmin, ayrılkçılığın ve aşırılıkçılığın hiçbir şart altında haklı olarak görülemeyeceği, bu tür faaliyetler içinde olan grupların hukuk kurallarına göre soruşturulacakları ifade edilmiştir.

Şangay Sözleşmesi'nin 1. maddesinin 1. fıkrasında terörizm, ayrılkçılık ve aşırılıkçılık kavramları açıklanmıştır. Buna göre 1. fıkranın a bendine göre terörizmin, öncelikle Ek'te sıralanan şu sözleşmelerin birinde suç olarak öngörülen herhangi bir fiil olduğu ifade edilmiştir:

- 16 Aralık 1970 tarihinde Lahey'de imzalanan Uçakların Kanun Dışı Yollarla Ele Geçirilmesinin Önlenmesine İlişkin Sözleşme,

²³⁶ Bundan sonra Şangay Sözleşmesi olarak anılacaktır.

- 23 Eylül 1971 tarihinde Montreal'de imzalanan Sivil Havacılığın Güvenliğine Karşı Kanun Dışı Eylemlerinin Önlenmesine İlişkin Sözleşme,
- 14 Aralık 1973 tarihinde New York'ta imzalanan Diplomatik Ajanlar Dahil Uluslararası Korunan Şahıslara Karşı Suçların Önlenmesi ve Cezalandırılmasına İlişkin BM Sözleşmesi,
- 17 Aralık 1979 tarihinde New York'ta imzalanan Rehin Alınmasına Karşı Sözleşme,
- 3 Mart 1980 tarihinde Viyana'da imzalanan Nükleer Maddelerin Fiziksel Korunması Hakkında Sözleşme,
- Sivil Havacılığın Güvenliğine Karşı Kanun Dışı Eylemlerin Önlenmesine İlişkin Sözleşmesine Ek olarak 24 Şubat 1988 tarihinde Montreal'da imzalanan Uluslararası Sivil Havacılığa Hizmet Veren Havaalanlarındaki Kanun Dışı Şiddet Eylemlerinin Önlenmesine İlişkin Protokol,
- 10 Mart 1988 tarihinde Roma'da imzalanan Denizde Seyir Güvenliğine Karşı Yasadışı Eylemlerin Önlenmesine Dair Sözleşme,
- 10 Mart 1988 tarihinde Roma'da imzalanan Kıta Sahanelerinde Bulunan Sabit Platformların Güvenliğine Karşı Yasadışı Eylemlerin Önlenmesine Dair Protokol,
- 19 Kasım 1997 tarihinde Birleşmiş Milletler Genel Kurulu tarafından kabul edilmiş Terörist Bombalamalarının Önlenmesine İlişkin Uluslararası Sözleşme,
- 9 Aralık 1999'da Birleşmiş Milletler Genel Kurulu tarafından kabul edilmiş Terörizmin Finansmanının Önlenmesine İlişkin Uluslararası Sözleşme veya herhangi bir sivilin veya silahlı çatışma durumunda askeri eylemlere katılmayan diğer bir kişinin ölümüne veya bedeni zararına sebep olmuş, yanı sıra maddi değerlere önemli ölçüde zarar vermiş herhangi bir fiil.

Sıralanan bu sözleşmeler dışında 1. fıkranın b bendinde ayrıca, nüfusu korkutmayı ve kamu düzenini bozmayı veya iktidar organlarını ya da bir uluslararası örgütü herhangi bir fiili yapmaya veya yapmadan çekinmeye mecbur etmeyi amaçlayan eşit derecede bir fiilin gerçekleştirilmesine, planlanmasına, yardım edilmesine, kışkırtılmasına yönelik eylemler de terörizm olarak tanımlanmıştır.

Ayrılcılığın tanımı da 1. maddenin 1. fıkrasının 2. bendinde yapılmıştır. Bu bende göre ayrılcılık, toprakların bir kısmının zorla ayrılması veya devletin parçalanması da dahil olmak üzere devletin toprak bütünlüğünü bozmayı amaçlayan herhangi bir eylem, başka bir deyişle böyle bir eylemi planlamak ve hazırlamak, ona yardım ve yataklık etmek ve tarafların mevzuatına uygun olarak kovuşturulmakta olan eylemlerdir.

Aşırılıkçılık ise 1. maddenin 1. fıkrasının 3. bendinde düzenlenmiştir. Buna göre aşırılıkçılık, iktidarı zorla ele geçirmeye veya alıkoymaya, aynı zamanda devletin anayasal düzenini zorla değiştirmeyi amaçlayan herhangi bir eylem, başka bir deyişle kamu güvenliğine zorla el uzatmak, bahsi geçen amaçlar için yasa dışı askeri oluşumlar kurmak veya onlara katılmak da dahil olmak üzere, tarafların mevzuatına uygun olarak kovuşturulmakta olan eylemlerdir.

1. maddenin 2. fıkrasında ise terörizm, ayrılcılık ve aşırılıkçılık kavramlarının daha geniş şekilde kullanılmasını içeren diğer uluslararası sözleşmelerin ve tarafların ulusal mevzuatının bu tanımlara zarar vermeyeceğinin altı çizilmiştir. Böylece taraflar ister uluslararası düzeyde, isterse ulusal seviyede, bu tanımlara genişletebilme imkanına sahip olmuşlardır. Bir başka deyişle 2001 tarihli bu sözleşmeyle asgari standartlar belirlenmiş olup bu çerçevenin dışına çıkılmasına onay verilerek esnek bir yaklaşım benimsenmiştir.

İmzacı taraflar, terörle ilgili fiilleri uyarma, tespit etme ve önlemede işbirliği yapacağını ve kendi aralarında terörizmi, ayrılcılığı ve aşırılıkçılığı suç olarak sayacaklarını ve bu fiilleri gerçekleştirenlerin teslim edilmesi gerektiğini belirtmiştir. Yetkili makamlar eliyle gerçekleştirilecek işbirliğinde taraflar, 8. maddeye göre birbirinden işbirliği talebinde bulunabileceklerdir. Yazılı yapılması gereken bu talep, 72 saat içinde yazılı hale dönüştürülmek üzere, acil durumlarda sözlü olarak da iletilebilecektir. Talebin yerine getirildiği anda, talep eden tarafın mevzuatının kullanması da öngörülmüştür.

Bu sözleşme, sözleşmedeki esaslar doğrultusunda 29 Mart 2003 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Şangay Sözleşmesi'nin 19. maddesine göre sözleşme, diğer devletlere de açıktır. Bu katılım, tarafların tamamının rızasına bağlıdır. Şangay Sözleşmesi'nin metninde süre ile ilgili bir herhangi hüküm olmadığı için sözleşmenin süresiz olduğu söylenebilir.

Şangay Sözleşmesinin 20. maddesinde, antlaşmadan çekilme hali de düzenlenmiştir. Buna göre antlaşmadan çekilmek isteyen bir devlet, bu talebini depozitere 12 ay önce, çekilme tarihi belirtilmiş şekilde ve resmi bir bildirimle gerçekleştirecektir. Depoziter, bu talebi aldığı tarihten itibaren 30 gün içinde bu bildirimini, diğer taraflara duyurmakla yükümlüdür.

Bahsi geçen sözleşme, Kazakistan tarafından kendi iç hukukuna aktarılmıştır. Buna göre Kazakistan Cumhurbaşkanı, 18 Nisan 2002’de 316 sayılı “Şangay Terörizm, Ayrılkçılık ve Aşırılıkçılık ile Mücadele Sözleşmesinin Onaylanmasının Uygun Bulduğuna Dair Kanunu” onaylamıştır.

2.2.7.2. Terörizme Karşı Şangay İşbirliği Örgütü Sözleşmesi

Terörle mücadele alanında işbirliğine yönelik ikinci antlaşma ise “Terörizme Karşı Şangay İşbirliği Örgütü Sözleşmesi”dir²³⁷. 16 Haziran 2009’da Yekaterinburg’da imzalanan ve özellikle terörizme karşı işbirliğinde verimliliğinin artırılması amacını taşıyan bu antlaşmanın girişinde terörizm içeriğinin, terör eylemlerinin boyutlarının ve niteliğinin değişimi göz önüne alınarak devletlerin işbirliğinin etkinleştirilmesinin ve terörizme karşı çabalarının artırılmasının gerekliliğine vurgu yapılmıştır. BM Şartı’nda ve ŞİÖ Şartı’nda bulunan ilkeler vurgulanmış; ayrıca ŞİÖ tarafından kabul edilmiş diğer belgelerde de aynı ilkelerin benimsendiğine dikkat çekilmiştir.

Şangay Sözleşmesi’nde yapılan terörizm tanımına göre Terörizme Karşı Sözleşme’nin 2. maddesinde terörizm tanımı daha ayrıntılıdır ve ayrıca “terör eylemi”, “terör örgütü” gibi kavramlara da yer verilmiştir. Buna göre terörizm, toplumu korkutmak ile cinayet ve/veya şiddet fiillerini işlemek ya da işlemek tehdidi ve kişiye, topluma ve devlete yönelik zarar vermek yoluyla iktidar organlarının veya uluslararası örgütlerin karar almasını etkileme pratiği ve şiddet ideolojisidir. Terör eylemi ise toplumu korkutmak ile insan hayatına ve sağlığına tehdit yaratan, maddi değerlere zarar vermeye ya da ekolojik felaketin veya başka vahim sonuçların meydana gelmesine yönelik, iktidar organları veya uluslararası

²³⁷ Bundan sonra Terörizme Karşı Sözleşme olarak anılacaktır.

örgütlerin karar almasını etkilemek ve ayrıca bu tip fiilleri işlemek tehdidi yoluyla siyasi, dini, ideolojik ve diğer hedeflere ulaşmak amacıyla işlenen fiillerdir.

Terör örgütü ise:

- Bu sözleşme kapsamına giren suçları işleyen ve/veya suç işlemek için oluşturulan suç grubu, yasadışı silahlı grup, çete ve suç örgütü;
- Tüzel kişi adına, talimat üzerine ve çıkarları yönünde bu sözleşme kapsamına giren suçların en az birinin planlanması, düzenlenmesi, hazırlanması ve işlenmesi eylemlerini gerçekleştiren örgüt;
- Tarafların ulusal mevzuatı tarafından belirlenen usule uygun olarak oluşturulmuş ve faaliyet gösteren örgüttür.

Terörizme Karşı Sözleşme'nin 5. maddesinde sözleşmenin kapsadığı suçlara yönelik olarak tarafların yargı yetkisi düzenlenmiştir. Buna göre taraf devletin topraklarında veya taraf devletin bayrağı altındaki bir gemide ya da uçakta, taraf devletin vatandaşı tarafından bu suçun işlenmesi durumunda tarafların yargı yetkisine sahip olduğu belirtilmiştir.

Sözleşme'de, tüm devletlerin terörizmle mücadele etmek, terörizmin finansmanını önlemek, terör eylemlerinin suç niteliğinde olduğunu tespit etmek ve terörle bağlantılı tüzel kişilerin tarafların topraklarında bulunmasını önlemek amacıyla alınması gereken hukuki ve diğer tedbirleri alacağı ayrıntılı olarak belirtilmiştir. Yetkili makamların terörizmle mücadele alanındaki işbirliği, Şangay Sözleşmesi'nde öngörüldüğü şekliyle Terörizme Karşı Sözleşmenin 13-17. maddelerinde de yer almaktadır. Terörizme Karşı Sözleşme'nin 18. maddesinde ise taraf devletlere bir imkân tanınmıştır. Buna göre tarafların birinin yaptığı terörizmle ilgili arama-soruşturma önlemlerine katılmak maksadıyla diğer devletler, kendi görevlilerini bu devlete gönderebilecektir.

Terörizme Karşı Sözleşme süresiz olarak imzalanmıştır. Sözleşmeye katılmak isteyen ve sözleşmede yer alan hükümleri üstlenmeye muktedir her devlet, sözleşmeye taraf olabilecektir. Sözleşmeden çekilme ise 35. maddede düzenlenmektedir. Taraf devletlerden biri üyelikten ayrılmak isterse ŞİÖ Sekreterliği'ne, en az 6 ay önce resmi bildirimde bulunmak zorundadır.

Terörizme Karşı Sözleşme, Kazakistan tarafından kendi iç hukukuna aktarılmıştır. Kazakistan 10 Ocak 2011’de, 318 sayılı “Terörizme Karşı Şangay İşbirliği Örgütü Sözleşmesinin Onaylanmasının Uygun Bulunduğuna Dair Kanunu” onaylamıştır.

Görüldüğü üzere her iki sözleşme de terörizmle mücadele alanında devletlerin yaptığı işbirliğinde önemli ve temel bir yere sahiptir. Terörizme Karşı Sözleşme’de yer alan hükümler, Şangay Sözleşmesi’ne göre daha geliştirilmiştir ve tamamlayıcı bir niteliğe sahiptir. Burada ilk dikkat çeken husus, terörizmin uluslararası hukukta ve uluslararası hukukun en önemli kişisi olan devletler arasında genel kabul görmüş tek bir tanımı bulunmamasına rağmen iki sözleşmede de terörizmin tanımlanmış olmasıdır. Ayrıca Terörizme Karşı Sözleşme’de terörizm, terör eylemleri ve terör örgütleri tanımları netleştirilmiştir. Burada terörizm, sadece fiil temelinde değil aynı zamanda ilgili ideoloji olarak da tanımlanmıştır.

2.2.7.3. Aşırılıkçılığa Karşı Şangay İşbirliği Örgütü Sözleşmesi

Aşırılıkçılık tehdidi, acil çözümler gerektiren güncel bir sorundur zira uluslararası toplumda, aşırılıkçılık niteliği taşıyan suçlar artmaktadır. Bu sebeple aşırılıkçılığa karşı direnmek, uluslararası toplumun tamamı için güncel bir görev niteliği taşımaktadır. Bu bağlamda, yukarıda da işaret edildiği üzere, ŞİÖ üyesi devletlerin liderleri de henüz 2001 yılında, “Şangay Terörizm, Ayrılkçılık ve Aşırılıkçılık ile Mücadele Sözleşmesi”nin kabul ederek aşırılıkçılığa karşı mücadele etmek için uluslararası bir hukuki çerçeve oluşturma gereğini ifade etmişlerdir.

ŞİÖ üyesi devletlerin aşırılıkçılıkla mücadele alanındaki işbirliği, iki belgeyle düzenlenmiştir. Bunlardan ilki, 15 Haziran 2001 tarihli “Şangay Terörizm, Ayrılkçılık ve Aşırılıkçılık ile Mücadele Sözleşmesi”, ikincisi ise 5 Temmuz 2005 tarihli “Terörizm, Ayrılkçılık ve Aşırılıkçılıkla Mücadele için İşbirliği Konsepti”dir. 2001 tarihli Şangay Sözleşmesi ile aşırılıkçılık tanımı yapılmış; 2005 yılında kabul edilen konsept ile de “üç bela ile mücadele” alanındaki işbirliğinin amaçları, ilkeleri, yönleri, biçimleri ve mekanizmaları net bir şekilde belirlenmiştir.

6 Haziran 2017 tarihinde Astana’da imzalanan “Aşırılıkçılığa Karşı Şangay İşbirliği Örgütü Sözleşmesi²³⁸” ise önceki iki belgenin sürekliliğini korumaktadır. 29. maddeye göre süresiz olarak imzalanmış olan bu sözleşme ile ŞİÖ çerçevesinde, tarafların aşırılıkçılığa karşı işbirliğinin daha da etkinleştirilmesi amaçlanmış ve aşırılıkçılığa karşı mekanizmaların geliştirilmesi hedeflenmiştir. Bahsi geçen sözleşme, 2025 yılına kadar ŞİÖ Kalkınma Stratejisi hükümlerini geliştirmeyi de amaçlamaktadır. Ayrıca, Aşırılıkçılığa Karşı Sözleşme’nin BM Küresel Terörle Mücadele Stratejisi çerçevesinde çözülmekte olan önemli konular ve sorunlar ile örtüştüğüne de işaret etmek gerekmektedir.²³⁹ Dolayısıyla Aşırılıkçılığa Karşı Sözleşme, gerek ŞİÖ içi düzenlemelerle gerekse uluslararası toplumun ve özellikle BM’nin hedefleriyle uyumlu bir düzenleme olarak dikkat çekmektedir.

Sözleşmenin giriş kısmında aşırılıkçılık, terörizmin ciddi bir üreme ortamı olarak nitelendirilmiş ve belirtilerinin tırmanması ile ilgili endişe duyulduğu; 2001 tarihli sözleşme ile 2005 tarihli konsept hükümlerinin geliştirilmesi gerektiği; aşırılıkçılık ideolojisinin ve uygulamasının tüm biçimleriyle ve tezahürleriyle şiddetle kınandığı; ŞİÖ üyesi devletlerin aşırılıkçılığın siyasi ve jeopolitik hedeflerinin gerçekleştirilmesinde bir araç olarak kullanılmasının kabul edilemeyeceğine vurgu yapılmıştır. Bu çerçevede, BM Şartı’nda ve ŞİÖ Şartı’nda bulunan ilkelerin altı özel olarak çizilmiştir.

Aşırılıkçılığa Karşı Sözleşme’nin 1. maddesinde de giriş kısmında altı çizilen hususların bir sonucu olarak sözleşmenin amacına işaret edilmiştir. Buna göre sözleşmenin amacı, taraf devletler arasında aşırılıkçılığa karşı verimli bir işbirliği sağlamak ve bu işbirliğini geliştirmektir. Dolayısıyla sözleşmenin giriş kısmı ile 1. maddesi birlikte değerlendirildiğinde, ŞİÖ’nün gerek kendi iç taahhütlerine gerekse uluslararası topluma karşı taahhütlerine uyumlu bir tutum takınarak bu taahhütleri pekiştirmek istediği anlaşılmaktadır.

²³⁸ Bundan sonra “Aşırılıkçılığa Karşı Sözleşme” olarak anılacaktır. Bahsi geçen sözleşme, Kazakistan tarafından 6 Haziran 2017 tarihinde, 492 numaralı “Aşırılıkçılığa Karşı ŞİÖ Sözleşmesi’nin imzalanmasına dair” Kazakistan Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı kararı ile imzalanmıştır.

²³⁹ Ayrıntılı bilgi için bkz. <http://rus.sectso.org/news/20170613/294856.html>. (Erişim Tarihi 12.07.2019)

Aşırılıkçılığa Karşı Sözleşme'nin 2. maddesinde “*aşırılıkçılık, aşırılıkçı eylem, aşırılıkçılığın finansmanı, aşırılıkçı materyaller ve aşırılıkçılığa karşı mücadele*” tanımlarına yer verilmiştir. Buna göre *aşırılıkçılık* siyasi, sosyal, ırki, milli ve dini çekişmeyi, şiddet ve diğer anayasa karşıtı eylemlerle çözmeyi amaçlayan ideoloji ve uygulama olarak tanımlanmıştır. Yukarıda bahsedildiği üzere aşırılıkçılık tanımı, ilk kez 2001 tarihli Şangay Sözleşmesi'nde yapılmıştır. Şangay Sözleşmesi'ne göre *aşırılıkçılık*, iktidarı zorla ele geçirmek veya iktidarı zorla alıkoymak ya da devletin anayasal düzenini zorla değiştirmek şeklinde tanımlanmıştır. Bahsi geçen amaçlarla yasadışı askeri oluşumları oluşturmak veya onlara katılmak da dahil olmak üzere kamu güvenliğine zarar vermeye yönelik herhangi bir eylem, aşırılıkçılık olarak kabul edilmiştir. Aşırılıkçılığa Karşı Sözleşme'de ise aşırılıkçılık tanımı, eylem odaklı değil temelde bir ideoloji ve ona bağlı uygulama olarak tanımlanmıştır. Dolayısıyla ideoloji temelli olması, esas kabul edilmiştir.

Aşırılıkçı eylem, 15 Haziran 2001 tarihli Şangay Terörizm, Ayrılıkçılık ve Aşırılıkçılık ile Mücadele Sözleşmesi'nin 1. maddesinin 1. fıkrasının 3. bendinde belirtilen eylemler ile aşırılıkçılık amacıyla silahlı isyan düzenlemek ve bu isyana katılmak; aşırılıkçı örgüt oluşturmak, yönetmek ve bu örgüte katılmak; siyasi, sosyal, ırki, milli ve dini düşmanlığı ve çekişmeyi teşvik etmek; siyasi, sosyal, ırki, milli ve dini görüşlere göre kişilerin ayrıcalıklı ya da üstün olması veya aşağılanması yönünde propaganda yapmak; bu eylemleri gerçekleştirmeye yönelik açık çağrıda bulunmak; aşırılıkçılık propagandası amacıyla aşırılıkçı materyallerinin üretilmesi, depolanması ve dağıtılması şeklinde açıklanmıştır. Bu durumda, mevcut sözleşme ile 2001 tarihli sözleşme hükümlerinin genişletildiği ve özellikle silahlı isyan, teşvik, propaganda ve materyal gibi hususların da eklendiği anlaşılmaktadır.

Sözleşmede *aşırılıkçılığın finansmanı*, sözleşme kapsamındaki eylemlerden en az birinin düzenlenmesini, hazırlanmasını ve işlenmesini finanse etmek amacıyla finansal hizmetleri veya aşırılıkçı örgütün faaliyet göstermesini sağlamak şeklinde tanımlanmıştır. Bir başka deyişle finansman sağlanması, tek bir eylem temelinde olabileceği gibi örgüte bir bütün olarak malî katkı yapmak şeklinde de tezahür edebilecektir. Öte yandan, teşebbüs aşamasında kalmış eylemlerin finansmanı da tanımın kapsamı içine girmektedir.

Sözleşmeye göre *aşırılıkçı materyaller*, aşırılıkçılık ideolojisini içeren veya aşırılıkçılık eylemini gerçekleştirmeye çağrıda bulunan, gerekçelendiren ve gerçekleştirme ihtiyacını haklı çıkaran, dağıtmak için tasarlanmış herhangi bir taşıyıcıda bulunan bilgiler olarak kabul edilmiştir. Sözleşme, aşırılıkçılık tanımına uygun olarak materyallerde de ideolojik propaganda temelli bir yaklaşım sergilemiştir.

Aşırılıkçı örgüt ise sözleşme kapsamındaki suçları işlemeyi amaçlayan örgütlü bir grup; tarafların ulusal mevzuatı gereği aşırılıkçılık faaliyetlerinin gerçekleştirilmesi ile ilgili faaliyetlerinin tasfiye edilmesi ve/veya yasaklanması için karar alınmış kamuya açık veya dini bir tüzel kişi ya da diğer bir kuruluştur. Bu tanımda dikkat çeken husus, dini tüzel kişiliğe yapılan atıftır. Tanımda geçen tüzel kişilik, genel bir ifade olarak kullanılmış ancak dini nitelik taşıyan kuruluş ayrıca belirtilmiştir. Dolayısıyla sözleşme tarafları, “aşırılıkçılık” tabiri için özel olarak bir ayrıma gitmiş olmaktadır.

Aşırılıkçılığa Karşı Sözleşme’de *aşırılıkçılığa karşı mücadele*, vatandaşların hak ve özgürlükleri ile anayasal düzenin temelini korumasına yönelik tarafların gerçekleştirdiği faaliyetleri; aşırılıkçı eylemlere karşı devletin toprak bütünlüğünü ve milli güvenliğini temin etmeyi; aşırılıkçılığı önlemeyi, ortaya çıkarmayı, sonuçlarını ortadan kaldırmayı ve eylemlerin gerçekleştirilmesine yardımcı olan sebep ve koşulları ortaya çıkarmayı ve kaldırmayı kapsamaktadır. Sözleşme ile tarafların birbirlerine karşı yükümlülükleri yanında, devletlerin kendi vatandaşlarına yönelik yükümlülükleri bu düzenlemenin bir konusu hâline getirmeleri dikkat çekicidir.

Yapılan bu tanımlara bakıldığında, ŞİÖ belgelerinde aşırılıkçılıkla mücadele alanındaki tanımların sayısının arttığı görülmektedir. Gerekçe olarak da ŞİÖ çerçevesindeki düzenlemelerin siyasi konjonktür değişikliklerine bağlı olarak güvenlik kavramına yansımaları sonucu, gerekli yeni pozisyonların alınması gösterilmektedir. Ayrıca bu çerçevede, yine değişime paralel olarak ortaya çıkan yeni şartlara uygun olarak ŞİÖ bünyesinde, yeni kavramlar sepeti ortaya çıkmaktadır.²⁴⁰

Sözleşmenin 3. maddesi, tarafların uyması gereken ilkeleri sıralamıştır. Buna göre taraflar eşit egemenlik, devletlerin toprak bütünlüğü ve iç işlerine karışmama gibi ilkelere göre

²⁴⁰ Ayrıntılı bilgi için bkz. <http://rus.sectesco.org/news/20170613/294856.html>. (Erişim Tarihi 12.07.2019)

haklarını kullanacaklar ve yükümlülüklerini yerine getireceklerdir. Bu ilkelerin BM Antlaşması'nda belirtilen ilkeler olduğu göz önünde bulundurulduğunda, ŞİÖ'nün yaklaşımının uluslararası hukuktaki yerleşik kabul ile paralel olduğu anlaşılmaktadır.

Aşırılıkçılıkla mücadelenin birden fazla devletin yargı yetkisi içine girmesi durumu ise 4. ve 5. maddelerde hüküm altına alınmıştır. Adli yardım ve iade konusunda işbirliğinin öngörüldüğü bu maddelerde, tarafların istişaresi esas alınmıştır. Tarafların işbirliği, taraf devletler tarafından belirlenen yetkili makamlar yardımıyla yürütülecek ve talep üzerine ikili ve çok taraflı şekilde gerçekleştirilecektir. Nitekim Sözleşmenin 11. maddesine göre iade ve adli yardım, devletler arasında antlaşmaların olup olmadığına bakılmaksızın talep eden tarafın mevzuatında öngörülmüş şartlara uygun bir şekilde yerine getirilecektir. Taraflar arasında iade ve/veya adli yardım konusunda bir antlaşma bulunmadığı zaman, talepte bulunan devlet için iade ve/veya adli yardım gerçekleştirilmesinde, bu sözleşme yasal zemin olarak öngörülmüştür. Bu hükümlerle "uluslararasılık" unsuru taşıyan aşırılıkçı eylemlerin soruşturma ve koğuşturma aşamalarında adli yardım ve/veya iade, tarafların birbirlerine taahhütü olarak kabul edilmiş olmaktadır.

Aşırılıkçılığa Karşı Sözleşme ile taraflar, kendi hukuk sistemlerinin temel ilkelerine uygun olarak, aşırılıkçılığa ve aşırılıkçılığın finansmanına karşı ulusal düzeyde önlemler geliştirmekle ve uygulamakla yükümlüdür. Sözleşmenin 9. maddesine göre aşırılıkçılığın finanse etmek; aşırılıkçılığa karşı sözleşmelerde suç olarak öngörülmüş fiilleri işlemek; aşırılıkçı eylemleri hazırlamak ve onlara katılmak amacıyla kişileri toplamak; aşırılıkçı eylem gerçekleştirme amacıyla kişileri eğitmek, kışkırtmak; aşırılıkçı eylem düzenlemek, planlamak, aşırılıkçı eyleme yardım etmek; aşırılıkçı eylemleri gerçekleştirmek için kişileri yurt dışına çıkarmak ve/veya çıkarmak için plan yapmak, kışkırtmak, yurt dışına çıkmaya hazırlamak; aşırılıkçılık propagandası yapma amacıyla sembollerini, bayrakları, amblemleri hazırlamak, dağıtmak ve kullanmak; siyasi, sosyal, ırki, milli ve dini düşmanlıklara ve anlaşmazlıklara dayalı ayaklanmaları düzenlemek ve/veya katılmak gibi eylemler gerçekleştirilmesi durumunda taraflarca hukuki, idari veya cezai sorumluluk oluşturmak için hukuk sistemlerinin temel ilkeleri göz önünde bulundurularak gerekli yasal önlemlerin alınması öngörülmüştür. Görüldüğü üzere taraf devletlerin yükümlülükleri, somutlaştırılmış ve detaylandırılmıştır.

Devletlerin, kendi ülkesinde bulunan tüzel kişilerin sözleşmenin kapsadığı eylemlere dahil olmasını önlemek ve tüzel kişilerin sorumluluğunu tespit etmek için gerekli yasal ve diğer önlemleri alma yükümlülüğü, 10. maddede yer almaktadır. Tüzel kişilerin sorumluluğu hukuki, idari ve cezai olarak belirlenir. Ayrıca söz konusu tüzel kişilerin faaliyetlerine katılan gerçek kişiler de cezai sorumluluk dışında kalmazlar. Dolayısıyla gerçek kişiler dışında tüzel kişiler de tarafların, önleme ve cezalandırma çerçevesinde yükümlü olduğu bir başka husustur.

Aşırılıkçılığa Karşı Sözleşme'deki bir başka dikkat çekici hüküm ise 30. maddededir. Bahsi geçen maddeye göre sözleşme, ŞİÖ üyesi devletlerin onaylaması kaydıyla diğer devletlerin de katılımına açıktır. Bu durumda sözleşme, yalnızca örgüt içi bir düzenleme olma amacı taşımadığını göstermektedir.

2.2.7.4. Değerlendirme

Uluslararası ilişkiler sistemini olumsuz bir şekilde etkileyen jeopolitik gerilimin artması; terörizmin, ayrılıkçılığın ve aşırılıkçılığın yaygınlaşması karşısında temelde BM, küresel güvenliği sağlamak ve uluslararası sorunları çözmek hususlarında en önemli evrensel uluslararası kuruluş olarak yer almaktadır. ŞİÖ üyesi devletler de BM'nin uluslararası ilişkilerdeki merkezi rolünü güçlendirme çerçevesinde, kendi taahhütlerini hayata geçirme yönünde hareket etmektedirler. Kazakistan'ın yaklaşımı da bahsi geçen evrensel ve bölgesel perspektifle uyumludur.

ŞİÖ'nün kuruluşu ve terörizmle mücadele alanındaki faaliyetleri Kazakistan için oldukça önem taşımaktadır. Zira ŞİÖ, uluslararası hukukun genel kabul gören ilkelerine bağlıdır. Ayrıca, ŞİÖ'nün ulaşmak istediği amaçların niteliği de Kazakistan'ın beklentileriyle uyumludur.²⁴¹ Bu sebeple ŞİÖ üyesi olarak Kazakistan, söz konusu tehditlerle ilgili BM çerçevesindeki yaklaşımını, bölgesel düzeyde ŞİÖ zemininde de devam ettirmektedir.

²⁴¹ Zhenis KEMBAYEV, "Problemy i perspektivy chlenstva Respubliki Kazakhstan v Shanhayskoy Organizacii Sotrudnichestva", *Yurist*, V. 11, 2012, s. 46

ŞİÖ boyutu, Çin ve Rusya gibi Kazakistan'ın yakın komşuları ile eşit bir şekilde, hem küresel ve bölgesel güvenliğin korunması konularında görüşme yapma hem de ekonomik, sosyal ve kültürel işbirliğinin geliştirilmesi ve ilgili tarafların çıkarlarını hesaba katarak karar alma fırsatını vermektedir. Nitekim ŞİÖ Şartı, bu açıdan ele alındığında, üye devletler arasında iyi komşuluk ilişkileri ve karşılıklı güveni güçlendirmek; bölgede barış, güvenliği ve istikrarı sağlamak; terörizm, ayrılıkçılık ve aşırılıkçılık, uyuşturucu ve silah kaçakçılığı ile ortak mücadele etme amaçları dikkat çekmektedir.

ŞİÖ'nün terörizmle, ayrılıkçılıkla ve aşırılıkçılıkla mücadelesi, ulusal ve uluslararası hukuk kuralları da dahil olmak üzere kapsamlı bir mevzuata dayanarak kurgulanmaktadır. Kuruluşundan bu yana ŞİÖ çatısı altında, üye devletler arasında işbirliğini öngören pek çok belge kabul edilmiştir. Bunların çoğu, ŞİÖ üyeleri tarafından onaylanmış ve yürürlüğe girmiştir. Söz konusu düzenlemelerin Kazakistan tarafından da onaylanarak yürürlüğe sokulduğu bilinmektedir. Yukarıda incelediğimiz belgeler, ŞİÖ çerçevesinde yani bölgesel düzeyde kabul edilmiştir. Kazakistan, uluslararası terörizmle ortak mücadeleyi daha da güçlendirmek için bu konuda evrensel düzeyde kapsamlı bir sözleşmenin kabulünü içeren teröre karşı mekanizmaların daha da fazla geliştirilmesi gerektiğini ve terörle mücadelede yapılacak işbirliğinin tamamen uluslararası hukuka uygun olarak yürütülmesini desteklemektedir.

Terörizm, modern toplumda ciddi bir tehdit olarak kabul edilmektedir ve küresel bir nitelik kazanmıştır. Hemen hemen yeryüzünün her köşesinde meydana gelen rahatsız edici terör eylemlerinin sayısı ve niteliği, bunun bir kanıtı olarak gösterilebilir. Bilim adamlarının terörizm tanımıyla ilgili tahlilleri incelendiğinde, bu konuda görüş farklılıklarına rastlanmaktadır. Terörizm tanımının netleştirilmesi, uluslararası topluma büyük bir tehdit yaratan eylemlere karşı sistemin oluşturulması ve uluslararası siyasi sorunların çözümü için bir önkoşul niteliği taşımaktadır. Kazakistan açısından da tanımlanma sorunu, benzer bir nitelik taşımaktadır. Bu sebeple ŞİÖ bünyesinde kabul edilen tanımlar, Kazakistan'ın yaklaşımıyla tam bir uyum sergilemektedir.

Bahsi geçen düzenlemelerde terörizmin tanımı ve içeriği ele alındığında, kavram olarak yalnızca “terörizm” tabirinin kullanıldığı görülmektedir. Bununla birlikte bu tabir, yalnızca “ülke içi terörizm”i değil “uluslararası terörizm”i de kapsamaktadır. Nitekim sözleşmelerdeki pek çok hüküm, ilk bölümde işaret ettiğimiz “uluslararasılık” niteliği

taşıyan eylemleri de kapsar bir şekilde düzenlenmiştir. Dolayısıyla bu düzenlemelerdeki “terörizm” kavramı, “uluslararası terörizm” şeklinde de anlaşılmaktadır. Nitekim 2001 tarihli “Şangay Terörizm, Ayrılkçılık ve Aşırılıkçılık ile Mücadele Sözleşmesi”nin 1. maddesinin 1. fıkrasında yer alan ve Ek’te sıralanan uluslararası sözleşmelerdeki herhangi bir eylemin, söz konusu sözleşme kapsamında, “terörizm” kavramı içinde kabul edilmesi de bunun en açık delilidir. Bu yaklaşımıyla ŞİÖ ve dolayısıyla taraf devletler, terörizm türlerinden ziyade eylemin kendisine odaklanmışlardır. Böylesi bir tercihin sebebi, terörizmin tanımının yapılmış olmasıdır. Zaten 2001 tarihli sözleşmeden sonra yapılan düzenlemelerde de bu yaklaşım benimsenmiş ve pekiştirilmiştir. Bu yönüyle ŞİÖ sözleşmeleri, uluslararası hukuk zemininde terörizm tanımının yapıldığı düzenlemeler olması münasebetiyle sıra dışı örnekler olarak dikkat çekmektedir.

Bir başka husus ise ayrılkçılık ve aşırılıkçılık kavramlarının ayrıca ele alınmasıdır. Bahsi geçen kavramlara bakıldığında, bu kapsamda kabul edilen eylemlerin de terörizm niteliği taşıdığı ve eğer uluslararasılık unsuru taşıyorsa uluslararası terörizm kapsamına girdiği görülmektedir. Bu eylemler, çalışmamızın Birinci Bölümü’nde de görüldüğü üzere terörizm türleri arasında sayılmaktadır. ŞİÖ çerçevesinde ortaya çıkan yaklaşım ise nitelik olarak terörizm niteliği taşıyan bu kavramların ayrıca ele alınması yönündedir ve Kazakistan da söz konusu kavramları, bu çerçevede iç mevzuatına taşımıştır. Böylesi bir tasnifin ise ŞİÖ üyelerinin kendi iç yapısından ve tehdit algılamalarından kaynaklandığı düşüncesi akla gelmektedir. Bu yolla ŞİÖ üyesi devletlerin bir taraftan bölgesel bir yaklaşım geliştirmeyi, diğer taraftan da antlaşmalara katılımın açık olması sebebiyle uluslararası toplumda da benzeri bir yaklaşımın ortaya çıkmasını arzu ettikleri düşünülebilir.

Ele alınan düzenlemeler, ŞİÖ üyesi olmayan devletlere de açık bir niteliğe sahiptir. Bir başka deyişle bu düzenlemeler, uluslararası topluma bir çağrı niteliği taşımaktadır. Uluslararası örgütler içinde bölgesel örgütler kategorisine giren ve “kapalı örgüt” niteliğine sahip olan ŞİÖ’nün bu yaklaşımı, uluslararası toplumla iyi ilişkiler kurma çabasının izdüşümü ve aynı zamanda bölgesel düzeyde sağlanan mutabakatı genişletme yaklaşımı olarak değerlendirilebilir. Bu bağlamda ŞİÖ sözleşmeleri, özellikle terörizmin tanımlanması sorunu yaşayan uluslararası toplum bakımından aynı zamanda, “uzlaşılmış tanıma davet” niteliği de taşımaktadır.

3. BÖLÜM: KAZAKİSTAN İÇ HUKUKUNDA ULUSLARARASI TERÖRİZMİN YERİ

Kazakistan'ın uluslararası toplum zemininde terörizme yaklaşımı, bir önceki bölümde işlendiği üzere, Kazakistan'ın taraf olduğu ve iç hukukuna aktardığı uluslararası antlaşmalar ile belirginleşmiştir. BM ve özellikle ŞİÖ çerçevesinde taraf olduğu düzenlemelerle Kazakistan, kendi devlet ülkesinde ciddi bir tehdit olmamasına rağmen, sorunu ne kadar önemsedğini göstermiştir. Meselenin sadece terörizmin gerçekleştiği coğrafyaların bir sorunu olmadığı, uluslararası terörizmin uluslararası toplumun tamamı için bir tehdit oluşturduğu yönündeki kanaati, bahsi geçen uluslararası düzenlemelerle somutlaşmıştır.

Kazakistan'ın tutumundaki kararlılığın bir başka izdüşümü de Kazakistan iç hukukundaki düzenlemelerdir. Bu bağlamda, Üçüncü Bölüm'ün konusunu, Kazakistan'ın iç hukukta terörizmle mücadele alanında yürürlükte bulunan mevcut mevzuatı oluşturmaktadır. Bahsi geçen düzenlemeler, Kazakistan'ın taraf olduğu antlaşmaların iç hukuka, yasa veya yasa hükümleri şeklinde yansımalarıdır. Bu kapsamda Ceza Kanunu, Terörizmle Mücadele Kanunu, Aşırılıkçılıkla Mücadele Kanunu ile Kanun Dışı Yollarla Ele Geçirilen Gelirlerin Yasallaştırılması ve Terörizmin Finansmanının Önlenmesine İlişkin Kanun başlıklı düzenlemeler, öne çıkmaktadır. Son olarak bu bölümde, yapılan düzenlemelerin uygulamaya yansımaları üzerinde durulacaktır. Aşağıda sırasıyla bu meseleler ele alınacaktır.

3.1. CEZA KANUNU

2014 tarihli Kazakistan Cumhuriyeti Ceza Kanunu'nda²⁴² düzenlenen suçlar, temelde ikiye ayrılmaktadır. Buna göre ilk grubu “terör suçları”, ikinci grubu ise ayrılıkçılık suçları oluşturmaktadır. Aşağıda, bu iki grup içine giren suçlar ele alınacaktır.

²⁴² Bundan sonra Ceza Kanunu olarak anılacaktır

3.1.1. Terör Suçları

Ceza Kanunu'nun 3. maddesinin 30. fıkrasında kanunda, “terör suçu” olarak nitelendirilen suçlar belirtilmiştir. Bu fıkraya göre söz konusu kanunun 170, 171, 173, 255-262, 269 ve 270. maddelerinde öngörülen eylemler, terör suçları olarak kabul edilmiştir. Aşağıda sırasıyla bu maddeler ele alınacaktır. Ayrıca bu kapsamda, 273. maddede düzenlenmiş olan “yanlış ihbar” suçu da incelenecektir.

3.1.1.1. Paralı Askerlik

3. maddenin 30. fıkrasında belirtilen ilk suç, paralı askerlerle ilgilidir. Bu suç, 170. ve 171. maddelerde düzenlenmiştir. Bu iki madde, Ceza Kanunu'nun “Barışa ve İnsanlığın Güvenliğine Karşı Suçlar” başlıklı Dördüncü Bölüm'de yer almaktadır. Söz konusu maddelere geçmeden önce Ceza Kanunu'nda yer almış paralı asker tanımını açıklamada fayda vardır. 3. maddenin 15. fıkrası uyarınca paralı asker, anayasal düzeni devirmeye veya devletin toprak bütünlüğünü ihlal etmeye yönelik silahlı çatışmaya, askeri eylemlere veya başka şiddet içeren eylemlere katılmak için özel olarak devşirilen, maddi ücret veya kişisel kazanç elde etmek amacıyla hareket eden, çatışma içindeki tarafın veya bu eylemlerin yönlendirildiği devletin vatandaşı olmayan, çatışma içindeki tarafların silahlı kuvvetlerine dahil olmayan, başka bir devlet tarafından silahlı kuvvetlerin bir üyesi olarak resmi görevlerini yerine getirmek üzere gönderilmeyen kişi olarak tanımlanmaktadır. Yapılan bu tanım, 4 Aralık 1989 tarihli Paralı Askerlerin Devşirilmesi, Kullanılması, Finanse Edilmesi ve Eğitilmesine Karşı Uluslararası Sözleşme'nin 1. maddesindeki tanım ile örtüşmektedir. Öte yandan bu tanım, Kazakistan vatandaşları dışındakileri kapsadığı yani yabancı kişileri tarif ettiği için “uluslararasılık” unsurunu taşımaktadır. Dolayısıyla paralı asker tarafından gerçekleştirilen eylem, uluslararası terörizmin çerçevesi içine girmektedir.

Maddelerden ilki olan 170. madde, paralı asker (mercenary) toplamayı (recruiting), eğitmeyi, finanse etmeyi veya diğer maddi araçlarla desteklemeyi; anayasal düzeni yıkmak veya bozmak ya da devletin toprak bütünlüğünü ihlal etmek amacıyla askeri çatışmada, askeri eylemlerde veya diğer şiddet içeren eylemlerde paralı asker kullanmayı bir suç olarak düzenlemektedir. Yine bir paralı asker anayasal düzeni yıkmak veya

bozmak ya da devletin toprak bütünlüğünü ihlal etmek amacıyla askeri çatışmaya, askeri eylemlere veya diğer şiddet içeren eylemlere katılması sebebiyle ölüm veya ağır ya da diğer ciddi bir netice ortaya çıkmışsa o takdirde suç, daha da ağırlaşmaktadır. Maddelerden ikincisi olan 171. madde ise paralı askerleri eğitmek için kasten bir merkez (kamp) oluşturmayı ya da aynı amaç için kasten konut veya arazi sağlama suçunu düzenlemektedir. 171. maddede düzenlenen bu suç, paralı askerleri desteklemek kapsamında değerlendirilebilecek bir hüküm olmasına rağmen ayrıca düzenlenmiştir.

Her iki madde birlikte değerlendirildiğinde, paralı askerlik yapmak ve paralı asker temin etmek ve/veya desteklemek, yardım etmek gibi fiiller suç olarak kabul edilmektedir. Bu eylemlerdeki paralı askerinin “uluslararasılık” unsuru taşıyan bir kişi olması ve maddelerde, anayasal düzeni yıkmak veya bozmak ya da devletin toprak bütünlüğünü ihlal etmek amacının siyasî saik taşıması sebebiyle suç, uluslararası terörizm kapsamında değerlendirilebilir.

3.1.1.2. Uluslararası Koruma Altındaki Kişilere veya Örgütlere Saldırı

Dördüncü Bölüm’de yer alan bir diğer madde olan 173. maddede ise “Uluslararası Koruma Altındaki Kişilere veya Örgütlere Saldırı” başlığını taşımaktadır. Bu maddeye göre uluslararası koruma altındaki yabancı bir devlet temsilcisine veya uluslararası bir örgüt görevlisine veya bunlarla birlikte yaşayan ailesine, bunların hizmet veya konut binalarına ya da araçlarına saldırmak; bu kişileri kaçırmak veya hürriyetinden mahrum bırakmak ve bu eylemleri işleme tehdidinde bulunmak, suç olarak düzenlenmiştir. Eğer bu eylemler defalarca veya silah ya da silah olarak kullanılan nesnelerin kullanılması ile veya önceden anlaşmaya varmak suretiyle bir grup insan tarafından ya da savaşın kışkırtılması veya uluslararası ilişkilerin karmaşıklaştırması amacıyla işlendiyse o takdirde suç, ağırlaşmaktadır.

Öncelikle burada, “uluslararası koruma altındaki kişi” kavramına değinmek gerekmektedir. 14 Aralık 1973 tarihli “Diplomatik Ajanlar Dahil Uluslararası Korunan Kişilere Karşı İşlenen Suçların Önlenmesi ve Cezalandırılmasına İlişkin Sözleşme”nin 1. maddesine göre uluslararası korumaya sahip kişi, iki gruba ayrılmaktadır. Buna göre ilk grubu, yabancı bir ülkede buldukları sırada, ilgili devletin anayasasına göre Devlet

Başkanı'nın görevlerini ifa eden organın herhangi bir üyesi de dahil olmak üzere bir Devlet Başkanı, bir Hükümet Başkanı veya bir Dışişleri Bakanı ile kendisine refakat eden aile efradı oluşturmaktadır. İkinci grup ise bir devletin, suçun kendisine, resmi çalışma mahalline, özel ikametgâhına veya ulaşım araçlarına karşı işlendiği yer ve zamanda, uluslararası hukuka göre hane halkını teşkil eden aile efradı da dahil olmak üzere şahsına, hürriyetine veya haysiyetine karşı girişilecek saldırılardan özel korunmaya sahip herhangi bir temsilcisi veya görevlisi ile hükümetlerarası bir uluslararası kuruluşun herhangi bir görevlisi veya diğer temsilcisidir. Bu durumda, uluslararası koruma altındaki kişi, yukarıda işaret edilen “uluslararası profili olan” bir kişi statüsündedir. Öte yandan bu kişiler, suçun mağduru olması ve vatandaşı oldukları devletin dışında suça maruz kalmaları sebebiyle işlenen suç, “uluslararası profili olan mağdurlara yönelik yurt içi saldırı” niteliği taşımaktadır. Yine bu suçun, savaşın kışkırtılması veya uluslararası ilişkilerin karmaşıklaştırması gibi siyasî saik taşıyan bir şekilde işlenmesi de ayrıca düzenlenmiştir. Bu durumda, 173. maddedeki bu suçların da uluslararası terörizm kapsamında değerlendirilmesi mümkündür.

3.1.1.3. Kamu Düzenine ve Kamu Güvenliğine Karşı Suçlar

Ceza Kanunu'nun Onuncu Bölümü'nde yer alan bir takım suçlar, terörizm kapsamında yer almaktadır. Terör eylemi (m. 255); terörizmin propagandasını yapmaya veya terör eylemlerinin işlenmesine aleni şekilde çağrıda bulunmak (m. 256); terör örgütünü oluşturmak, yönetmek ve onun faaliyetlerine katılmak (m. 257); terörizm ve aşırılıkçılık faaliyetlerinin finansmanı veya terörizme ve aşırılıkçılığa yardım etmek (258); terörizm veya aşırılıkçılık eylemleri düzenlemek için bireyleri toplamak veya eğitmek ya da silahlandırmak (m. 259-260); rehin alma (m. 261); binalara, yapılara, iletişim ve iletişim araçlarına saldırı veya onları ele geçirmek (m. 269); uçakları veya gemileri ya da demiryolu taşıtlarını kaçırmak veya ele geçirmek (m. 270); terör eylemi hakkında kasten yapılan yanlış ihbar (m. 273) suçları, bu alt başlığın konusunu oluşturmaktadır. Burada belirtilen suçlar, “uluslararasılık” unsuru taşıması hâlinde, uluslararası terörizm kapsamına girmektedir.

3.1.1.3.1. Terör Eylemi

Terör eylemi suçu, 255. maddede düzenlenmiştir. Maddeye göre terör eylemi şu şekilde meydana gelir: Ölüm tehlikesi yaratan patlama, kundaklama veya diğer eylemleri işlemek veya tehdit etmek; önemli maddi değerlere zarar vermek veya diğer toplumsal tehlikeli sonuçları meydana getirmek; bu eylemleri toplumun güvenliğini bozmak, toplumu korkutmak veya Kazakistan'ın kamu kurumlarının, yabancı devletlerin veya uluslararası örgütlerin karar almasını etkileme amacıyla işlemek; savaş kışkırtıcılığı veya uluslararası ilişkileri karmaşıkleştirmek, bu eylemleri işlemekle tehdit etmek. Bu eylemlerin birden çok gerçekleştirilmesi; vatandaşların hayatı ve sağlığı için gerçek bir tehdit oluşturabilecek silah veya silah olarak kullanılan nesnelere, patlayıcıların veya patlayıcı cihazların kullanılması, ağırlaştırıcı sebepler olarak kabul edilmiştir.

3.1.1.3.2. Terörizm Propagandası ve Terör Örgütü Kurma, Yönetme ve Eylemlerine Katılma

256. maddede, terörizm propagandası düzenlenmiştir. Buna göre terörizm propagandası yapmaya veya terör eylemlerinin işlenmesine aleni şekilde çağrıda bulunmak; terörizm içerikli materyallerin üretilmesi, dağıtılması amacıyla depolanması veya dağıtılması yasaklanmıştır. Bu eylemler, görevinin sağladığı kolaylığı kullanan kişi veya bir tüzel kişinin başkanı olan kişi tarafından kitle iletişim araçlarını veya iletişim ağlarını kullanarak veya bir grup ya da önceden mutabakata varılan bir grup kişi tarafından yapılan aynı eylemler ise ağırlaştırıcı sebep olarak kabul edilmiştir.

Terör örgütünü oluşturmak, yönetmek ve örgüt faaliyetlerine katılma suçu ise 257. maddede düzenlenmiştir. Terör grubunu oluşturma ve yönetme eylemi ile terör örgütü faaliyetlerine veya bu örgütün işlediği terör eylemlerine katılma eylemleri ayrı ayrı cezaya tâbi tutulmuştur. Bu eylemler, görevinin sağladığı kolaylığı kullanan kişi veya bir tüzel kişinin başkanı olan kişi tarafından işlenmesi halinde ağırlaştırıcı sebep kabul edilmiştir.

3.1.1.3.3. Terörizmin ve Aşırılıkçılığın Finansmanı ve Desteklenmesi

Ceza Kanunu'nun 258. maddesinde, terörizm ve aşırılıkçılık faaliyetlerinin finansmanı ve desteklenmesi düzenlenmiştir. Bu maddede belirtilen para ve/veya mülk toplamak, mülk edinme haklarını veya mülk niteliğindeki faydaları elde etmek; bağış, takas, iane, yardım, gerçek kişiye veya bir gruba veya tüzel kişilere bilgi ve diğer nitelikteki hizmetleri veya finansal hizmetleri sağlamak; terör eylemlerinin niteliğinin veya verilen mülkün, bilginin, finansal hizmetin ve diğer hizmetlerin terör eylemlerin yürütülmesi için kullanılacağına veya bir terör grubu, terör örgütü, yasadışı bir askeri birliğin faaliyetinin sağlanacağına bilincine varmış birisi tarafından yapılması yoluyla destekleme eylemleri, bu suçun kapsamı içine girmektedir.

Bahsi geçen eylemlerin birden çok veya görevin sağladığı kolaylıktan faydalanılarak; ticari veya başka bir kuruluşta yönetici veya bir tüzel kişinin başkanı sıfatıyla ya da önceden mutabakata varılan bir grup kişi tarafından işlenmesi halinde suç, ağırlaşmış olmaktadır.

Söz konusu 258. maddenin kapsamına giren bir önemli bir husus da cezai sorumluluktan muaf tutulma şartlarıdır. Buna göre şiddet tehdidi altında terörizm ve aşırılıkçılık faaliyetlerini finanse eden veya terörizme ve aşırılıkçılığa destek olan kişi gönüllü olarak bu durumu bildirmişse ve suçu açığa çıkarmada veya onu önlemede etkin bir şekilde yardımcı olmuşsa ve fiillerinde başka bir suçun unsurları bulunmuyorsa cezai sorumluluktan muaf tutulur.

3.1.1.3.4. Terör veya Aşırılıkçılık Eylemlerine Destek Olmak

Terör veya aşırılıkçı eylemleri düzenlemek için bireyleri toplamak veya eğitmek ya da silahlandırmak suçları 259. ve 260. maddelerde yer almaktadır. Maddede öncelikle bu eylemleri organize edenler ele alınmıştır. Bunun yanında, terörizm veya aşırılıkçılık suçu işlemek amacıyla gerekli becerileri ve yetenekleri edinmeyi amaçlayan birinin, Kazakistan Cumhuriyeti dışında da dahil olmak üzere açıkça eğitim görmesi de aynı suç kapsamında değerlendirilmektedir. Bir başka deyişle sayılan bu eylemlere konu olan kişiler de ayrıca cezalandırılacaktır.

3.1.1.3.5. Rehin Alma

Rehin alma suçu, Ceza Kanunu m. 261’de düzenlenmiştir. Maddeye göre rehin alma suçu devleti, bir kuruluşu veya bir kişiyi, rehinenin serbest bırakılmasının şartı olarak herhangi bir şeyi yapmaya veya yapmamaya zorlamak için rehin alma veya birisini rehine olarak tutmaktır.

Konuya ilişkin 1979 tarihli “Rehine Alınmasına Karşı Uluslararası Sözleşme”nin 1. maddesindeki tanıma bakıldığında da benzer bir düzenleme dikkat çekmektedir. Buna göre bir kişinin, bir üçüncü tarafı yani bir devleti, uluslararası bir kuruluşu, bir gerçek veya tüzel kişiyi veya bir kişi grubunu; rehinenin serbest bırakılmasının kesin veya dolaylı bir şartı olarak, herhangi bir şeyi yapmaya veya yapmamaya zorlamak için rehineyi cebren tutması veya hapsedmesi ya da öldürmesi, yaralaması veya hapsedmeye devam etmekle tehdit etmesi, rehine alma suçunun işlenmesi anlamına gelmektedir.

Görüldüğü üzere her iki düzenlemede yer alan rehine alma suçu, aynı amaca yöneliktir. Buna göre amaç, bir şey yapmaya veya yapmamaya zorlamaktır. Bununla birlikte Ceza Kanunu’nda taraflar devlet, kuruluş ve genel olarak bir kişi olarak geçmekteyken bahsi geçen uluslararası sözleşmede ise gerçek kişi, tüzel kişi ve kişi grubu olarak ayırma gidilmiştir.

261. maddede yer alan aynı eylemler, önceden anlaşmaya varmak suretiyle bir grup insan tarafından; birden çok; yaşam veya sağlık için tehlikeli olan şiddet kullanımı, silah veya silah olarak kullanılan nesnelerin kullanılması ile; kasten reşit olmayanlara yönelik; gebe olduğu bilinen kadına karşı; çaresiz bir durumda olduğu bilinen bir kişiye, iki veya daha fazla kişiye yönelik; çıkar amacıyla veya para karşılığında işlenmişse bahsi geçen herhangi bir eylem, ağırlaştırıcı sebep olarak kabul edilmiştir.

3.1.1.3.6. Diğer Suçlar

Binalara, yapılara, iletişime ve iletişim araçlarına saldırı veya bunları ele geçirmek (m. 269); uçakları veya gemileri ya da demiryolu taşıtlarını kaçırmak veya ele geçirmek (m. 270) suçları da yine Onuncu Bölüm içinde yer almaktadır. Binalara, yapılara (Kazakistan Cumhuriyeti'nin kıta sahanlığında bulunan sabit platformlar dahil), iletişime ve iletişim

araçlarına saldırılması veya bunların ele geçirilmesi; uçakların veya gemilerin ya da demiryolu taşıtlarının kaçırılması; bahsi geçen araçların kaçırılmak amacıyla ele geçirilmesi bu maddeler uyarınca cezalandırılmıştır.

269. ve 270. maddedeki eylemler önceden anlaşmaya varmak suretiyle bir grup insan tarafından; birden çok; yaşam veya sağlık için tehlikeli olan şiddet kullanımı, silah veya silah olarak kullanılan nesnelerin kullanılması ile; çıkar amacıyla veya para karşılığında; resmi organların binalarına veya resmi kuruluşlara yönelik olarak işlendiği takdirde, her bir eylem ağırlaştırıcı sebep olarak kabul edilmiştir.

Bir başka suç ise yanlış ihbardır. Terör eylemi hakkında kasten yapılan yanlış ihbar suçu, ayrı bir suç olarak Ceza Kanunu m. 273’de düzenlenmiştir. Bu suçun konusu, hazırlanmakta olan terör eylemiyle ilgili kasıtlı olarak yanlış ihbar yapmaktır.

3.1.2. Aşırılıkçılık Suçları

Ceza Kanunu’nun 3. maddesinin 39. fıkrasında belirtildiği üzere, söz konusu kanunun 174, 179-182, 258-260, 267, 404 (ikinci ve üçüncü fıkraları) ve 405. maddelerinde öngörülen eylemler, aşırılıkçılık suçları olarak kabul edilmiştir. Aşağıda sırasıyla bu suçlar incelenecek olup 258-260. maddeler terör suçları kapsamına da girdiği ve yukarıda ele alındığı için bu bölümde üzerinde durulmayacaktır. Burada belirtilen suçlarda, “uluslararasılık” unsuru bulunması durumunda, bu suçların uluslararası terörizm kapsamında değerlendirilmesi mümkündür.

3.1.2.1. Çatışmayı Tahrik

174. maddede yer alan bu suç toplumsal, milli veya dini çatışma ile soya, ırka veya sınıfa dayalı çatışmayı tahrik etmeyi kapsamaktadır. Maddede vatandaşların ulusal onuruna ve şerefine veya dini duygularına hakaret etmeye yönelik kasıtlı eylemler; dine, sınıfa, milliyete, soya veya ırka göre tutumlarına dayanarak vatandaşlara ayrıcalık tanıma, üstünlük belirtme veya aşağılama propagandası, suç olarak düzenlenmiştir. Ayrıca bu eylemlerin açık bir şekilde veya kitle iletişim araçları ya da telekomünikasyon ağı; toplumsal, milli veya dini çatışma ile soya, ırka veya sınıfa dayalı çatışmanın

propagandasını yapan literatürü veya diğer bilgi taşıyıcıları üretme veya dağıtma yoluyla yapılması da yine bu suçta dahil edilmiştir.

Bu eylemlerin bir grup insan tarafından, önceden anlaşmaya varmak suretiyle veya birden çok ya da şiddet kullanımı veya şiddet kullanılması tehdidi ile ya da görevinin sağladığı kolaylığı kullanan veya tüzel kişiliğin başkanı sıfatıyla bir kişi tarafından ya da yabancı kaynaklardan gelen varlıkların kullanılarak işlenmesi ise suçun ağırlaştırıcı sebebi olarak öngörülmüştür.

3.1.2.2. İktidarı Zorla Ele Geçirme Propagandası

İktidarın zorla ele geçirilmesi veya alıkonulmasına yönelik propaganda yapma temelinde öngörülen bu suç, 179. maddede düzenlenmiştir. Bu madde uyarınca Kazakistan Anayasası'na aykırı olarak iktidarı zorla ele geçirmeye veya zorla alıkoymaya yönelik propaganda yapmak veya açık çağrıda bulunmak; devletin güvenliğine zarar vermek veya Kazakistan Cumhuriyeti'nin anayasal düzeninde zorla değişiklik yapmak; bahsi geçen amaçları içeren materyalleri dağıtma amacıyla üretmek ve depolamak suç kabul edilmiştir.

3.1.2.3. Ayrılıkçı Faaliyetler

Ceza Kanunu'nun 180. maddesi, ayrılıkçılık faaliyetlerle ilgilidir. Kazakistan'ın bölünmezliğine ve bütünlüğüne, topraklarının dokunulmazlığına ve devredilmezliğine zarar vermeye veya devletin dağılmasına yönelik çağrıda bulunmak ve propaganda yapmak; bu yönde materyalleri dağıtması amacıyla üretmek veya depolamak suç olarak düzenlenmiştir.

3.1.2.4. Silahlı İsyan

181. madde, silahlı isyanı düzenlemektedir. Buna göre silahlı isyan düzenlemenin amacı, Kazakistan'ın anayasal düzenini bozmak veya değişiklik yapmak; devletin üniter yapısına ve bütünlüğüne ve toprak dokunulmazlığına ve devredilmezliğine zarar vermek;

iktidarı ele geçirmek veya alıkoymaktır. Bahsi geçen amaçlarla silahlı isyan düzenlemek veya silahlı isyana katılmak, suç olarak öngörülmüştür.

3.1.2.5. Aşırılıkçı Örgüt Oluşturmak

Aşırılıkçı örgüt oluşturmak, yönetmek veya faaliyetlerine katılmak, 182. maddede düzenlenmiştir. Aşırılıkçı örgüt oluşturmak veya yönetmek, aşırılıkçı örgüt faaliyetlerine veya örgütün işlediği suçlara katılmak, suç olarak öngörülmüştür.

3.1.2.6. Yasa Dışı Askeri Oluşum Kurmak

Yasa dışı askeri (paramiliter) oluşumun kurulması suçu, 267. maddede düzenlenmiştir. Yasa dışı askeri oluşum kurmak ve yönetmek ile yasa dışı askeri (paramiliter) oluşuma katılmak, suç olarak tanımlanmıştır. Maddede ayrıca, gönüllü olarak yasa dışı askeri oluşumdan ayrılmış, silahını ve askeri teçhizatlarını teslim eden kişilerle ilgili bir düzenleme de bulunmaktadır. Bu kişilerin faaliyetleri, başka bir suçun unsurlarını içermediği takdirde söz konusu kişiler, cezai sorumluluktan muaf tutulacaktır.

3.1.2.7. Yasa Dışı Tüzel Kişi Kurmak

Yasa dışı tüzel kişi kurmak, yönetmek ve faaliyetlerine katılmak suçu, 404. maddede düzenlenmiştir. Bu maddenin ikinci ve üçüncü fıkraları, aşırılıkçılık suçu kapsamına girmektedir. Bu fıkralara göre toplumsal, milli veya dini çatışma ile soya, ırka veya sınıfa dayalı çatışmayı ilan eden veya uygulamada yerine getiren; anayasal düzeni zorla devirmeye, devletin güvenliğine veya devletin toprak bütünlüğüne zarar vermeye çağrıda bulunan tüzel kişilik kurmak veya yönetmek cezalandırılmaktadır.

405. maddede ise aynı kapsamda, aşırılıkçılık veya terörizmle bağlantılı olarak faaliyetlerini yasaklamak veya tasfiye etmek üzere verilen ve kesinleşmiş bir mahkeme kararı var olan kamuya açık veya dini bir tüzel kişi ya da diğer bir kuruluşun faaliyet göstermesiyle alakalıdır. Bu tip kuruluşların faaliyet göstermesi söz konusu maddeyle yasaklanmış ve ayrı bir suç olarak düzenlenmiştir.

3.2. TERÖRİZMLE MÜCADELE KANUNU

“Terörizmle Mücadele Kanunu”, 13 Temmuz 1999 tarihinde kabul edilmiştir. Bu yasada, 1 Ağustos 2018’e kadar 22 ayrı yasa ile değişiklikler ve ilaveler gerçekleştirilmiştir. Kanun hükümlerinde değişiklikler ve ilaveler, en çok 2014 senesinde (altı defa) yapılmıştır. Kanunun yürürlükte olması esnasında, değişikliğe uğramamış sadece bir madde bulunmaktadır ki bu da 17. maddede düzenlenmiş olan terör eylemleri sonucunda mağdur olan kişilerin sosyal rehabilitasyonudur. Söz konusu kanun, toplam 14 madde ile genişletilmiştir.²⁴³ Yürürlükteki son hâli esas alındığında 8 bölüm halinde 37 maddeden oluşan kanunun giriş kısmında, söz konusu yasanın terörizme karşı mücadele ilkeleri, amacı ve hukuki temelleri bulunmaktadır. Giriş kısmı, kanunun terörizmle mücadele alanındaki meseleleri düzenleyen temel hukuki düzenleme olduğunu göstermektedir.

Kanunun konumuzla ilgili önemli bir amacı da uluslararası barışı ve güvenliği sağlamayı amaçlayan BM Şartı'nın amaçları ve ilkeleri çerçevesinde, 18 Nisan 2002 tarihinde Kazakistan tarafından onaylanan Şangay Terörizm, Ayrılmaklılık ve Aşırılıkçılık ile Mücadele Sözleşmesi'nde yer alan, devletlerarası dostça ilişkileri geliştirmesini ve işbirliği yapmasını hedeflemesidir.²⁴⁴

Kanunun “Genel Hükümler” başlıklı Birinci Bölümü, üç maddeden oluşmaktadır. 1. maddede, alt başlıklar hâlinde kanunda yer alan bazı tanımlara ve kavramlara yer verilmiştir. Bunlar içinde terörizm, şiddet ideolojisi, terör eylemi, terör eylemini işlemeye çağrıda bulunmak, terörizme karşı mücadele, terörizmin finansmanı, terörist, terör materyalleri, terörist grup, terör örgütü, terör faaliyetleri gibi kavramlar dikkat çekmektedir.

1. maddeye göre *terörizm*, insanları korkutarak cinayet ve/veya şiddet fiillerini işlemek ya da işlemek tehdidi ve kişiye, topluma ve devlete yönelik zarar verme yoluyla iktidar

²⁴³ L. SULTANOVA, Statischiskii Analiz Zakona Respubliki Kazakhstan “O Protivodeistvii Terrorizmu” ot 13 julya 1999 goda po sostoyaniyu na 1 avgusta 2018 goda. Ayrıntılı bilgi için bkz. Informacionnaya sistema Yurist, 2018, <https://www.zakon.kz/4931047-statisticheskiiy-analiz-zakona-rk-o.html>).

²⁴⁴ A. AHMETOVA/G. KISIKOVA, **Kommentarii k Zakonam Respubliki Kazakhstan “O Protivodeistvii Terrorizmu” i “O Protivodeistvii ekstremizmu”**, Astana, 2013, s. 4-5

organlarının, yerel yönetim organlarının veya uluslararası örgütlerin karar almasını etkileme pratiği ve şiddet ideolojisidir. ŞİÖ'nün 16 Haziran 2009 tarihli "Terörizme Karşı Sözleşmesi"nde yer alan terörizm tanımına bakıldığında, tanımın bu sözleşmeyle uyumlu olduğunu ve ulusal hukuk mevzuatına hemen hemen aynen aktarıldığını görebiliriz. Kanuna "yerel yönetim organları" eklenerek karar alma organları daha geniş tutulmuştur. Yine bu bağlamda, "Şangay Terörizm, Ayrılıkçılık ve Aşırılıkçılık ile Mücadele Sözleşmesi"nde yapılan terörizm tanımı dikkate alındığında, Terörizme Karşı Sözleşme ile Kazakistan'ın "Terörizmle Mücadele Kanunu"nda yapılmış olan terörizm tanımının daha ayrıntılı olduğu söylenebilir.

1.maddedeki tanımlar çerçevesinde uluslararası terörizm tanımına da yer verilmiş ancak daha sonra yapılan değişiklikler sonucunda bu tanım kaldırılmıştır. Kaldırılan tanıma göre uluslararası terörizm, bir devlet sınırlarını aşan terör faaliyetidir.

Şiddet ideolojisi ise siyasi, dini, ideolojik ve diğer amaçlara ulaşmak için terör yöntemleri ve araçlarının kullanımı dâhil olmak üzere şiddeti haklı çıkaran sosyal teoriler, tutumlar ve fikirler sistemi olarak tanımlanmıştır.

8 Nisan 2010 tarihinde kanunda yapılan değişikliklerle metindeki "terör aksiyonu" ibaresi, "terör eylemi" olarak değiştirilmiştir. *Terör eylemi* de ölüm tehlikesi yaratan patlama, kundaklama veya diğer eylemleri işlemek veya tehdit etmek, önemli maddi değerlere zarar vermek veya diğer toplumsal tehlikeli sonuçları meydana getirmek; bu eylemleri toplumun güvenliğini bozmak, nüfusu korkutmak veya Kazakistan'ın kamu kurumlarının, yabancı devletlerin veya uluslararası örgütlerin karar almasını etkileme amacıyla işlemek; aynı amaçlarla bir kişinin yaşamına kast etmek; devlet adamının ya da toplumsal olaylarda eylem yapanların yaşamını veya diğer siyasi faaliyetlerini sona erdirmeye ya da bu tür etkinliklere intikam almak amacıyla saldırmak şeklinde tanımlanmıştır. Terörizme Karşı Sözleşme'de ise terör eylemi toplumu korkutmak; insan hayatına ve sağlığına tehdit yaratan, maddi değerlere zarar vermeye ya da ekolojik felaketin veya başka vahim sonuçların meydana gelmesine yönelik, iktidar organları veya uluslararası örgütlerin karar almasını etkilemek ve yanı sıra böyle fiilleri işlemek tehdidi yoluyla siyasi, dini, ideolojik ve diğer hedeflere ulaşmak amacıyla işlenen fiillerdir.

İki tanım karşılaştırıldığında, sözleşmede yer alan hedefler siyasi, dini, ideolojik ve diğer hedefler olarak net bir şekilde sıralanmıştır ve belli fiileri işlemek tehdidi olarak geçmektedir. Kanun kapsamında ise patlama, kundaklama ve diğer eylemleri işlemek ve tehdit etmek eylemlerine yer verilmektedir. Eylemlerin bu şekilde sıralanması, kanunun kapsadığı eylemleri daraltmakta; ayrıca tehdit etme ile sınırlı kalmayan işlemeyi de kapsamaktadır.

Diğer tanımlara bakıldığında *terör eylemini işlemeye çağrıda bulunmak*, bir kişiye terör eylemi gerçekleştirmesini teşvik etmek amacıyla bireyin bilincini, iradesini ve davranışını etkileyen, kamuya açık bir şekilde ifade edilmiş veya dağıtılan bilgi materyaline yansımış çağrıdır. *Terörizme karşı mücadele ise* terörizmi önlemeye; terör eylemlerini tespit etmeye, korunmaya, terör suçlarını açığa çıkarmaya ve soruşturmaya; acil tıbbi bakım, tıbbi ve psikolojik destek sağlayarak kurtarma ve yangından korunma önlemleri olarak terörizmin sonuçlarını en aza indirmeye ve/veya ortadan kaldırmaya; terör etkisinden etkilenen nesnelere normal işleyişini ve çevre güvenliğini eski haline getirmeye; terör eylemi mağdurlarının sosyal rehabilitasyonunu sağlamaya ve uğradıkları maddi ve manevi zararı ödemeye yönelik devlet ve yerel yönetim organlarının faaliyetleridir.

Yapılan önemli tanımlardan biri de *terörizmin finansmanıdır*. Buna göre para ve/veya mülk toplamak, mülk edinme haklarını veya mülk niteliğindeki faydaları elde etmek; bağış, değiş-tokuş, iane, yardım, gerçek kişiye veya bir gruba veya tüzel kişilere bilgi ve diğer nitelikteki veya finansal hizmetleri sağlamak; terör eylemlerinin niteliğinin veya verilen mülkün, bilginin, finansal ve diğer hizmetlerin terör eylemlerin yürütülmesi için kullanılacağına veya bir terör grubu, terör örgütü, yasadışı bir askeri birliğin faaliyetinin sağlanacağına bilincine varmış birisi tarafından yapılması yoluyla desteklemek, bu kapsamda değerlendirilmiştir.

Terör eylemlerinin faileri de yapılan tanımlar arasındadır. Buna göre *terörist*, terör faaliyetlerinin uygulanmasına katılmış kimsedir. *Terörist grup ise* bir veya daha fazla terör suçunu işlemek amacıyla örgütlenmiş gruptur. Yine *terör örgütü* de terör faaliyetlerde bulunan veya faaliyetinde terörizmi kullanma olasılığı bulunan ve terör örgütü olarak tanınan bir yapıdır. Bu yapının terör örgütü olarak kabul edilmesi için ayrıca kesinleşmiş bir mahkeme kararı da aranmaktadır. Bu çerçevede, 2018 yılına kadar Kazakistan'da yasaklanan terör kuruluşlarına bakıldığında, bu listenin yabancı

örgütlerden oluştuğu ve 2004-2015 yılları arasında farklı mahkeme kararları ile yasaklanmış toplam 26 terör örgütünün yer aldığı görülmektedir.²⁴⁵

Terörizme Karşı Sözleşme'de ise *terör örgütü*, sözleşme kapsamına giren suçları işleyen ve/veya suç işlemek için oluşturulan suç grubu, yasadışı silahlı grup, çete ve suç örgütü; tüzel kişi adına, talimat üzerine ve çıkarları yönünde bu sözleşme kapsamına giren suçların en az birinin planlanması, düzenlenmesi, hazırlanması ve işlenmesi eylemlerini gerçekleştiren örgüt ve tarafların ulusal mevzuatı tarafından bu vasfı kabul edilmiş ve faaliyet gösteren örgüt olarak tanımlanmıştır. Sözleşmede yapılan tanımın daha ayrıntılı ve kapsayıcı olduğu anlaşılmaktadır.

Kanunda terör faaliyeti tanımı verilmesi de 1. maddenin 18. bendinde terör faaliyetlerinden oluşan yasa dışı eylemler sıralanmıştır. Aşağıdaki herhangi bir eylemin hayata geçmesi, *terör faaliyetinin* gerçekleşmesi olarak kabul edilecektir:

- a) Bir terör eylemini düzenlemek, planlamak, hazırlamak, finanse etmek ve uygulamak;
- b) Terör eylemini yapmaya teşvik etmek;
- c) Terör eylemini gerçekleştirecek yasadışı askeri birliği, suç topluluğunu (suç teşkilatını) veya organize grubu düzenlemek, yanı sıra bu tür yapılara katılmasını sağlamak;
- ç) Teröristleri toplamak, silahlandırmak, eğitim vermek ve kullanmak;
- d) Bir terör eyleminin düzenlenmesinde, planlamasında, hazırlanmasında ve işlenmesinde bilgilendirme yapmak veya diğer yardımlarda bulunmak;
- e) Kitle iletişim araçlarının veya telekomünikasyon ağlarının kullanılması da dahil olmak üzere terör fikirlerinin propagandasını yapmak, terör materyallerini dağıtmak;

²⁴⁵ Kazakistan'da yasaklanan terör kuruluşları listesi için bkz. <https://din.qogam.gov.kz/ru/content/spisok-zapreshchennyh-terroristichesk> (Erişim Tarihi 15.08. 2019)

f) Teröristlere, yanı sıra Kazakistan’da faaliyetleri terör eylemi olarak kabul edilen örgütlere, bu eylemlerin terör faaliyetlerini yürütmek veya bir terör örgütünün ihtiyaçlarını sağlamak için kullanılacağı bilinci ile mali, hukuki veya başka bir yardımda bulunmak.

Görüldüğü üzere, bir tanım yapılmamış olsa da sıralanan eylem biçimleri yoluyla terör faaliyeti kavramının içi doldurulmuş ve bir yaklaşım geliştirilmiştir. Böylece, kanunda bir boşluk doğmasının önüne geçilmiş olmaktadır.

Terörizmle Mücadele Kanunu’nun 2. maddesi, “Kazakistan Cumhuriyeti’nin Terörizmle Mücadele Konusundaki Mevzuatı” başlığını taşımaktadır. Maddeye göre mevzuat Kazakistan Anayasası’na, söz konusu kanuna ve Kazakistan’ın diğer hukuk kurallarına dayanmaktadır. Bunun yanında önemli bir hüküm de uluslararası antlaşmalara yöneliktir. Kazakistan tarafından onaylanan uluslararası antlaşmaların kanunlara göre önceliğe sahip olduğu belirtilmiştir. Bu durumda, uluslararası antlaşmalara üstünlük tanındığı anlaşılmaktadır. Dolayısıyla Kazakistan iç hukuku bakımından, uluslararası antlaşmalar açısından “öncelik-sonralık kuralı” geçerli olmayacak ve her durumda Kazakistan tarafından onaylanan uluslararası antlaşmalar uygulanacaktır.

Terörizmle mücadelenin dayandığı sekiz temel ilke ise 3. maddede tanımlanmaktadır. Buna göre, benimsenen ilkeler şöyledir:

1. Kişilerin haklarını ve özgürlüklerini sağlamak ve korumak; terörizm eylemlerinin işlenmesi sırasında tehlike altına giren kişilerin yaşamı ve sağlığı, hakları ve meşru çıkarlarının korunmasına öncelik vermek;
2. Kanunilik ilkesine uymak ve terörizmle mücadelede alınan önlemlerde orantılı olmak;
3. Terörizmi önlemeye öncelik vermek;
4. Terör faaliyetlerini gerçekleştirenlerin cezalandırılmasında zorunluluk;
5. Terörizme karşı politik, bilgi-propaganda, sosyo-ekonomik, hukuki, özel ve diğer önlemleri sistemli ve kapsamlı bir şekilde kullanmak;
6. Terörizme karşı önlem alma operasyonunun yürütülmesinde yer alan güçlerin ve araçların operasyonel yönetimini tek elden gerçekleştirmek;
7. Terörizme karşı mücadelenin açık ve gizli yöntemlerini bütünleştirmek;

8. Terörizme karşı önlem alma operasyonlarının taktikleri, türleri, yöntemleri, araçları ve katılımcıları ile ilgili bilgilere sınırlı erişim imkânı vermek.

“Terörizme Karşı Mücadeleye Yönelik Düzenlemelerin Temelleri” başlıklı İkinci Bölüm de yine, üç ayrı maddeden oluşmaktadır. 4. maddede, terörizme karşı mücadeleye yönelik ulusal sistem düzenlenmektedir. Buna göre, teröristlerin faaliyetleri karşısında güvenliği sağlamada asıl yükümlü devlettir. Bu çerçevede, terörizmle mücadele alanındaki faaliyetleri koordine etmekte yetkili devlet organı olarak Milli Güvenlik Komitesi öngörülmektedir. Söz konusu faaliyetlerin koordine edilmesi ise Milli Güvenlik Komitesi bünyesinde oluşturulmuş, daimi nitelikteki Kazakistan Terörizmle Mücadele Merkezi ve Terörizmle Mücadele Komisyonu çerçevesinde, Kazakistan’ın idari birimleri aracılığıyla yürütülür. Kazakistan Terörizmle Mücadele Merkezi ile ilgili tüzük, 24 Haziran 2013 tarihinde Cumhurbaşkanı Kararnamesi ile onaylanmıştır. Terörizmle Mücadele Komisyonu tüzükleri ise değişik seviyedeki idari birimler tarafından onaylanır.

Terörizmle mücadeleyi yürütmekle yükümlü devlet organlarına yönelik Üçüncü Bölüm, 7-9. maddeleri kapsamaktadır. Bu bölümde, terörizme karşı mücadeleyi kanunlarda öngörülmüş devlet organlarının yürüteceği ve bunların sorumlulukları ile terörizmle mücadele eden devlet organlarındaki görevlilerin ve vatandaşların bu organlara yardım etme yükümlülüğü üzerinde durulmuştur. Dolayısıyla bu bölüm aslında, yetkili organlar ile vatandaşların bir bütün halinde durumunu ve sorumluluk sahasını belirlemektedir.

3.3. AŞIRILIKÇILIKLA MÜCADELE KANUNU

Aşırılıkçılıkla Mücadele Kanunu, 18 Şubat 2005 tarihinde kabul edilmiştir ve 16 maddeden oluşmaktadır. Bu yasada, 1 Mart 2017’e kadar 12 ayrı yasa ile değişiklikler gerçekleştirilmiştir.

Söz konusu düzenlemenin giriş kısmında, kişilerin ve vatandaşların haklarını ve özgürlüklerini, anayasal düzenin temellerini koruma; Kazakistan’ın egemenliğini, toprak bütünlüğünü, dokunulmazlığını ve devredilemezliğini, milli güvenliğini sağlama amacıyla aşırılıkçılığa karşı mücadelenin hukuki ve kurumsal temelini bu kanunla belirlendiği ifade edilmektedir.

Kanunun 1. maddesinde alt başlıklar hâlinde kanunda yer alan bazı kavramlar tanımlanmıştır. Aşırılıkçılık, aşırılıkçılıkla mücadele, aşırılıkçılığın finansmanı, aşırılıkçılığı önleme, aşırılıkçılık eylemleri, aşırılıkçılık eylemleri düzenleme, aşırılıkçılık materyalleri, aşırılıkçı grup, aşırılıkçı örgüt kavramları tanımlanarak kanunun bu kavramlarla ilgili çerçevesi belirlenmiştir. Aşağıda, bu kavramlar ve kavramlarla ilgili hükümler üzerinde durulacaktır.

Aşırılıkçılık, aşırılıkçı olarak tanınan örgütler adına gerçek ve/veya tüzel kişinin, tüzel ve gerçek kişi birliklerinin eylemler düzenlemesi ve/veya yapması; belli aşırılıkçı hedefleri yerine getirmeyi amaçlayan gerçek ve/veya tüzel kişinin, tüzel ve gerçek kişi birliklerinin eylemler düzenlemesi ve/veya yapmasıdır. Maddeye göre aşırılıkçılık siyasi, milli ve dini olmak üzere üçe ayrılmıştır. Buna göre *siyasi aşırılıkçılık*, Kazakistan'ın anayasal düzenini zorla değiştirmek; egemenliğini, toprak bütünlüğünü, dokunulmazlığını ve devredilmezliğini ihlal etmek; devletin milli güvenliğini ve savunma yeteneğini yıkmak, iktidarı zorla ele geçirmek veya iktidara zorla el koymak; yasadışı askeri oluşum kurmak, yönetmek ve katılmak; silahlı isyan düzenlemek ve katılmak; sosyal anlaşmazlığı ve sınıf anlaşmazlığını teşvik etmek olarak belirtilmiştir. Buradaki siyasi aşırılıkçılık tanımına bakıldığında, isimlendirmede bir farklılık olmasına rağmen Şangay Terörizm, Ayrılıkçılık ve Aşırılıkçılık ile Mücadele Sözleşmesi'nde yer verilmiş aşırılıkçılık tanımı ile uyumlu bir tanımın olduğu ve iç hukuka hemen hemen aynen aktarıldığı görülmektedir.

Milli aşırılıkçılık, şiddet içeren veya şiddeti teşvikle ilgili çatışma da dahil olmak üzere ırk ve etnisite temelli çatışma ile genel anlamda çatışmayı teşvik etmek şeklinde açıklanırken *dini aşırılıkçılık* ise şiddet içeren veya şiddeti teşvik etmek de dahil olmak üzere din düşmanlığını veya dini çatışmayı teşvik etmek; yanı sıra vatandaşların güvenliğine, yaşamına, sağlığına, maneviyatına veya hak ve özgürlüğüne tehdit oluşturan herhangi bir dini pratiğin kullanılması olarak ifade edilmiştir.

Kanun metninden anlaşıldığı üzere, kanunda aşırılıkçılık tanımı yer almamaktadır. Yasa koyucu, bu kavramı alt başlıklara ayırmış ve alt başlıkların çerçevesini çizmekle yetinmiştir. Fakat çizilen bu çerçeve de yeterince somut olmayıp oldukça geniş ve müphem tutulmuştur. Ayrıca kanunda, “*aşırılıkçı örgüt olarak tanınan kişi ve kurum*” tabiri kullanılmış ancak bu ifadenin içeriği doldurulmamıştır. Dolayısıyla kanun koyucu,

ilgili organlara geniş bir takdir yetkisi tanımıştır. Nitekim aşağıda görüleceği üzere kanun, tespit yetkisini mahkemelere bırakmıştır.

Aşırılıkçılığa karşı mücadele ise kişilerin ve vatandaşların hak ve özgürlüğünü, anayasal düzenin temellerini korumaya; Kazakistan'ın bütünlüğünü ve milli güvenliğini aşırılıkçılıktan korumayı sağlamaya; aşırılıkçılığın önlenmesini, tespit edilmesini, aşırılıkçılığın gerçekleşmesine yardımcı olan sebepleri ve şartları tespit etmeye ve ortadan kaldırmaya yönelik devlet kurumlarının faaliyetleridir. Bir başka deyişle aşırılıkçılıkla mücadele, Kazakistan vatandaşları ve Kazakistan sınırları içindeki gerçek ve tüzel kişiler ile Kazakistan devletinin bekasını koruma amacıyla gereken önlemleri almak üzere Kazakistan devletinin resmi kurumları eliyle gerçekleştirilen eylemlerdir. Kısacası aşırılıkçılık kavramı ile ilgili esnek ve sınırları belirsiz yaklaşımın bir benzeri, aşırılıkçılıkla mücadele için de tasarlanmıştır. Bu bağlamda kanun, aynı mantığın bir sonucu olarak *aşırılıkçılığı önlemeyi* hukuk, örgüt, eğitim, propaganda temelli sistem ve diğer nitelikteki önlemler sistemi şeklinde belirlemiştir.

Aşırılıkçılığın finansmanı bağış, takas ve hayır işleri de dahil olmak üzere para ve/veya mülk toplamak, mülk edinmek veya mülkiyetten kaynaklı hak elde etmek; gerçek kişiye veya bir gruba ya da tüzel kişiye bilgi ve diğer nitelikteki veya finansal hizmetleri sağlamak; aşırılıkçılık eylemlerinin niteliğinin veya verilen mülkün, bilginin, finansal ve diğer hizmetlerin aşırılıkçılık eylemlerinin yürütülmesi için kullanılacağına veya bir aşırılıkçı grubun, aşırılıkçı örgütün, yasadışı bir askeri birliğin faaliyeti için sağlanacağına bilincine varmış birisi tarafından yapılması yoluyla desteklemek şeklinde tanımlanmıştır. Görüldüğü üzere aşırılıkçılığın finansmanı, oldukça geniş bir çerçevede ele alınmıştır. Ayrıca aşırılıkçılığın desteklenmesinde, kişiler için "*farkında olma*" kıstası getirilmiştir.

Aşırılıkçılığın finansmanı ile ilgili düzenleme, 14. maddededir. Buna göre Kazakistan'da faaliyet gösteren ve aşırılıkçılığı finanse etmeyi amaçlayan gerçek ve/veya tüzel kişilerin, yabancı veya uluslararası kuruluşlar da dahil olmak üzere gerçek ve/veya tüzel kişi birliklerinin faaliyetleri yasaktır ve bu faaliyetler tespit edildiği takdirde, madde kapsamında bulunan gerçek ve/veya tüzel kişiler Kazakistan iç mevzuatına göre sorumlu tutulur. Maddeden anlaşıldığı üzere Kazakistan, yalnızca iç

hukuk kişilerini veya ülkesinde bulunan kişileri değil “uluslararasılık” özelliği taşıyan kişileri ve kuruluşları da kapsam içine almıştır.

Aşırılıkçı eylemler, aşırılıkçı eylemlerde bulunma çağrısı, propaganda, kışkırtma ve aşırılıkçı örgüt sembollerinin toplum içinde kullanılması da dahil olmak üzere aşırılıkçı amaçlarla eylemlerin doğrudan gerçekleştirilmesi şeklinde ifade edilmiştir. Bir başka deyişle etkin olarak gerçekleştirilen eylemlerin yanı sıra retorik veya propaganda temelli eylemler de aşırılıkçı eylem olarak kabul edilmiştir.

Aşırılıkçı eylemler düzenlemek ise aşırılıkçı eylemleri yönetmek, aşırılıkçılığı finanse etmek, kişileri toplamak, aşırılıkçı amaçlarla araçlar ve silahlar üretmek ve satın almak, ayrıca aşırılıkçılığı gerçekleştirmek üzere uygun koşulları yaratmaya yönelmiş gerçek ve/veya tüzel kişilerin, gerçek ve tüzel kişi birliklerinin diğer eylemleri şeklinde tanımlanmıştır.

Kanunda dikkat çeken bir diğer nitelime de *aşırılıkçı materyallerdir*. Aşırılıkçı eylemleri gerçekleştirmek için çağrıda bulunan ve/veya belirtilerini içeren ya da bunları yapma gereğini ileri süren veya haklı çıkaran herhangi bir bilgi materyali olarak tanımlanmıştır. Bir başka deyişle kanun, yalnızca retorik temelli belgeleri bu sınıfa sokmakta, diğer araçları bu kapsamda değerlendirmemektedir. Kanundaki tanım ile Aşırılıkçılığa Karşı ŞİÖ Sözleşmesi’nde yer alan tanım karşılaştırıldığında, her iki tanımın benzerlik gösterdiği fark edilmektedir.

Kanunun 1. maddesinde yer alan diğer tanımlar ise aşırılıkçı grupla ve aşırılıkçı örgütlerle alakalıdır. Buna göre *aşırılıkçı grup*, bir veya daha fazla aşırılıkçı suç işlemek amacıyla örgütlenmiş bir gruptur. Bu tanım, Aşırılıkçılığa Karşı ŞİÖ Sözleşmesi’nde yer alan “aşırılıkçı örgüt” tanımı ile hemen hemen aynıdır. Kanunda yer alan “aşırılıkçı örgüt” tanımına göre *aşırılıkçı örgüt*, aşırılıkçılığı gerçekleştiren ve mahkeme tarafından aşırılıkçı olarak tanınan tüzel kişi, gerçek ve/veya tüzel kişilerin birliğidir. Mahkemelerin hangi kıstaslara göre bu tespiti yapacağı ise 8. maddede öngörülmüştür. Bir örgütü aşırılıkçı olarak tanımak için iki kıstas gereklidir ki bunlar, örgütün en az bir alt biriminin aşırılıkçılık yapması ve mahkeme tarafından bu örgütün aşırılıkçı olarak tanınmasıdır. Kazakistan’ın devlet ülkesinde ve/veya başka bir devlette faaliyet gösteren bir kuruluşu

aşırılıkçı olarak tanıma usulü ise yetkili Savcı'nın başvurusu üzerine başlar. Bu başvuruyla ilgili karar, yetkili mahkeme tarafından verilir.

9. madde ise aşırılıkçı örgütlerin listesiyle ilgilidir. Maddeye göre aşırılıkçı olarak tanınan örgüte ait bilgi materyallerinin ve aşırılıkçı olarak kabul edilen kişilerin kaydı, mahkeme kararlarına dayanarak “Hukuki İstatistik ve Özel Kayıtlar” isimli organ tarafından tutulur. Adı geçen organ, bu örgütlerin ve bilgi materyallerinin listesini oluşturur. Bu liste, ilgili organın resmi internet sayfasında yer alır.

Kanun, aşırılıkçı örgüt için “*mahkeme tarafından tanınma*” kıstası getirirken aşırılıkçı grup için böyle bir şart aramamaktadır. Ayrıca yukarıda işaret edildiği üzere, tanımı yapılmamış aşırılıkçılığın en organize hâli olan aşırılıkçı örgütün varlığı da mahkeme kararına bırakılmıştır. Mahkemelerin bu belirlemeyi hangi kıstaslar çerçevesinde yapacağı ise belirsizdir. Dolayısıyla takdir yetkisine sahip yargı organlarının bu yetkiyi hangi sınırlar içinde kullanacağı da yine bir başka “*gri alan*” olarak dikkat çekmektedir.

Kanununun 2. maddesi, aşırılıkçılıkla mücadelenin Kazakistan iç hukukundaki hiyerarşik yönüyle ilgilidir. Kazakistan Anayasası temelinde, Aşırılıkçılıkla Mücadele Kanunu ve diğer hukukî düzenlemelerin esas alındığının ifade edildiği maddenin 2. fıkrasında, Kazakistan'ın onaylayacağı bir uluslararası antlaşmayla Kazakistan iç hukuku arasında bir farklılık olması durumunda, uluslararası antlaşmanın uygulanacağı belirtilmiştir. Bu durumda, öncelik-sonralık ilişkisinin uygulanmayacağı ve uluslararası antlaşmanın üstün kabul edileceği anlaşılmaktadır.

Aşırılıkçılıkla Mücadele Kanunu'nun 3. maddesi, aşırılıkçı örgütlerin yasaklanmasıyla ilgilidir. Buna göre hedefleri veya eylemleri aşırılıkçılığı amaçlayan örgütlerin oluşturulması ve faaliyet göstermesi yasaklanmıştır. Bir başka deyişle aşırılıkçı bir örgütün kurulması yeterli olup ayrıca eylemler gerçekleştirmiş olması aranmamaktadır. Söz konusu yasak, Kazakistan iç hukukundaki diğer düzenlemelere de yansımış olup benzer düzenlemeler, “Dernekler Kanunu”, “Siyasi Partiler Kanunu”, “Dini Faaliyetler ve Dini Dernekler Kanunu” gibi düzenlemelerde de yer almaktadır.

Aşırılıkçılığa karşı mücadelenin temel amaçları ve ilkeleri 4. maddede, ana yönleri ise 5. maddede sıralanmıştır. Gerçekleşme biçimine bakılmaksızın Kazakistan'da aşırılıkçılığın kabul edilemezliği, aşırılıkçılık için koşulların ve fırsatların yaratılmasının önlenmesi,

vatandaşlarda siyasi ve hukuki kültür oluşturulması ve Kazakistan'ın milli güvenliğinin sağlanması temel amaçları oluşturmaktadır. Hukuk devleti; ırk, millet, dil, din, sosyal grup üyeliğine bakılmaksızın kişinin ve vatandaşın haklarının ve özgürlüklerinin eşitliği; etnik ve dini de dahil olmak üzere sosyal mutabakat ve son olarak devlet ve kamu kurumları arasında işbirliği ise temel ilkeler olarak belirlenmiştir. 4. maddenin dilinden, amaçların Kazakistan devleti tarafından üstlenilen yükümlülükler olduğu; ilkelerin ise vatandaşların ve kişilerin hakları ve özgürlükleri odaklı bir yaklaşımla mücadeleyi esas aldığı anlaşılmaktadır.

5. maddede belirtilen aşırılıkçılıkla mücadelenin ana yönleri ise şunlardır: Aşırılıkçılığı doğuran sebeplerin ve koşulların belirlenerek ortadan kaldırılması da dahil olmak üzere aşırılıkçılıkla mücadeleye yönelik önleyici tedbirlerin alınması; aşırılıkçılığın tespit edilmesi ve bastırılması; aşırılıkçılıkla mücadele alanında uluslararası işbirliğidir. Görüldüğü üzere Kazakistan, yalnızca ortaya çıkmış ve faal haldeki aşırılıkçılığı bastırmayı değil aynı zamanda, bu tehlike ortaya çıkmadan önce önlemeyi esas alan bir yaklaşım sergilemektedir. Bahsi geçen bu yaklaşım, uluslararası toplumun genel eğilimiyle uyumlu bir tutumdur.

10. maddeye göre aşırılıkçılıkla mücadele eden Kazakistan, diğer devletlerle ve uluslararası örgütlerle işbirliği yapar. Kazakistan mevzuatına ve/veya uluslararası antlaşmalara uygun olarak Kazakistan'ın veya diğer devletlerin ülkelerinde hızlı arama ve karşı istihbarat faaliyetlerini gerçekleştirir. Bu madde ile aşırılıkçılığın "uluslararasılık" niteliği taşıyan türüyle mücadele, düzenlenmiştir. Zira bu madde ile sınır ötesine taşan aşırılıkçı faaliyetlerin önlenmesi, tespiti ve bastırılması amaçlanmaktadır. Bu çerçevede, Kazakistan vatandaşları dışında yabancıların aşırılıkçılık çerçevesinde sorumluluğu da 15. maddede yer almaktadır. Bir başka deyişle Kazakistan sınırları içinde bulunup da "uluslararasılık" özelliği gösteren aşırılıkçı kişiler ve örgütler de bu kanun kapsamına dahil edilmiştir.

Kazakistan'ın diğer devletlerle ve uluslararası örgütlerle işbirliğinin yasal temeli, özellikle ŞİÖ çerçevesinde geliştirilen ve Kazakistan tarafından onaylanan antlaşmalar, protokoller, kararlar ve sözleşmelerdir. Şangay Terörizm, Ayrılıkçılık ve Aşırılıkçılık ile Mücadele Sözleşmesi, aşırılıkçılıkla mücadelede Kazakistan'ın diğer devletlerle ve uluslararası örgütlerle işbirliğinin ana yönlerini belirleyen temel uluslararası belge

olarak kabul edilmektedir. Nitekim Aşırırlıklıkla Mücadele Kanunu da Kazakistan'ın ŞİÖ kapsamında taraf olduğu düzenlemelerin iç hukuka yansımasıdır.

3.4. TERÖRİZMİN FİNANSMANININ ÖNLENMESİ KANUNU

Bu düzenleme²⁴⁶, kanun dışı yollarla elde edilen gelirlerin aklanmasıyla ve terörizmin finanse edilmesiyle mücadeleye yönelik yasal bir mekanizma oluşturmak amacıyla geliştirilmiş ve kabul edilmiş bir kanundur. Bunun yanı sıra kanun, mali izleme öznelerinin, kanun dışı yollarla elde edilen gelirlerin yasallaştırılmasına (karapara aklanmasına) ve terörizmin finansmanına karşı mücadeleye yönelik organların haklarını ve yükümlülüklerini düzenlemektedir. Söz konusu yasa, 28 Ağustos 2009 tarihinde kabul edilmiştir. Bu yasada, 2 Nisan 2019 tarihine kadar 31 ayrı yasa ile değişiklikler yapılmıştır.

Bahsi geçen yasa, uluslararası bir takım düzenlemelerden hareketle hayata geçirilmiştir. Bu sebeple kanunu incelemeyden önce, söz konusu uluslararası düzenlemeler üzerinde durmak gerekmektedir. Kanun, uluslararası düzenlemelerden sonra ele alınacaktır.

Uluslararası toplumun terörizmin finansmanını önlemeye ve cezalandırmaya yönelik çabaları, terörizmle tüm yönleriyle mücadele etme çabalarının bir parçasıdır. Bu çalışmalar uluslararası ve bölgesel düzeyde gerçekleştirilmektedir. Bunlar içinde akla gelen ilk kuruluş BM'dir. BM bu meselelerle ilgilenmeye, 1970'lerden itibaren başlamıştır. BM Genel Kurulu, 1972'de Uluslararası Terörizm ile ilgili bir Özel Komite kurmuş ve 1994'te de Uluslararası Terörizmi Ortadan Kaldırmaya Yönelik Önlemler Bildirgesi'ni kabul etmiştir. Terörizmin Finansmanını Önlemesi Sözleşmesi, 1996 yılında terörizme karşı uluslararası sözleşmeler hazırlamak için kurulmuş olan yeni bir özel komite tarafından hazırlanmıştır. 2000'den beri adı geçen komite "Uluslararası Terörizmle ilgili Kapsamlı Sözleşme" üzerindeki çalışmalarını devam ettirmektedir.²⁴⁷

²⁴⁶ Kanunun tam adı, "Kanun Dışı Yollarla Elde Edilen Gelirlerin Yasallaştırılması (Karaparanın Aklanması) ve Terörizmin Finansmanının Önlenmesine İlişkin Kanun"dur. Bundan sonra, başlıktaki şekliyle anılacaktır.

²⁴⁷ Bkz. Sümeyra ALTINER COŞKUN, **Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi, Akıllı Yaptırım Kararları ve Terörizmin Finansmanının Önlenmesi**, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2015, s. 33-35

BM Güvenlik Konseyi ise 2001 yılında, 1373 (2001) sayılı kararında belirtilen taleplerini yerine getirmeye yönelik, BM üyesi devletler tarafından alınmış önlemleri izlemeyi amaçlayan Terörle Mücadele Komitesi'ni kurmuştur. Ancak daha önce Güvenlik Konseyi, 1267 (1999) ve 1333 (2000) sayılı kararları ile kararlarda yer almış teröristlerin ve terör örgütlerinin varlıklarını dondurmaya karar vermiştir.²⁴⁸

Bunun dışında bölgesel düzeyde de bir çok sözleşme kabul edilmiştir. Dolayısıyla devletlerin terörizmle mücadele etmesi için kendilerinin taahhüt ettikleri karmaşık bir uluslararası düzenlemeler kümesi bulunmaktadır. 11 Eylül 2001'de ABD'ye yapılan terörist saldırılardan, Kara Paranın Aklanmasının Önlenmesine Yönelik Mali Eylem Görev Gücü (FATF)'nin "Terörizmin Finansmanının Önlenmesi ile İlgili Özel Tavsiyeler" kabulünden ve "Terörizmle Mücadele Komitesi"nin kurulmasından sonra terörizmin finansmanının önlenmesi çalışmaları terörizmle mücadelenin önemli bir parçası haline gelmiştir. Bu sebeple uluslararası toplum, terörizm niteliği taşıyan suçların önlenmesi ve bitirilmesi konusunda uluslararası işbirliğini güçlendirmenin yanında, terörizmin finansman kaynaklarını belirleme ve önleme yoluyla terörizmi önleme ve terörizmi finanse etme amacıyla cezai sorumluluğu da dahil ederek kapsamlı ve uzun vadeli bir program başlatmıştır.²⁴⁹

Terörizmin finansmanı ile mücadelede, uluslararası sorumluluğun temel kaynakları olarak özellikle 1373 (2001) sayılı kararı ve belirlenen teröristlerin varlıklarının dondurulması talep edilen daha önceki kararları da dahil olmak üzere BM Güvenlik Konseyi kararları ve Terörizmin Finansmanının Önlenmesi Sözleşmesi gösterilebilir. Bu uluslararası kaynaklara ek olarak, FATF tarafından 30 Ekim 2001'de hazırlanmış olan "Terörizmin Finansmanının Önlenmesine İlişkin Dokuz Özel Tavsiye" ilave edilebilir. Hem 1373 sayılı karar hem de Özel Tavsiyeler devletlere, Terörizmin Finansmanının

²⁴⁸ COŞKUN, s. 51-59

²⁴⁹ Glenn GOTTSELIG/Paul GLEASON (Ed.), International Monetary Fund (IMF), **Suppressing the Financing of Terrorism: A Handbook for Legislative Drafting**, Washington, 2003, s. 11, 31 <https://www.imf.org/external/pubs/ft/SFTH/rus/SFTHr.pdf>.

Önlenmesi Sözleşmesi'ne taraf olmaya ve hükümlerini kendi sınırları içinde uygulamaya çağrıda bulunmaktadır.²⁵⁰ Bu kaynaklar, aşağıda ele alınacaktır.

3.4.1. Terörizmin Finansmanının Önlenmesi Sözleşmesi

Terörizmin Finansmanının Önlenmesi Sözleşmesi, Fransa tarafından başlatılan bir girişim sonucunda G-8 devletlerinin etkin desteğiyle kabul edilen bir düzenlemedir. Mayıs 1998'de G-8 Dışişleri Bakanları, terörizmle mücadele kapsamında, para tahsilinin önlenmesi çalışmalarını “ilerideki çalışmaların önemli yönlerinden birisi” olarak tanımlamışlardır. 1998 Sonbaharı'nda Fransa, sözleşme ile ilgili müzakereler başlatmış ve taslak metni, değerlendirmek üzere BM'ye sunmuştur. Aralık 1998'de, BM Genel Kurulu, 51/21011 sayılı karar uyarınca oluşturulan Özel Komite tarafından sözleşmenin hazırlanmasına karar vermiştir. Sözleşme metni ise 9 Aralık 1999'da Genel Kurul tarafından 54/109 Kararı ile kabul edilmiştir. Bahsi geçen düzenleme, 173 devlet tarafından imzalanmıştır. Sözleşme, 10 Ocak 2000 - 31 Aralık 2001 tarihleri arasında imzaya açılmış ve 10 Nisan 2002'de yürürlüğe girmiştir. Sözleşmeyi imzalayan devletler, BM Genel Sekreteri'ne ilgili belgeleri göndererek katılma hakkına sahiptir. Sözleşmenin imzaya açık olduğu dönemde sözleşmeyi imzalamamış olan devletler, Genel Sekretere bir katılım belgesi göndererek sözleşmeye taraf olabilirler.²⁵¹

Kazakistan bu sözleşmeye, 2 Ekim 2002 tarihli ve 347 numaralı “Kazakistan Cumhuriyeti'nin Terörizmin Finansmanının Önlenmesi Sözleşmesi'ne Katılması Hakkında Kanun”u kabul ederek katılmıştır. Kazakistan, adı geçen kanunun 2. maddesinde yer alan çekince hakkını kullanarak Sözleşme'nin 24. maddesinin 1. bendi hükümleriyle bağlı olmadığını beyan etmiştir.

Sözleşme, Giriş bölümü dışında, 28 maddeden ve Ek kısmından oluşmaktadır. Giriş bölümünde sözleşmenin amacı ve bu amaç çerçevesinde 1. maddede “Fon”, “Hükümet

²⁵⁰ Glenn GOTTSELIG/Paul GLEASON (Ed), 2003, s. 5, 13
<https://www.imf.org/external/pubs/ft/SFTH/rus/SFTHr.pdf>.

²⁵¹ Glenn GOTTSELIG/Paul GLEASON (Ed), 2003, s. 31
<https://www.imf.org/external/pubs/ft/SFTH/rus/SFTHr.pdf>.

veya Kamu Tesisi”, “Getiri” kavramları açıklanmıştır. Terörizmin Finansmanının Önlenmesi Sözleşmesi’nin Giriş kısmında ayrıca, bu düzenlemeye duyulan ihtiyaç açıklanmaktadır. Buna göre, “mevcut çok taraflı hukuki belgelerin, terörizmin finansmanı konusuna eğilmemeleri; terörizmin finansmanının engellenmesi ve faillerinin kovuşturulması ve cezalandırılmasına yönelik etkili önlemlerin oluşturulması ve benimsenmesi amacıyla devletler arasında uluslararası işbirliğinin geliştirilmesine duyulan ihtiyaç” sebebiyle bu sözleşme kabul edilmiştir.

Sözleşme, taraf devletler için üç ana yükümlülük içermektedir. İlk olarak, taraf devletler terörizmin finansmanının cezai niteliğini, kendi ceza yasalarında düzenlemekle yükümlüdür. İkinci yükümlülük, diğer taraf devletlerle geniş çaplı işbirliğine katılma ve sözleşmenin konusu olan meselelerde karşılıklı hukuki yardım sağlama zorunluluğudur. Son olarak ise taraf devletler, terör eylemlerinin finansmanını kanıtlayan olguları ortaya çıkarma ve bildirme konusunda çalışan mali kurumlarının rolüyle ilgili belli talepleri yürürlüğe sokma yükümlülüğü altındadır.

Terörizmin finansmanına ilişkin cezai sorumluluğu tespit etmek, sözleşmenin önemli bir maddesidir. Bu sebeple terörizmin finansmanı kavramının tanımlanması gerekmiştir. Sözleşme’nin 2. maddesine göre herhangi bir kişinin her ne suretle olursa olsun, tümüyle veya kısmen, sözleşmede belirtilen tanıma göre terör eylemlerinin gerçekleştirilmesinde kullanılması niyetiyle veya kullanılacağını bilerek, doğrudan veya dolaylı olarak, yasa dışı bir şekilde ve kasten, fon sağlaması veya toplaması şeklinde tanımlanmaktadır. Sözleşme kapsamında suç oluşturması için fonun, fiilen kullanılmış olması gerekli değildir. Dolayısıyla bu suçların herhangi birini işlemeye teşebbüs eden herhangi bir kişi de bu suçu işlemiş sayılır.

Sözleşmenin 3. maddesinde sözleşme kapsamında yer alan suçların uluslararası bir nitelikte olması şartı belirtilmiştir. Aksi takdirde, sözleşme uygulama alanı dışında kalacaktır.

Sözleşme’nin 4. maddesine göre her taraf devlet, sözleşmede terör eylemleri finansmanını kapsayan suçların iç hukuk uyarınca cezaî kovuşturma gerektiren suç kapsamına alınması; bu suçların ağırlığı göz önünde bulundurularak uygun şekilde cezalandırmalarının sağlanması için gerekli önlemlerin alınması yönünde

yükümlülüklerle bağlanmıştır. Sözleşme'nin 5. maddesi ise sorumluluğu düzenlemektedir. Buna göre terörizmin finansmanı suçu ile ilgili sorumluluk gerçek kişilerin yanı sıra tüzel kişileri de kapsamaktadır. Bu sorumluluk cezai, hukuki ya da idari olabilir.

Yargıla ya da iade et ilkesine Sözleşme'nin 10. maddesinde yer verilmiştir. Buna göre ülkesinde şüpheli kişi bulunan devlet, şüpheli kişiyi iade etmeyecekse kendi mevzuatına göre soruşturma yapmakla yükümlü kılınmıştır. 11. madde ise iadenin yasal bir zemini olarak öngörülmüştür. Diğer sözleşmelerde iadeye ilişkin herhangi bir düzenlemeye yer verilme de söz konusu sözleşmede bu meselenin ayrıntılı olarak düzenlenmiş olması olumlu bir gelişme olarak değerlendirilmelidir.²⁵²

Sözleşme'nin 12. maddesi, taraf devletlerin adli yardımlaşmasına ilişkin düzenlemeleri içermektedir. Bu bağlamda, taraf devletlerin INTERPOL aracılığıyla bilgi teatisinde bulunabileceği 18. maddede ve devletlerin sanık hakkında cezai takibatın kesin sonucunu BM Genel Sekreterine iletmesi düzenlenmeleri ise 19. maddede yer almaktadır.

3.4.2. 1373 Sayılı BM Güvenlik Konseyi Kararı

28 Eylül 2001 tarihli ve 1373 sayılı BM Güvenlik Konseyi kararı, BM Antlaşması'nın VII. Bölümü'ne dayanarak alınmıştır ve terörizmin finansmanı ile mücadele konusunda önemli kararlardan birisi olarak kabul edilmektedir. Karar ile devletlere, çeşitli yükümlülükler getirilmiştir.²⁵³

Kararda terörizmin finansmanı ile mücadeleyle ilgili iki farklı şart yer almaktadır. Bunlardan ilki terör eylemlerinin finansmanı, ikincisi ise teröristlerin finansmanı ile ilgilidir. İlk şart, kararın 1 (a) ve 1 (b) bentlerinde bulunmaktadır. Kararın 1 (a) bendi devletlerden “terör eylemlerinin finansmanının önlenmesini ve cezalandırılmasını”, Kararın 1 (b) bendi ise devletlerden “hangi şekilde olursa olsun, doğrudan ya da dolaylı olarak uyrukları tarafından toprakları üzerinde terörist eylemleri işlemek için veya

²⁵² Ülkü HALATÇI ULUSOY, **Terörizmin Finansmanının Önlenmesi Kapsamında Birleşmiş Milletler Akıllı Yaptırımları**, Turhan Kitabevi, Ankara, 2014, s. 77

²⁵³ ULUSOY, 2014, s. 82

bunların terörist eylemleri işlemek için kullanılacağı bilinerek kasten malî kaynak temini ve toplanmasını suç haline getirilmesini” talep etmektedir. 1 (b) bendinde kullanılan ifade, Terörizmin Finansmanı Sözleşmesi metnindeki ifadeye benzemektedir. Kararın 3 (d) bendine göre Güvenlik Konseyi, devletleri Terörizmin Finansmanı Sözleşmesi’ne taraf olmaya teşvik eder. Devletler ayrıca, bu tür terör eylemlerinin iç mevzuatta ve düzenlemelerde ciddi ceza gerektiren suçlar olarak nitelendirilmesini ve cezanın bu tür terör eylemlerinin ciddiyetini doğru şekilde yansıtmalarını sağlamalıdır ki bu hüküm de Terörizmin Finansmanı Sözleşmesi ile benzerlik taşımaktadır. Dolayısıyla kararın 1 (a) ve 1 (b) bentleri, Terörizmin Finansmanı Sözleşmesi’ne atıfta bulunulan hükümler barındırmaktadır.

İkinci şart ise devletlerin “Toprakları üzerinde bulunan kendi uyrukları veya bütün kişi ve kuruluşlardan, doğrudan veya dolaylı olarak, terörist eylemlerde bulunma suçunu işleyenlerin ya da işlemeye kalkışanların, bu tür eylemleri kolaylaştıran ya da onlara katılanların, bu şahıslara ait ya da doğrudan veya dolaylı olarak bunlar tarafından kontrol edilen kuruluşların ve bu şahısların adına ya da talimatları doğrultusunda hareket eden şahıs ya da kuruluşlara sermaye koymalarını; mali katıda veya ekonomik kaynak veya mali ya da buna bağlı diğer hizmette bulunma ve sağlamalarının yasaklamasını” düzenlemektedir. Kararın 1 (d) bendinde yer alan bu hüküm, bağımsız bir yükümlülük oluşturduğu için Terörizmin Finansmanı Sözleşmesi’nde bulunmamaktadır. Zira teröristler veya terör örgütleri için mali destek meselesi Terörizmin Finansmanı Sözleşmesi’nin kapsamı dışında kalmaktadır.

Ayrıca, söz konusu kararda, Güvenlik Konseyi’nin bütün üyelerinden oluşan ve adı geçen kararın uygulanmasını sağlamak üzere, uzmanlar vasıtasıyla takip ile görevli bir Terörizmle Mücadele Komitesi’nin kurulmasına karar verilmiştir. Komiteye, 1373 sayılı karar çerçevesinde yer alan konularda gerekirse örnek yasa tasarıları hazırlaması ile birlikte, en iyi uygulama örneklerinin tanıtılması gibi görevler de verilmiştir. Görüldüğü gibi komiteye, devletlere iç hukuklarında yapacakları düzenlemeler konusunda bir rehberlik misyonu yüklenmiştir.²⁵⁴

²⁵⁴ ULUSOY, 2014, s. 83

3.4.3. FATF'nin Dokuz Özel Tavsiyesi

G-7²⁵⁵ tarafından 1989'da kurulan FATF, karapara aklama ile mücadele etmek için uluslararası tedbirler geliştirmek ve uygulamak amacıyla tasarlanmış hükümetlerarası bir organdır. Önerileri sadece üye devletler için değil, üye olmayanlar için de geçerlidir. FATF'nin tavsiyelerinin son derece ikna edici bir niteliğe sahip olduğu kabul edilir ve bu önerilerin “soft law” olduğu yönünde bir mutabakat vardır.²⁵⁶

1991 yılından itibaren gelişmeye başlayan FATF, 1992 yılında üye sayısını 28'e çıkarmıştır. 2000 yılında 31 üyeye ulaşan FATF, şu anda 36²⁵⁷ üyeden ve dünyanın en büyük finans merkezlerini temsil eden iki bölgesel kuruluştan oluşan bir yapıya kavuşmuştur.²⁵⁸ FATF, ulusal mevzuat reformlarını, karapara aklama ve terörizmle mücadele finansman rejimlerinin düzenleyici hukuki esaslarını uygulamak için yasal ve mali uygulama konularında uzmanları bir araya getirmektedir.²⁵⁹

Nisan 1990'da, kuruluşundan kısa bir süre sonra FATF, karapara aklama ile mücadele etmek için gerekli olan kapsamlı bir eylem planı sağlamayı amaçlayan “Kırk Tavsiye” isimli bir rapor yayımlamıştır.²⁶⁰ 2001'in sonlarında Washington'da düzenlenen terörizmin finanse edilmesine dair olağanüstü bir genel kurulda, devlete ve özel

²⁵⁵ G-7 (Yediler Grubu) Kanada, Fransa, Almanya, İtalya, Japonya, Birleşik Krallık ve ABD'den oluşmaktadır.

²⁵⁶ Ilias BANTEKAS, “The International Law of Terrorist Financing”, **American Journal of International Law**, V. 97, I. 2, 2003, s. 319

²⁵⁷ FATF üyeleri şunlardır: Arjantin, Avustralya, Avusturya, Belçika, Brezilya, Kanada, Çin, Danimarka, Avrupa Komisyonu, Finlandiya, Fransa, Almanya, Yunanistan, Körfez İşbirliği Konseyi, Hong Kong, İzlanda, Hindistan, İrlanda, İsrail, İtalya, Japonya, Kore Cumhuriyeti, Lüksemburg, Malezya, Meksika, Hollanda, Yeni Zelanda, Norveç, Portekiz, Rusya Federasyonu, Singapur, Güney Afrika, İspanya, İsveç, İsviçre, Türkiye, Birleşik Krallık, ABD. FATF'nin gözlemcileri ise Endonezya ile Suudi Arabistan'dan oluşmaktadır.

²⁵⁸ FATF üyeleri hakkında bkz. <http://www.fatf-gafi.org/about/membersandobservers/> (Erişim Tarihi 15.05.2019)

²⁵⁹ Paul A. SCOTT, **Reference Guide to Anti-Money Laundering and Combating the Financing Terrorism**, The International Bank for Reconstruction and Development/The World Bank/Washington, 2006, s. III-8

²⁶⁰ SCOTT, 2006, s. III-8

makamlara, terör fonlarının hareketini tespit etmekte yardım amacıyla FATF, terörizmin finansmanı ile mücadele misyonunu genişletmiştir.²⁶¹ Ekim 2001’de ise FATF, terörizmin finansmanı konusunu ele almak için “Sekiz Özel Tavsiye” hazırlamıştır. Karapara aklama tekniklerinin sürekli gelişmesi, FATF’nin Haziran 2003’te FATF standartlarını kapsamlı bir şekilde yenilemesine yol açmıştır. Ekim 2004’te FATF, “Dokuzuncu Özel Tavsiye”yi eklemiş ve kara para aklama ve terörizmle mücadelede kararlaştırılan uluslararası standartları “40 + 9” olarak daha da güçlendirmiştir.²⁶²

Konumuz itibarıyla aşağıda, bu Dokuz Özel Tavsiye²⁶³, sırasıyla değerlendirilecektir. İlk beş özel tavsiye²⁶⁴, BM Terörizmin Finansmanının Önlenmesi Sözleşmesi’ne ve 1373 sayılı BM Güvenlik Konseyi Kararı’nın hükümlerine benzer standartlar içermektedir. Son dört tavsiye ise yeni hükümler barındırmaktadır.

3.4.3.1. BM Belgelerinin Onaylanması ve Uygulanması

Birinci Tavsiye, iki bölümden oluşmaktadır. İlk olarak, her devlet 1999 tarihli Terörizmin Finansmanının Önlenmesi Sözleşmesi’ni onaylamak ve tam olarak uygulamak için acil tedbirler almalıdır. Bu tavsiyenin uygulamaya yansımaya yansımadağının denetlenmesi sırasında devletlerin, bahsi geçen sözleşmenin taleplerini yerine getirmesi için aldığı somut önlemlere ayrıca dikkat edilir.²⁶⁵ İkinci kısım ise BM Güvenlik Konseyi kararlarıyla alakalıdır. Her devlet, terörizmin finansmanı ile ilgili BM Güvenlik Konseyi kararlarını, özellikle de 1373 sayılı kararı derhal uygulamalıdır.²⁶⁶ Her

²⁶¹ BANTEKAS, 2003, s. 319

²⁶² FATF hakkında daha ayrıntılı bilgi için bkz <http://www.fatf-gafi.org/about/historyofthefatf/>

²⁶³ Metnin tamamı için bkz. <http://www.fatf-gafi.org/media/fatf/documents/reports/FATF%20Standards%20%20IX%20Special%20Recommendations%20and%20IN%20rc.pdf> (Erişim Tarihi 15.05.2019)

²⁶⁴ Bundan sonra, “Tavsiye” olarak anılacaktır.

²⁶⁵ SCOTT, 2006, s. IX-2

²⁶⁶ Ayrıntılı bilgi için bkz. <http://www.fatf-gafi.org/media/fatf/documents/reports/FATF%20Standards%20%20IX%20Special%20Recommendations%20and%20IN%20rc.pdf> (Erişim Tarihi 16.05.2019)

ne kadar özel tavsiyeler 1373 sayılı karara açıkça atıfta bulunsa da devletlerin terörün finansmanı ile ilgili diğer bütün kararları da dikkate alması gerektiği açıktır.

3.4.3.2. Terörizmin Finansmanının ve Karapara Aklamanın Suç Olarak Kabul Edilmesi

Her devlet, terörizmin finansmanını, terör eylemlerini ve terör örgütünü kurmayı, kendi mevzuatı uyarınca suç olarak kabul etmelidir. Terör eylemleri terimi, Terörizmin Finansmanının Önlenmesi Sözleşmesi'nde belirtilen eylemleri ifade eder. Tavsiye, "terör örgütü" kavramını tanımlamamaktadır. Dolayısıyla bu kavramın tanımı, kendi hedeflerinden yola çıkarak her devletin takdirine bırakılmıştır.²⁶⁷

3.4.3.3. Teröristlerin Malvarlıklarının Dondurulması ve Müsaderesi

Teröristlerin malvarlıklarının dondurulması, el konulması ve müsaderesi Terörizmin Finansmanının Önlenmesi Sözleşmesi, 1373 sayılı karar ve Özel Tavsiyelerde farklı olarak ele alınmıştır. Sözleşme, devletlere teröristlerin varlıklarını belirleme, tespit etme, engelleme veya tutuklama ve bu malvarlıklara "el koymak" için "iç hukukun ilkelerine uygun olarak gerekli önlemleri alma" yükümlülüğü getirmektedir. Buna karşılık karar, ayrıca üye devletlerin teröristlere ait banka hesaplarını bloke etme yükümlülüğü öngörmekte ve 1267 (1999) ile 1390 (2002) sayılı kararlar ve 1267 sayılı karar gereği kurulan komite listesine dahil edilmiş terörist ve terör örgütlerinin banka hesaplarının dondurulması talebini içermektedir. Ancak söz konusu kararlar, belirli banka hesaplarına el konulmasını veya müsaderesini değil sadece dondurulmasını gerektirmektedir.²⁶⁸ Üçüncü Özel Tavsiye dondurma, el koyma ve müsadere gibi her üç unsuru de birlikte dikkate alır. Bu tavsiyeye göre devletlerin, terörizmle bağlantılı bireylerin ve kuruluşların malvarlıklarını dondurmak için öngörölmüş mekanizmaları olmalıdır. Bu aynı zamanda, 1373 sayılı kararda da belirtilen bir husus olup bu kararın genel bir gereğidir.

²⁶⁷ Glenn GOTTSELIG/Paul GLEASON (Ed), 2003, s. 31.
<https://www.imf.org/external/pubs/ft/SFTH/rus/SFTHr.pdf>.

²⁶⁸ Glenn GOTTSELIG/Paul GLEASON (Ed), 2003, s. 5, 33
<https://www.imf.org/external/pubs/ft/SFTH/rus/SFTHr.pdf>.

3.4.3.4. Terörizmle İlgili Şüpheli İşlemlerin Bildirilmesi

Dördüncü Özel Tavsiye'ye göre karaparanın aklanmasının önlenmesine dair yükümlülüklere tabi olan finansal kuruluşlar veya diğer işletmeler ya da kurumların, fonların terörizm, terör eylemleri veya terör örgütleri ile bağlantılı veya ilgili olduğundan ya da bunlar için kullanıldığından şüphelenmeleri durumunda veya şüphelenmek için geçerli sebepler olduğunda, bu şüphelerini derhal yetkili makamlara bildirme yükümlülüğü bulunmaktadır.

Bu tavsiye, iki farklı durumda bilgi vermeyi öngörmektedir. İlki, malvarlıklarının terörizmi finanse edeceğiyle ilgili şüphenin bulunması, ikincisi ise “şüphelenmek için geçerli sebepler”in varlığıdır.

3.4.3.5. Uluslararası İşbirliği

Beşinci Özel Tavsiye'ye göre her devlet, karşılıklı yasal yardım veya bilgi değişimine dair bir antlaşmaya, düzenlemeye veya diğer bir mekanizmaya dayanarak bir diğer devlete terörizmin, terör eylemlerinin ve terör örgütlerinin finansmanına ilişkin cezai, hukuki, idari soruşturma, sorgulama ve tahkikatlarda mümkün olan en geniş yardımı sağlamalıdır. Devletler terörizmin, terör eylemlerinin veya terör örgütlerinin finansmanı ile suçlanmış şahıslar için güvenli sığınaklar sağlamamayı temin etmek için mümkün olan tüm önlemleri almalı ve mümkünse bu şahısların iade edilmesi için uygun prosedürlere sahip olmalıdır.

3.4.3.6. Alternatif Havale

Her devlet, resmi olmayan para veya değer transfer sistemi veya ağı aracılığıyla transfer hizmeti sağlayan acentalar da dahil olmak üzere, para veya değer transferi hizmeti veren şahıs veya tüzel kişilerin faaliyet izni almaları veya kayıtlı olmaları, banka ve banka dışı mali kurumlara uygulanan tüm FATF tavsiyelerine tabi tutulmalarını sağlamak için gerekli önlemleri almalıdır. Devletler, bu hizmeti yasadışı bir şekilde yerine getiren şahısların veya tüzel kişilerin idari, hukuki veya cezai yaptırımlara tabi olmasını sağlamalıdır.

3.4.3.7. Elektronik Transfer

Yedinci Özel Tavsiye'ye göre devletler, para havale edenler de dahil olmak üzere finansal kuruluşların, fon transferlerinde ve gönderilen ilgili mesajlarda transfer yaptıran (gönderici) kişiye ilişkin doğru ve anlamlı bilgileri (isim, adres, hesap numarası) içermesini zorunlu kılacak tedbirleri almalıdır. Söz konusu bilgi, transfer veya ödemeler zincirindeki mesajlarda yer almalıdır. Ayrıca, bu tür finansal kuruluşlar, gönderici hakkında tam bilgiyi içermeyen şüpheli para havalesine yönelik özel dikkat göstermeli ve bu transferleri özel kontrol altına almalıdır. Hem yasadışı amaçlarla gönderilen parayı hem de göndericileri tespit etmeyi sağlayan havalesi kimin gönderdiği hakkında bilgiyi elde etmek, bu tavsiyenin asıl amacını oluşturmaktadır.

3.4.3.8. Kâr Amacı Gütmeyen Kuruluşlar

Sekizinci Özel Tavsiye'ye uygun olarak devletler, terörizme finansman sağlamak için istismar edilebilen kurumlarla ilgili düzenlemelerin yeterliliğini gözden geçirmelidir. Zira kâr amacı gütmeyen kuruluşlar, özellikle istismara açıktır. Devletler bunların

- i) terör örgütleri tarafından yasal kurumlar gibi gösterilerek,
- ii) malvarlıklarının dondurulması tedbirlerinden kurtulmak da yasal kurumları terörizmin finansmanı amacıyla bir araç olarak istismar etmek için,
- iii) yasal amaçlara tahsis edilen fonların örgütlere kanalize edilmesini gizlemek veya örtmek için kötüye kullanılmamasını sağlamalıdır. Bu tavsiyenin amacı, kâr amacı gütmeyen kuruluşların (yardım sağlama, dini, eğitsel, sosyal veya diğer kamu amaçları için oluşturulmuş kuruluşlar) teröristlerin yanı sıra diğer tüzel kişiler ve yapılar tarafından yasa dışı kullanımını önlemektir.

3.4.3.9. Nakit Taşıyıcılar

Ekim 2004'te kabul edilmiş Dokuzuncu Özel Tavsiye'nin amacı, teröristlerin ve suç işleyen diğer unsurların, bir devletten diğer bir devlete para ve para yerine geçen finansal araçların nakli ile gerçekleşmiş işlemlerin terörizmi finanse etmesini ve karapara

aklamasını önlemektir. Bir devletin sınırları içinde para ve belge taşıyan kişi ve kuruluşlara genellikle "nakit taşıyıcılar" denir. Dokuzuncu Özel Tavsiye, esas olarak "nakit taşıyıcılar'ın" faaliyeti ile ilgili dört özel şart içermektedir. Buna göre ilk olarak devletler, para ve para yerine geçen finansal araçların sınır ötesi fiziki naklini tespit etmek için bir beyan sistemine sahip olmalıdır. İkinci olarak her devlet, yetkili makamlarının, para veya para yerine geçen finansal araçların durdurulması ya da engellenmesi konusunda yasal yetkilere iki durumda sahip olmalarını sağlamalıdır:

- i. Terörizmin finansmanı veya karapara aklama ile bağlantı şüphesi,
- ii. Yanlış ya da yanıltıcı beyan veya açıklama.

Üçüncü olarak devletler, yanlış veya yanıltıcı beyanda bulunan ya da açıklama yapan kişilerle ilgili olarak etkili, orantılı ve caydırıcı yaptırımların uygulamaya konmasını sağlamalıdır. Son olarak ise devletler, para veya para yerine geçen finansal araçların terörizmin finansmanı ya da karapara aklama ile bağlantılı olması durumunda söz konusu değerlerin müsaderesine imkan veren tedbirleri almalıdır.²⁶⁹

3.4.4. Kanunun İçeriği

Dört bölüm ve 21 maddeden oluşan kanunun “Genel Hükümler” başlıklı 1. Bölümü, iki maddeden oluşmaktadır. 1. maddede şüpheli operasyon, finansal izleme (financial monitoring), kanun dışı yollarla ele geçirilen gelirler, kanun dışı yollarla ele geçirilen gelirlerin yasallaştırılması (karapara aklanması), terörizm finansmanı vs. gibi kavramlar yer almaktadır.

Finansal izleme, yetkili organ ve finansal izleme sùjeleri tarafından gerçekleştirilmiş para ve/veya diğer mal ile operasyonlar hakkında haber ve bilgi toplamaya, işlemeye, analiz etmeye ve kullanmaya yönelik tedbirler şeklinde tanımlanmıştır. *Kanun dışı yollarla ele geçirilen gelirler* ise suç işleme sonucunda elde edilmiş para ve/veya diğer mal şeklinde nitelendirilmiştir.

²⁶⁹ SCOTT, 2006, s. IX-179-180

Kanun dışı yollarla ele geçirilen gelirlerin yasallaştırılması (karapara aklanması), dönüşüm (conversion) şeklinde satış akdi veya cezai hükümlerin ihlali yoluyla oluşmuş gelirleri temsil eden malların nakledilerek suç yoluyla ele geçirilen para ve/veya diğer malın yasal dolaşıma dahil edilmesi ya da böyle bir mala sahip olmak ve kullanmak; gerçek kaynağını, yerini, kullanma tarzını gizlemek veya saklamak olarak tanımlanmıştır. Ayrıca bu şekilde bir malın cezai hükümlerin ihlali yoluyla elde edilmesi veya genel olarak kanun dışı yollarla elde edilen para ve/veya diğer malların yasallaştırılmasında arabuluculuk da aynı kapsamda değerlendirilmiştir.

Terörizmin finansmanı da kanunda para ve/veya mülk toplamak, mülk edinmek veya mülk niteliğindeki faydaları elde etmek; bağış, değiş-tokuş, iane, yardım, gerçek kişiye veya bir gruba veya tüzel kişilere bilgi ve diğer nitelikteki ya da finansal hizmetleri sağlamak; terör eylemlerinin niteliğinin veya verilen mülkün, bilginin, finansal ve diğer hizmetlerin terör eylemlerin yürütülmesi için kullanılacağına veya bir terör grubu, terör örgütü, yasadışı bir askeri birliğin faaliyetinin sağlanacağına bilincine varmış birisi tarafından yapılması yoluyla desteklemek şekilde tanımlanmıştır. Bu kanunda yer alan terörizmin finansmanı kavramı ile yine Kazakistan'ın Terörizmle Mücadele Kanunu'ndaki tanımlar karşılaştırıldığı zaman bu iki tanımın bire-bir aynı olduğu görülmektedir. Dolayısıyla her iki kanun arasında tam bir uyum söz konusudur.

Terörizmin Finansmanı Kanunu'nun 2. maddesi, "Kazakistan Cumhuriyeti'nin Kanun Dışı Yollarla Ele Geçirilen Gelirlerin Yasallaştırılması (Karapara Aklanması) ve Terörizmin Finansmanına Karşı Mücadele Konusundaki Mevzuatı" başlığını taşımaktadır. Maddeye göre mevzuat Kazakistan Anayasası'na, söz konusu kanuna ve Kazakistan'ın diğer düzenlemelerine dayanmaktadır.

"Kanun Dışı Yollarla Ele Geçirilen Gelirlerin Yasallaştırılması (Karapara Aklanması) ve Terörizmin Finansmanının Önlenmesi" başlıklı İkinci Bölüm, 12 maddeden oluşmaktadır. 3.-14. maddeleri kapsayan bu bölümün ilk maddesi olan 3. maddede, finansal izlemeyi yerine getirmekte olan sùjeler sıralanmıştır. Buna göre bankalar, borsalar, sigorta kuruluşları, sigorta brokerleri, noterler, avukatlar, muhasebeciler, şans oyunları ve piyango düzenleyicileri, vb. bu tedbirleri yerine getirmekle yükümlüdür. Maddede, devlet organlarının finansal izlemeye tabi olmadığı belirtilmiştir.

İkinci Bölüm’de ayrıca, gelirlerin yasallaştırılması (karapara aklanması) ve terörizmin finansmanı riskinin değerlendirilmesi öngörülmüştür. Buna göre, gelirlerin yasallaştırılması (karapara aklanması) ve terörizmin finansmanı riskinin değerlendirilmesi, Kazakistan’da gelirlerin yasallaştırılması (karapara aklanması) ve terörizmin finansmanı tehdidini ve olasılığını tespit etmek, gelirlerin yasallaştırılması (karapara aklanması) ve terörizmin finansmanına karşı mücadelede alınmış önlemlerin eksiklerini saptamak amacıyla uygulanacaktır.

12. maddeye göre terörizmin ve aşırılıkçılığın finansmanı ile bağlantılı örgütlerin ve kişilerin listesi, yetkili organ tarafından düzenlenir ve yetkili organın internet sayfasında yer alır. Bu listeye ilişkin bilgiler, 18 Haziran 2016 tarihli “Terörizmin ve Aşırılıkçılığın Finansmanı ile Bağlantılı Örgütlerin ve Kişilerin Listesine Dair” Kazakistan Cumhuriyeti Mali Bakanlığı Finansal İzleme Komitesi’nin açıklamasında ayrıntılı olarak tespit edilmiştir.

Kanunda örgütlerin ve kişilerin bu listeye dahil edilmesi ve bu listeden çıkarılması gerekçeleri, sayma yoluyla belirlenmiştir. Ayrıca, terörizmin ve aşırılıkçılığın finansmanı ile bağlantılı örgütlerle ve kişilerle ilgili listeye yanlışlıkla dahil edilen kişilerin durumu da düzenlenmiştir. Böylesi bir durumda bahsi geçen kişilerin, bu listeden çıkarılmasına yönelik gerekçeli dilekçeyle yetkili organa başvurması gerekmektedir.

“Yetkili Organın Yetkileri” başlıklı Üçüncü Bölüm’de yetkili organın amaçları, işlevleri, hakları ve yükümlülükleri, diğer organları ile etkileşimi ve uluslararası işbirliği üzerinde durulmuştur. Buna göre *yetkili organ*, finansal izlemeyi uygulamakta ve gelirlerin yasallaştırılması (karapara aklanması) ile terörizmin finansmanına karşı mücadeleye yönelik tedbirleri almakla görevlendirilmiş devlet organıdır. Bu görevi, FATF tavsiyesi üzerine 2008’de oluşturulmuş olan Kazakistan Cumhuriyeti Maliye Bakanlığı Finansal İzleme Komitesi²⁷⁰ yürütmektedir. Yani FATF diliyle bu organ, Finansal İstihbarat

²⁷⁰ Kazakistan Cumhuriyeti Maliye Bakanlığı Mali İzleme Komitesi, kanun dışı yollarla ele geçirilen gelirlerin yasallaştırılması (karapara aklanması) ile terörizmin finansmanı ve yanı sıra bu organın yetki alanına atıfta bulunulan cezai ve idari suçları (ihlalleri) önlemek, tespit etmek, meydana çıkarmak ve soruşturmakla görevli bir birimdir. Kazakistan Cumhuriyeti Maliye Bakanlığı Mali İzleme Komitesi Yönetmeliği metni için bkz. https://online.zakon.kz/Document/?doc_id=31630552#pos=19;-46. (Erişim Tarihi 20.05.2019)

Birimi'dir. Ekim 2010'da ve Haziran 2011'de Kazakistan'ın finansal izleme sistemi, Karapara Aklama ve Terörizmle Mücadeleye Dair Avrasya Grubu²⁷¹ tarafından karapara aklama ve terörizmle mücadele alanındaki uluslararası standartlara uygunluk açısından değerlendirilmiştir.

Kanunun son bölümü olan Dördüncü Bölüm'de sorumluluk düzenlenmiştir. 20. madde, gelirlerin yasallaştırılması (karapara aklanması) ve terörizmin finansmanı hakkındaki mevzuatın ihlâli halinde sorumlu olan kişilerle alakalıdır. Buna göre yetkili organ memurları ve diğer devlet organlarında görev yapan kişilerden resmi, ticari veya yasalarca korunan diğer sırları içeren bilgi, haber ve belgelere erişimi olan kişiler, sırları ifşa ettiği takdirde sorumlu olacaktır.

3.5. ULUSLARARASI TERÖRİZMLE MÜCADELEDE KAZAKİSTAN'IN İÇ HUKUK UYGULAMALARI

Kazakistan'ın terörizme yaklaşımına genel olarak bakıldığında terörizm, hiçbir zaman gerçek bir tehdit olarak görülmemiş olup sadece potansiyel tehlikeler kategorisinde değerlendirilmiştir. Devletin ulusal güvenlik sistemi daha çok etnik gruplar arası çatışmaların, uyuşturucu kaçakçılığının, ekonomik tehditlerin ve rüşvet gibi diğer tehditlerin önlenmesine odaklanmıştır. Kazakistan'da terörizm sorunu yalnızca Türkistan'daki genel durum bağlamında tartışılmış, ayrı bir şekilde ele alınmamıştır. Bu sebeple Kazakistan'da terörizm, temel olarak bir dış tehdit, bir başka deyişle dışardan gelebilecek bir tehlike olarak algılanmıştır. Bahsi geçen yaklaşımın bir sonucu olarak da

²⁷¹ Karapara Aklama ve Terörizmle Mücadeleye Dair Avrasya Grubu Kazakistan, Beyaz Rusya, Hindistan, Çin, Kırgızistan, Rusya, Tacikistan, Türkmenistan ve Özbekistan gibi Avrasya bölgesi devletlerini bir araya getirmiş bir yapıdır. FATF'nin bölgesel bir yansımasıdır. Bu grup, terörizm tehdidini azaltmak ve finansal sistemlerin şeffaflığını, güvenilirliğini ve güvenliğini sağlamak için bölge devletlerinin birlikte hareket etmesine katkıda bulunmaktadır. Kazakistan, bu gruba 2004'te üye olmuştur. Karapara Aklama ve Terörizmle Mücadeleye Dair Avrasya Grubu, 2010 yılında FATF'de ortak üye statüsünü almıştır. Ayrıntılı bilgi için bkz. İnfomatsionni vestnik komiteta po finansovomu monitoringu Respubliki Kazakhstan http://www.minfin.gov.kz/irj/go/km/docs/documents/%D0%9A%D0%BE%D0%BD%D1%82%D0%B5%D0%BD%D1%82%202014/%D0%A4%D0%B5%D0%B2%D1%80%D0%B0%D0%BB%D1%8C%202014/Informative_bulletinn_rus.pdf. (Erişim Tarihi 21.05.2019)

terörizmi önleme meselesi, sınır güvenliğinin geliştirilmesi ve göç yasalarının ağırlaştırılması gibi tedbirlerin alınması ile sınırlı kalmıştır.²⁷²

Yukarıda işaret ettiğimiz tabloya rağmen Kazakistan'da, terörizm ve aşırılıkçılık faaliyetlerini ortaya çıkarmak ve önlemek amacıyla yasal çerçevenin oluşturulması ve geliştirilmesi yönünde önemli çalışmalar yapılmıştır. Bunun en önemli kanıtı olarak Kazakistan'ın terörizmle mücadele yolundaki yaptığı faaliyetleri sıralamak mümkündür. Kazakistan, her yıl BM Terörizmle Mücadele Komitesi'ne Ulusal İlerleme Raporu sunmaktadır. Terörizmle mücadele alanında kabul edilmiş 20 evrensel sözleşmenin ve protokolün 17'sine katılmış olan Kazakistan, ŞİÖ ve BDT gibi bölgesel terörizmle mücadele eden kuruluşların üyesi olmuştur. Ayrıca devlet eliyle kara para aklama ve terör örgütlerinin finansmanı ile mücadele için bir sistem oluşturulmuş, Terörizmle Mücadele Kanunu ve Aşırılıkçılıkla Mücadele Kanunu kabul edilmiştir. Bunun yanında Aralık 2003'te, tüm yasa uygulayıcı kurumların terörizmin ve dini aşırılıkçılığın tezahürlerine karşı mücadelede daha etkin çalışması için Kazakistan Cumhurbaşkanı'nın kararı ile Terörle Mücadele Merkezi kurulmuştur.²⁷³ Yine bu bağlamda, Dini Aşırılıkçılığı ve Terörizmi Önlemeye Yönelik Devlet Programı (2018-2022) hazırlandığına da dikkat çekmek gerekmektedir.

2006'dan itibaren Kazakistan Cumhuriyeti Yüksek Mahkemesi ve Astana Mahkemesi kararları ile terörist olarak kabul edilmiş ve Kazakistan'da faaliyetleri yasaklanmış uluslararası kuruluşlar listesi de oluşturularak Kazakistan'ın taraf olduğu sözleşmelerdeki bir başka yükümlülük daha yerine getirilmiştir. Kazakistan Cumhuriyeti Maliye Bakanlığı Finansal İzleme Komitesi'nin resmi internet sayfasında yayınlanan listedeki kuruluşlar şöyledir:

1. Al-Qaida
2. Islamic Party of The Eastern Turkistan
3. Kurdish People's Congress
4. Islamic Party of Turkistan

²⁷² Erlan KARIN, "Terrorizm v Kazakhstane: Ot Virtualnogo k Realnomu", **Gazeta Kursiv**, 2011, s. 6

²⁷³ Marat SHIBUTOV/Vyachaslav ABRAMOV, **Terrorizm v Kazakhstane -2011-2012 gody** (Doklad Iz Mareialov Kruglogo Stola "Security 2013: Trendy, Riski, Stsenarii"), Almaty, 2012, s. 5

5. Asbath Al-Ansar
6. Muslim Brotherhood (Al-Ikhwān, Al-Muslimin)
7. Taliban
8. Boz Gurd (BG)
9. Jamaat of Central Asian Majahideen
10. Lashkar-I-Taiba; Lashkar-E-Toiba
11. Social Reforms Society (Jamiyat Al-Islah Al-Ijtimayi)
12. The Eastern Turkistan Liberation Organization
13. Aum Shinrikyo, "Aleph's"
14. Islamic Party of Turkistan
15. Hizb-UI-Tahrir Al-Islami
16. "Jund Al-Khilafah", Soldiers of the Caliphate"
17. "Faith.Knowledge.Life"
18. Jamiat-E-Tablig (Jama'at E-Tablingh)
19. Religious organization "At-Takfir Wa'al Hijra"
20. Islamic State
21. Al-Nusra Front or Jabhat al-Nusra
22. Jemaah Islamiyah
23. People's Front
24. People's Party Alga
25. Democratic Choice of Kazakhstan
26. Yakyn Inkar (Finansal İzleme Komitesi Resmi İnternet Sayfası.²⁷⁴

Kazakistan'da yakın zamana kadar terörizm, gündemin dışında ve biraz da yukarıda işaret edilen sebeplerle "hayalet bir tehdit" olarak düşünölmekteydi. 2010'da Haziran'da gelen ilk sinyaller (dini aşırılıkçı örgütün üyesi olduğu iddia edilen mahkumların yüksek güvenliikli hapisneden toplu ve iyi organize edilmiş şekilde kaçışı; Kuzey Kafkasya'da terörist faaliyetlerde bulunduğundan şüphelenilen Kazakistan vatandaşlarının Rusya topraklarında gözaltına alınması ve tasfiyesi) ve 2011 Mayıs'taki olaylar (dini aşırılıkçı örgütün bir üyesinin Aktöbe'de, 17 Mayıs'ta Milli Güvenlik Konseyi'nin inşasında kendi

²⁷⁴ Ayrıntılı bilgi için bkz. <https://kfm.gov.kz/ru/the-list-of-organizations-and-individuals-associa/current.html>. (Erişim Tarihi 04.09.2019).

kendini patlatması; Astana'da Milli Güvenlik Konseyi'nin geçici gözaltı merkezi binasının yakınındaki bir arabada patlamanın meydana gelmesi; dini aşırılıkçı örgüt üyesi tarafından gerçekleştirildiği iddia edilen, Aktöbe bölgesinde 1 Temmuz'da iki polisin öldürülmesi) kamuoyunda geniş bir tepki yaratmıştır. Bu olaylar vesilesiyle toplumda, bir gerilim söz konusu olmuştur.

Kazakistan'da aşırılıkçılıkla ve terör eylemleriyle ilgili suçlardan dolayı yargılanan Kazakistanlıların sayısı da giderek artmaktadır.²⁷⁵ Ulusal Güvenlik Komitesi verilerine göre bugün Kazakistan'da, 14'ü kadın olmak üzere 662 Kazakistan vatandaşı, dini aşırılıkçılık ve terörizm ile ilgili suçlar sebebiyle mahkum olmuştur. Bu bağlamda dikkat çeken bir husus da Radikal İslamcı akımların destekçileri arasında yer alan kadın cemaatlerini oluşturan kadınların sayısının giderek artmasıdır. Kadınların radikalleşmesi, Kazakistan'da yasaklanmış bir örgüt olan IŞİD (DAEŞ) propagandasından ve internetteki diğer radikal akımlardan kaynaklanmaktadır.²⁷⁶

Kazakistan'da terörizm tehdidinin artması, aşama aşama gerçekleşmiştir. Kazakistan'da terörizm belirtilerinin daha önce gözlemlendiğini öne süren bazı araştırmacılar, Şubat 1992'de Çimkent havaalanındaki rehin alma olayını ve 2000'de Almatı'da gerçekleşen bir operasyonla silahlı bir aşırılıkçı grubun üyelerinin ortadan kaldırılmasını örnek olarak göstermektedirler. Fakat terörizmin bu yerel tezahürleri, çoğunlukla kriminal nitelik taşımaktadır.²⁷⁷

Tanınmış siyaset bilimci ve Terörizmle Mücadele Merkezi eski başkanı Yerlan Karin, Kazakistan'da terörizmin gelişimini, şu dört aşama ile açıklamaktadır:

- 1) Yabancı teröristler dönemi (90'ların sonu-2000'lerin başı)
- 2) Devşirilmiş teröristler dönemi (2000'lerin başı ve ortası)
- 3) Yerel teröristler dönemi (2005-2011)
- 4) 2011-2012 dönemi

²⁷⁵ KARIN, 2011, s. 6

²⁷⁶ Ayrıntılı bilgi için bkz. <https://informburo.kz/novosti/knb-rk-predstavil-polnuyu-versiyu-filma-ozhenshchinah-osuzhdyonnyh-za-terrorizm.html> (Erişim tarihi 18.09.2019)

²⁷⁷ KARIN, 2011, s. 6

2011 yılına kadar değişik nitelikli teröristlerin belli bir sayıya ulaşmasıyla birlikte, 2011–2012 yıllarında bir dizi büyük terör saldırısı, ülkenin her tarafında belirmiştir. Bunların en büyükleri Aktöbe, Atyrau, Taraz ve Almatı kentlerinde meydana gelmiştir. Bu dönemde Kazakistan'da toplam 14 terör saldırısı gerçekleştirilmiş ve bunun sonucunda 51'i terörist, 13'ü kolluk kuvveti ve 6'sı sivil olmak üzere 70 kişi hayatını kaybetmiştir. 5 Haziran 2016'da Aktöbe'de ve 18 Temmuz 2016'da Almatı'da yeni saldırılar gerçekleşmiştir. 17 kişinin hayatını kaybettiği iddia edilen Aktöbe'deki saldırı, bağımsız Kazakistan tarihindeki en büyük saldırıdır.²⁷⁸

Kazakistan'da, terörizmle bağlantılı köktendinci ideolojinin yayılmasının coğrafi ana kaynağı, İslam etkisinin tarihi sebeplerden kaynaklı olarak daha güçlü olduğu güney ve batı bölgeleridir. Söz gelimi, 5 Haziran 2016'da Aktöbe kentinde, aynı gün içinde bir grup militan iki silah dükkanını soymayı, otobüsü ele geçirmeyi ve bir askeri birliğe silahlı saldırı gerçekleştirmeyi başarmıştır. Olaylar sırasında 17 kişi hayatını kaybetmiş ve 22 kişi yaralanmıştır. Diğer saldırı ise aynı sene 18 Temmuz'da Almatı'da, 26 yaşındaki Ruslan Kulikbayev tarafından Almatı kentinin Bölge Polis Teşkilatı binasına ve ardından Milli Güvenlik Komitesi binasına düzenlenmiştir. Saldırı sonucunda 10 kişi hayatını kaybetmiştir. Terörist, aynı gün gözaltına alınmıştır. Mahkeme kararıyla Ruslan Kulikbayev'a idam cezası verilmiştir. Fakat idam cezası moratoryumu²⁷⁹ nedeniyle ceza askıya alınmış ve Kulikbayev'ın cezası, ömür boyu hapis cezasına çevrilmiştir.²⁸⁰ Kazakistan dışından kaynaklanan terör tehdidinin ana kaynakları, Suriye'de ve Irak'ta ortaya çıkmış olan IŞİD, Afganistan'daki karmaşık durum ve Doğu Türkistan (Sincan Uygur Özerk Bölgesi)'dan güney bölgelerine radikal unsurların gerçekleştirdiği yasadışı göçtür. Başlangıçta, aşırılıkçı örgütlerin ve terör örgütlerinin eleman kazandıkları kaynaklar, esas olarak camiler ve yerel dini derneklerdi. Son zamanlarda, bu konuda

²⁷⁸ N. RIZHICHKIN, "Kazakhstanskaya Model Protivodeystviya Religioznomu Ekstremizmu I Terörizm", **Rosiya i noviye gosudarstva Evrazii**, 2018, s. 135

²⁷⁹ Kazakistan Cumhuriyeti'nde İdam Cezasına Moratoryum Verilmesi Üzerine Kazakistan Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı'nın 17 Aralık 2003 tarihli ve 1251 sayılı Kararnamesi metni için bkz. https://online.zakon.kz/Document/?doc_id=1045460 (Erişim Tarihi 13.09.2019)

²⁸⁰ Ayrıntılı bilgi için bkz. <https://www.zakon.kz/4826743-kulekbaev-prigovoren-k-smertnoj-kazni.html>. (Erişim Tarihi 11.09.2019)

internet giderek daha önemli hale gelmiştir. Bazı uzmanlara göre Kazakistan'daki teröristlerinin yaklaşık % 80'i, internet üzerinden terör örgütüne katılmışlardır

Güncel duruma bakıldığında, Suriye'deki ve Irak'taki radikal grupların safında çatışmalara katılmak için giden Kazakistan vatandaşlarının sayısının arttığı görülmektedir. 2014'te bu sayı 50'nin biraz üzerindeyken, 2015'te 150'si kadın ve 50'si çocuk olmak üzere bu sayı yaklaşık 400'e ulaşmıştır. Kazakistan Ulusal Güvenlik Komitesi verilerine göre, 2013-2017 yılları arasında terörist faaliyet bölgelerine 608 Kazakistan vatandaşının gitmesi önlenmiştir (2013 - 168, 2014 - 136, 2015 - 151, 2016 - 91, 2017 - 62). Ayrıca Kazakistan, vatandaşlarının terör bölgelerine gitmesine izin vermemesinin yanında, giden ve geri dönmeye istekli vatandaşların geri dönüşüne de yardım etmektedir. Bu bağlamda, Dışişleri Bakanlığı Konsolosluk Hizmet Bölümü'ne geçen yıl, Suriye'de yaşayan Kazakistanlıların yakınlarından memleketlerine dönmeleri konusunda yardım isteyen 20'den fazla başvuru yapılmıştır.²⁸¹

Kazakistan Dışişleri Bakanlığı'nın öncülüğünde, Suriye'de bulunan vatandaşların kendi vatanına dönüşleri üzerine çalışmalar yapılmış ve neticesinde, ana hedefi, çocukların dönüşünü sağlamak olan "Jusan Operasyonu" gerçekleştirilmiştir. Jusan insani operasyonu, Kazakistan'ın kurucu Devlet Başkanı Nursultan Nazarbayev tarafından başlatılan ve 2018'den beri yürütülen geniş çaplı ve üç aşamadan oluşan bir eylemdir. Alınan önlemlerin bir sonucu olarak, savaş alanlarından anavatanlarına 357 çocuk dönmüştür.²⁸² Operasyonun ilki, Nursultan Nazarbayev'in talimatıyla 3 aylık hazırlık döneminin ardından 5-6 Ocak'ta gerçekleştirilmiş ve 47 kişi (11'i kadın, 30'u çocuk) Suriye'den tahliye edilmiştir. İlkinin beş katı büyüklüğündeki ikinci operasyon, 7-9 Mayıs'ta yapılmış, yine çoğu çocuk 231 Kazakistan vatandaşı (156 çocuk, 16 erkek, 59 kadın) Suriye'den çıkarılmıştır.²⁸³ Üçüncü operasyon ise 28-31 Mayıs'ta gerçekleştirilmiş ve 238 Kazakistan vatandaşı (171'i çocuk ve 67'si kadın), Kazakistan'a getirilmiştir. Bu

²⁸¹ Ayrıntılı bilgi için bkz. <https://kursiv.kz/news/politika/2019-01/mid-kazakhstan-prodolzhit-rabotu-po-vozvratu-kazakhstancu-iz-sirii>. (Erişim Tarihi 13.09.2019)

²⁸² Operasyon hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. <https://kursiv.kz/news/obschestvo/2019-05/tokaev-soobschil-o-zavershenii-specoperacii-zhusan-po-vozvrascheniyu> (Erişim Tarihi 10.09.2019)

²⁸³ Birinci ve ikinci operasyon hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. <http://www.milliyet.com.tr/yazarlar/didem-ozel-tumer/cehennemde-birakmadik-2876258> (Erişim Tarihi 10.09.2019)

kişiler Kazakistan'a döndüklerinde, rehabilitasyona tabi tutulmuş; gerekli tüm yardımlar (psikolojik, dini, sosyolojik ve maddi) yapılmış ve özel bir uygulama merkezine yerleştirilmişlerdir. Yeniden normal hayatlarına kavuşan bu kişiler içinde, doğum belgeleri olmayan çocuklara yeniden belge düzenlenmiştir. Bu kapsamda, Kazakistan dışında doğmuş çocuklara da doğum belgesi verilmiştir.²⁸⁴

Kazakistan Cumhurbaşkanı Tokayev, “Jusan insani yardım operasyonun sonuçları devletimizin en karmaşık sorunları çözme yeteneğini gösterdi... Vatandaşlarımızın hak ve güvenliğini ileride de korumaya devam edeceğiz.” ifadelerini kullanarak operasyonun önemini ve Kazakistan’ın bu konudaki kararlılığını gözler önüne sermiştir.²⁸⁵

Terörizme karşı mücadelede insan haklarının ve temel özgürlüklerinin desteklenmesine ve korunmasına ilişkin BM Özel Raportörü Ní Aoláin Fionnuala, “Kazakistan Hükümeti'nin daveti ile burada 8 gün boyunca bir çalışma ziyaretinde bulundum. Öncelikle, Suriye’de kalan vatandaşların vatanlarına dönüşlerinde Kazakistan’ın insani girişiminin çok başarılı bir proje olduğunu belirtmek isterim. Böylece diğer devletlere kadınları ve çocukları çatışma bölgelerinden geri getirmenin mümkün olduğunu gösterdiniz. Diğer devletlerin Kazakistan'dan örnek alması gerekiyor.” şeklindeki beyanıyla Kazakistan’ın kendi vatandaşlarını Suriye’den tahliye etmesi girişimini diğer devletlere örnek olarak göstermiştir.²⁸⁶ Bu bağlamda, eklenmesi gereken son husus, bahsi geçen Jusan operasyonları sonrası Kazakistan’a getirilenlere yönelik bir yaptırımın uygulanıp uygulanmayacağına ilişkindir. Bilindiği üzere Kazakistan’da, terörizm suçu için 2017 yılında Ceza Kanunu’na, vatandaşlıktan çıkarma cezası eklenmiştir. “*Bu ceza tahliye edilmiş vatandaşlara uygulanacak mı?*” sorusuna Kazakistan Milli Güvenlik Komitesi yetkilisinin Jusan operasyonundan sonra verdiği röportajda, “*Vatandaşlıktan çıkarma cezası bugüne kadar hiç kullanılmamış. Bu çok ‘keskin bir silah’ ve mümkün*

²⁸⁴ Üçüncü operasyon hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. <https://ru.sputniknews.kz/society/20190531/10342474/zhusan-171-rebenok-evakuaciya-syria-kazakhstan.html>. (Erişim Tarihi 10.09.2019)

²⁸⁵ Ayrıntılı bilgi için bkz. <https://24.kz/ru/news/top-news/item/318768-proveden-zaklyuchitelnyj-etap-operatsii-zhusan-iz-sirii-evakuirovan-171-rebenok> (Erişim Tarihi 10.09.2019)

²⁸⁶ Ayrıntılı bilgi için bkz. https://www.inform.kz/ru/ekspert-oon-operaciya-zhusan-primer-dlya-drugih-gosudarstv_a3527593. (Erişim Tarihi 10.09.2019)

olduğunca dikkatli kullanılmalıdır.” şeklindeki yanıtı, Kazakistan’ın bu kişileri kazanmaya yönelik adım atacağını göstermektedir. Nitekim yukarıda işaret edildiği üzere Kazakistan, dönen vatandaşları için muhtelif tedbirler almıştır.²⁸⁷ Global Finance dergisi verilerine göre Kazakistan, dünyanın en güvenli devletleri sıralamasında 44. sırada yer almıştır.²⁸⁸ Bunun yanı sıra, Kazakistan, Ekonomi ve Barış Enstitüsü tarafından sunulan Küresel Terörizm Endeksi’nde²⁸⁹ 2016’da 94., 2017 yılında 67. ve 2018 yılında 75. sırada yer almıştır.²⁹⁰ Verilerden anlaşıldığı üzere Kazakistan, son yıllarda nispeten tehdidin arttığı bir coğrafya konumunda olmakla birlikte ciddi bir terör tehdidi altında değildir. Bu noktada Kazakistan’ın yaptığı düzenlemelerin ve gerçekleştirdiği uygulamaların başarılı olduğu söylenebilir.

Tablo 2. 2018 yılı Küresel Terörizm Endeksi Raporu’na göre terörizmden etkilenen devletler sıralaması²⁹¹

Sıra	Devlet	Endeks
1	Irak	9,746

²⁸⁷ Ayrıntılı bilgi için bkz. <https://www.caravan.kz/gazeta/kazakhstanskije-specsluzhby-raskryli-podrobnosti-sekretnoj-operacii-zhusan2-540830> (Erişim Tarihi 10.09.2019)

²⁸⁸ Ayrıntılı bilgi için bkz. <https://ism.kz/bezopasnye-strany-mira>. (Erişim Tarihi 18.09.2019)

²⁸⁹ Küresel Terörizm Endeksi (Global Terrorism Index-GTI), 162 devlette terörist faaliyet düzeyini ölçen, Sydney Üniversitesi Ekonomi ve Barış Enstitüsü’nün himayesinde, uluslararası bir uzmanlar grubu tarafından yürütülen kapsamlı bir çalışmadır. Endeks dört göstergeye göre hesaplanır. Bunlar bir yıl içinde gerçekleşen terör olaylarının sayısı, ölü sayısı, mağdur sayısı ve maddi hasar seviyesidir. GTI hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. (<http://economicsandpeace.org/about/faqs/>). (Erişim Tarihi 18.09.2019). Ekonomi ve Barış Enstitüsü tarafından yayınlanan istatistiklerde devletler, terörden etkilenme derecelerine göre 10’ dan 0’a doğru sıralanmaktadır. Devletlerin puanları, en yüksek değer olan “10” a yaklaştığında terörden daha fazla, “0” değerine yaklaştıklarında ise terörden daha az etkilendikleri sonucu çıkmaktadır. Bkz. Abdullah ÖZDEMİR/Mümin ESER/Hatice EROL, “Küresel Terörizm ve Yoksulluk İlişkisi”, **Social Science Development Journal**, Vol: 3, Issue: 12, s. 434-446, Http://Ssdjournal.org/Makaleler/757388740_7_3-12.111%20%20c3%96zdemir%20vd._434-446.pdf).

²⁹⁰ Ayrıntılı bilgi için bkz. <http://visionofhumanity.org/app/uploads/2019/01/GTI2018-A3-poster-wall-chart.pdf>. (Erişim Tarihi 18.09.2019)

²⁹¹ Ayrıntılı bilgi için bkz. <http://visionofhumanity.org/app/uploads/2019/01/GTI2018-A3-poster-wall-chart.pdf>. (Erişim Tarihi 18.09.2019)

2	Afganistan	9,391
3	Nijerya	8,660
4	Suriye	8,315
5	Pakistan	8,181
6	Somali	8,020
7	Hindistan	7,568
8	Yemen	7,534
9	Mısır	7,345
10	Filipinler	7,181
12	Türkiye	7,036
20	ABD	6,066
34	Rusya	5,230
75	Kazakistan	2,228
80	Kırgızistan	1,718
132	Özbekistan	0,038
138	Beyaz Rusya, Guinea-Bissau, Bolivya, Benin, Botswana, Kosta-Rika, Küba, El-Salvador, Ekvator Ginesi, Eritre, Litvanya, Moritanya, Mauritius, Moğolistan, Namibya, Kuzey Kore, Umman, Portekiz, Romanya, Singapor, Slovenya, Eswatini, Gambiya, Doğu Timor, Togo, Türkmenistan	0,000

GTI'nin terörizmin küresel etkisinin azalmaya başladığını tespit ettiği raporunda, bazı devletlerde durumun giderek daha da kötüleştiğinin altı çizilmiştir. Tablo 1'den anlaşıldığı üzere terörizmden en çok etkilenen 10 devlet Afganistan, Irak, Nijerya, Somali, Suriye, Pakistan, Mısır, Kongo, Orta Afrika ve Hindistan'dır. Afganistan, Irak, Nijerya, Somali ve Suriye'de 1000'den, 19 devlette de 100'den fazla ölüm kaydedilmiştir. Bu 10 devlet, 2017 yılındaki tüm terörizmden kaynaklı ölümlerin yüzde 84'ünün gerçekleştiği coğrafyalardır. Somali ve Mısır, 2017'de terörizmden kaynaklı ölümlerde en büyük artışın yaşandığı iki devlettir. Somali'de yalnızca bir saldırıda, 587 kişi öldürülmüştür. Bu coğrafyada terörizmden kaynaklı ölümler, 2016-2017 arasında, % 93 oranında artmıştır. Mısır'da ise bir saldırıda, 311 kişi yaşamını yitirmiştir. Küresel boyutta da 67 devlette, birden fazla ölüm kaydedilmiş; 98 devlette ise en az bir saldırı gerçekleşmiştir.²⁹² Beyaz Rusya, Gine Bissau, Bolivya, Benin, Botswana, Kosta-Rika, Küba, El-Salvador, Ekvator Ginesi, Eritre, Litvanya, Moritanya, Mauritius, Moğolistan, Namibya, Kuzey Kore, Umman, Portekiz, Romanya, Singapur, Slovenya, Eswatini, Gambiya, Doğu Timor, Togo, Türkmenistan gibi devletler ise 0,000 endeksi ile 138. sırada yer almaktadır. Dolayısıyla devletler içinde terörizmin hiçbir etkisinin yaşanmadığı anlamına gelen son sıra (138), 26 devlet arasında paylaşılmıştır.

2016 yılında gerçekleşen terör saldırıları sonrasında, terörizm ve dini aşırılıkçılıkla mücadele alanında Kazakistan, devlet politikası olarak aşağıdaki adımları atmış veya atmayı planlamaktadır:

- Ceza Kanunu'nda değişiklikler yapılmıştır. 2017'den itibaren terör suçları için cezai sorumluluk artırılmıştır.
- İç göç üzerindeki denetim arttırılmıştır.
- Dini derneklerin faaliyetleri düzenlenmiş ve bunlar üzerinde denetim arttırılmıştır.
- Terörizmin ve aşırılıkçılığın finansmanı ile mücadele etme amacıyla finansal işlemlerde izleme yapılmış ve şüpheli faaliyetler olduğu belirlenen hesaplar dondurulmuştur.

²⁹² Ayrıntılı bilgi için bkz. <http://www.amerikaninsesi.com/a/kuresel-terorizm-endeksine-gore-terorden-olumler-yuzde-27-azaldi/4687495.html> (Erişim Tarihi 18.09.2019)

- Hacc'a gidenlere yapılan denetim arttırılmıştır. Kazakistan vatandaşlarının dini aşırılıkçı derneklerle ilişkiye girme kanallarından birisi de kontrolsüz hac olduğu için bunu önlemek amacıyla dini faaliyetlerle ve dini derneklerle ilgili yasaya ilk olarak, bu kavramın tanımının getirilmesi ve ikinci olarak haccın yalnızca kayıtlı dini dernekler ve kuruluşlar aracılığıyla mümkün olacağı yönünde bir rejim düzenlenmesi planlanmıştır.
- Aşırılıkçı ideolojinin silahlı kuvvetlere ve devlet organlarına nüfuz etmesini önlemeye yönelik tedbirler alınmıştır.
- Silah dolaşımını düzenleyen tedbirler ağırlaştırılmıştır. 2017'den itibaren, silahları üretmekte olan firmalara devlet kontrolünün özel bir prosedürü getirilmiştir. Kolluk kuvvetleri, güvenlik kurallarına uygunluk açısından silahların depolandığı ve satıldığı yerleri düzenli olarak kontrol etmeye başlamıştır. Silahların, gerçek ve tüzel kişiler tarafından alınması için İçişleri Bakanlığı'ndan veya Bölge Şubesi'nden izin alınması şartı getirilmiştir.
- Siviller arasında, bilgilendirmeye yönelik propaganda faaliyetleri düzenlenmiştir. Devlet, bir yandan laik ilkeleri güçlendirmeye yönelik olarak dini alanda kamu politikasını teşvik etmeyi ve diğer yandan yıkıcı dini hareketlerin etkisini sınırlamayı amaçlayan çok çeşitli önlemler almıştır.
- Eğitim alanında dini ve laik eğitim sistemleri arasındaki boşluğu kapatmak için bir rota belirlenmiştir. Medrese derslerinin birkaç laik disiplinle desteklenmesi planlanırken, okullarda ve üniversitelerde ise bazı dini disiplinlerin öğretilmesine karar verilmiştir.
- “Dinler Hakkında Yasa”da yapılacak değişikliklerle Kazakistan, vatandaşlarının yurtdışında din eğitimi almasını yasal olarak yasaklamayı planlamaktadır. Yurtdışında din eğitimi alma fırsatı, sadece Kazakistan'da ilgili yüksek eğitimi almış olanlara verilecektir. Kısıtlama, yalnızca iki durumda uygulanmayacaktır. Eğitim uluslararası bir anlaşma temelinde gerçekleştiriliyorsa veya Kazakistan'da kayıtlı bir dini derneğin Kazakistan topraklarında eğitim kuruluşunun olmaması durumunda, yurtdışında dini eğitim almak mümkün olacaktır.²⁹³

Kazakistan, ülke içi terörizmle mücadele sorunu ile karşı karşıya kaldığında günden bu yana, dini aşırılıkçılıkla ve terörizmle mücadelede kendi devlet modelinin oluşturulması

²⁹³ RIZHICHKIN, 2018, s. 140-147

doğrultusunda büyük çalışmalar yapmıştır.²⁹⁴ Nitekim yukarıda bahsettiğimiz çalışmaların sonuçlarına dayanarak Kazakistan'da terör tehditlerini önlemeye, onlara cevap vermeye ve ortadan kaldırmaya yönelik ortaya çıkan sistemin sürekli geliştiği söylenebilir. Bu bağlamda, terörizme ve aşırılıkçılığa karşı yasal temeli olan özel bir modelin oluşturulduğunu ileri sürmek mümkündür.

3.6. DEĞERLENDİRME

Bilindiği üzere bugün terörizm ve türevleri, zamanımızın en önemli sorunlarından biri olarak kabul edilmektedir. Uluslararası toplumun bütün üyeleri, en üst düzeyde bu sorunlarla ilgilidir. Son yıllarda terörizmle mücadele, tüm devletler için ana meselelerden biri olmuştur. Yasal çerçeveyi geliştirmek ve devlet kurumları arasındaki etkileşimi güçlendirmek bu alandaki önemli faaliyetlerdendir.

Kazakistan, terörizmi her biçim ve yönü ile şiddetle kınamakta ve tüm devletlerin bu sorunla mücadelede ortak çaba göstermesini savunmaktadır. Uluslararası toplumun diğer üyeleri gibi Kazakistan için de terörizmle mücadele, devletin ulusal güvenliğini sağlamada öncelikli bir yere sahiptir.

Kazakistan'ın terörizmle mücadelesinin yasal zemini Ceza Kanunu'na, Terörizmle Mücadele Kanunu'na, Aşırılıkçılıkla Mücadele Kanunu'na ve Kanun Dışı Yollarla Ele Geçirilen Gelirlerin Yasallaştırılması ve Terörizmin Finansmanının Önlenmesine İlişkin Kanun'a dayanmaktadır. Bahsi geçen ve yukarıda incelediğimiz yasa hükümleri Kazakistan'ın taraf olduğu antlaşmaların hükümleri ile uyum sağlamaktadır. Bu da Kazakistan'ın uluslararası toplum üyesi olarak terörizme yaklaşımının BM ve ŞİÖ ile örtüştüğünü ve bu soruna ne kadar önem verdiğini göstermektedir.

Kazakistan'da terör eylemlerinin ulusal güvenliğe yönelik tehditlerden biri olduğu "Kazakistan Cumhuriyeti Ulusal Güvenliği Kanunu"nda düzenlenmiştir. Terörizmle mücadele alanındaki ana yasa ise 1999 tarihli Kazakistan Cumhuriyeti "Terörizmle Mücadele Kanunu"dur. Bu bağlamda, terörizmi tanımlamada evrensel bir yaklaşım

²⁹⁴ RIZHICHKIN, 2018, s. 148

geliştirme sorunu olmasına rağmen Kazakistan'ın mevcut mevzuatında Terörizmle Mücadele Kanunu'nda bir tanım yapılmıştır. Bu tanım, ŞİÖ'nün Terörizme Karşı Sözleşmesi ile uyumludur. Ceza Kanunu'nda ise terörizm tanımı yapılmamış, sadece terör eylemi suçu düzenlenmiştir. “Uluslararası terörizm” kavramı ise Terörizmle Mücadele Kanunu'nda yapılan değişiklikler sonucunda kaldırılmıştır. Ceza Kanunu'nda yer almış düzenlemelerin çoğu, evrensel düzeyde kabul görmüş antlaşmaların hükümlerine göre düzenlenmiştir. Bununla birlikte Ceza Kanunu'nda aşırılıkçılıkla mücadelenin ayrı maddelerde düzenlenmesi ve Aşırılıkçılıkla Mücadele Kanunu'nun kabul edilmesi, Kazakistan için terörizmle birlikte bu sorunun da ayrı bir önem taşıdığını ifade etmektedir. Dolayısıyla Kazakistan, ŞİÖ'nün yaklaşımı doğrultusunda, terörizmin bir türü veya türevi olarak nitelendirilebilecek aşırılıkçılığı, ayrıca düzenlemiştir. ŞİÖ bölgesine özgü bir sınıflandırmanın, Kazakistan iç hukukunda da benimsendiği anlaşılmaktadır.

Kazakistan iç hukukunda, terörizmin finansmanının önlenmesine ilişkin temel düzenleme olan “Kanun Dışı Yollarla Elde Edilen Gelirlerin Yasallaştırılması (Karaparanın Aklanması) ve Terörizmin Finansmanının Önlenmesine İlişkin Kanun”, Kazakistan'ın bahsi geçen alanda, uluslararası toplum düzenine uyum sağlama yönünde attığı önemli bir adımdır. Bu yasa ile Kazakistan 31 Ekim 2003 tarihli BM Yolsuzlukla Mücadele Sözleşmesi, 10 Ocak 2000 tarihli BM Terörizmin Finansmanı Sözleşmesi, 13 Aralık 2000 tarihli BM Sınırşan Örgütlü Suçlara Karşı Sözleşme, 15 Haziran 2001 tarihli Şangay Terörizm, Ayrılıkçılık ve Aşırılıkçılık ile Mücadele Sözleşmesi gibi antlaşmalardan doğan uluslararası yükümlülüklerini yerine getirmeyi amaçlamıştır. Öte yandan bu yasa ile Kazakistan, terörizmle mücadele alanındaki iç mevzuatını geliştirme yolunda, ciddi bir adım atmış olmaktadır.

Kazakistan, kanun dışı yollarla ele geçirilen gelirlerinin yasallaştırılması (karapara aklama) ve terörizmin finanse edilmesiyle mücadele konusunda etkili bir sistemin oluşturulmasına özel önem vermektedir. Bu önem sonucunda, söz konusu alanda finansal istihbarat birimi de bir idari mekanizma olarak ortaya çıkmıştır. Birimin asıl amacı da finansal izlemeye tabi tutulan para ve/veya diğer mallarla ilgili işlemler hakkında bilgilerin toplanması, işlenmesi ve analizidir. Yukarıda bahsettiğimiz kanun

uyarınca finansal izleme süjeleri, finansal izlemeye tabi işlemler hakkında bilgileri ve haberleri yasalara uygun bir zaman ve biçimde yetkili organlara sunar²⁹⁵.

Kazakistan, yaptığı düzenlemelerin uluslararası hukuka uyumluluğu konusunda da özel çaba sarf etmektedir. Nitekim Kazakistan'a 16-20 Mayıs 2016 tarihlerinde yapılan ve BM Güvenlik Konseyi Terörizmle Mücadele Komitesi İcra Direktörü'nn başkanlık ettiği bir heyet, değerlendirme ziyareti gerekletirmitir. Terörizmle Mücadele Komitesi uzmanlarına ek olarak heyette, 1267 (1999), 1989 (2011) ve 2253 (2015) sayılı kararlar ile kurulan BM Güvenlik Konseyi Komitesi; 1540 (2004) sayılı karar ile kurulan BM Güvenlik Konseyi Komitesi; BDT ye Devletlerinin Terörle Mücadele Merkezi; Karapara Aklama ve Terörizmle Mücadeleye Dair Avrasya Grubu; Uluslararası G rgt ve BM Uyuşturucu ve Suçlar Ofisi'nin Terörle Mücadele Şubesi temsilcileri de yer almıştır. Ziyaretin temel amacı, BM Güvenlik Konseyi kararlarının Kazakistan tarafından uygulanmasını ve izlenmesini değerlendirmektir. Bu ziyaret esnasında ayrıca, Finansal İzleme Komitesi tarafından ulusal mevzuatın FATF standartlarına uyum sağlaması için yapılan çalışmaların, finansal izleme birimleri ve kolluk organları arasındaki geri bildirimın önemini misyonun başkanı kaydetmiştir.²⁹⁶

Yukarıdaki veriler ışığında, Kazakistan'ın yaptığı düzenlemelerin ve uygulamaların genel olarak başarılı olduğu söylenebilir. Bununla birlikte, finansal izleme alanında hızla değişen uluslararası standartları göz önünde bulundurarak ve ulusal mevzuata yapılan değişikliklerin ve ilavelerin ölçeğini dikkate alarak, kanunun isimlendirilmesi ve düzenlenmesi konusunda değişikliklere yer verilmesi de göz ardı edilmemelidir. Terörizm ile birlikte düzenleme konusu olarak aşırılıkçılık ve ayrılıkçılık kavramlarının

²⁹⁵ Nitekim 2016 yılında, finansal izleme süjeleri tarafından incelenen mesajların sayısı 1.493.997 olup, bunlardan 772.813' Şüpheli niteliği taşımaktadır. Ayrıca, yetkili organ ile özel organların ve kolluk organlarının etkileşimi üzerine terörizmin finansmanıyla mücadele amacıyla Kazakistan Cumhuriyeti Maliye Bakanlığı Finansal İzleme Komitesi, 2016 yılında kolluk organlarına 37 dosya göndermiştir. Bunlardan bei hakkında, Kazakistan Cumhuriyeti Ceza Kanunu'nun 258. maddesi uyarınca teröristlerin finansmanı konusunda dava açılmıştır. Bkz. N. PAN/A. TUKİYEV (Ed.), **Sbornik analiticheskikh spravok po rezultatam pravovogo monitoringa** (1 kvartal 2018 goda), İnstitut Zakonodatelstva Respubliki Kazakhstan, 2018, s. 142, http://www.iz.adilet.gov.kz/sites/default/files/upload-files/sbornik_no_1_18.pdf

²⁹⁶ PAN/TUKİYEV (Ed.), 2018, s. 142, http://www.iz.adilet.gov.kz/sites/default/files/upload-files/sbornik_no_1_18.pdf

da ilave edilmesi, yerinde olacaktır. Zira Kazakistan, 18 Nisan 2002 tarihli “Şangay Terörizm, Ayrılkçılık ve Aşırılıkçılık ile Mücadele Sözleşmesinin taraf devletlerinden biridir. Bunun yanı sıra, Kazakistan Ceza Kanunu’nun “Terörizm ve ayrılkçılık faaliyetlerinin finanse edilmesi ve terörizm veya ayrılkçılığa yataklık etmek” başlıklı 258. maddesinde terörizmle birlikte ayrılkçılık kavramı da öngörölmüştür. Ayrıca, söz konusu kanunun 12. maddesinde terörizmin ve aşırılıkçılığın finansmanı ile bağlantılı örgütlerin ve kişilerin listesi tespit edilerek düzenleme konusu genişletilmiştir. Oysa ki incelemekte olan kanunun diğere maddeleri, yalnızca kanun dışı yollarla ele geçirilen gelirlerin yasallaştırılmasını (karapara aklama) ve terörizmin finansmanını düzenlemektedir. Dolayısıyla aşırılıkçılık ve ayrılkçılık hususlarının düzenlenmesi amacıyla yasal düzenlemelerin genişletilmesi gerekmektedir.

SONUÇ

Terörizm, gittikçe ürkütücü boyutlar kazanan, zamanımızın en tehlikeli ve karmaşık olgularından biri olarak ortaya çıkmıştır. Dünyada terör eylemlerinin sayısının artması yalnızca terörizmle ve onun sonuçlarıyla mücadele etmekle kalmayıp, aynı zamanda onların işlenmesini önlemeyi de mümkün kılacak bir yasal temelin oluşturulmasını gerektirmektedir. Bu çerçevede, sorunu yakından araştırmak için terörizmle mücadeleye yönelik kabul edilmiş uluslararası düzenlemelerin ve Kazakistan'ın mevcut mevzuatının gelişimini bu çalışma kapsamında incelemeye çalıştık.

Terörizmle mücadeledeki zorluklar muhtelifdir. Terörizmin tanımlanması, sebepleri, sınıflandırılması, amaçları ve özellikleri konusunda görüş birliğinin olmaması, en öne çıkan zorluklardır. Uluslararası hukukta evrensel ölçekte geçerli bir terörizm tanımının olmaması, terörizme yaklaşımda ortak bir anlayışın fiilen bulunmaması, terörizmle mücadelede işbirliğini gerçekleştirmenin önünde aşılmaz bazı zorluklara yol açmıştır. Her devlet veya devletler grubunun söz konusu soruna yönelik bakış açısı farklıdır. Aralarında ciddi çelişkiler de vardır. Özellikle terörizmin tanımı konusunda devletlerin anlaşmazlıkları siyasi bir nitelik kazanmış ve dolayısıyla evrensel olarak kabul edilebilir bir uluslararası terörizm tanımının geliştirilmesi sorunu, yasal zeminden çıkıp politik bir soruna dönüşmüştür.

Bir uluslararası suç olan terörizme karşı başarılı bir şekilde mücadele etmek ve bu mücadelenin etkinliğini arttırmak için evrensel terörizm tanımının geliştirilmesi ve benimsenmesi üzerinde anlaşılması gerekir. Bu çerçevede, genel olarak kabul edilebilir terörizm tanımı için aranan zorunlu koşulların belirlenmesi, yerinde olacaktır. Yani tanım, terör eylemlerini diğer adi suçlardan ayırmak için net kıstaslar içermelidir. Siyasi motivasyon, bir başka deyişle siyasi hedeflerin varlığı, terörizmin vazgeçilmez bir niteliğidir. Bu çok önemli bir noktadır çünkü burada teröristlerin ve diğer suçluların faaliyetlerini ayırt edecek en önemli kıstas ortaya çıkmaktadır. Zira terörizm ve diğer suçlar bakımından genellikle banka soygunu, rehin alma, kaçırma, cinayet, vs. gibi ortak eylemler söz konusudur. Bu sebeple bu iki kavramı birbirinden ayırmak için öncelikle şiddet içeren eylemlerin hedeflerinden ve amaçlarından hareket etmek gerekir.

Terörizm kavramı içinde değerlendirilmesi gereken bir başka kavram da uluslararası terörizmdir. Terörizmin bir başka boyutu anlamına gelen uluslararası terörizm, kavrama kaynaklık eden terörizm kavramı gibi bir tanımlanma sorunu yaşamaktadır. Uluslararası terörizmin taşıdığı “uluslararasılık” unsuru, bu sorunu aşmaya yetmemektedir. Zira ülke içi terörizmden ayırmak için kullanılan “uluslararasılık”, her durumda net bir şekilde belirlenememektedir. Bir başka deyişle “uluslararasılık” unsuru üzerinde de mutabakat sağlanması, görüldüğü kadar kolay olamamaktadır. Bu durumun, özellikle “dış destekli terörizm” veya “devlet destekli terörizm” şeklinde ifade edilen terörizm türlerinde belirginleştiği görülmektedir. Öte yandan uluslararasılık unsuru, günümüzde “vekâlet savaşları” kavramının uygulamada yaygınlaşması sebebiyle kavramın tanımlanması kadar önem arz etmektedir.

Gerçeği yansıtan, belli kıstasları içeren ve evrensel olarak kabul görmüş terörizm tanımının oluşturulması, terörizm olgusuyla mücadele etmek için uluslararası meşru araçların etkinliğini daha olumlu yönde etkileyecektir. Bu bağlamda, terörizmle mücadelenin etkinliğinin genel kabul görmüş bir uluslararası terörizm tanımının geliştirilmesiyle artırılabilirliğini öngören BM Genel Kurulu’nun 42/159 sayılı kararını tekrar dile getirmekte fayda vardır. Ne yazık ki bugüne kadar bu konuda uluslararası alanda sarf edilmiş çabalara ve pek çok denemeye rağmen, evrensel ölçekte geçerli bir terörizm tanımı hâlâ ortaya çıkmamıştır. Fakat ortak tanımın olmaması terörizmle mücadeleyle ilgili düzenleme yapılmasına engel olmamaktadır. Farklı yıllarda, pek çok coğrafyada gerçekleşmiş eylemler uluslararası toplumun terörizmle mücadele konusuna ilgisini daha da güçlendirmiştir. Bu bağlamda, BM çerçevesinde terörizmle mücadele ile ilgili bir dizi önemli sözleşme kabul edilmiş ve hukuki açıdan önemli bir çerçeve oluşturulmuştur. Bunun yanı sıra, BM Güvenlik Konseyi’nin terörizmle mücadele alanında aldığı bazı kararlar, kilit rol oynamakta ve terörizmle mücadelede devletlerin yükümlülüklerinin temelini oluşturmaktadır. Buna ek olarak, Genel Kurulun bir kararı şeklinde kabul edilen “BM Küresel Terörle Mücadele Stratejisi” ve buna ekli “Eylem Planı”nı dile getirmek mümkündür. Kapsamlı “Uluslararası Terörizm Sözleşmesi” hazırlanması çalışmaları ise devam etmektedir. Bu çerçevede BM’nin çabalarının sonuçsuz kalmasının, yalnızca BM sisteminden kaynaklanmadığı da hatırlanmalıdır. BM, küresel güvenliği sağlama ve uluslararası sorunları çözme alanında en önemli evrensel uluslararası kuruluş olarak yer almaya devam etmektedir.

ŞİÖ üyesi devletler de BM'nin uluslararası ilişkilerdeki merkezi rolü çerçevesinde, kendi yükümlülüklerini hayata geçirme yönünde hareket etmektedir. ŞİÖ'nün "uç bela" ile mücadelesi, uluslararası hukuk ve iç hukuk kuralları da dahil olmak üzere geniş bir mevzuata dayanmaktadır. Bugün de ŞİÖ çerçevesinde üye devletler arasında işbirliğini öngören 30'dan fazla belge bulunmaktadır. Bunların çoğu da ŞİÖ üyeleri tarafından onaylanmış ve yürürlüğe girmiştir. Terörizmle mücadele alanında kabul edilmiş Şangay Terörizm, Ayrılıkçılık ve Aşırılıkçılık ile Mücadele Sözleşmesi, Terörizme Karşı ŞİÖ Sözleşmesi ve Aşırılıkçılığa Karşı Sözleşme, en öne çıkan antlaşmalardır. Bu antlaşmaların diğer antlaşmalardan ayırt edici özelliği de Şangay Terörizm, Ayrılıkçılık ve Aşırılıkçılık ile Mücadele Sözleşmesi'nin kapsamında terörizm tanımının yapılmış ve Terörizme Karşı ŞİÖ Sözleşmesi'nde ise bu tanımın derinleştirilmiş olmasıdır. Başka bir deyişle bölgesel düzeyde ŞİÖ üyesi devletlerin gösterdiği çabalarla ortak terörizm tanımı geliştirilmiş ve ayrıca bu sorunla mücadele biçimlerinin belirlenmesi sağlanmıştır.

ŞİÖ çatısı altında ortaya çıkan düzenlemelerde, sadece "terörizm" tabirinin kullanıldığı görülmektedir. Ancak bu kavramın bütün yönleriyle ve bütün boyutlarıyla terörizm kavramını içerdiği anlaşılmaktadır. Gerek düzenlemelerin dili gerekse sözleşmelerin içeriği, böyle bir sonuç doğurmaktadır. Dolayısıyla bu düzenlemelerdeki "terörizm" kavramı, "uluslararası terörizm"i de kapsamaktadır. ŞİÖ'nün terörizm tanımında vardığı bölgesel uzlaşma, ayrı bir sınıflandırma ihtiyacını ortadan kaldırmıştır. Sonuç olarak ŞİÖ, bölgesel düzeyde vardığı uzlaşmayla uluslararası toplum düzeni içinde, terörizmin ve dolayısıyla uluslararası terörizmin tanımını yapabilmek açısından bir merhale kat etmiştir.

ŞİÖ çatısı altındaki düzenlemelerde dikkat çeken diğer iki kavram ise ayrılıkçılık ve aşırılıkçılıktır. Terörizm kavramından ayrıştırılan ancak eylemlerin niteliği açısından bakıldığında, ŞİÖ'nün terörizm tanımı çerçevesinde aynı unsurları kapsadığı anlaşılan ayrılıkçılık ve aşırılıkçılık, ŞİÖ üyesi devletlerin ve doğal olarak Kazakistan'ın iç mevzuatına da bu şekilde yerleşmiştir. Bölgeye özel tehdit algılamalarının yanı sıra, terörizm tanımının yapılmasının bir başka sonucu olarak "özel terörizm" türleri şeklinde beliren bu kavramlar, uluslararası hukuk literatürü açısından da bir yenilik olarak dikkat çekmektedir. Öte yandan bu düzenlemelerin ŞİÖ dışındaki devletlere de açık olması, uluslararası topluma yönelik bir mesaj niteliği de taşımaktadır. Üyelik açısından kapalı

bir örgüt olarak nitelenebilecek ŞİÖ'nün bu yaklaşımı, bölgesel mutabakatı genişletme yönüyle bir örgüt stratejisi olarak dikkat çekmektedir. Uluslararası ilişkilerdeki güç dengesinin Doğu'ya doğru kaydığı bir dönemde ŞİÖ'nün bu tutumu, uluslararası toplumun önemli bir sorunuyla ilgili olarak örgütün "ön alıcı" bir hamlesi olarak da değerlendirilebilir.

Kazakistan'ın uluslararası örgütlere katılımı, dış politikasının önemli önceliklerden biridir. Kazakistan, uluslararası bir hukuk kişisi ve BM üyesi olarak terörizme yaklaşımında, BM'nin ölçütlerine uyum sağlama yönünde bir yaklaşım benimsemektedir. Bunun yanı sıra uluslararası güvenliği güçlendirme çabalarına etkin bir şekilde katılmakta ve farklı girişimlerde bulunmaktadır. Terörizmle mücadeledeki uluslararası işbirliğinin güçlendirilmesini, uluslararası hukuk kurallarına tam olarak uyulmasını, uluslararası araçların geliştirilmesini desteklemektedir. BM çerçevesinde bu tutumunu açık bir şekilde sürdürmektedir. Bunun kanıtı olarak, Kazakistan'ın BM bünyesinde kabul edilmiş 20 evrensel düzenlemenin 17'sine katılması, onaylaması ve sonra da iç hukukuna aktarması gösterilebilir.

Kazakistan için bölgesel istikrarın ve güvenliğin korunması ve sağlanması da önemli bir yer tutmaktadır. Bu bağlamda ŞİÖ ile işbirliği, Kazakistan'ın doğrudan ilgi alanı içindedir ve Kazakistan için örgüt ile işbirliğinin geliştirilmesi büyük önem taşımaktadır. Zira ŞİÖ, BM tarafından tanınan bölgesel bir yapılanma olup İslamiyet, Budizm, Hristiyanlık gibi çeşitli medeniyetlerin temsilcilerinin yer aldığı ve işbirliği yaptığı önemli bir uluslararası örgüttür. Güvenliği ve istikrarı sağlamada ŞİÖ çerçevesindeki bölgesel işbirliği, bu bölgesel örgütün potansiyelini, sorunları çözme yeteneğini sadece ikili temelde değil, kapsamlı bir biçimde ve tüm katılımcı devletlerin çıkarlarını dikkate alarak göstermiştir. Dolayısıyla Kazakistan'ın terörizmle mücadeleye yönelik yaklaşımı ve ŞİÖ'nün bu alanda yaptığı faaliyetleri birbiriyle örtüşmektedir. ŞİÖ'nün ulaşmak istediği amaçların niteliği Kazakistan'ın beklentileriyle uyumludur. Kazakistan, ŞİÖ kapsamında kabul edilmiş ve öne çıkan Şangay Sözleşmesi ile Terörizme Karşı Sözleşmeye taraf olmuştur. Kısacası, ŞİÖ bünyesinde imzalanan ve güvenlik işbirliğine yönelik belgeler Kazakistan'ın iç mevzuatının geliştirilmesinde önemli bir rol oynamaktadır.

Terörizme karşı evrensel hukuki rejim çerçevesinde resmi yükümlülükleri üstlenen devletler, ilgili evrensel belgelerin onaylanmasından sonra kendi ulusal mevzuatlarını da

bu yönde düzenlemelidir. Uluslararası bir antlaşmaya taraf olmak veya katılmak, terörizm gibi uluslararası toplumun ortak ve yaygın bir sorunu bakımından iç hukuk sisteminde yapılması gereken değişiklikleri de bünyesinde barındırmaktadır. Bu durum, yalnızca terörizmle mücadelede alınan önlemlerin etkili bir şekilde uygulanması için değil aynı zamanda resmi kurumların faaliyetleri için yasal bir temel oluşturmak maksadıyla da gereklidir. Terörizmle mücadele alanında evrensel ve bölgesel düzeydeki belgeleri benimsemiş ve onaylamış olan Kazakistan, bu sorunla mücadelede yasal bir temel oluşturmuştur. Bunun bir örneği olarak yukarıda incelediğimiz Ceza Kanunu, Terörizmle Mücadele Kanunu, Aşırılıkçılıkla Mücadele Kanunu ile Kanun Dışı Yollarla Ele Geçirilen Gelirlerin Yasallaştırılması ve Terörizmin Finansmanının Önlenmesine İlişkin Kanun'u göstermek mümkündür. Kazakistan, her zaman evrensel düzeyde BM, bölgesel düzeyde ise ŞİÖ çerçevesinde kabul etmiş olduğu sözleşmelere uyum sağlamıştır. Bu düzenlemelerin uluslararası hukuka uygun olarak yürütülmesini desteklemekte, iç hukukunda da bu çerçevede titiz davranmaktadır.

Kazakistan, terörizme karşı oluşturduğu mekanizmaları daha da etkili bir şekilde dönüştürmeli, bu çerçevede öncelikle ulusal mevzuatını sürekli daha da geliştirmeyi ihmal etmemelidir. Bu sebeple terörizmin herhangi bir türüyle ve türeviyle mücadelesi için etkili yasal önlem arayışı her zaman devam etmelidir. Ceza hukuku tedbirleriyle terörizmle etkin bir şekilde mücadele etmek için, evrensel terörizmle mücadele araçlarını onaylamak ve uygulamak yeterli değildir. Bu alanda ilgili yasaların, stratejilerin ve pratik önlemlerin kabul edilmesinin yanı sıra, artma potansiyeli bulunan terörizm suçlarıyla ve paralel olarak giderek artması beklenen toplumsal karmaşayla mücadele edebilmek için hukuk alanındaki yetkililerin niteliklerinin sürekli geliştirilmesi ve uzmanlık eğitimi verilmesi de öncelikli uygulamalar olmalıdır. Ayrıca, terörizme karşı etkili bir mücadele için adalet sisteminin bir bütün olarak hareket etmesi ve devlet tarafının bu alanda sorumluluğu üstlenen tüm yapısal unsurların bu çabalara etkin olarak katılması gerekir.

KAYNAKÇA

- AHMETOVA A./KISIKOVA G., **Kommentarii k Zakonam Respubliki Kazakhstan “O Protivodeistvii Terrorizmu” “O Protivodeistvii ekstremizmu”**, Astana, 2013
- AKYILDIZ Ahmet S., “Uluslararası Terörizm ve Terörizme Karşı Alınması Gereken Önlemler”, **Türkiye’nin Güvenliği Sempozyumu (Tarihten Günümüze İç ve Dış Tehditler)**, Ceren Matbaası, Elazığ, 2001
- ALKAN Necati, **Gençlik ve Terörizm**, Emniyet Genel Müdürlüğü Basımevi, Ankara, 2002
- ALTUĞ Yılmaz, **Terörün Anatomisi**, Altın Kitaplar Yayınevi, İstanbul, 1995
- AREND Anthony C./BECK Robert, **International Law and the Use of Force**, Routledge, London and New York, 1993
- AYDIN Nurullah, **Küresel Terör ve Terörizm**, Bilgi Yayınevi, Ankara, 2006
- AYDIN Nurullah, **Küresel Terör ve Terörizm**, Kumsaati Yayınları, İstanbul, 2012
- BADEY Thomas J., “Defining International Terrorism: A Pragmatic Approach”, **Terrorism and Political Violence**, 10 (1), 1998
- BAL Mehmet Ali, **Savaş Stratejilerinde Terör**, IQ Yayıncılık, İstanbul, 2008
- BANTEKAS İlias, “The International Law of Terrorist Financing”, **American Journal of International Law**, V. 97, I. 2, 2003
- BAŞEREN Sertaç Hami, “Uluslararası Hukuk Açısından Terörizm”, **Dünyada Ve Türkiye’de Terör Konferansı: Ekonomik Ve Sosyal Yapıya Yansımaları**, TC Merkez Bankası Yayını, Ankara, 2002

- BAŞEREN Sertaç Hami, “Kavramsal Özellikleri ile Terörizm (Tarihi ve Hukuki Boyutları İle)”, **Küresel Terörizm ve Uluslararası İşbirliği Sempozyumu**, Genelkurmay Başkanlığı Basımevi, Ankara, 2006
- BAŞEREN Sertaç Hami, “Terörizm: Kavramsal Bir Değerlendirme”, **Terörizm İncelemeleri: Teori, Örgütler, Olaylar**. Der. Ümit ÖZDAĞ ve Osman Metin ÖZTÜRK, ASAM Yayınları, Ankara, 2000
- BASSIOUNI Cherif, “Legal Control of International Terrorism: A Policy-Oriented Assessment”, **Harvard International Law Journal**, 2002
- BELKOV O., Terrorizm Vyzov Natsionalnoy i Mezhdunarodnoy Bezopasnosti, **Bezopasnoct Evrazii**, 2001
- BERNGARD Andzhei, **Strategiya Terrorizma**, Varshava, 2002
- BEŞE Ertan, **Terörizm, Avrupa Birliği ve İnsan Hakları**, Seçkin Yayınevi, Ankara, 2002
- BOGOMOLOV Stanislav, “Stanovleniye i Razvitiye Sotrudnichestva Mirovogo Soobshestva v Bor’be s Terrorizmom”, **Vestnik Nijegorodskoy Akademii MVD Rosii**, 2014
- BOTASHEVA Asiyat, “Sovremenniy Terrorizm: Problemy Razdeleniya Form (Vidov)”, **Gumanitarnye i Socialnye Nauki**, 2008
- BOYAR-SOZONOVICH Tatyana, **Mezhdunarodnyi Terrorizm: Politiki-Pravovye Aspekty**, Lybid, Odessa, 1991
- BOZKURT Enver/KANAT Selim, **Uluslararası Toplumun Paradoksu: Terörizm, İnsan Hakları, Güvenlik ve 11 Eylül Sonrası Meydana Gelen Değişiklikler**, Asil Yayın Dağıtım, Ankara, 2007
- CAŞIN Mesut Hakkı, **Uluslararası Terörizm**, Nobel Yayın Dağıtım, Ankara, 2008

- CASSESE Antonio, “The International Community’s ‘Legal’ Response to Terrorism”, **International and Comparative Law Quarterly** 38 (3), 1989
- CASSESE Antonio, **Terrorism, Politics and Law-The Achille Lauro Affair**, Princeton University Press, Princeton/New Jersey, 1989
- CHAOQING Wang, “International security cooperation between the STO and the CSTO”, **Teoriya i Praktika Obshestvennogo Razvitiya**, V. 8, 2015
- CHERNIADEVA Natalya, “Rol’ Rezolucii Sovyeta Bezopasnosti OON v Sovershensvovanii Antiterroristicheskogo Prava”, **Vestnik Permskogo Universiteta**, Yuridicheskiye nauki, C. 2, 2015
- COŞKUN Sümeyra ALTINER, **Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi, Akıllı Yaptırım Kararları ve Terörizmin Finansmanının Önlenmesi**, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2015
- CRENSHAW Martha, “Is International Terrorism Primarily State-Sponsored?” **International Terrorism: Characteristics, Causes, Control**, (Ed. Charles W. Kegley, Jr.), St. Martin’s Press, New York, 1990
- ÇAĞIRAN Mehmet E., “Terörizm ve Uluslararası Hukuk”, **Terörizm**, (Ed. Haydar ÇAKMAK), Barış Platin Kitap, Ankara, 2008
- ÇAĞLAR Ali, “Terör Ve Terörizm: Kavramsal Analiz”, **Terör Ve Türkiye** (Ed. Ali ÇAĞLAR), Gazi Kitabevi, Ankara, 2009
- ÇOLAKOĞLU Selçuk, “Şanhay İşbirliği Örgütü’nün Geleceği ve Çin”, **Uluslararası İlişkiler**, S. 1, 2004
- ÇORA Nazmi, **Uluslararası Terörizm ve Failer**, Toplumsal Dönüşüm Yayınları, İstanbul, 2008
- DIKAEV Salman, Terror, “Terrorizm I Prestupleniya Terroristicheskogo Haraktera”, **Yuridicheskii Centr Press**, 2006, http://velib.com/read_book/dikaev_salman_umarovich/terror_terrorizm_i_prestupleniya_terroristicheskogo_kharaktera/glava_ii_terror_terrorizm_terroristicheskij

[j_akt_voprosy_klassifikacii/22_klassifikaciya_terrora/](#) (Erişim Tarihi 27.03.2018).

- DIKAEV Salman, **Terror, Terrorism i Prestuplenya Terroristicheskogo Haraktera**, LitRes, Moskva, 2017
- DİLMAÇ Sabri, **Terörizm Sorunu ve Türkiye**, Emniyet Genel Müdürlüğü İDB Yayınları, Ankara, 1997
- DOĞAN Gürkan, “Uluslararası Ceza Mahkemesi ve Terör Suçları Açmazı: Çözüm Açısından Bir Değerlendirme”, **Güvenlik Stratejileri**, S. 15, 2008
- DROBOT Galina, “Mezhdunarodnyi Terorizm Kak Obekt Izucheniya”, **Socialno Gumanitarniye Znaniya**, Moskva, 2008
- ENTIN Mark, **Mezhdunarodnoe sotrudnichestvo v borbe s terrorizmom: prichiny nizkoi effektivnosti mezhdunarodno-pravovogo regulirovaniya, puti I perspektivy eye povysheniya**, Sovetskii ezhegodnik vezhdunarodnogo prava 1988/Sovetskaya Associaciya Mezhdunarodnogo Prava, Nauka, Moskva, 1989
- ERGİL Doğu, **Türkiye’de Terör ve Şiddet**, Turhan Kitabevi, Ankara, 1980
- ERGİL Doğu, “Uluslararası Terörizm”, **Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi**, 47 (3-4), 1992
- ERICKSON Richard J., **Legitimate Use of Military Force Against State-Sponsored International Terrorism**, Air University Press (Scanned Copy), Alabama, 2001
- FEDYANIN V., “Problemy vyrabotki universalnogo opredeleniya terrorizma”, **Moskovskii zhurnal mezhdunarodnogo prava**, V. 1, 1998
- GAFUROV Said, “SHOS - Vajneyshii Element Obespecheniya Bezopasnosti V Mnogopolyarnom Mire”, **İnformacionno-Analitieskii Zhurnal İfo-SHOS**, 2017, <http://infoshos.ru/ru/?idn=16607> (Erişim Tarihi 15.04. 2019)
- GALICKI Zdzislaw, “International Law and Terrorism”, **American Behavioral Scientist**, 48 (6), 2005

- GANOR Boaz, **Defining Terrorism: Is One Man`s Terrorist Another Man`s Freedom Fighter?**, International Institute for Counter-Terrorism, Herzliya, 2002
- GOLOVANOV S., “Mezhdunarodno-Pravovoe Sotrudnichestvo Gosudarstv v Sfere Borby s Terrorizmom i Ekstremizmom”, **Problemy Upravleniya**, Serya B (Filosofskiye Nauki, Yuridicheskiye Nauki, Politicheskiye Nauki), 2011
- GOTTSELIG Glenn/GLEASON Paul, **Suppressing the Financing of Terrorism: A Handbook for Legislative Drafting**, International Monetary Fund (IMF), Washington, 2003, <https://www.imf.org/external/pubs/ft/SFTH/rus/SFTHr.pdf>.
- GRACHEV Sergey, **Terrorizm i Kontrterroristicheskaya Deyatelnost: Voprosy Teorii**, Nizhniy Novgorod: FMO/İSİ NNGU im. N. İ. Lobachevskogo, Nizhnii Novgorod, 2010
- GURIYEVA Ellona, **Pravovye Voprosy Sortudnichestva Gosudarstv Uchastnikov SNG v Borbe s Terrorizmom**, Yayınlanmamış Doktora Tezi, 2004
- HAMRAYEV Farhad, “NATO-SHOS: Borba s Terrorizmom i/ili Za Vliyaniye v Centralnoy Azii, İnstitut Centralnoaziatskih i Kavkazskih İssledovaniı”, http://www.ca-c.org/journal/2004/journal_rus/cac-02/08.kharus.shtml, (Erişim Tarihi 25.04.2017)
- HAUMER Haints, **Mejdunarodnyy Terrorizm**, Vestnik Sankt-Peterburgskogo universiteta MVD Rossii, 2005
- HIGGINS Rosalyn/FLORY Maurice, **Terrorism and International Law**, New York, 1997
- HOFFMAN Bruce, **Inside Terrorism**, Columbia University Press, New York, 2006
- HUGHES Geraint, **International Terrorism**, The Routledge History of Terrorism. Ed. Randall D. LAW. Routledge, London/New York, 2015

- JENKINS Brian Michael, **International Terrorism: A New Kind of Warfare**, The RAND Corporation, Santa Monica, California, 1974
- JENKINS Brian Michael, **International Terrorism: The Other World**, The RAND Corporation, Santa Monica, 1985
- JENKINS Brian Michael, **The Study of Terrorism: Definitional Problems**, The RAND Corporation, Santa Monica, California, 1980
- JENKINS Brian Michael, “International Terrorism: The Other World War”, **International Terrorism: Characteristics, Causes, Controls**, (Edited by Charles W. Kegley, Jr.), St. Martin’s Press, New York, 1990
- KARIN Erlan, “Terrorizm v Kazakhstane: Ot Virtualnogo k Realnomu”, **Gazeta Kursiv**, 2011
- KARPETS Igor, **Prestupleniya Mejdunarodnogo Haraktera**, Yuridiçeskaya Literatura, Moskva
- KAŞIKCI Tamer, “Küresel Terörizm ve Birleşmiş Milletler Sistemi”, **The Turkish Yearbook of International Relations**, V. 47, 2016
- KAVUN Baki, “Uluslararası ve Uluslarüstü Terörizm”, **11 Eylül Örtülü Bir Operasyon mu? Uluslararası Terörizm ve Dış Politika**, (Der. Osman Metin ÖZTÜRK), Biltek Yayınları, Ankara, 2002
- KEDİKLİ Umut, **Uluslararası Terörizm ve Devlet Sorumluluğu**, Nobel Akademik Yayıncılık, Ankara, 2013
- KEMBAYEV Zhenis, “Problemy i Perspektivy Chlenstva Respubliki Kazakhstan v Shanhayskoy Organizacii Sotrudnichestva”, **Yurist**, V. 11, 2012
- KHAN Ali, “A Legal Theory of International Terörizm”, **Connecticut Law Review**. 19, 1987
- KHOVANSKAYA E., **Mezhdunarodnyi Terorizm: Novye Vyzovy, Starye Otvety**, Vestnik RUDN, Seriya: Yuridicheskiye nauki, 2001

- KILIÇ Selçuk, “Biyolojik Silahlar ve Biyoterörizm”, **Türk Hijyen ve Deneysel Biyoloji Dergisi**, 2006
- KİREMİTÇİ İlker, “Küresel Boyutta Biyolojik Terör Tehdidi”, **Savunma Bilimleri Dergisi**, C. 13, S. 2, 2014
- KISHORE Nand, **International Terrorism: A New Kind of Conflict**, S. Chand & Company Ltd, New Delhi, 1989
- KLIMENKO Anatolyi, **Strategiya Razvitiya ŞOS: Problemy Oborony i Bezopasnosti**, Institut Dalnego Vostoka RAN, Moskva, 2009
- KOROTKOVA Marya, **Mezhdunarodno-Pravovye Aspekty Regionalnogo Sotrudnichestva V Borbe S Terrorizmom**, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Moskova, 2003
- KUSHNER Harvey W., (ed.) **The Future of Terrorism: Violence in the New Millennium**, Thousand Oaks, Sage Publications Inc, 1998
- LAQUEUR Walter/ALEXANDER Yonah, **The Terrorism Reader: A Historical Anthology**, New American Library, New York, 1987
- LAQUEUR Walter, **Terrorism: A Study of National and International Political Violence**, Little, Brown and Company, Boston/Toronto, 1977
- LATYPOV U., “Ob Opredelenii Mezhdunarodnogo Terörizm”, **Sovetskii Ezhegodnik Mezhdunarodnogo Prava**, 1989
- LAUMULIN Murat, **Centralnaya Aziya v Zarubezhnoy Politologii i Mirovoi Geopolitike. Vneshnaya Politika i Strategiya Ameriki Na Sovremennom Etape i Centralnoy Azii**, C. 2, Kazakhstanskii Institut Strategicheskikh Issledovaniy Pri Prezidente Respubliki Kazakhstan, Almaty, 2006
- LIYAHOV Evgeniy, “Problemy Sotrudnichestva Gosudarstv v Borbe s Mezhdunarodnym Terrorizmom”, **Mezhdunarodnye Otnosheniya**, Moskva, 1979

- LUNEYEV Viktor, **Terrorizm: Ponyatiye, Otvetstvennost, Preduprezhdeniye**, 2013
- MARSHKOVA Natalya/MILOVIDOVA Anastasya, “Problemy Opredeleniya Ponyatiya Terrorizma v Dokrtinalnyh i Mezhdunarodnyh Istochnikah”, **Vestnik Nizhegorodskoy Akademii MVD Rosii**, Nizhnii Novgorod, 2011
- MARTIN Gus, **Terörizm: Kavramlar ve Kuramlar**. (Çev. İhsan Çapçioğlu ve Bahadır Metin), Adres Yayınları, Ankara, 2017
- MICKOLUS Edward, “Statistical Approaches to the Study of Terrorism”, **Terrorism: Interdisciplinary Perspectives**, Yonah Alexander/Hans Morgenthau (Ed.), The John Jay Press, New York, 1977, s. 211
- MODZHORYAN Lidya, “Terorizm: Pravda i Vymysel”, **Yuridichaskaya Literatura**, Moskva, 1986
- MOISEYEV Aleksandr, “Obosnovaniye Nevozhmosnosti Sozdaniya Konkretnogo Tekstovogo Opredeleniya Terorizma i Otsutsviya Neobhodimosti v Takovom”, **Aktualnye Problemy Rossiskogo Prava**, Moskva, 2015
- MURPHY John F., **State Support of International Terrorism: Legal, Political, and Economic Dimensions**, Westview Press, Colorado, 1980
- NAZARBAYEV Nursultan, **Kriticheskoe Desyatiletie**, Asıl Mura, Astana, 2003
- NIGMATTULLIN Rishat, “K İstorii Sotrudnichestva Gosudarstv v Borbe s Mezhdunarodnim Terrorizmom”, **Vestnik RUDN**, seriya Yuridicheskiye nauki, 2005, C. 1 (17)
- NIKITIN Aleksandr, “Problemy i Perspektivy Vzaimodeystviya SHOS i ODKB V Sfere Obespecheniya Mezhdunarodnoi Bezopasnosti”, SHOS: Ot Stanovleniya k Vsestoronnemu Razvitiyu (Ed. Aleksandr LUKIN), **Materialy Tretego Zasedaniya Foruma SHOS, (Kitai, Pekin, 19-21 May 2008)**, MGİMO-Universitet, Moskva, 2008

- NIKITINA Yuliya, **ODKB i SHOS: Modeli Regionalizma v Sfere Bezopasnosti**, Navona, Moskva, 2009
- ÖKTEM Emre, **Terörizm: İnsancıl Hukuk ve İnsan Hakları**, Derin Yayınları, İstanbul, 2007
- ÖZGÜR Salih, **Geleceğe Yönelen Tehdit Kitle İmha Silahları**, IQ Yayıncılık, İstanbul, 2006
- ÖZTÜRK Osman Metin, “11 Eylül’deki Saldırı Sonrasında Uluslararası Terörizmin ve Terörle Mücadelenin Yeni Yüzü”, **11 Eylül Örtülü Bir Operasyon mu? Uluslararası Terörizm ve Dış Politika** (Der. Osman Metin Öztürk), Biltek Yayınları, Ankara 2002
- PAN N., TUKIYEV A., **Sbornik Analiticheskikh Spravok Po Rezultatam Pravovogo Monitoringa (1 kvartal 2018 goda)**, Institut Zakonodatelstva Respubliki Kazakhstan, 2018, http://www.iz.adilet.gov.kz/sites/default/files/upload-files/sbornik_no_1_18.pdf
- PAZARCI Hüseyin, **Uluslararası Hukuk Dersleri**, 2. Kitap, Turhan Kitabevi, Ankara, 2005
- PETRISHEV Viktor, **Zametki o terorizme**, Editorial URSS, Moskva, 2001
- RIZHICHKIN N., **Kazkhstanskaya Model Protivodeystviya Religioznomu Ekstremizmu i Terrorizmu**, Rossiya i Noviye Gosudarstva Evrazii, 2018
- SAUL Ben, **Defining Terrorism in International Law**, Oxford University Press, Oxford, 2006
- SCHERMERS Henry/BLOKKER Niels, **International Institutional Law: Unity Within Diversity**. Martinus Nijhoff Publishers, Leiden/Boston, 2011
- SCHMID Alex, “Goals and Objectives of International Terrorism”, **Current Perspectives on International Terrorism**, (Edited by Robert O. Slater and Michael Stohl), The MacMillan Press, London, 1988

- SCHMID Alex, “Terrorism-The Definitional Problem”, **Case Western Reserve Journal Of International Law**, 2004
- SCHMID Alex P./JONGMAN Albert J., **Political Terrorism: A New Guide to Actors, Authors, Concepts, Data Bases, Theories, Literature**, Transaction Publishers, New Brunswick/London, 2008
- SCOTT Paul A., **Reference guide to Anti-Money Laundering and Combating the Financing Terrorism**, The International Bank for Reconstruction and Development/The World Bank/Washington, 2006
- ŞEN Furkan/GÜMÜŞ ÖZUYAR Sevilay E., **Terör ve Terörizm Üzerine: PKK Özelinde Nedenlere ve Sonuçlara İlişkin Bir Değerlendirme**, Yargı Yayınevi, Ankara, 2015
- ŞEN Furkan Y., **Demokratik Topumlarda Siyasal Şiddet ve Terörizm: Nedenlere ve Sonuçlara İlişkin Kavramsal Bir Çözümleme**, Kilit Yayınları, Ankara, 2018
- ŞEN Osman, **Din, Terörizm ve El-Kaide**, Sarkaç Yayınları, Ankara, 2011
- SEVDIMALIYEV Ramiz, **Mezhdunarodnyi Terrorizm i Politiko-Pravoviye Problemy Borby S Nim**, İndigo, Baku, 2001
- SHIBUTOV Marat/ABRAMOV Vyachaslav, **Terrorizm v Kazakhstane -2011-2012 gody** (Doklad iz Maretialov Kruglogo Stola “Security 2013: Trendy, Riski, Stsenarii”), Almaty, 2012
- SULTANOVA L, **Statischiskii Analiz Zakona Respubliki Kazakhstan “O Protivodeistvii Terrorizmu” ot 13 julya 1999 goda po sostoyaniyu na 1 avgusta 2018 goda**, Informacionnaya sistema Yurist, 2018, <https://www.zakon.kz/4931047-statisticheskii-analiz-zakona-rk-o.html>.
- SUR Melda, **Uluslararası Hukukun Esasları**, Beta Basım, İstanbul, 2008
- TAŞDEMİR Fatma, **Uluslararası Terörizme Karşı Devletlerin Kuvvete Başvurma Yetkisi**, USAK Yayınları, Ankara, 2006

- TERZİOĞLU Süleyman Sırrı/ÖZARSLAN Bahadır Bumin, **Uluslararası Örgütler Hukuku**, Adalet Yayınevi, Ankara, 2016
- TEZER Özlem, **Sınırı Aşmak**, Orient Yayınları, Ankara, 2012
- TOPAL Ahmet Hamdi, **Uluslararası Terörizm ve Terörist Eylemlere Karşı Kuvvet Kullanımı**, Beta Basım, İstanbul, 2005
- TUĞTAN Mehmet Ali, “Terörizm ve Yeni Dünya Düzeni”, **Aydınlanma 1923 Dergisi**, 2002
- Türkiye Barolar Birliği (TBB), **Türkiye ve Terörizm Raporu**, TBB Yayınları, Ankara, 2006
- TÜRKÖNE Mümtazer, **Siyaset**, Opus Yayınları, İstanbul, 2009
- ULUSOY Ülkü HALATÇI, **Terörizmin Finansmanının Önlenmesi Kapsamında Birleşmiş Milletler Akıllı Yaptırımları**, Turhan Kitabevi, Ankara, 2014
- Upravleniye Organizacii Obedinennyh Nacii Po Narkotikam i Prestupnosti (UNODC), **Chasto Zadavaemye Voprosy o Mezhdunarodno-Pravovyh Aspektah Borby s Terrorizmom**, New York, 2009
- Upravleniye Organizacii Obedinennyh Nacii Po Narkotikam i Prestupnosti (UNODC), **Spravochnik Po Ugolovno-Pravovym Meram Protivodeystviya Terrorizmu, İzdaniye Organizacii Obedinennyh nacii**, New York, 2009
- UYAR Tulga, **Terörle Mali ve Hukuki Mücadele**, Adalet Yayınevi, Ankara, 2008
- VASILYEV Aleksandr, **Teoriya Gosudarstva i Prava**, Yuridicheskaya Literatura, Moskva, 1983
- WARDLAW Grant, **Political Terrorism: Theory, Tactics and Counter-Measures**, Cambridge University Press, Cambridge, 1989
- WILKINSON Paul, **Political Terrorism**, The MacMillan Press, London, 1974

- YEMELYANOV Vyacheslav, Problemy Otvetstvennosti Za Mezhdunarodnyi Terrorizm, **Gosudarstvo i Pravo**, V.1, 2000
- YENER Cüneyt, “Küresel Düzendeki Yeni Arayışlar: Şanghay İşbirliği Örgütü ve Türkiye”, **Uluslararası Ekonomik Sorunlar**, 46, 2013
- YILMAZ Sait, **Terör ve Türkiye: Düşünce, Strateji, Eylem**, Kum Saati Yayınları, İstanbul, 2011
- ZAFER Hamide, **Ceza Hukukunda Terörizm**, Beta Yayınları, İstanbul, 1998
- ZAMKOVOY Vladimir/ILCHIKOV Mihail, **Terörizm: Globalnaya Problema Sovremennosti**, İnstitut Mezhdunarodnogo Prava i Ekonomiki, Moskva, 1996
- ZHARINOV Konstantin, **Terörizm i Teroristi: Istoricheskii Spravochnik**, Harvest, Minsk, 1999
- ZHDANOV Nikolai, **Pravovye Aspekty Borby S Terroristicheskimi Aktami Mezhdunarodnogo Haraktera**, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Moskva, 1974

İnternet Kaynakları

- http://www.iz.adilet.gov.kz/sites/default/files/upload-files/sbornik_no_1_18.pdf
- http://Ssdjournal.org/Makaleler/757388740_7_3-12.111%20%c3%96zdemir%20vd._434-446.pdf
- <http://visionofhumanity.org/app/uploads/2019/01/GTI2018-A3-poster-wall-chart.pdf>
- <http://visionofhumanity.org/app/uploads/2019/01/GTI2018-A3-poster-wall-chart.pdf>
- https://online.zakon.kz/Document/?doc_id=1045460
- <https://www.caravan.kz/gazeta/kazakhstanskije-specsluzhby-raskryli-podrobnosti-sekretnoj-operacii-zhusan2-540830>

- <https://lsm.kz/bezopasnye-strany-mira>
- <http://economicsandpeace.org/about/faqs/>
- <https://www.icc-cpi.int/resource-library/Documents/RS-Eng.pdf>
- <https://undocs.org/ru/A/RES/42/159>
- [https://undocs.org/ru/S/RES/1267\(1999\)](https://undocs.org/ru/S/RES/1267(1999))
- [https://undocs.org/ru/S/RES/1373\(2001\)](https://undocs.org/ru/S/RES/1373(2001))
- <http://mfa.gov.kz/ru/content-view/borba-s-terrorizmom-i-ekstremizmom-v-kazahstane>
- <https://www.zakon.kz/4826743-kulekbaev-prigovoren-k-smertnoj-kazni.html>
- <https://kursiv.kz/news/politika/2019-01/mid-kazahstana-prodolzhit-rabotu-po-vozvratu-kazahstancv-iz-sirii>
- <https://kursiv.kz/news/obschestvo/2019-05/tokaev-soobschil-o-zavershenii-specoperacii-zhusan-po-vozvrashcheniyu>
- <http://www.milliyet.com.tr/yazarlar/didem-ozel-tumer/cehennemde-birakmadik-2876258>
- <https://ru.sputniknews.kz/society/20190531/10342474/zhusan-171-rebenok-evakuaciya-syria-kazahstan.html>
- <https://24.kz/ru/news/top-news/item/318768-proveden-zaklyuchitelnyj-etap-operatsii-zhusan-iz-sirii-evakuirovan-171-rebenok>
- https://www.inform.kz/ru/ekspert-oon-operaciya-zhusan-primer-dlya-drugih-gosudarstv_a3527593
- <https://news.rambler.ru/other/39723101-e-sysoev-vysoko-otsenil-rol-rats-shosv-borbe-s-terrorizmom-separatizmom-i-ekstremizmom/>
<https://news.rambler.ru/other/39723101-e-sysoev-vysoko-otsenil-rol-rats-shosv-borbe-s-terrorizmom-separatizmom-i-ekstremizmom/>

- <https://tass.ru/mezhdunarodnaya-panorama/5098940>
- <https://zonakz.net/2018/04/05/chislo-terroristicheskix-organizacij-v-perechno-rats-shos-dostiglo-105/>
- <https://tass.ru/mezhdunarodnaya-panorama/5098940>
<https://www.interfax.ru/interview/601753>
- http://odkb-csto.org/news/detail.php?ELEMENT_ID=12833&SECTION_ID=91
- <https://www.interfax.ru/interview/601753>
- <https://informburo.kz/novosti/knb-rk-predstavil-polnuyu-versiyu-filma-o-zhenshchinah-osuzhdyonnyh-za-terrorizm.html>. E.T.18.09.2019
- http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=s/res/1535%282004%29.
- https://www.un.org/ru/documents/decl_conv/declarations/terrorism.shtml
- [https://Undocs.Org/Ru/S/RES/1540\(2004\)](https://Undocs.Org/Ru/S/RES/1540(2004))
[https://undocs.org/ru/s/res/1540\(2004\)](https://undocs.org/ru/s/res/1540(2004))
- <https://www.un.org/disarmament/ru/wmd>
- [https://www.undocs.org/ru/S/RES/1566\(2004\)](https://www.undocs.org/ru/S/RES/1566(2004))
[https://Undocs.Org/Ru/S/RES/1624\(2005\)](https://Undocs.Org/Ru/S/RES/1624(2005))
- <https://Undocs.Org/Ru/A/RES/60/288>
- <http://ecrats.org/upload/iblock/7bd/6.pdf>
- <http://www.ca-portal.ru/article:2807>
- <http://www.fatfgafi.org/media/fatf/documents/reports/FATF%20Standards%20%20IX%20Special%20Recommendations%20and%20IN%20rc.pdf>.
- <https://Ru.Sputniknews.Kz/Spravka/20171228/4160804/Predsedatelstvo-Kazahstana-V-Sovete-Bezopasnosti-Oon.Html>

- <https://informburo.kz/novosti/kodeks-povedeniya-po-dostizheniyu-mira-svobodnogo-ot-terrorizma-podpisali-v-oon.html>
- <http://rus.sectsco.org/news/>
- <Http://Rus.Sectsco.Org/Documents/>
- <https://news.rambler.ru/other/39723101-e-sysoev-vysoko-otsenil-rol-rats-shos-v-borbe-s-terrorizmom-separatizmom-i-ekstremizmom/> <https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N16/398/81/PDF/N1639881.pdf?OpenElement>
- <http://russian.cri.cn/3060/2016/11/24/1s592507.htm>
- <http://rus.sectsco.org/search/>
- <http://rus.sectsco.org/documents/>
- http://Www.Nato.Bz/Ru/Partnership_For_Peace.Html
- <Http://Rus.Sectsco.Org/Documents/>
- <http://infoshos.ru/ru/?idn=1971>
- <http://www.ca-portal.ru/article:2807>
- <http://catoday.org/centrasia/indiya-obhazhivaet-centralnoaziatskih-liderov>
- http://www.odkb-csto.org/documents/detail.php?ELEMENT_ID=124
- <http://rus.sectsco.org/documents/>
- <http://rus.sectsco.org/news/20170613/294856.html>
- <http://rus.sectsco.org/news/20170613/294856.html>
- <https://din.qogam.gov.kz/ru/content/spisok-zapreshchennyh-terroristichesk>
- [https://undocs.org/ru/S/RES/1373\(2001\)](https://undocs.org/ru/S/RES/1373(2001))
- <http://www.fatf-gafi.org/about/membersandobservers/>

- [https://kfm.gov.kz/ru/the-list-of-organizations-and-individuals-
associa/current.html](https://kfm.gov.kz/ru/the-list-of-organizations-and-individuals-associa/current.html).
- <http://www.fatf-gafi.org/about/historyofthefatf/>